МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЧАЙКА Владислава Володимирівна

УДК 78.077 (477+73+71):930.85

ДИСЕРТАЦІЯ

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТЬ

Спеціальність 032 – Історія та археологія
Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____**В.В.Чайка**

Науковий керівник: **Литвин Сергій Харитонович**,
доктор історичних наук, професор

КИЇВ – 2021

АНОТАЦІЯ

Чайка В.В. **Розвиток музичної культури української діаспори країн Північної Америки другої половини XX – початку XXI століть**. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 – Історія та археологія. – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури та інформаційної політики України, Київ, 2021.

Дисертація присвячена дослідженню музичної культури одного з найбільших ареалів української діаспори у країнах Північної Америки – США та Канаді, на теренах яких було сформовано не лише соціокультурні структури та інституції для соціалізації й адаптації українців в іноетнічному середовищі, але й відтворено автентичні культурні форми, на ґрунті яких у другій половині XX ст. постали високопрофесійні культурно-мистецькі твори. Територіальний конгломерат української діаспори Північної Америки має чи не вийняткове значення у всебічному вивченні становлення цього феномену в суспільно-історичному та культурному розвиткові України. Аргументовано актуальність осмислення музичної культури української діаспори як окремого мистецтвознавчо-культурологічного вектора досліджень в його історичній діахронії.

У роботі доведено, що музична культура стала важливим консолідуючим чинником у збереженні української етнічної ідентичності та поширенні української культури за кордоном. Дослідження культурно-музичного простору північноамериканської української діаспори в єдності динаміки розвитку її складових, жанрового різноманіття, освітньо-мистецьких процесів дає можливість осмислення еволюції розвитку української культури поза материковою її частиною як цілісного феномену. Саме на другу половину XX ст. припадають третя та четверта еміграційні хвилі, що спричинилися до більшої професіоналізації культурно-мистецьких

надбань української діаспори, а сучасні мистецькі вияви її початку XXI ст. вже репрезентують творчі пошуки на межі постмодерної міжкультурної взаємодії.

Обґрунтовано, що на території Північної Америки, у США та Канаді, починаючи з кінця XIX і особливо на початку XX ст. формуються найбільші угруповання української діаспори, що являють собою окремішнє явище з точки зору його ґенези та різних аспектів розвитку, у тому числі культурно-мистецьких, які визначалися об'єктивними чинниками суспільного, політичного, економічного життя етнічної української спільноти у країнах переселення.

Наукові дослідження діаспори на територіях США та Канади започаткувалися з розвитком освітніх та наукових інституцій, активна діяльність яких припадає на другу половину XX ст., це, зокрема, центри українознавства при Іллінойському, Пенсільванському, Колумбійському університетах; Український Музичний інститут Америки, Український Конгресовий Комітет Америки, Наукове товариство ім. Шевченка, Українське історичне товариство та ін.

У роботі відтворено цілісну картину еволюції музичної культури другої половини XX – початку XXI ст. в українській діаспорі Північної Америки та її взаємообумовленість культурно-історичними процесами з материковою українською культурою. Визначено, що культура української діаспори XX ст., у тому числі музична, засвідчила великі можливості свого існування, оскільки зберігалась тенденція гармонії між консервуванням культури та її розвитком. Важливу роль у збереженні та розвитку музичної культури в діаспорі відігравало культурно-мистецьке середовище.

Акцентовано увагу на тому, що теоретичне окреслення рефлексій стосовно музичної складової культури української діаспори найтіснішим чином переплітається із наявною багатовекторністю культурного життя, що відповідає як духовно-культурним, освітнім потребам українських емігрантів, так і обумовлюється конкретним соціальним середовищем та його

тенденціями суспільно-політичного, мистецького буття та іншими факторами. Вагому роль серед історичних факторів цих процесів відіграють хронологічні межі «хвиль емігрантства» та різні країни (з власним суспільно-політичним та соціально-економічним і культурним контекстом) перебування українців, що по-різному впливали на ті чи інші сторони культурного життя.

Висвітлено історичні традиції формування просвітницьких та культурно-мистецьких осередків в діаспорі Північної Америки. Встановлено взаємозв'язок еміграційних хвиль і основних етапів становлення музичної культури та виконавства як на аматорському, так і на професійному рівнях. У період між двома світовими війнами в українській діаспорі у Сполучених Штатах Америки громадсько-політичне життя зазнавало бурхливого розвитку. Після закінчення Другої світової війни Сполучені Штати Америки та Канада дозволили масову еміграцію з Європи, у ході якої за кордон виїхало близько 150 тисяч українців. Саме завдяки великій кількості інтелігенції та науковців у третій хвилі еміграції почався розвиток українського політичного, громадського та культурного життя в діаспорі. Переселенці з України на нових землях активно долучалися до громадсько-політичного життя, створювали власні громадські та культурно-освітянські організації, відкривали газети, видавництва, брали участь у діяльності місцевих партій, жіночих, молодіжних організацій. Політична ідеологія більшої частини української спільноти за океаном була націлена на національне визволення та незалежність України, що багато в чому й визначало громадський, просвітницький та культурно-мистецький рух.

Охарактеризовано діяльність професійних та аматорських мистецьких колективів, які розвивалися у тісному взаємозв'язку, відіграючи важливу роль у згуртуванні громади, її самоідентичності, піднесенні національної гідності, творенні музичного мистецтва. Обґрунтовано, що у розвитку української культури поза межами автентичної етнічної території вагому роль відіграв той факт, що її основоположною базою є народна культура, на

фундаменті якої поступово сформувалися мистецтво, література, професійні науки. Починаючи з другої половини ХХ ст., музична культура зарубіжжя складається як система, для якої характерна комплексність – наявність усіх необхідних для самопідтримки цієї системи структур та їхня функціональна узгодженість, взаємопов'язаність. Музична культура діаспори як соціальний інститут або форма суспільної свідомості становить систему взаємозв'язків між громадськими, культурно-освітніми інституціями, членами співтовариства діаспорної спільноти та народами світу, обумовлюючись особливостями конкретного соціального поля та є органічним синтезом материкового та діаспорного різновидів.

Зазначено, що у творенні нового пласту культури вважливим складником став освітній компонент, сприяючи збереженню автентичного мовно-культурного середовища, що вбирало саме етнічні витоки. Природне прагнення до збереження власної історії та ідентичності в умовах іноетнічного середовища спонукало не лише до відтворення традиційної культури, але й спричинилося до творення самодостатніх інституцій різного спрямування, що завдяки високому науковому рівню стали свого роду інтеграційно-адаптаційними центрами та осередками, що поглиблювали вивчення української історії та культури за кордоном. Такі інституції окрім суто наукових функцій мали на меті досить широку просвітницьку місію, яка полягла у поширенні і пропагуванні ідей українства та української історії й культури.

Доведено, що освіта в українському зарубіжжі стала вагомим чинником становлення й розвитку української діаспори як етнокультурного феномену, а в подальшому – чинником збереження національної самосвідомості поза межами етнічної батьківщини. Загальна музична освіта, що здійснювалася в системі інституцій українознавства, сприяла ознайомленню молоді із українською музичною культурою, виховуючи потребу збереження й розвитку рідної культури.

Узагальнено, що розвиток музичної культури української діаспори у другій половині ХХ ст. значною мірою визначало культурно-мистецьке та соціокультурне середовище, що формувалося завдяки діяльності численних громад, осередків, товариств просвітницького та культурного ґатунку. Тому феномен музичної культури української діаспори в своїй історичній діахронії розвивався відповідно до того, як еволюціонували культурно-мистецькі осередки, адже саме з таких первинних громад здійснювалася інституціоналізація музичного процесу. В цьому рухові провідною є ідея збереження і примноження зразків української музичної культури, водночас ми можемо спостерігати той культурницький поступ, що супроводжувався зростанням професійного музичного мистецтва як на рівні вокального виконавства, хорового, так й інструментального виконавства, композиторської творчості та ін.

Доведено, що основні напрями музичної творчості діаспори в США та Канаді виокремлювалися відповідно до наявних можливостей українських громад, що обумовлювалися чинниками історично-об’єктивного характеру. Базові засади розвитку музичної культури другої половини ХХ ст. і новий контекст її актуалізації і діалогічності початку ХХІ ст. визначалися, насамперед, ще попередніми напрацюваннями громадських осередків початку ХХ ст. Громадські організації немистецького характеру згодом ставали прихистком аматорської творчості для багатьох українських емігрантів, які знаходили в цьому частку духовної єдності з рідною батьківщиною. З багатьох непрофесійних колективів і виконавців згодом постають відомі майстри сцени, що поширювали українську культуру і українську музику серед багатьох країн світу. Культурно-мистецькі громадські організації з аматорськими та згодом і професійними колективами долучалися до творення особливого пласту культури, що по-іншому сприймався не лише поза межами України, але й безпосередньо у середовищі свого побутування, репрезентуючи національно автентичні зразки культури свого народу та створюючи високопрофесійні твори.Наголошено, що ця

творчість для української діаспори вибудовувалася у тісній взаємодії широких міжкультурних впливів, що формувалася під дією культурних чинників іншого етнічного середовища.

У роботі аргументовано, що вагомою складовою в розвитку музичної культури українців діаспори є професійна творча діяльність, як композиторська, так і виконавська, що загалом засвідчує про ступінь високого культурного поступу, оскільки пов'язується безпосередньо з професіоналізацією музичного мистецтва. Доведено, що творчий композиторський і виконавчий доробок представників української діаспори ґрунтувався не лише на збереженні та відтворенні питомої української фольклорної музичної спадщини, але й активно вбирав новітні модерні й постмодерні віяння часу в музичній культурі, що було суголосним загальносвітовим тенденціям розвитку музичної культури. Тим самим, це збагачувало українську культуру, зокрема, саме через музичне мистецтво ставала можливою діалогічність культур, що вело до взаємопроникнення не лише етнічних кодів національних культур, але й уможливлення творчості високого професійного ґатунку поза національними межами. Саме з другої половини XX ст. у розвитку музичної культури західної діаспори відбувався поступовий перехід від аматорських до професійних виконавських форм мистецтва, що базувалися на зразках інструментальної класичної музики. Інструментальне виконавське мистецтво діаспори XX ст., яке представлене як сольним, так і ансамблевими, оркестровими видами на класичних та народних інструментах, розвивалося в різних стильових напрямах. Провідним видом академічного інструментального виконавства було фортепіанне.

Визначено, що українські емігранти третьої хвилі привнесли найбільш яскравий прояв у розвиток музичної культури країн Північної Америки, збагативши її жанрово-тематично та стилістично, що, своєю чергою, розширило межі сприйняття українського культурного спадку та його фольклорної складової. Фактично можливо говорити про певні

транскультурні чинники, що у творчості митців діаспори стали визначальними й системоутворюючими відносно формування новітніх основ розвитку музичної культури.

У ході дослідження виявлено, що культурний розвиток та мистецьке життя українців діаспори має інтегративний аспект, оскільки слугує індикатором взаємопроникнення в інший соціум та іншу культуру, слугуючи тим адаптивним інструментом, що вливається у полікультурний простір. Музичне мистецтво завдяки універсальності семантико-текстологічного поля у процесі репрезентації набутків іншої культури завжди сприймається як близьке представникам інших культур за своїм змістом та виразовими можливостями і характеристиками. Тому музична діяльність як самодіяльна, так і професійна, була і залишається важливою складовою культурно-мистецького розвитку громад української діаспори у світі.

Музична культура північноамериканської української діаспори, що постала із суспільно-громадських та церковних і культурно-освітніх осередків, розвинулася у потужний пласт аматорського та професійного музичного мистецтва. Українська діаспора країн Північної Америки зробила надзвичайно багато для збереження і розвитку як національної культури, так і для світової зокрема. Високий рівень політичної і культурної активності української спільноти у західному світі, визнання унікальності національної культури українців, що ґрунтується на автентичному фольклорі українського народу, дають підстави говорити про високий рівень входження української музичної культури до загальносвітового культурного процесу.

Ключові слова: північноамериканська діаспора, музична культура, виконавство, етнічна ідентичність, іноетнічне середовище, культурно-мистецькі осередки, міжкультурний діалог.

SUMMARY

Chaika V.V. **Development of musical culture of the Ukrainian diaspora in North America in the second half of the XX - early XXI centuries**. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Doctor of Philosophy Degree: Specialty 032 – History and archeology. – National Academy of Management of Culture and Arts, Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation focuses on the study of musical culture of one of the largest areas of the Ukrainian diaspora in North America – the USA and Canada. Not only sociocultural structures and institutions for socialization and adaptation of the Ukrainians in a foreign ethnic environment were formed there, but also authentic cultural forms were reproduced. In the second half of the twentieth century highly professional cultural and artistic works appeared on the basis of those forms. The territorial conglomerate of the Ukrainian diaspora in North America is almost of exceptional importance in the comprehensive study of the formation of this phenomenon in the socio-historical and cultural development of Ukraine. The urgency of understanding the musical culture of the Ukrainian diaspora as a separate art and cultural vector of research in its historical diachrony is argued.

The paper proves that musical culture has become an important consolidating factor in preserving Ukrainian ethnic identity and spreading Ukrainian culture abroad. The study of the cultural and musical space of the North American Ukrainian diaspora in the unity of the development dynamics of its components, genre diversity, educational and artistic processes makes it possible to comprehend the evolution of Ukrainian culture as a holistic phenomenon outside the mainland. In the second half of the twentieth century there were the third and fourth waves of emigration, which led to greater professionalization of cultural and artistic heritage of the Ukrainian diaspora. In the early XXI century its modern artistic manifestations already represent creative pursuits on the verge of postmodern intercultural interaction.

It is substantiated that the largest groups of the Ukrainian diaspora are formed in North America, in the USA and Canada, starting from the end of the XIX and especially at the beginning of the XX century. These groups are a separate phenomenon in terms of its genesis and various aspects of development, including cultural and artistic ones, which were determined by objective factors of social, political, economic life of the ethnic Ukrainian community in resettlement countries.

Research on the diaspora in the United States and Canada began with the development of educational and scientific institutions, active in the second half of the twentieth century. These are, in particular, the centers of Ukrainian studies at the Universities of Illinois, Pennsylvania, and Columbia; Ukrainian Music Institute of America, Ukrainian Congressional Committee of America, Shevchenko Scientific Society, Ukrainian Historical Society and others.

The work reproduces a holistic picture of the evolution of musical culture of the second half of the XX - early XXI century in the Ukrainian diaspora of North America and its interdependence of cultural and historical processes with the mainland Ukrainian culture. It is determined that the culture of the Ukrainian diaspora of the twentieth century, including music, has shown great potential for its existence, as there is a tendency of harmony between the preservation of culture and its development. An important role in the preservation and development of musical culture in the diaspora was played by the cultural and artistic environment.

Emphasis is placed on the fact that the theoretical delineation of reflections on the musical component of the Ukrainian diaspora culture is closely intertwined with the existing multi-vector cultural life, which meets both spiritual and cultural, educational needs of Ukrainian emigrants. All that is also due to the specific social environment and its socio-political, artistic trends and other factors. An important role among the historical factors of these processes is played by the chronological boundaries of «waves of emigration» and different host countries (with their own socio-political, socio-economic and cultural context) of Ukrainians, which differently influenced certain aspects of cultural life.

The historical traditions of formation of educational and cultural-artistic centers in the diaspora of North America are highlighted. The interrelation of emigration waves and the main stages of formation of musical culture and performance at both amateur and professional levels has been established. In the period between the two world wars social and political life underwent rapid development in the Ukrainian diaspora in the United States of America. After the end of World War II, the United States and Canada allowed mass emigration from Europe, during which about 150,000 Ukrainians went abroad. The development of Ukrainian political, social and cultural life in the diaspora began thanks to a large number of intellectuals and scholars in the third wave of emigration. In the new lands immigrants from Ukraine actively participated in social and political life, established their own public and cultural educational organizations, opened newspapers, publishing houses, participated in the activities of local parties, women's and youth organizations. The political ideology of the majority of the Ukrainian community overseas was aimed at the national liberation and independence of Ukraine, which largely determined the social, educational and cultural-artistic movement.

The paper characterizes the activity of professional and amateur art groups which developed in close connection, playing an important role in uniting the community, its self-identity, raising national dignity, creating musical art. It is substantiated that an important role in the development of Ukrainian culture outside the authentic ethnic territory was played by the fact that its basic basis is folk culture, which gradually became the foundation for art, literature, professional sciences. Beginning with the second half of the twentieth century, the musical culture of foreign countries is formed as a system, which is characterized by complexity - the presence of all necessary structures for self-support of this system and their functional coherence, interconnectedness. The musical culture of the diaspora as a social institution or form of social consciousness is a system of relationships between public, cultural and educational institutions, members of the

diaspora community and the peoples of the world, due to the specific social field. And it is an organic synthesis of continental and diaspora varieties.

It is noted that the educational component became an important component in the creation of a new layer of culture, contributing to the preservation of an authentic linguistic and cultural environment, which absorbed ethnic origins. The natural desire to preserve their own history and identity in a foreign ethnic environment not only encouraged the reproduction of traditional culture, but also led to the establishment of self-sufficient institutions of various directions, which due to high scientific level became a kind of integration and adaptation centers deepening the study of Ukrainian history and culture abroad. Such institutions, in addition to purely scientific functions, aimed at a fairly broad educational mission, which consisted in disseminating and promoting the ideas of Ukrainianness and Ukrainian history and culture.

It is proved that education in Ukrainian environment abroad became an important factor in the formation and development of the Ukrainian diaspora as an ethnocultural phenomenon, and later - a factor in preserving national identity outside the ethnic homeland. General music education, which was carried out in the system of institutions of Ukrainian studies, contributed to the acquaintance of young people with Ukrainian musical culture, educating the need to preserve and develop native culture.

It is generalized that the development of musical culture of the Ukrainian diaspora in the second half of the twentieth century largely determined the cultural, artistic and socio-cultural environment, which was formed through the activities of numerous communities, centers, societies of educational and cultural nature. Therefore, the phenomenon of musical culture of the Ukrainian diaspora in its historical diachrony developed in accordance with how cultural and artistic centers evolved, because those primary communities institutionalized the musical process.

The preservation and multiplication of samples of Ukrainian musical culture is the leading idea in this movement; at the same time we can observe the cultural

progress that was accompanied by the growth of professional music at the level of vocal performance, choral and instrumental performance, composition, etc.

It is proved that the main directions of musical creativity of the diaspora in the USA and Canada were singled out in accordance with the available capabilities of Ukrainian communities, which were determined by factors of historical and objective nature. Basic principles of development of musical culture of the second half of the twentieth century and a new context of its actualization and dialogicity of the beginning of the XXI century were determined, first of all, by previous developments of public centers of the early twentieth century. Non-artistic public organizations later became a haven for amateur art for many Ukrainian emigrants, who found in this a share of spiritual unity with their homeland. Many non-professional bands and performers later became well-known stage masters, who spread Ukrainian culture and Ukrainian music among many countries around the world. Cultural and artistic public organizations with amateur and later professional groups joined in creating a special layer of culture, which was perceived differently not only outside Ukraine, but also directly in their environment, representing nationally authentic examples of their people's culture and creating highly professional works. It is emphasized that this creativity for the Ukrainian diaspora was built in the close interaction of broad intercultural influences. It was formed under the influence of cultural factors of another ethnic environment.

The paper argues that an important component in the development of musical culture of the Ukrainians in the diaspora is both compositional and performing creative activity. This generally indicates the degree of high cultural progress, as it is directly related to the professionalization of music. It is proved that the creative composition and performance of the Ukrainian diaspora was based not only on preserving and reproducing the specific Ukrainian folk musical heritage, but also on actively absorbing the latest modern and postmodern trends in music culture, which was in line with global trends in music culture. Thus, it enriched Ukrainian culture, in particular, the dialogicity of cultures became

possible through the art of music, which led to the interpenetration not only of ethnic codes of national cultures, but also to high professional creativity outside national borders. In the second half of the twentieth century there was a gradual transition from amateur to professional performing art forms based on samples of instrumental classical music, which took place in the development of the musical culture of the Western diaspora. The instrumental performing art of the twentieth century diaspora, which is represented by both solo and ensemble, orchestral types using classical and folk instruments, developed in different stylistic directions. The leading type of academic instrumental performance was the piano.

It is determined that the Ukrainian emigrants of the third wave brought the brightest manifestation to the development of musical culture in North America, enriching it genre-thematically and stylistically, which, in turn, expanded the perception of Ukrainian cultural heritage and its folklore component. In fact, it is possible to speak of certain transcultural factors that have become decisive and system-forming in the work of diaspora artists in relation to the formation of the newest foundations for the development of musical culture.

The study found that the cultural development and artistic life of the Ukrainians in the diaspora has an integrative aspect, as it serves as an indicator of interpenetration into another society and another culture, serving as an adaptive tool that flows into a multicultural space. Musical art due to the universality of the semantic-textual field in the process of representation of the achievements of another culture is always perceived as close to the representatives of other cultures in its content and expressive capabilities and characteristics. Therefore, musical activity, both amateur and professional, was and remains an important component of cultural and artistic development of the Ukrainian diaspora in the world.

The musical culture of the North American Ukrainian diaspora, which emerged from social, ecclesiastical and cultural-educational centers, has developed into a powerful layer of amateur and professional musical art. The Ukrainian diaspora in North America has done a great deal to preserve and develop both national culture and world culture in particular. The high level of political and

cultural activity of the Ukrainian community in the Western world, recognition of the uniqueness of the national culture of Ukrainians, based on the authentic folklore of the Ukrainian people, give grounds to speak about the high level of Ukrainian musical culture in the world cultural process.

Key words: North American diaspora, musical culture, performance, ethnic identity, non-ethnic environment, cultural and artistic centers, intercultural dialogue.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз

1. Чайка В. В. Розвиток культурно-музичних осередків української діаспори в країнах Північної Америки кінця XX – початку XXI ст. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* Серія: Історичні науки. Том 29 (68). №2. Київ: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2018. С. 26–30.

2. Чайка В. В. Музична культура української діаспори США та Канади в контексті суспільно-культурного життя XX ст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія. Міжнародні відносини. Ужгород, 2018. Випуск 4. С. 24–29.

3. Чайка В. В. Діяльність музичних колективів української діаспори в США та Канаді другої половини XX ст. *Гілея: науковий вісник*. Київ: Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 144 (№5). Ч. 1. Історичні науки. С. 145–149.

4. Чайка В. В. Композиторська творча діяльність представників північноамериканської української діаспори другої половини XX століття.

Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2019. Том 30 (69). № 4. Київ: ТНУ ім. В.І. Вернадського, 2020. С. 111–116.

Стаття у іноземному науковому періодичному виданні

5. Чайка В. В. Міжкультурна взаємодія української північно-американської діаспори в контексті політики мультикультурності. *Social and Human Sciences.* Polish-Ukrainian scientific journal, 02 (22). – URL: https://sp-sciences.io.ua/s2650838/chaika_vladyslava_2019_._intercultural_interaction_of_the_ukrainian_north_american_diaspora_in_the_context_of_policy_of_multiculturality._social_and_human_sciences._polish-ukrainian_scientific_journal_02_22 (accessed 13 July 2019).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Чайка В. В. Квітка Цісик як феномен української музичної північно-американської діаспори. *Гуманітарні студії НАКККіМ.* Матеріали Міжнародної наук. – практ. конф. (м. Київ, 23 листопада 2017 р.). К.: НАКККіМ, 2017. С. 37–39.

7. Чайка В. В. Культурно-просвітницька діяльність наукових інституцій північноамериканської української діаспори. *Гуманітарний корпус*: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 17. Вінниця, 2018. С. 169–171.

8. Чайка В. В. Музейні заклади північноамериканської української діаспори як репрезентанти історичної пам’яті та національно-культурної ідентичності. *Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності.* Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 07–08 червня 2018 р.). К.: НАКККіМ, 2018. С. 281–283.

9. Чайка В. В. Музичне мистецтво української діаспори у збереженні самобутності та розвиткові діалогу культур. *Key Issues of Education and Sciences:* Development Prospects for Ukraine and Poland. (Stalova Wola, Republic of Poland, 20–21 July 2018). Volume 5. / Stalova Wola: Izdevneciba «Baltija Publishing», 2018. С. 203–205.

10. Чайка В. В. Фестивально-музичний рух української діаспори як форма презентації української культури. *Народна творчість українців у просторі та часі.* Наук. зб. / упр-ня культури з питань релігії та національностей Волин. ОДА; Волин. Краєзн. музей; Обл. наук.-метод. Центр культури; Вол. обл. орг; Нац. спілки краєзнавців України. Луцьк, 2018. С. 567–570.

11. Чайка В. В. Культурно-мистецьке середовище української діаспори Північної Америки у розвитку музичної культури та творчості. *Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration* Conference Proceedings, (October 26, 2018. Leipzig): Baltija Publishing. – Leipzig, 2018. P. 66–68.

12. Чайка В. В. Музична культура української діаспори в умовах сучасного мультикультурного суспільства. *Культурологічні та мистецтвознавчі паралелі: науковий і практичний вимір:* матеріали міжнародного симпозіуму, (м. Київ, 6 червня 2019 р.) М-во культ. України; Нац. акад. кер. кадрів культ. мистец. К.: НАКККіМ, 2019. С. 343–344.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

13. Chaika V. V. Development of Ukrainian amateur and professional choral art in Canada and the USA in the second half of the twentieth century. *Virtus: Scientific Journal*. 2019. September № 36. P. 193–196.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ…… 20

ВСТУП……..... 22

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ…… 30

1.1. Історіографія культури української діаспори країн Північної Америки……. 30

1.2. Джерельна база та методологія дослідження ……. 50

Висновки до розділу 1…….. 69

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТ.……..... 72

2.1. Соціокультурне становище української еміграції в країнах Північної Америки …….. 72

2.2. Освітні заклади у розвитку культурно-мистецького середовища… 93

2.3. Еволюція культурно-мистецьких осередків української північноамериканської діаспори……. 118

Висновки до розділу 2……..... 134

РОЗДІЛ 3. МУЗИЧНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ……. 136

3.1. Аматорське та професійне музичне мистецтво української діаспори Північної Америки у збереженні культурної ідентичності …. 136

3.2. Композиторська, виконавська та інструментальна творчість митців української діаспори другої половини XX – початку XXI ст….. 158

3.3. Міжкультурні зв’язки української північноамериканської

діаспори…….. 182
Висновки до розділу 3……. 199
ВИСНОВКИ…… 202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ……. 208
ДОДАТКИ…… 243

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВОК – Вищі Освітні Курси

ДАКО – Державний архів Київської області

ДАЛО – Державний архів Львівської області

ЕУД – Енциклопедія української діяспори

КУК – Комітет українців Канади

ЛУМПА – Ліга української молоді Північної Америки

НСКУ – Національна спілка композиторів України

ОДВУ – Організація Державного Відродження України

ОДУМ – Об'єднання Демократичної Української Молоді

ООЧСУ – Організація Оборони Чотирьох Свобод

ОУНз – Організація Українських Націоналістів закордоном

СКВУ – Світовий конгрес вільних українців

СНУМ – Спілка Національної Української Молоді

СУА – Союз Українок Америки

СУК – Союз Українок Канади

СУМ – Спілка Української Молоді

СУЖЕРО – Союз українців - жертв російського комуністичного терору

СУРО – Союз українських робітничих організацій

СУХА – Союз Українських Хорів Америки

США–Сполучені Штати Америки

ТОУК – Товариство об'єднаних українських канадців

УАПЦ – Українська Автокефальна Православна Церква

УПЦ – Українська Православна Церква

УВАН – Українська Вільна Академія Наук

УВУ – Український вільний університет

УЗХ – Український Золотий Хрест в Америці

УІА – Український інститут Америки

УІТ – Українське Історичне Товариство

УККА – Український конгресовий комітет Америки

УМІА – Український музичний інститут Америки

Український науковий інститут

УНДІАСД – Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства

УНІГУ – Український науковий інститут Гарвардського університету

УНО Канади – Українське національне об’єднання Канади

УНП – Українська Народна Поміч

УНС – Український Народний Союз

УРС – Український Робітничий Союз

ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ

ЦДАГО України – Центральний державний архів громадських об’єднань України, м. Київ

ЦДАМЛМ – Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ

ЦДАЗУ – Центральний державний архів зарубіжної україніки

ВСТУП

Актуальність теми дослідження визначається сучасними суспільними тенденціями, спрямованими на усвідомлення та визначення культури української діаспори як невід'ємної складової національної культури і мистецтва у всій повноті її складових як цілісної системи розвитку національно-культурної ідентичності. Хоча життєдіяльність українських митців за кордоном неодноразово ставала предметом окремих наукових і публіцистичних розвідок, важливого значення набуває цілісне дослідження культури найбільших країн зосередження української діаспори в Північній Америці – США та Канаді. Саме ці країни найбільше прийняли переселенців з України, де ті мали змогу створювати соціально-культурні структури для своєї соціалізації, адаптації в іноетнічному середовищі, забезпечуючи при цьому своїй етнічній групі належний культурний розвиток. Адже перенесення і відтворення автентичних культурних форм в умовах інших, багатоетнічних суспільств мало непересічно вагоме значення для українців, оскільки актуалізувало можливість соціального виживання, підтримуючи звичний буттєвий порядок за допомоги усталеної і зрозумілої культурної традиції. Не лише збереження існуючих культурних набутків, але й подальший розвиток української культури поза материковою Україною на високопрофесійному рівні став можливим, з огляду на еміграцію численних представників культурно-мистецького середовища, які продовжили свою творчу діяльність на теренах інших країн, зокрема США та Канади.

Музична культура як складова культурно-мистецького простору української діаспори має на меті сформувати цілісну картину розвитку і спадкоємності культурних традицій українців. Значна частка надбань у царині музичної культури української діаспори припадає саме на XX століття, де спостерігаємо значний поступ у поширенні взірців професійної музичної культури. Активний розвиток музичної культури західної української діаспори у другій половині XX ст. був одним із важливих

чинників збереження не лише етнічної ідентичності українців, але й виступав важливим фактором професійного розвитку окремих її жанрів, заборонених на етнічних теренах в умовах радянської дійсності. Музична складова української культури завдяки особливостям універсальної мови сприйняття стала консолідуючим і інтегруючим фактором сприйняття і поширення української культури у світі. Зростання професійної музичної культури із аматорської творчості, що формувалася довкола освітньо-релігійних і громадських організацій і товариств діаспори, показала творчий хист і культуротворчий потенціал української спільноти за кордоном, яка прагнула не лише інтегруватися в іноетнічне суспільство, але й стати повноправним творцем культурних цінностей на основі етнічно-національної традиції, що здатна продукувати твори професійного мистецтва високого ґатунку.

Теретичні напрацювання з історії музичної культури української діаспори засвідчують, що кінець ХХ ст. й особливо початок ХХІ ст. ознаменувалися сплеском інтересу до незаслужено забутих імен талановитих українських музикантів, митців, які змушені були виїхати з радянської України, але ніколи не поривали духовного зв’язку із Батьківщиною, будучи носіями української ментальності, продовжували традиції своєї національної культури на чужині. Нинішня ситуація щодо національно-культурного самовизначення України в умовах інформаційних інтервенцій і гібридних загроз як ніколи актуалізує звернення до значних надбань української культури, що розвивалася в діаспорі, тим самим, підкреслюючи цілісність і нерозривність її існування, де вагоме місце посідає музична культура, що стала репрезентантом професійних звершень українських митців.

Зв’язок роботи з науковими програмами, напрямами академії та кафедри, на якій виконувалася дисертація. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до цільової комплексної програми досліджень кафедри гуманітарних дисциплін Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради НАКККіМ

(протокол №4 від 25.10.2016 р.), узгоджена з дослідницькою тематикою НАКККіМ: «Ретроспективний аналіз особливостей державного та культурно-цивілізаційного розвитку України» (державний реєстраційний №01187U000632).

Наукове завдання дисертації полягає у формуванні наукової моделі функціонування музичної культури як складової соціокультурної сфери буття української діаспори (на матеріалах Північної Америки другої половини XX – початку XXI ст.).

Мета дослідження: з'ясувати особливості розвитку музичної культури української діаспори Північної Америки другої половини XX – початку XXI століття:

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

- проаналізувати історіографію проблеми, виявити та охарактеризувати джерельну базу дослідження;
- відстежити історичні витоки та соціокультурне становище української еміграції в країнах Північної Америки;
- з'ясувати роль освітніх закладів українців діаспори у розвитку культурно-мистецького середовища у країнах Північної Америки;
- дослідити еволюцію становлення культурно-мистецьких осередків української північноамериканської діаспори;
- виявити роль аматорського та професійного музичного мистецтва української діаспори Північної Америки у збереженні культурної ідентичності, проаналізувати композиторську, виконавську та інструментальну творчість митців;
- дослідити міжкультурні зв'язки української північноамериканської діаспори.

Об'єкт дослідження – українська діаспора Північної Америки.

Предмет дослідження – розвиток музичної культури української діаспори Північної Америки у другій половині XX – на початку XXI ст.

Хронологічні рамки дослідження – друга половина ХХ століття – початок ХХІ століття. Нижньою межею хронологічних рамок роботи є друга половина ХХ століття, фактично період після завершення Другої світової війни, на який припадає третя еміграційна хвиля українців, що обумовила активізацію культурно-мистецького життя української діаспори Північної Америки, проявами якого став розвиток музичної культури на більш високому, професійному рівні. Верхня хронологічна межа – початку ХХІ ст. охоплює нульові та десяті роки, що дозволяє прослідкувати в історичній ретроспективі динаміку розвитку музичної культури української діаспори.

Територіальні рамки дослідження охоплюють Сполучені Штати Америки та Канаду, на території яких, починаючи з кінця ХІХ і особливо на початку ХХ ст., формуються найбільші ареали проживання представників української діаспори. Відтак діаспора цих країн являє собою окремішнє явище з точки зору його ґенези та різних аспектів розвитку. Зокрема, актуальності набуває дослідження культурно-мистецької складової життя діаспори, з огляду на важливість цього вектора як у збереженні етнонаціональної ідентичності, так і як фактора інтегрованості української громади в іноетнічний та глобальний соціокультурний простір.

Методи дослідження. Відповідно до визначених у дисертаційному дослідженні об’єкта, предмета та мети дослідження застосовано загальнонаукові методи дослідження: *аналітичний* – при аналізі історичної, мистецтвознавчої, культурологічної літератури з теми дослідження; *порівняльно-історичний* – для з’ясування етапів становлення музичної культури української діаспори країн Північної Америки як загально-цивілізаційного явища; *мистецтвознавчий та культурологічний* методи – в аналізі середовища формування музичної культури та виконавства; *елементи біографічного аналізу* – в дослідженні творчості митців української діаспори. З метою дослідження громадсько-політичних та мистецьких організацій української діаспори використані методи *типологізації та систематизації*. *Порівняльний* метод дав можливість виявити особливості третьої хвилі

української еміграції, а *структурно-функціональний метод* – вивчити це явище в контексті функціонування його складових частин, соціальних груп та особистостей. *Генетичний* та *історичний* методи дали можливість виявити як причини еміграції, так і розвиток цього явища в діахронічному розрізі.

Для вирішення поставлених завдань в основу роботи покладено *системний* підхід, що передбачає комплексне вивчення формування музичної культури української діаспори країн Північної Америки другої половини ХХ ст. на тлі історичного контексту особливостей еміграційних хвиль українців з використанням взаємодіючих *теоретичних* та *емпіричних* методів дослідження.

Теоретичні засади дисертації складає творчість видатних митців музичної культури української діаспори Північної Америки, узагальнена у наукових працях дослідників, які висвітлювали актуальні аспекти формування українських громад в контексті їх історичного розвитку. Сюди найперше необхідно віднести праці істориків діаспори, серед яких – М. Андусяк, Ю. Бачинський, Л. Винар, Т. Гунчак, Д. Дорошенко, М. Куропась, І. Оігєнко, О. Пріцак, М. Семчишин, М. Чубатий, Р. Шпорлюк, Д. Штогрин, А.Яковлів. Ґрунтовні дослідження про діаспору здійснили А. Атаманенко, С. Вдовенко, О. Воловина, С. Лазебник, Н. Мерфі, В. Моцюк, І. Недошитко, Ю. Недужко, Г. Саранча, А. Шлепаков та ін. Головним предметом вивчення стали проблеми збереження української ідентичності у середовищі діаспори, окреслювалися загальні підходи взаємодії з історичною батьківщиною, було закцентовано увагу на особистостях, їх діяльності тощо.

Аспекти музичної культури українців за кордоном першими почали досліджувати мистецтвознавці та музикознавці як в діаспорі, так в Україна, звертаючись при цьому до пистань історії та ґенези української культури загалом. Серед них – М. Антонович, В. Витвицький, О.Кошиць, Є.Лазаревич, І. Левицький, В. Леник, З. Лисько, В. Луців, С. Максимюк, З. Маркович, В. Маркусь, М. Марунчак, П. Маценко, В. Мішалов, Р. Придаткевич, А. Рудницький, Р. Савицький-мол., І. Соневицький та інші. Поряд з цим

виокремлюється більш вузька проблематика саме у площині розвитку музичної культури та її осмислення в контексті культурних процесів, це, зокрема, такі дослідники, як М. Герега, С. Герегова, О. Депутат, В. Дутчак, В. Єсипок, А. Іваниш, А. Калениченко, Г. Карась, Н. Кашкадамова, Л. Кияновська, Т. Кметюк, О. Козаренко, Н. Кривлда, Т. Кулинич, Л. Курбанова, А. Лащенко, У. Молчко, О. Німилович, Ю. Осмачко, С. Павлишин, Л. Пархоменко, Т. Прокопович, В. Сивохіп, Р. Стельмащук, А. Терещенко, Н. Федорняк, М. Чорнобай, В. Шульгіна, Ю. Ясіновського, присвячені постатям музичної культури українського зарубіжжя, окремим періодам її розвитку, музичній україніці загалом.

Джерельну базу дослідження складають архівні документи (пропам'ятні ювілейні видання, альманахи, афіші, спогади, листи), видання з вокального та інструментального виконавства з нотними додатками, фонозаписи на різних носіях (платівки, касети, компакт-диски, цифрові записи), кіно- та відеоматеріали, що зберігаються у вітчизняних та закордонних архівних установах.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження визначається багатоаспектним аналізом музичної культури північноамериканської діаспори в українській культурі, *при цьому:*

Вперше:

- відтворено цілісну картину еволюції музичної культури другої половини XX – початку XXI ст. в українській діаспорі Північної Америки та її взаємообумовленість культурно-історичними процесами з материковою українською культурою;
- висвітлено історичні традиції формування просвітницьких та культурно-мистецьких осередків в діаспорі;
- доведено роль немистецьких об'єднань та організацій у розвитку аматорської музичної творчості українських емігрантів, що репрезентували автентичні зразки культури;

- з’ясовано становлення професійного музичного мистецтва української північноамериканської діаспори на прикладі вокального, хорового, інструментального виконавства та композиторської творчості;

- доведено, що музичне мистецтво українців діаспори завдяки універсальності семантико-текстологічного поля виступає адаптивним інструментом інтеграції в іноетнічному та полікультурному середовищі країн розселення.

Уточнено:

- взаємозв’язок еміграційних хвиль та основних етапів становлення музичної культури та виконавства як на аматорському, так і на професійному рівнях;

- роль музичної культури як чинника збереження національно-культурної ідентичності та як фактора інтеграції в глобальний культурний простір;

Подальший розвиток отримали:

- дослідження особливостей впливу сучасних музичних тенденцій на розвиток української музичної культури в діаспорі та її діалогічність з світовими культурно-мистецькими процесами.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів дисертації полягає у можливості застосування її положень у подальшому вивченні історії культури північноамериканської української діаспори та в дослідженнях, здійснюваних в контексті національної музичної культури.

Матеріали дисертації можуть бути використані при підготовці лекцій, спецкурсів, підручників, посібників у процесі підготовки фахівців відповідного профілю у мистецьких навчальних закладах різних рівнів акредитації.

Особистий внесок здобувача. Робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі наукові положення та висновки належать авторові дисертації. Наукові публікації з теми роботи є одноосібними.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження висвітлювалися та обговорювалися у доповідях та повідомленнях на науково-практичних міжнародних конференціях: «Гуманітарні студії НАКККіМ» (Київ, 23 листопада 2017 р., НАКККіМ); XII міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених» (Вінниця, 18 травня 2018 р.); «Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності» (Київ, 7-8 червня 2018 р., НАКККіМ); International Multi disciplinary Conference «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland» (Stalova Wola, Republic of Poland, 20-21 July 2018); «Народна творчість українців у просторі та часі» міжнародна наукова конференція в рамках Восьмого Міжнародного фестивалю українського фольклору «Берегиня» (Луцьк 10-11 серпня 2018 р.); II International scientific conference «Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration» (Conference Proceedings, Leipzig: «BaltijaPublishing» October 26, 2018); «Культурологічні та мистецтвознавчі паралелі: науковий і практичний вимір» (міжнародний симпозіум, Київ, 6 червня 2019 р., НАКККіМ).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлені в 13 одноосібних публікаціях, 4 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях затверджених МОН України, які входять до міжнародних наукометричних баз та 2 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз, з яких 1 –у іноземному науковому періодичному виданні, 7 – праці апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації зумовлені логікою викладу матеріалу, що випливає з мети та завдань дослідження. Дисертація складається з анотації, списку наукових публікацій за темою дисертації здобувача, вступу, трьох розділів, кожен з яких завершується висновками, загальних висновків, списку використаних джерел і літератури (327 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації – 268 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія культури української діаспори

Проблематика дослідження культури української діаспори має досить розгалужену історіографію, що обумовлюється як теоретичними підходами до вивчення, так і рівнем актуальності дослідження того чи іншого питання в різні історичні періоди. Слід відмітити, що означені хронологічні межі дисертаційного дослідження також накладають відбиток на аналіз наукової літератури, оскільки в історії дослідження української діаспори загалом є вже доволі усталеним хронотопний підхід поділу історії української діаспори на так звані «еміграційні хвилі», починаючи ще з XIX ст., що відповідає конкретним часовим відрізкам, які збігаються з піками еміграційної активності за кордон. У нашому випадку нижня хронологічна межа – період другої половини XX ст. відповідає початку «третьої хвилі еміграції» (або її ще називають «політичною), що розпочалася у повоєнний період та тривала до кінця 80-х рр. І уже з початками 90-х рр. дослідники виокремлюють «четверту хвилю», або «заробітчанську», що має переважно економічне підґрунтя і яка пов’язується з пошуками працевлаштування за межами України, і яка триває і до сьогодні.

Зміна якісного складу емігрантів з України за своїм освітнім, науковим і професійним рівнем безпосередньо чинила вплив на культурний розвиток в місцях нового проживання в інших країнах. У добу «третьої хвилі» надто збільшився потік емігрантів до країн Північної Америки – США та Канади, що згодом позначилося на прогресивній динаміці розвитку української діаспори цих країн в різних сферах, у тому числі культури.

Особливо слід зазначити, що нові українці-емігранти, які прибували до цих країн, ніби «доєднувалися» до вже існуючих українських громад, соціальних структур та інституцій, вливаючись у вже існуючий процес

культурного будівництва в умовах іншоетнічного й іншодержавного середовища, формуючи, разом з тим, нові вектори й рівні культурного розвитку відповідно до ступеня професійної компетентності, майстерності і т.д. Відповідно культурні та мистецькі процеси в українській діаспорі визначалися об'єктивними чинниками суспільного, політичного, економічного життя етнічної української спільноти у країнах переселення.

Проблематика висвітлення культури української діаспори знаходила відгук у дослідженнях і розвідках як просвітницького характеру, так і суто наукових студій. Також відомим є факт, що ця сторінка історії української культури фактично була заново і поступово відкрита з кінця ХХ ст., коли в Україні після здобуття державної незалежності цілісно підійшли до вивчення історії української діаспори і її культурної спадщини. Тому у нашому дослідженні братимемо до уваги також наукові праці узагальнюючого теоретичного характеру, що матимуть вагу в аналізі історіографії культури північноамериканської української діаспори. Також зазначимо, що задля об'єктивного вивчення цього питання важливим є включення в огляд як наукових праць, виданих в Україні, так і безпосередньо закордонних видань, що виходили під егідою наукових та громадських інституцій, і належать відомим українським вченим діаспори.

Виявлений корпус наукової літератури зазначеної проблематики є дещо розпорошеним та контекстуально пов'язаний із рядом робіт загальноісторичного, суспільного значення, що дозволяє відслідкувати еволюцію розвитку культури української діаспори в руслі тих процесів, що відбувалися з українськими переселенцями-емігрантами в нових країнах проживання. Безпосередній предмет нашого дослідження – музична культура української діаспори Північної Америки – органічно включена в дослідження як загальнотеоретичного характеру, так містить роботи історичного, мистецтвознавчого та музикознавчого напряму, присвячені окремим подіям, діячам та їх творчості. Це роботи як історико-мистецтвознавчого характеру – дисертаційні дослідження, монографії, довідники, а також окремі статті.

Отож, проаналізуємо стан наукового опрацювання проблеми культури української діаспори загалом і музичної культури зокрема. Загальний корпус виявленої історіографії до означеної проблематики можемо умовно поділити на вітчизняну і зарубіжну (тобто видану поза межами України представниками діаспори), що хронологічно відповідає визначеними межам дослідження. У групі вітчизняних видань ми можемо викоремлювати монографічні видання, дисертації, довідкові, наукові публікації (у фахових виданнях), журнальні та газетні публікації. Група видань української діаспори може бути умовно поділена також на монографії, публікації у часописах, довідкові видання, ювілейні та пропам'ятні видання, методичну літературу музикологічного спрямування, що видавалася в діаспорі для освітньо-навчальних потреб, мемуарна література та журнально-газетні публікації. За змістовною відповідністю історіографію робіт також можемо поділяти на узагальнюючі праці, в яких висвітлено проблематика різних аспектів буття українців діаспори Північної Америки, а також видання, що стосуються вивчення культури української діаспори в межах США та Канади, і зокрема, діяльності музичних колективів, окремих виконавців, тощо.

Вивченню життя українців діаспори в США присвячений чималий корпус робіт, де висвітлюються різноманітні сфери їх буття – політична, соціально-економічна, культурна. В Україні дослідження діаспори розгорнулось за декількома тематичними напрямками. Серед наукових праць з вивчення розвитку культури українців можна, зокрема, зазначити: роботи Т. Геврик, які присвячені музеям україністики в США; О. Грищенко, І. Крупського – дослідження української преси в діаспорі; роботи О. Ковальчука ставили предметом вивчення діяльність освітніх організацій та установ; у роботах Л. Масенка, О. Романіва йдеться про українську науку; науковці І. Коровицький, Г. Миронюк закцентували свою увагу на дослідженні архівних документів у США; у працях О. Уткіна увага приділена вивченню релігійно-церковного руху та ін.

Так, дослідники М. Кірсенко [141], Ю. Макар [185] основну увагу присвятили висвітленню соціально-економічних і політичних причин української еміграції, а також теоретичному осмисленню поняття діаспори як сукупності українців, що проживають за межами України.

Характеризуючи українську діаспору, дослідник А. Атаманенко підкреслював, що її неоднорідність та поколінність, що означало наявність у середовищі діаспори представників різних поколінь, які мають абсолютно відмінні погляди на ряд процесів та різне світосприйняття [64].

Також дослідники не оминули увагою аналіз суто історіографічних питань. Тут варто вказати роботу П. Тригуба та Н. Мерфі [276], присвячену збереженню традицій української національної культури за кордоном.

Розглядаючи проблематику української діаспори другої половини XX ст., все ж, варто частково згадати ключові теоретичні напрацювання, що апелюють до історії української діаспори попередніх періодів, для окреслення тенденцій, а також спільного і відмінного у бутті діаспори на сучасному етапі. Відтак заслуговують на увагу праці В. Корольова [154] та Ю. Бачинського [68], присвячені причинам та наслідкам української еміграції до Америки з наведенням статистичних даних щодо переселення українців.

Очевидним є той факт, що у радянський період історія зарубіжних українців залишалася поза увагою дослідників, проте тут варто все ж зазначити монографію А. Шлепакова, що вийшла у 60-ті рр. і яка стосувалася життя і праці українців першої хвилі еміграції у Північній Америці [312].

В українському суспільстві лише в 1990-х рр., з початками демократизації і пожвавлення суспільно-політичного життя посилився інтерес до життя українців у діаспорі: зокрема виходить ряд видань популярного та наукового характеру, публікують підбірки документів, а також статті в газетах і журналах. Характерною рисою цього періоду визначено підготовку серійних, енциклопедичних видань і оприлюднення перших узагальнюючих праць. Зародження нового напряму досліджень в Україні – діаспорознавства припало на період активного відродження

української історії та культури, зміну радянської дослідницької парадигми новими підхоами до вивчення історії української держави, поверення імен національних діячів, що творити і працювали поза межами України. Наприкінці 80-х рр. утворюється ряд наукові установи – Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (УНДІАСД), Міжнародна асоціація україністів, метою яких було різнобічне і комплексне вивчення проблем української діаспори. До цього процесу активно долучилися наукові осередки українців за кордоном, це, зокрема НТШ, Український Вільний Університет (УВУ), УВАН, Українське історичне товариство (УІТ), Східноєвропейський інститут В. Липинського (Філадельфія), Український дослідний інститут Гарвардського університету, українознавчі кафедри Колумбійського, Каліфорнійського, Іллінойського та інших університетів США. Такі кроки на науковій ниві актуалізували проблематику українства у світі, розширюючи, разом з тим, дослідницьке поле української гуманітаристики [94, 48].

За доби незалежної України з’являються ґрунтовні дослідження про українську діаспору: А. Атаманенко [63; 64], С. Вдовенко [85], О. Воловина [88], С. Лазебник [173], Н. Мерфі [203], В. Моцюк [210], І. Недошитко [217], Ю. Недужко [218], В. Трощинського [277], Г. Саранча [251], А. Шлепаков [312]. Детальному вивченню української громади за кордоном присвятили свої роботи Ю. Макар [185]; демографічний зріз українців діаспори аналізували М. Вівчарик, Є. Каменський, М. Рубанець, С. Чернявський; політичні організації вивчали С. Віднянський, В. Петрище та ін., етнічні дослідження продовжував В. Євтух [114; 115]. Такі дослідники, як В. Трощинський [277], О. Швачка розглядали українську діаспору як об’єкт державної етнополітики України. Дослідник І. Нагаєвський обґрунтував об'єктивні причини та наслідки еміграції українців, дослідив особливості цього явища, вказавши при цьому на необхідність культурного взаємообміну між історичною батьківщиною та діаспорою [212].

У колективній статті В. Євтух, О. Ковальчук, А. Попок, А. Трощинський [115], досліджуючи українську діаспору і наголошуючи на важливому значенні у збереженні культурної традиції, передусім, систему шкіл і навчання, підкреслювали також роль культурних організацій, професійних та в більшості аматорських, серед яких виокремлювали капелу бандуристів ім. Тараса Шевченка у США, що за час своєї діяльності випустила понад двадцять платівок. Капела була добре знана в світі: гастролювала в Канаді, Франції, Іспанії, Німеччині, Швейцарії, Голландії, Бельгії.

Англомовна робота Л. Луцюка та Б. Кордана вміщує документи, статистичні дані та аналітичний матеріал про особливості української еміграції в Північній Америці [319]. Важливе наукове значення має довідник «Зарубіжні українці», що належить до перших робіт з історії українства діаспори [120] – це є колективна праця вчених України (Л. Лещенка, Ю. Макара, П. Орленка) та Канади (Ф. Свиріпи, Я. Балана, Б. Кравченка).

Осмисленню феномену української діаспори та її духовно-культурному потенціалу присвячені праці М. Слабошпицького [255], Р. Матейка, Ю. Макара [185] і В. Макара [184]. Вони простежують, як живучи на чужині, українці не втрачали інтересу до далекої батьківщини, плекаючи і зберігаючи національну культурну спадщину, відстоюючи право рідної країни на суверенне існування. Набуло поширення видання біографічних нарисів відомих представників української діаспори: політичних діячів, науковців, культурних та мистецьких діячів, письменників тощо. В Україні були видані також спогади представників діаспори, які являють собою цінне джерело про життя українців за кордоном

І. Форостюк у своїй роботі звертав увагу на збереження національно-культурної ідентичності діаспори [292], характеризуючи, разом з тим, культурне життя українців як у США, так і у Канаді. Зокрема, серед найбільш важливих і впливових культурних інституцій у США він виокремлював Український інститут в Америці, культурні центри, що діють

в різних штатах та мають на меті збереження української культури в полікультурному середовищі Америки. Серед аналогічних культурно-мистецьких інституцій Канади, відомих своєю активною діяльністю на цій ниві, дослідник виокремлює провінційні Українські ради мистецтв в Альберті, Манітобі, Саскачевані, а також Українська фундація ім. Т. Шевченка, яка була заснована 1936 р. у Вінніпезі. Також дослідник наводить інформацію, що у 80-х рр. у Канаді налічувалось 150 українських хорів, десятки музичних ансамблів, було чимало театральних колективів, та кіно- і телестудій, велися україномовні радіо- і телепередачі [292, 215]. Окрім цього, українські культурні товариства завжди виступали організаторами різних фольклорних, пісенних, мистецьких та інших фестивалів.

Українська діаспора стала предметом ряду дисертаційних досліджень. Зокрема, С. Рудик основну увагу приділив вивченню переселення українців до США та Канади після Другої світової війни [246]. У дисертації Н. Горбатюк розкрито роль діаспори Канади у формуванні міждержавних історичних взаємозв'язків, бо останні значною мірою формувалися на основі культурного підґрунтя [92].

Дослідженню культурно-мистецького процесу присвячена дисертаційна робота Н. Кривди [166], де, зокрема, в аналізі історіографічних початків вивчення культури діаспори наголошено на її витоках з робіт Д. Донцова, І. Мірчука, В. Янова, М. Шлемкевича, О. Пріцака, П. Голубенка, В. Винниченка. Названі імена визначних дослідників мистецьких процесів у діаспорі – Ю. Шерех, М. Тарнавський, Г. Грабович, М. Рябчук, Р. Шпорлюк (останній більше відомий як політичний історик). Дисертаційне дослідження В. Ковпак присвячене вивченню інформаційно-комунікаційної діяльності української діаспори, починаючи з повоєнного часу в аспекті пропагування української національної ідеї [146].

В іншій дисертації – Л. Біловус знайшло висвітлення дослідження україномовної періодики української діаспори у 1991–2017 рр. [74]. Дослідженню української педагогічної преси Канади в контексті розвитку

рідномовного шкільництва в діаспорі другої половини XX ст. присвячена дисертація Г. Бигар [72]. Еволюцію української діаспори як соціокультурної системи розглядала у своєму дисертаційному дослідженні К.Чернова [303]. Організаційно-педагогічні основи діяльності українознавчих інституцій у системі вищої освіти Канади у 1940–1990-і рр. досліджувала Ю.Заячук [122].

До критики мистецтва, літературного процесу зокрема, в цьому контексті долучались В. Шевчук, Р. Корогодський. Власне літературною герменевтикою глибоко займався Ю. Шерех, Д. Струк, В. Барка, Ю. Лавріненко, В. Державін, в Україні – В. Яременко, А. Погрібний І. Дзюба, М. Жулинський, В. Агєєва, Л. Череватенко та ін. [166, 41-42].

Вивчення процесу соціально-економічного, політичного та культурного життя української діаспори Канади, починаючи з кінця XIX ст. і до наших днів, знайшло відображення у роботах В. Євтуха [114] і О. Ковальчук [142; 143], які вийшли друком у 1980-х рр. Українська діаспора як окрема етнічна група також стає об’єктом теоретичного дослідження у Канаді, починаючи з середини 70-х рр. Саме в цей період з’являються роботи, у яких висвітлюється життя українських поселенців в різних провінціях Канади. І хоча це не були роботи надто узагальнюючого характеру, все ж, вони розглядали специфіку релігійного чи суспільно-культурного життя українців. У цих працях широко застосовувався мемуарний матеріал, підкріплений архівними фото та документами, був наявним високий фактаж імен, прізвищ та біографічних даних найбільш видатних представників діспори.

Досліджуючи історію української еміграції, О. Сорокіна аналізує основні тенденції у наукових напрацюваннях цього напряму. Зокрема, те, що більшість дослідників тему української еміграції вважають багатомірною і наполягають на переосмисленні вже зробленого та необхідності створення нового літопису еміграції XX ст. [260].

Значна кількість наукових праць присвячені дослідженню різних аспектів української еміграції XX століття, серед яких найбільше уваги

приділено питанням етнічного розселення українців. Це, зокрема, робота В. Сергійчука «Етнічні межі і державний кордон України» [253], що присвячена проблемі формування етнічної території українського народу та поширення української мови в Європі. Згодом з'явилися праці, які розширювали діапазон досліджень життя і діяльності українців діаспори XX ст. та розвитку їх культури: В. Дутчак [109], І. Матяш [194; 195], Ю. Мартинюк [189], Д. Решетченка [243], І. Осташа [229], С. Рудика [246], І. Срібняка [264], І. Тюрменко [278; 279], О. Чиркова [305].

Слід сказати, що безпосередньо наукові діаспорні дослідження на територіях США та Канади започаткувалися з розвитком наукових інституцій, активна діяльність яких припадає саме на другу половину XX ст. Йдеться, зокрема, про центри українознавства при Іллінойському, Пенсільванському, Колумбійському університетах, Український Музичний інститут Америки, що разом з 12 філіями здійснював навчальну, концертну і видавничу діяльність; Український Конгресовий Комітет Америки, Наукове товариство ім. Шевченка, Українське історичне товариство та ін. [164, 109].

Найбільш значними були науковими осередками українознавства в діаспорі були УВАН у США, Український науковий інститут у Гарварді (УНІГУ), в межах яких здійснювалися більш глибокі теоретичні дослідження українознавчої науки, проблеми українського державотворення, культурогенезу українців тощо. Український науковий інститут при Гарвардському університеті, створений у 1973 р. в Кембриджі (Массачусетс) всебічно підтримував українознавчі студії та проекти, а аткож підготовку та видання наукових праць, навчальних посібників з історії України, української мови та літератури. Також тут було створено кафедри історії, літератури та мовознавства, а при університетській бібліотеці сформовано найбільшу збірку з україністики.

Серед дослідників української діаспори в США варто назвати активних її представників, відомих громадських діячів, зокрема, це Л. Мишуга, який не лише працював в Українсько-американському допомоговому комітеті, але й

очолював редколегію англомовної енциклопедії українознавства, був автором «Пропам'ятної книги» УНС, серії видань під загальною назвою «Українці у вільному світі» [205]. Інший представник – М. Куропась є автором «Історії української еміграції в Америці», де висвітлюється питання української еміграції, починаючи із 1870 р., також він визначає хвилі еміграції в США, де зокрема, представників третьої хвилі еміграції (з 1945 р.) виокремлює як найбільш освічених, що «приїхавши до США в часи доброї економічної кон'юнктури, ... швидко пристосувалися і, хоч тяжко працювали, тепер втішаються життям американського середнього класу» [169].

Значну дослідницьку роботу проводив В. Маркусь [187; 188]: він активно співпрацював з науковцями Інституту української діаспори, його перу належать нариси в «Енциклопедії українознавства». Важливе значення має його теоретична робота про спробу систематизувати понятійний апарат щодо зарубіжної української діаспори загалом та її специфічних рис в США. У повоєнний період збільшується кількість праць, присвячених українській діаспорі, значна частина їх була надрукована з приводу ювілеїв різних наукових, громадсько-політичних та культурно-просвітницьких організацій, а також з нагоди 1000-ліття впровадження християнства в Україні [315; 125; 67]. Як правило, такі збірники відкривалися вступними статтями відомих дослідників діаспори та містили багатий і різноманітний фактичний матеріал, документи, ілюстрації.

У цей час у США вийшли друком монографічні дослідження з історії та сучасності української громадськості Л. Толопка – робота присвячена трудовій еміграції українців на початковому її етапі (1890-1924 рр.) [274], О. Твардовського і О. Поповича – історії «Чорноморської Січі» [271]. Значною подією науковому та культурному житті української діаспори в Америці став вихід 10-томної «Енциклопедії українознавства» під редакцією В. Кубійовича. У 1988 р. у США було започаткований науковий проєкт з підготовки і видання багатотомної «Енциклопедії української діаспори»

(ЕУД), донедавна його виконували силами діаспори під керівництвом професора В. Маркуся (видано 4 томи).

У контексті досліджень загальнотеоретичного значення з історії розвитку української культури діаспори, виокремлюючи праці, пов'язані безпосередньо з вивченням музичної культури північноамериканської діаспори, варто наголосити, що це є ряд наукових робіт різнотематичних напрямів дослідження, що розкривають окремі аспекти музичної культури через творчу діяльність колективів (як професійних, так і аматорських), персоналій, тощо. Окремі аспекти музичної культури українців за кордоном першими почали вивчати саме діаспорні науковці та митці.

Серед важливих робіт у цьому напрямку варто зазначити наукові розвідки з історії музики: П. Маценка «Давня українська музика і сучасність» [196] та «Українські канти» [197]; А. Рудницького «Про музику і музик» [247] «Українська музика: історично-критичний огляд» [248]; ґрунтовні теоретичні праці І. Левицького: «Нарис історії музики» [176], «Основи теорії музики» [177], «Популярна наука гармонії» [178], І. Соневицького «Артем Ведель і його музична спадщина» [258], які були видані у 60- х рр.у США.

Видання «Наша сцена: художня самодіяльність українських поселенців у Канаді», упорядник П. Кравчук, присвячене самодіяльній творчості українців діаспори у Канаді, було випущено з нагоди 75-ї річниці започаткування художньої самодіяльності і включало огляд музичної, хорової та театральної творчості зарубіжних українців [216].

На окрему увагу заслуговують видання методологічно-навчального характеру та нотні й пісенні збірники, що випускалися українцями за кордоном для освітніх і навчальних потреб. Це, зокрема, «Збірник на пошану Григорія Китастого» (Нью-Йорк, 1980) [123], «Збірник українських народних танців» (Нью-Йорк, 1962) [124], «Педагогічний репертуар для скрипки» (Нью-Йорк, 1965) [232], «Перші мелодії» (Нью-Йорк, 1965) [234], «Рідна пісня. Збірник для фортепіяна, ґітари або гармонії» [245], «Українські народні мелодії», укладені З. Лиським [283-286]; «Опера Антона

Рудницького «Анна Ярославна» на лібретто Леоніда Полтави» [226], видання З. Марковича «Співають соловейки: збірник пісень для вокального жіночого тріо»[186], М. Яременка «Саскачеванка та інші пісні» [317].

Група мемуарної літератури, що включає спогади представників мистецького, у тому числі музичного середовища української діаспори, є не надто обширною. Проте важливу наукову цінність у цьому аспекті мають видання В. Витвицького («Музичними шляхами» [86]), О. Кошиця («Спогади» [162; 163], «Про Українську Пісню й Музику» [161]), О. Куропася («Спогади з України й 60 років в Америці» [170]), Я. Рудницького («З подорожей по Канаді 1949-1959 [249]), Я. Славутича («У вирі багатокультурности. Спогади учасника») [256], Г. Костюка («Зустрічі і прощання. Спогади у двох книгах» [157]), які є ілюстрацією культурного життя діаспори та містять чимало фактологічного матеріалу.

Однак цілісного узагальнюючого дослідження феномену музичної культури північноамериканської української діаспори другої половини XX – початку XXI ст. науковцями здійснено не було здійснено.

Значним внеском у дослідження української музичної культури є вибрані матеріали про життя і творчість відомого композитора В. Барвінського із родинного архіву Р. Савицького. Р. Савицький-мол., будучи членом наукових інституцій, значну частину свого життя присвятив вивченню різних питань музичної культри України. Одним з ключових питань було дослідження творчої біографії вчителя свого батька – Василя Барвінського. У його збірці представлені автографи композитора, окремі видання про В. Барвінського музикознавців діаспори – В. Витвицького (США) та І. Поповича [131, 247], адже в радянській Україні ім'я композитора було заборонене. Р. Савицький зібрав цінні матеріали для вивчення музикознавчої та композиторської діяльності ще одного представника української діаспори – Зіновія Лиська: зокрема упорядкував джерелознавчий альманах, присвячений творчості митця (нотографія, дискографія та бібліографія). Окрім цього, Р. Савицького-мол. як музикознавець плідно

співпрацював з редакціями енциклопедичних видань, що виходили у США та Канаді: «The International Cyclopedia of Music and Musicians» (Нью-Йорк, Лондон). У 10-му виданні Енциклопедії Томпсона (Нью-Йорк, 1975, редактор Б. Богл) Р. Савицький вмістив 30 статей про вітчизняних музикантів: Д. Бортнянського, М. Лисенка, Б. Лятошинського. В іншому виданні – 20-томній енциклопедії «The New Grove Dictionary of Music and Musicians» (Лондон, 1980, редактор С. Сейді) та «Biographical Dictionary of Russian/Soviet Composer» (Нью-Йорк, 1989, редактори А. Ґо і Д. Феофанов) він написав про музичне життя Києва та Львова. В «International Encyclopedia of women composers» (Aapon I. Cohen, Нью-Йорк, 1987) було опубліковано статті про музичкознавиць Н. Андрієвську та О. Андрєєву. Р. Савицький-мол. багато працював над створенням дискографії видатних українських митців: композиторів М. Лисенка, З. Лиська, співаків М. Менцинського, Й. Гошуляка, піаністки Л. Колесси [131, 248].

В Україні процес дослідження музичної культури українців діаспори, у тому числі США та Канади, розпочався з періоду проголошення незалежності України. Згодом з'являються ґрунтовні теоретичні узагальнення та вивчення окремої проблематики таких авторів, як: О. Бенч, Т. Грищук, С. Дричак, В. Дутчак, В. Єсипок, А. Іваниш, А. Калениченко, Г. Карась, Н. Кашкадамова, Л. Кияновська, О. Козаренко, Н. Кривда, Б. Лановик, О. Німилович, Ю. Осмачко, Т. Прокопович, В. Сивохіп, Р. Стельмащук, А. Терещенко, Н. Федорняк, Л. Філоненко, С. Шнерх, В. Шульгіна, Ю. Ясіновський та ін., присвячені постатям музичної культури українського зарубіжжя, окремим періодам її розвитку, музичній україніці загалом.

Вагоме місце в якісно новому теоретичному контексті осмислення музичної культури української діаспори належить мистецтвознавцю Г. Карась. Дослідницею не лише було узагальнено музичну культуру української західної діаспори як соціокультурний феномен, що є соціальним інститутом і способом діяльності митців, але й подано концептуальне

хронологічно-тематичне обґрунтування музичної культури західної діаспори. Зокрема, відповідно до періодизації чотирьох еміграційних хвиль, за Г. Карась, з другої половини ХХ ст., фактично повоєнного часу, розпочинається професійний період, що тривав по 1980-ті рр; за ним слідує інтегративно-трансформаційний період (1980 – 2000 рр.). Також розвиток музичної культури української діаспори, відбувався, на думку дослідниці, за такими основними напрямами, як творчий (композиторський), виконавський, освітній та музикознавчий, при цьому поєднуючи культурні надбання як материкового, так і діаспорного компонентів [136, 172].

Загалом, як зазначає Г. Карась, і з чим ми також погоджуємося, весь процес розвитку музичної культури української діаспори протягом ХХ ст. визначався двома ключовими тенденціями: демократизацією музичного життя, що знаходило вияв у залученні широких кіл українців до аматорського хорового співу та оркестрового виконавства; іншою тендецією була професіоналізація музичної культури, що характеризувалася збільшенням кількості професійних співаків та музикантів, розширення відповідних навчальних закладів та ін. Окрмі цього, музична культура української діаспори всередині різних полі етнічних структур, що впливали на систему національної художньої культури, де пересікалися внутрішньоетнічні міжнародні культурні взаємозв’язки. Відповідно, у цьому ракурсі розвитку музичної культури української діаспори спостерігалася тенденція звернення до етнокультурних цінностей, що сприяло зебреженню самосвідомості, та тенденція виходу за межі національного заради некультурноїї та іноетнічної інтеграції, синтезу культур, трансформації нових художніх віянь [136, 174].

Ряд наукових праць і розвідок присвячені окремим видам і жанрам музичного мистецтва, виконавцям і композиторам. Так, зокрема, А. Калениченко, наголошуючи у своїй роботі на необхідності вивчення жанрового різноманіття інструментальної музики, підкреслює важливість вивчення в цьому плані робіт А. Мухи «Композитори України та української

діаспори», і біо-бібліографічного довідника канадської дослідниці й хорової диригентки М. Дитиняк «Українські композитори» (Едмонтон, 1986) [129].

До відомих видатних українських виконавиць належить піаністка та педагогиня Дарія Гординська-Каранович, яка тривалий час була президенткою Українського музичного інституту Америки, який сого часу був заснований львівським піаністом і педагогом Р. Савицьким. Серед наукових робіт, присвячених її життю і творчості, варто відзначити працю Ю. Осмачко [227; 228], де основна увага приділена педагогічній та творчій діяльності Д. Гординської-Каранович у США, де вона «здобувала все більше визнання американської громади, систематично виступаючи у престижних концертних залах Нью-Йорка, Філадельфії та ін. і пропагуючи твори українських композиторів» [212, 162].

Досліджуючи національний складник фортепіанного виконавства, М. Чорнобай наголошує, що музичне мистецтво в діаспорних осередках відіграє різнопланові функції, при цьому вагома роль належить національно-представницькій. Можливість продемонструвати мистецькі здобутки національних митців у позанаціональному середовищі набула особливої актуальності у міжвоєнне двадцятиліття [307, 36].

Дослідження Л. Обух присвячене вивченню осередків музичної освіти в українських духовних закладах західної діаспори, де наголошується на обов'язковості уроків церковного співу, що були і досі залишаються в кожному українському духовному закладі. Серед церковних закладів північноамериканської діаспори мова йде про семінарію св. Софії у Бавнд-Бруці (Нью-Джерсі), літню церковну школу в Пармі (Огайо), греко-католицьку семінарію візантійського обряду св. Кирила і Мефодія у Пітсбурзі (Пенсильванія). Ряд нотних видань церковної музики вийшло у Науково-богословському інституті УПЦ в Нью-Йорку протягом 1959-1979 рр. [224].

Серед наукових інституцій, що займалися вивченням музичної культури українців, фольклору О. Полтавець виокремлює Центр дослідження

історії імміграції в США, що був створений при університеті штату Міннесота. Там, зокрема, зберігається низка довідкових видаь, праць з проблем історії, релігії, театру, літератури, фольклору, музики, танцю, народного мистецтва [223].

Аналізуючи внесок західної української діаспори у світову культуру, Т. Грищук у своїй роботі наголошує на важливості складової музичної культури, оскільки вивчення історії музики має на меті сформувати цілісну картину українського музично-культурного простору, яка, втім, не може бути повноцінною без великого пласту надбань музичної культури української діаспори ХХ століття. Дослідницею наголошено, що улюбленими жанрами українських композиторів зарубіжжя були пісенно-хоровий та інструментальний (твори для фортепіано, скрипки, бандури), що було зумовлено як умовами побутування, так і смаками публіки [98, 227].

Творчій долі в діаспорі присвячені дослідження О. Німилович та Л. Філоненко (дослідження про М. Антоновича, Й. Гошуляка) [220], К. Сятецького (хор «Думка», Нью-Йорк) [268]. Зарубіжні гастролі, міжнародне представництво українського фортепіанного репертуару та участь національних фахівців у складі педагогічного контингенту провідних фахових освітніх музичних осередків Європи висвітлюються у дисертаційній роботі Т. Федчун [290].

До найбільш активних у своїй діяльності українознавчих інституцій Канади, безпосередньо спрямованих на збереження національної музичної культури, належать Вищі Освітні Курси (ВОК) у Торонто й Вінніпезі, засновані у 1940 р. диригентом, музикологом П. Маценком при УНО (Українському Національному Об’єднанні), мали на меті сприяння розвитку української мови і культури, ознайомлення її з сучасним життям українців Канади та України. Курси були спрямовані також на ведення викладання й створення методичного забезпечення системи закладів Рідної школи, для чого, окрім традиційних шкільних співаників та репертуарних збірок для оркестру, було видано «Українські народні танці» та «Колядки і щедрівки»

для фортепіано І. Мельника. На підтримку реалізації цих видань та освітніх проектів створювалися фонди, організовувалися благодійні концертні програми за участю українських виконавців [308, 147].

У дослідженнях музичної культури української діаспори Північної Америки предметом наукового розгляду неодноразова ставало інструментальне мистецтво. В даному разі варто згадати про дослідження Й. Созанського, де він розглядав симфонічну музику українського зарубіжжя, як істотну складову української музичної культури, розгалужену жанрову і стильову системи, що зверталася до національної тематики та фольклорних джерел. Водночас, як слушно зазначав дослідник, деякі стилі (рококо, модернізм, класицизм, неокласицизм, неофольклоризм), техніки (атональність, електронна музика), жанри та нетрадиційні інструментальні склади виникли в інструментальній музиці української діаспори раніше, ніж в Україні [257, 129]. Відтак, це слугує підтвердженню про міжкультурне сприйняття мовою музики інокультурних впливів і інтерпретаційних наслідувань.

Важливу роль у збереженні української музичної культури відігравала емігрантська преса, що поряд з церковними та совітніми оргагізаціями була й вагомим чинником становлення і розвитку українства в діаспорі. Саме на сторінках преси висвітлювалася різноманітні питання діяльності, пов’язані зі створенням численних наукових, освітніх, релігійних інституцій, громадсько-політичних, культурно-мистецьких та молодіжних організацій, що зберігали й плекали українську культуру і мистецтво серед закордонного українства. Серед наукових праць цієї тематики – роботи Г. Бигар [72], Л. Біловус [73-75], Н. Бовсунівської [76], Л. Божук [79], О. Грищенко [97], С. Козак [147], І. Машкової [199], І. Недошитко [217].

Музична періодика діаспори також ставала предметом зацікавлення українських науковців. Проблеми становлення та еволюції української музичної періодики аналізували у своїх працях Л. Обух [222, 225], С. Потієнко [240] О. Рачковська [242], А. Рудницький [248]. Аналіз

популярних періодичних видань та дослідження вміщених на їх сторінках різних аспектів здійснили В. Дутчак, Г. Карась, Л. Обух. Найбільш численною пресою поза межами України є преса в США: це журнал музичного та мистецького життя «Вісті», (1961-1966 рр. у Твін Сіті (Міннесота) видавав хор «Дніпро»; журнал «Овид», який у1957-1975 рр. видавав М. Денисюк у Чикаго. Серед видань – національно-громадські («The Ukrainian Weekly», 1920-1939 рр.), дитячі («Веселка», 1951-1990 рр.), мистецькі («Українські радіо вісті», 1940-1950 рр; «Музичні вісті» та «Інформаційний листок приятелів Капели бандуристів», 1951-1990 рр.), жіночі («Наше життя», 1940-1950 рр.), шкільні («Рідна школа», 1914-1920, 1951-1990 рр.), де виходили статті, присвячені українській музичній культурі і освіті. Так, дитячий журнал «Веселка», попри особливу аудиторію читачів молодшого віку, вирізнявся на тлі решти періодичних друкованих видань тим, що публікував народні дитячі пісеньки в обробках К. Стеценка, М. Гайворонського, О. Залеського. Друкувалася також музика до пісень І. Недільського, О. Нижанківського, В. Безкоровайного, Я. Ярославенка, Т. Гринишина, дитяча музична оперета «Червона шапочка» В. Безкоровайного (лібрето Л. Полтави). Цікавими і змістовними були відомості про композиторів, зокрема М. Лисенка та його творчість для дітей, М. Гайворонського, співка М. Менцинського [225, 12].

Важливу роль у репрезентації музичної культури діаспори відіграв журнал «Бандура», на сторінках якого публікувалися різноманітні інформативні матеріали про навчання гри на бандурі, статті та матеріали з рукописних збірок визначних митців та дослідників бандурної гри Г. Хоткевича, Г. Ткаченка, С. Ластовича-Чулівського, В. Мішалова та ін., теоратичні та практичні узагальнення «Кобзарського підручника» З. Штокалка, рецензії А. Горняткевича тощо [225, 12].

Висвітленню повсякденних подій культурного життя та аматорської музичної творчості присвячувалися публікації в часописі Союзу українок Америки «Наше життя», який було започатковано 1944 р. На його сторінках

можна знайти відомості про численні концерти, імпрези, виставки, діяльність творчих гуртків, висвітлення різноманітних мистецьких подій та аматорських концертів за участі українських митців, хорів, виконавців [76, 44].

Найдовше протягом 1961-1992 рр. виходив український ілюстрований журнал «Екран», що друкувався у видавництві в Чикаго (США). Засновником і редактором видання протягом всього часу був А. Антонович. Особлива увага у виданні приділялася музичній критиці, статтям з хорового, вокального мистецтва, музичної освіти, окремим інструментам (бандурі), діяльності громадських організацій, які розвивали музичну культуру, музичному театру тощо. Заслуговує на увагу і періодика, що видавалася і видається в канадській діаспорі, це, зокрема, такі видання: «Відгукніться!», «Вісник української етнографії», «Гомін України», «Життя і школа», «Життя і слово», «Канадійський фармер», «Новий шлях», «Світло», «Тема», «Український голос», «Український історик», «Українські вісті», «Учительське слово»; «Canadian Slavonic Papers», «Journal of Ukrainian Graduate Studies», «Journal of Ukrainian Studies»; серійні видання УВАН в Канаді: «Літопис УВАН», «Славістика», «Література», «Бюлетень УВАН», «Українські вчені» та інші [225, 12].

За понад сто років проживання українців у Канаді з’явилося щонайменше 235 українських періодичних видань (щотижневиків, двотижневиків, місячників, квартальників тощо), хоча українська преса тут з’явилася майже на 20 років пізніше, ніж у США (у 1868 р. зявилася «Аляска Геральд»). Свої друковані видання мали професійні організації, церкви, політично-ідеологічні організації, навіть українські політичні партії, які теж існували в еміграції у певні періоди. Чимало з цих видань мали доволі короткий термін існування, як то газети, бюлетені, листки, вісники різних місцевих груп та церковних парафій. Спільним для них усіх було об’єднати українську громаду, інформувати, спрямовувати її та впливати на неї, виходячи із певних групових інтересів Цінні відомості про розвиток етнічної періодики ми знаходимо у працях таких дослідників, як М. Боровик та

М. Марунчак, у яких подано історію розвитку української спільноти в Канаді. Тут також зібрано різноманітний документальний матеріал про пресу, літературу та друкарство канадських українців піонерської доби, зокрема йдеться й про діяльність часописів «Український Голос», «Канадійський русин», «Канада», «Новини» та інших. А восьмитомне видання «Літопис українського життя в Канаді» О. Войценко – це своєрідний збірник публікацій «Українського Голосу», де в хронологічному порядку зареєстровано важливі факти життя українців у Канаді з 1910 по 1979 рр. [199, 189].

У аспекті різнопланового вивчення культури українців діаспори цінним є журнал «Українська діаспора», що виходив протягом 1992–1997 рр. під егідою Інституту соціології НАН України та редакції «Енциклопедії української діаспори» (США). У цьому журналі публікувалися статті про причини і склад української еміграції міжвоєнного періоду, ареали розселення та чисельність українців за кордоном, умови їх проживання в іноетнічному середовищі, особливості адаптації та інтеграції, соціально-економічний статус, культурне та громадське життя переселенців [104, 285].

Оскільки чисельність української діаспори в країнах Північної Америки постійно зростає та набуває поступово масового характеру, їхня діяльність в галузі науки та культури заслуговує сьогодні на належну оцінку вітчизняних і зарубіжних дослідників. Становлення нового напрямку досліджень – діаспорознавства – у часі збіглося із відродженням історичної пам’яті, при цьому пріоритетного значення набуває звернення до аналізу ролі українства у світі, що передбачає поглиблення та обґрунтування чинників у дослідженні самого механізму взаємодії України з діаспорою, вивчення та адаптацію іноземного досвіду такої взаємодії, необхідність подальших досліджень розвитку українських громад діаспори, їх можливостей у сприянні національним інтересам України.

Аналіз історіографії праць з історії вивчення культури, у тому числі музичної культури української діаспори Північної Америки, засвідчує, що

досліджувану проблему не висвітлено повною мірою: дослідники, передусім, з'ясовували історичні, соціально-економічні засади існування діаспори, аналізували проблеми збереження української традиційної культури й етнічної ідентичності у середовищі діаспори, окреслили загальні підходи її взаємодії з історичною Батьківщиною, звертали увагу на окремі інституції, та постаті, проте ці роботи не набули належного системного узагальнення задля концептуалізції висвітлення цілісного процесу розвитку музичної культури у єдності тематично-жанрового різноманіття, виконавської майстерності та творчої діяльності окремих колективів та особистостей у США та Канаді другої половини XX – початку XXI ст.

1.2. Джерельна база та методологія дослідження

Джерела до історії розвитку української культури північноамериканської діаспори другої половини XX ст. у цілому, у тому числі і музичної культури, зосереджені у багатьох архівах, бібліотеках, фондах наукових та громадських інституцій, організацій, як за кордоном, так і в Україні.

Основними підходами до вивчення культурної спадщини української діаспори є залучення різних груп джерел у процесі дослідження конкретно-історичних проблем: політичного, соціального, культурного характеру, загалом історії українського зарубіжжя, історії окремих інституцій та організацій, створених у країнах Північної Америки; відтворення життєвого та творчого шляху громадсько-політичних, культурних діячів та науковців. І наступним підходом є комплексний аналіз архівних колекцій української еміграції як складової документальних ресурсів українського суспільства, що передбачає вивчення процесу створення українських архівних центрів та колекцій за кордоном [230, 10].

Виявлені джерела з означеної проблематики та її градації, можна умовно поділити на окремі групи, що полегшить систематизацію отриманих відомостей:

1) джерела нормативно-правового та офіційного походження, що належать офіційним українським інституціям в країнах постійного проживання (статути, протоколи засідань, матеріали з'їздів, конференцій, звіти, листування громадських та культурних осередків;

2) публічна або масова інформація з відкритих джерел, що була опублікована у періодичних виданнях (програми культурних заходів, ділові повідомлення, виступи, запрошення на урочисті вечори і концерти та ін.)

3) джерела особового походження: особисті щоденники та спогади, творчі нотатки, особисте листування тощо.

Різнотематичні та різнотипні документи з історії суспільного та культурного розвитку діаспори північноамериканських країн містяться у ряді архівних установ України. Так, у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) зберігаються архівні документи, що тією чи іншою мірою характеризують суспільно-політичну картину культурного розвитку української діаспори зазначеного періоду: окрім документів уряду УНР в екзилі (Ф.5235), зберігаються документи професора, емігранта В. Трембицького (Ф. 5227), а також архів відомого хореографа, керівника школи українських національних танців у Канаді В. Авраменка (Ф. 4027).

Фонди Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України) зберігають 33 справи з колекції документів О. Ромаса про діяльність громадсько-політичних об'єднань української діаспори Канади та США (1947–1994) (Ф. 273).

Архівний фонд Центрального державного архіву зарубіжної україніки (ЦДАЗУ) репрезентує документи, що висвітлюють діяльність української громади за кордоном. Серед них – листи, комунікати, повідомлення, звернення, маніфести Українського конгресового комітету Америки,

Комітету українців Канади, проект статуту СКВУ, списки членів та плани роботи програмової комісії, публікації у пресі, фото видатних діячів тощо [1-33]. Архівні першоджерела ЦДАЗУ також включають програми концертів до культурно-освітніх, ювілейних, святкових заходів, протоколи засідань прихильників культури, звіти засідань, що містять інформацію про доробок національної еліти: меценатів, письменників, педагогів, учених, працівників газет, журналів, які зазнали репресій з боку радянської влади й відкрито в еміграції продовжували справу в ім'я України [260]. У ЦДАЗУ зберігаються архіви, що мають стосунок до діяльності громадських організацій: Українського Національного Об'єднання Канади (УНО) [1; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 12; 14; 15; 16; 17; 19; 22], документи Митрополії УПЦ в США [3; 10], Ліги української молоді Північної Америки (ЛУМПА) [13]. Ряд повідомлень із часопису «Українське Православне Слово» (загального бібліотечного фонду названого архіву) висвітлюють теми та події, що стосуються «Товариства приятелів української культури в Портленді, Орегон» [20], передачі цінних документів до Архіву-бібліотеки церкви [21; 25], діяльності «Рідних Шкіл» та недільних шкіл в українських парафіях УПЦ в США [2; 28; 32], висвітлено принципи навчально-виховної системи у цих школах [29], здійснено огляд парафіяльних видавництв [30], проходження концертів [11] та свят [23], спогади з життя громад [26; 27] та діяльності культурних фундацій [33].

Окрему частка джерельної бази дослідження становлять матеріали та документи Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України). Так, зокрема, у фондах зберігаються окермі документи О.Кошиця [34], І.Білогруда [41], творчі матеріали українського композитора Б. Весоловського [42-62], серед яких пісні: «Серенада», «Сині очі», «Скільки рік скільки гір» (1937) [53], «Космічні світи», ліричний двовірш «Літо» (1937–1938) [48], а також «Альбом танкової музики» (1950-ті рр.) [43]. Його естрадні композиції були дуже популярні серед української діаспори в Канаді та США, а всього на платівках вийшло понад 100 творів Б. Весоловського. Вагомим джерелом є архів матеріалів відомого

мовознавця, історика культури та церковного діяча І. Огієнка (Митрополита Іларіона). У дотичності до розглядуваної проблематики мають актуальність його листи до диригента і музикознавця П. Маценка [38] та зворотний лист адресатові від П. Маценка [36]; лист Огієнку від історика та мистецтвознавця Д. Горняткевича [35], загальні матеріали щодо огляду духовного життя українців у Канаді та окремих питань церкви [37; 39; 40].

Значна частина особистих архівних документів визначних діячів культури і мистецтва, що свого часу емігрували за межі України, були передані до України вже в період набуття державної незалежності. Із США в Україну було повернено твори мистецтвознавця, архітектора, бібліографа Володимира Січинського (передано до Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника), архів, археологічні та етнографічні матеріали, бібліотеку професора Юрія Шумовського (передано до Державного історико-культурного заповідника у м. Дубно), архів Василя Барки (зберігається в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України), художні твори та матеріали про творчу діяльність художника театру Мирослава Радиша (передано до Національного художнього музею України, Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України), архівну та мистецьку спадщину художниці Людмили Морозової (передано до ЦДАМЛМУ), Віктора Подоського (Київський музей західного та східного мистецтва, ЦДАМЛМУ), творчу спадщину графіка Миколи Бутовича (передано до ЦДАВО) та письменника Юрія Косача (передано до ЦДАМЛМУ), родинний архів Скоропадських (передано до Центрального державного історичного архіву України, м. Київ), колекцію автографів Тараса Шевченка з довоєнної збірки Будинку-музею Тараса Шевченка (УВАН) (передано до Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАН України), архів диригента Садовського Євгена Ореста, архів, нотні рукописи композитора і громадського діяча Л.О. Грабовського, документи пов’язані із творчістю мистецтвознавця й поета Юхима Михайліва (передано до ЦДАМЛМУ); документи Українського православного братства ім.

митрополита Василя Липківського, документи Об'єднання демократичної української молоді (ОДУМ), документи Українського відділу Міжнародної культурно-освітньої асоціації, документи Ліги української молоді Північної Америки (ЛУМПА), друковані видання з колекції Українського музею-архіву у Клівленді (передано до ЦДАЗУ) та ін.

Знача частина архівних документів громадських інституцій та визначних діячів культури української діаспори у період державної незалежності України були повернені для подальшого зберігання на батьківщину. Так, з Канади надійшли архівні матеріали Державного центру УНР в екзилі (ЦДАВО, про які ми вже зазначали вище), архівні документи та музейні речі Союзу українців – жертв російського комуністичного терору (СУЖЕРО), передані до Національного музею історії України, архів письменника Уласа Самчука (передано до Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Державного музею літератури України та музею У. Самчука в с. Тилявці Шумського району Тернопільської області), архівні матеріали та спогади культурно-громадської діячки Марії Ігнатишин-Логуш (передано жо Державного архіву Закарпатської області), грамплатівки із записами творів у виконанні хору «Україна» (Монреаль, 1959 р.) під керуванням українського диригента Н. Городовенка (передані до Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного), видання з приватної бібліотеки Л. Храпливої-Щур (передано до ЦДАЗУ), документи громадських діячів української діаспори Н. Пазуняк, М. Селешко, П. Голубченко, О. Лащенко, В. Моти (передано до ЦДАЗУ), та ін.

Ще одну групу джерельної бази дослідження утворюють матеріали інвентарних книг і приймально-здавальних актів, за допомогою яких оформлена передача культурно-мистецьких, літературних і наукових цінностей українським музеям, картинним галереям, тощо. Зокрема, у Національному художньому музеї України зібрана значна кількість художніх творів митців канадської української діаспори: М. Бідняка, П. Мегика,

Я. Шафранюка, М. Левицького та ін. Музею культурної спадщини м. Києва свої архіви, бібліотеки, твори образотворчого та декоративно-вжиткового мистецтва передали Л. Білецький, О. Гай-Головко, В. Ревуцький, М. Мисик, С. Лифар та ін.

Важливу роль у збереженні, вивченні та популяризації наукової та архівної спадщини українського народу відіграють джерела культурної діяльності українських емігрантів ХХ століття у США та Канаді – найбільшій діаспорі українців, починаючи з другої половини ХХ ст. Відтак архівні фонди, українські архівні центри за кордоном, бібліотечні та музейні колекції посідають центральне місце у цьому аспекті. Слід зазначити, що після Другої світової війни саме північноамериканський континент став одним із архівних центрів української діаспори, де створювалося багато музеїв, музеїв-архівів, бібліотек, що ставили собі за мету збирання, збереження та опрацювання пам'яток, як мали стосунок до української історії, зокрема визвольної боротьби за державну незалежність [145, 35].

У питанні вивчення історії культури української діаспори на основі різних груп джерел, слід зазначити, що «джерелами дослідження діаспори є все, що нею створено: поруч з листуваннями, спогадами, щоденниками, офіційними документами. Це, насамперед, преса, бюлетені наукових та громадських видань, фільми, пам’ятки мистецтва та архітектури, наукові праці, твори художньої літератури та ін.» [63, 11]. Типологічно-видовий склад архівної та рукописної україніки в Канаді досить різноманітний. Це документи офіційного й особового походження: управлінська (організаційно-розпорядча, фінансова) документація, офіційне і приватне листування, науково-технічна документація, щоденники, спогади, рукописні книги, аудіовізуальні документи, картографічні документи, документи усної історії [193, 42].

Також варто зазначити, що підбір і опис низки джерел з історії всіх етапів української еміграції, зокрема, до Канади, були виконані дослідником В. Макаром у роботі «Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне

суспільство Канади» [184]. Частина з опрацьованих ним джерел стосується міжвоєнної імміграції українців у Канаді. Вагому роль в аналізі і вивченні джерел до історії української діаспори Північної Америки мають роботи І. Тюрменко [278], М. Марунчак [190], І. Матяш [192; 193], Б. Кравченко [66].

Канада належить до країн, в державних і недержавних архівах (бібліотеках, музеях) та приватних колекціях яких зберігається найбільше документів архівної україніки. Комплексний огляд архівних джерел Канади представлено у довіднику [65], що являє собою спільне видання Держкомархіву України, Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, Канадського інституту українських студій Альбертського університету. Серед них вказано і про матеріали діячів культури і мистецтва української діаспори, які зберігаються у центральних та університетських архівах, архівах при громадських культурних організаціях, бібліотеках, церквах та ін.

У Національному архіві Канади – Бібліотеці та Архіві Канади (Library and Archives Canada) зберігається значна частина матеріалів з історії української діаспори: громадських організацій – Комітет Українців Канади, Молодь Українського національного об'єднання Канади, організації української молоді «Пласт», українського товариства «Просвіта». Серед особових фондів – матеріали архівів В. Біберовича (журналіст), Р. Гнатишина (громадський і політичний діяч Канади), П. Данилюка (видавець, громадський діяч), Дж. Дейла (співак), Л. Колесси (піаністка, педагог), В. Кубійовича (громадський діяч, енциклопедист), В. Курилика (художник), Н. Левчука (видавець, артист, скульптор), Е. Остапчук (естрадна артистка, громадська діячка), М. Пастернак (дослідниця української культури і танцю), Д. Пилюка (художник).

Чимала кількість джерел до історії розвитку музичної культури української діаспори міститься в архівних та музейних установах провінції Канади Альберти. Так, у Провінційному Архіві Альберти (Едмонтон) зосереджені документи регіональних організацій: Альбертського Товариства

збереження української культури, Асоціації книговидавців Альберти; та особові фонди матеріалів В. Доброліжа (художник театру і живописець), С. Єременка (музикант, диригент) [65, 285]. У Архіві Альбертського університету зберігаються матеріали відомого композитор, бандуриста і письменника З. Штокалка [65, 349]. При цьому університеті було утворено Центр українського та канадського фольклору імені Петра і Дорис Кулів та Архів українського фольклору імені Богдана Медвідського, де загалом міститься ряд фоноджерел, зокрема польові аудіозаписи (близько 5 тис. од.), аудіо- та відеокасети, записані між 1984-1992 рр. із записами українського фольклору, сценічний та побутовий український танець з Канади, України та інших країн світу; колекція української музики на грамплатівках [65, 352-353]. Окремо слід зазначити про колекцію Р. Климаша, що включає звукозаписи українського канадського фольклору, та «Збірку Наталки Мельничук», яка налічує близько 1200 грамплатівок записів місцевих музикантів, зокрема оркестру Д. Радомського, В. Бойчука, оркестру І. Ейсис, А. Блока, Й. Бабяка [65, 356]. В Українсько-Канадському Архіві-Музеї Альберти зберігаються матеріали Українського музичного товариства Альберти (засноване 1972 р.) та особові архіви Ю. Буцманюка (художник, мистецтвознавець, педагог) і оперного співака М. Голинського.

Архів м. Атабаска містить матеріали регіонального ґатунку: Клубу українських народних танців Атабаски (заснований 1975 р.), Фестивалю танців у м. Атабаска (заснований 2004 р.), Товариства «Просвіта» [65, 325-326]. В архіві музею м. Келоуна зберагіються документи Українського культурного товариства «Тризуб». Особовий архів хорового диригента й педагога В. Климків родиною був переданий на зберігання до Манітобського університету (Бібліотека Елізабет Дафо). Колекція складається із музичних партитур та аранжувань українського фольклору, літургійної, класичної та сучасної музики, а також записів українських композиторів, музикознавців та диригентів: Д. Бортнянського, М. Лисенка, Ф. Колесси, О. Кошиця, М. Леонтовича, Г. Верьовки, І. Шамо та О. Білаша [65, 426-427].

Одним із найбільших архівів, створених українцями за кордоном після Другої світової війни, став музей-архів Української Вільної Академії наук (УВАН). Збирання його колекції було започатковано восени 1945 р. у Німеччині в одному з таборів для переміщених осіб у м. Ауґсбург. Пізніше, у зв'язку з переїздом значної частини українських науковців на північноамериканський континент, УВАН постала у Канаді (The Ukrainian Free Academy of Sciencies in Canada) у м. Вінніпег в 1949 р. Там було засновано бібліотеку, архів та Український військовий музей. Також відділення УВАН постало у США в Нью-Йорку у 1950 р. (The Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.). У 1952 р. з Німеччини до Нью-Йорка було перевезено зібрані в Ауґсбурзі колекції, а 1966 р. музею-архіву УВАН було присвоєно ім'я Дмитра Антоновича. В архіві зберігаються документи композитора, диригента та організатора військових оркестрів М. Гайворонського (Фонд 89), хорового диригента та композитора О. Кошиця (Фонд 337), солістки хору О. Кошиця – Л. Корецької (Фонд 19), співка та поета Р. Кухара (Фонд 218), оперної співачки Є. Мозгової (Фонд 275), композитора та музиколога М. Незведського (Фонд 108), хорового співка Г. Павловського (Фонд 93), композитора та піаніста А. Рудницького (Фонд 114) [280].

В архіві Осередку української культури і освіти у Вінніпезі (засновано у 1944 р.) зосереджено значну частку джерел до історії розвитку музичної культури української діаспори Канаді: матеріли організацій «Вінніпезьке підприємство постачання музичних товарів» та «Українське товариство дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами». Також зберігається значна кількість архівного фонду особового походження: М. Борисика (педагога, дитячого письменника, диригента церковного хору), М. Головатого (хореографа, вчителя танцю), С. Горбачевського (продюсера і керівника українсько-канадських вистав, громадського діяча), Т. Губицького (скрипаля, диригента хору, аранжувальника, композитора), О. Кошиця (композитора, етнографа, письменника, педагога, диригента Української

республіканської капели, Українського національного хору), Т. Кошиць (солістки Українського національного хору, педагогині, кураторки музею та адміністраторки Осередку української культури і освіти, письменниці, громадської діячки, диригентки, дружини О. Кошиця), П. Маценка (громадського діяча, музикознавеця, диригента хору, композитора, аранжувальника, письменника, журналіста), Л. Сорочинського (диригента українсько-американського хору, члена Українського національного хору), Є. Турули (українського католицький священика, педагога, композитора, диригента хору, засновника музичної школи у Вінніпезі, видавеця музичних колекцій), М. Федоріва (композитора, музикознавця, педагога), В. Шутя (композитора, диригента, педагога) [65, 531].

Одним з перших наукових археографічних проектів Осередку української культури і освіти спільно з УВАН стала публікація спогадів видатного українського композитора О. Кошиця.

Різнопланові матеріали, що стосуються теми дослідження, знаходяться на збереженні в архівних установах США. За твердженням О. Бугаєвої, найважливішою складовою загального реєстру архівної україніки став опублікований 2013 р. «Перелік фондів, що містять документи архівної україніки в США», підготовлений співробітниками Державної архівної служби України та Науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства, котрий документально засвідчує внесок представників української діаспори до духовної та матеріальної спадщини України і, водночас, сприяє репрезентації України та українства у світовій культурі. Нині він є найповнішим реєстром фондів державних, громадських, церковних архівів, музеїв, бібліотек та інших архівних установ Америки, що зберігають документи історії та культури України та української діаспори США [83, 202]. Архівні матеріали, що мають стосунок до діячів культури і мистецтва української діаспори другої половини ХХ ст. в США зберігаються у архівно-рукописній колекції Української академії мистецтва і наук США (Нью-Йорк). Це, зокрема, архіви документів таких осіб: П. Андріяш

(журналіст), В. Барки. Українська академія мистецтв і наук у Сполучених Штатах Америки, штат Нью-Йорк, розташовані найповніша і важлива архівна та рукописна колекція про українців за межами України.

У Американському центрі фольклору Бібліотеки Конгресу зберігаються записи Українського ансамблю «Черес», у Смітсонівському центрі фольклору та культурної спадщини – аудіозаписи української народної музики (1950–1990-ті рр.) [233, 15; 24]. В одному з великих культурних центрів української діаспори – Українському національному музеї в Чикаго зберігаються документи про мистецькі колективи, молодіжні об'єднання, ветеранські і братські організації, приватні рукописи громадських діячів української культури [233, 35].

Доволі значні колекції україніки, серед яких і джерела до історії музичної культури української діаспори у США, зберігаються в Українському дослідницькому інституті Гарвардського університету. Це документи з історії громадських культурних організацій – Українського культурного товариства в Детройті, Українського товариства «Просвіта» в Нью-Йорку. Серед особових колекцій – архіви української співачки М. Лисогір, композитора і фольклориста З. Лиська, композитора і педагога Р. Савицького. Також варто зазначити про колекції часописів, серійних видань, оперу К. Ванченка «Вітрогони», колекцію музичних партитур В. Пташинського [233, 77-78].

У Дослідному центрі історії імміграції Міннесотського університету зберігаються документи таких громадських організацій: «Об'єднання українських митців Америки», «Українського освітнього товариства», архів оперної співачки О. Бринь, українського композитора і скрипаля Р. Придаткевича, композитора, диригента і піаніста В. Шутя [233, 89; 97]. Частина архівних фондів україніки перебуває на зберіганні при громадських організаціях, їх архівах та бібліотеках. Так, в Українському історико-освітньому центрі в Нью-Джерсі зберігаються архівні матеріали хорового диригента і музикознавця В. Завітневича; в Архіві та бібліотеці Наукового

товариства ім. Т. Шевченка у Нью-Йорку містяться документи композитора, піаніста та диригента А. Рудницького [233, 111].

У нашій роботі ми не використовували джерела зарубіжних архівних установ через неможливість безпосередньої роботи у цих установах та загалом достатню кількість матеріалів, які знаходяться в архівних фондах України, що свого часу були передані з організацій і приватних архівів української діаспори. Змістово матеріали цих фондів дають можливість об'єктивного висвітлення культурно-мистецької діяльності українців діаспори, розвитку її культури загалом, і у тому числі музичної складової.

В аспекті вивчення історії розвитку культури української діаспори, й зокрема, музичної культури, значною джерельною базою є програми концертів до культурних та просвітніх захоів, ювілеїв та свят, протоколи засідань громадських організацій та об'єднань, звіти тощо.

Окрему групу джерел, що дають можливість відтворити цілісну картину зазначеної проблеми, формують матеріали закордонної та української періодики, до числа якої належать такі видання: «Америка», «Вільне слово» (Торонто), «Вісті УЗО» (Клівленд), «Голос Лемківщини» (Нью-Йорк), «Гомін України» (Торонто), «Громадський голос» (Нью-Йорк), «Народна воля», «Національна трибуна» (Нью-Йорк), «Новий шлях», «Українська діаспора» (Київ – Чикаго), «Українське слово» (Київ–Нью-Йорк–Лондон), «Український Клівленд» (Клівленд), «Українські вісті»; «Час і події» (Чикаго), «Шлях», «Шлях Перемоги» (Київ–Нью-Йорк–Лондон–Берлін), «The Ukrainian Weekly», «Our life», «Мета» (Філадельфія), «Народна воля», «Національна трибуна» (Нью-Йорк) та ін.

До джерельної бази роботи належить також періодика, де опубліковані праці вчених діаспори, відомості про їх життя та творчу діяльність, різноманітного роду проєкти тощо. Важливими серед них є «Український історик» (Нью-Йорк – Мюнхен), «Бюлетень Канадського інституту українських студій» (Альбертський університет), «Гомін України», «Українсько-канадський вісник», «Новий шлях», «Нові дні» – Канада;

«Свобода», «Шлях Перемоги», «Українське слово» «Національна трибуна» – США та ін.

Серед видань літературно-мистецької періодики, що виходила в світ у середовищі української діаспори після Другої світової війни, помітне місце посідає часопис «Київ», який у 1950–1960-х роках завдяки ентузіазмові й свідомості української громади та колу обдарованих літераторів виходив у Філадельфії (США) [147, 318].

На сторінках періодичних видань української діаспори в Америці («Свобода», «Слово і Час», «Міст») висвітлювалися різні події українського культурного життя діаспори: класичне, пісенне, театральне та візуальне мистецтво. У рубриках «На мистецькі теми», «Культура», «Постаті», «США», «Про се і про те» публікувалися матеріали, що засвідчували розуміння важливості збереження національної культури як складової збереження національної ідентичності. У газетах «Міст», «Свобода» багато уваги приділялося видатним особистостям з історії національної культури. Так, перед читачами проходить галерея яскравих талантів в Україні (композитор Микола Лисенко, який виробив свій унікальний народно-національний стиль; композитор Левко Ревуцький; один із засновників української естрадної музики Володимир Івасюк; творець «Щедрика» Микола Леонтович; багато про творчий портрет, гастролі всесвітньовідомої оперної співачки Соломії Крушельницької) та в діаспорі (скрипаль, диригент, музикознавець Тарас Губицький; співак, диригент, композитор Володимир Божик) тощо [74, 48].

Таким чином, джерельна база дослідження представлена архівними документальними джерелами, матеріалами архівів, бібліотек та музеїв, що репрезентують різні групи та типи документів, зарубіжною та вітчизняною періодикою. Означені джерела з історії розвитку української діаспори другої половини ХХ ст. та її мистецько-музичної складової є достатніми для того, щоб розкрити тему цілісно та достовірно.

Методологічну основу нашого дослідження становить сукупність як загальнонаукових принципів і методів пізнання, так і спеціальних, використання яких спрямоване на об’єктивне, всебічне висвітлення процесу розвитку музичної культури української діаспори Північної Америки другої половини XX – початку XXI століть як окремої складової національної культури в історичному вимірі і розвитку на сучасному етапі у єдності як материкового, так і діаспорного компонентів.

Історія розвитку музичної культури північноамериканської української діаспори другої половини XX – початку XXI ст. обумовлює застосування міждисциплінарного підходу при визначенні її місця і ролі в національній культурі. При аналізі місця культурно-мистецького явища в певний культурно-історичний період важливо зазначити, що музична культура діаспори розвивалася не відокремлено, так само як і музичні колективи, гурти і виконавці утворювалися відповідно до формування інших культурних і освітніх інституцій, які не існують окремо, а знаходяться в більш загальній структурній системі, основою якої є соціокультурне середовище. Відповідно, очевидним фактом буде існування діалектичних взаємозв'язків і взаємодії підсистеми і її структурних елементів, при яких історичні етапи розвитку і сучасний стан розвитку музичної культури північноамериканської діаспори не можуть вивчатися поза міждисциплінарним підходом і історико-культурним контекстом.

Принцип історизму, що є одним з визначальних для цього дослідження, дозволяє оцінити факти, явища і події з урахуванням часу їхнього виникнення та побутування, розглядаючи їх причинно-наслідкову пов’язаність, детерміновану конкретно-історичними умовами, за яких вони відбуваються. У дисертації аналізуються витоки й основні засади продовження розвитку музичної культури української діаспори країн Північної Америки – США та Канади на основі розгляду як аматорських, так і професійних форм творчості в контексті становлення інших напрямів і форм громадського та культурного будівництва діаспорян, зокрема освітніх,

наукових, релігійних, суспільно-політичних, професійних тощо, які відбувалися у другій половині ХХ ст.

Музична культура українців діаспори означеного періоду розглядаються як соціокультурний феномен, основою формування якого стали просвітницькі форми культури, гуртківство, аматорське музичне виконавство, створення ансамблів, хорів, діяльність наукових і громадських товариств та ін. Принцип історизму дозволив також акцентувати увагу на особливостях політичних та соціально-економічних чинників впливу на адаптацію та буття українських громад в країнах емігрування впродовж досліджуваного періоду, виокремлювати характерні риси становлення музичної культури в аспекті формування професійної майстерності митців, які поєднували українську народну музичну автентику з іншими формами етніки та професійних культурних форм, продукуючи історико-культурні цінності іншого ґатунку.

Основою здійснення дослідження стали загальнонаукові методи дослідження: *аналітичний* – при аналізі історичної, мистецтвознавчої, культурологічної літератури з теми дослідження, для вивчення історичних аспектів становлення та розвитку музичної культури північноамериканської української діаспори, дозволяючи простежити історичну динаміку зміни професіоналізації та становлення в хронологічній послідовності; *порівняльно-історичний* – для з'ясування етапів становлення музичної культури української діаспори країн Північної Америки як загальноцивілізаційного явища; *мистецтвознавчий та культурологічний* методи – в аналізі середовища формування музичної культури та виконавства; використання цих методів в дослідженні проблематики музичної культури діаспори США та Канади дозволяє розглянути коло питань, які до цього не піддавалися цілісному аналізу в контексті розгляду музичної культури, зокрема питання системного аналізу різноманітних громадських, культурних та немистецьких форм діяльності, представлених в соціокультурному просторі українців діаспори. У переважній більшості робіт об'єктами аналізу є або громадські

утворення певного типу, або напрямки і форми культурницької роботи представників діаспори. Однак очевидно, що для дослідження подальшого розвитку української культури на сучасному етапі необхідним стає вироблення єдиних принципів, що дозволяють аналізувати різноманіття культурних і мистецьких виявів у розвитку української діаспори північної Америки як цілісного явища. Також у межах *культурологічного* методу варто виокремити предметність історичної культурології або історії культури, що вивчає процес історичного розвитку різноманітних культур, схожість і відмінність культур і цивілізацій. Особлива увага приділяється таким проблемам, як культурогенез форм культури та міжкультурні комунікації, історична неперервність культурної спадщини, історія життєвого шляху і досягнень видатних діячів культури, їх внесок в розвиток вітчизняної і світової культури тощо. Саме ці питання покладено в зміст дослідження проблематики дисертації в аспекті аналізу особливостей розвитку музичної культури північноамериканської діаспори. В межах історії культури є важливим дослідження як макродинаміки історико-культурних процесів в масштабах історичної епохи, так і мікродинаміки процесів культуротворення, трансляції, дифузії і мінливості культурних форм. Таким чином, можуть виявлятися соціальні конвенції, ідейні імперативи, ціннісні засади менталітету і національної картини світу, формування семантичних кодів, мов і текстів культури різних історичних спільнот і груп. Цей інструментарій є цілком доречний для вивчення культури українців діаспори Північної Америки, на прикладі розгорнутої панорами дослідження музичної культури із застосуванням *комплексного підходу* до вивчення соціокультурних явищ та історичного контексту.

Застосування *елементів біографічного аналізу* використано в дослідженні творчості митців української діаспори. З метою дослідження громадсько-політичних та мистецьких організацій української діаспори використані методи *типологізації та систематизації*. *Порівняльний* метод дозволяє за допомогою виділення спільного і відмінного визначати підходи

до еволюції створених у різних культурах способів мислення і діяльності. Даний підхід дав можливість виявити особливості третьої хвилі української еміграції та умови формування й культурного розвитку українців в різних суспільних умовах та мультикультурних середовищах. Методика *порівняльного аналізу* полягає в тому, що для того, щоб зрозуміти сутність становлення і розвитку музичної культури в цілому необхідно визначити умовні межі еволюційних процесів на шляху цього становлення, порівняти їх, виявивши спільне і відмінне, а потім простежити стадії вияву цих відмінностей і, тим самим, виявити закономірності процесу загалом у розвитку ареалів західної української діаспори.

Структурно-функціональний метод надав можливість вивчити визначене явище в контексті функціонування його складових частин, соціальних груп та особистостей. Структурно-функціональний метод дає можливість розглядати культуру як систему, що має складну структуру, кожний елемент якої має певне призначення і здійснює специфічні функції, спрямовані на виконання відповідних потреб системи. Сутність структурно-функціонального методу полягає у виділенні елементів, які належить досліджувати, та визначенні їх місця і значення, функцій. *Генетичний* та *історичний* методи дали можливість виявити як причини еміграції, так і розвиток цього явища в діахронічному розрізі.

Для вирішення поставлених завдань в основу роботи покладено *системний підхід*, що передбачає комплексне вивчення формування музичної культури української діаспори країн Північної Америки другої половини ХХ ст. на тлі історичного контексту особливостей еміграційних хвиль українців з використанням взаємодіючих теоретичних та емпіричних методів дослідження. Відповідно, очевидним фактом буде існування діалектичних взаємозв'язків і взаємодії підсистеми і її структурних елементів, при яких історичні етапи розвитку музичної культури США та Канади і її сучасний стан не можуть вивчатися поза історико-культурним контекстом та у діалектичній взаємодії з розвитком культури материкової України.

Детальніше зазначимо щодо сутності системного підходу. Культура з точки зору системного підходу розглядається як система, що саморозвивається (М. Каган) [128], тобто вона виступає системою в складі іншої, більш широкої системи – буття. Спираючись на твердження Кагана, зазначимо, що він вирізняв три основні форми буття: буття природи, буття суспільства і буття людини, при цьому визначаючи культуру як четверту форму буття, яка породжена діяльністю людини. Використовуючи системний підхід, М. Каган розглядає ціле (всесвітньо-історичний процес) як основу, яка визначає характер, особливості та історичні долі частин (окремі типи культури). Мистецтво з цих позицій виступає як самосвідомість культури, а зміни в суспільному житті викликають зміну художніх форм, стилів, течій. Виділені дослідником типи культури є локальними або регіональними проявами її загальних закономірностей. Культура розглядається як система, що складається і функціонує у взаємодії об'єктивної і суб'єктивної форм, раціональної й емоційно-чуттєвої її складових, культурно-інноваційних механізмів, процесів розповсюдження (трансляції) і «присвоєння» культурних цінностей. Відтак у дисертаційному дослідженні ми розглядаємо музичну культуру північноамериканської діаспори як складну підсистему по відношенню до національної української культури загалом та у співвідношенні із загальносвітовим культурним простором, взаємодія з яким на основі діалогічності та міжкультурних зв'язків стала можливою завдяки діаспорній розповсюдженості у тому історичному хронотопі, коли материкова культура була обмеженою щодо таких зв'язків і комунікацій. Це, своєю чергою, наклало відбиток на різний якісний ступінь і умови розвитку складових національної культури, що обумовлювалося об'єктивними обставинами їх існування. Водночас музична культура північноамериканської української діаспори за своїми ціннісно-семантичними характеристиками мислиться як цілісний феномен і структурна складова національної української культури, що розвивається у її нерозривній єдності та історичній ґенезі.

Складність застосування системного підходу в дослідженнях зумовлена тим, що і культура в цілому, і окремі її компоненти (мистецтво, етика, релігія, міфологія та ін.) являють собою системи високої складності, що вивчаються різними галузями гуманітарного знання і мають власні наукові школи. Системний підхід полягає у виявленні загальносистемних характеристик, що визначають специфіку конкретної культури (культурно-історичного періоду) або окремих її елементів та компонентів, що, своєю чергою, являють собою системний об'єкт і є скерованими до інваріантної реконструкції ходу і результатів культурних процесів [128, 327].

Принцип історизму, що є одним з визначальних для цього дослідження, дозволяє оцінити факти, явища і події з урахуванням часу їхнього виникнення та побутування, розглядаючи їх причинно-наслідкову пов'язаність, детерміновану конкретно-історичними умовами, за яких вони відбуваються. Відповідно до принципу історизму у дисертації досліджено музичну культуру української діаспори США та Канади від другої половини XX ст. – і до початку XXI ст. у діахронічному розрізі вивчення історико-культурних чинників впливу на розгортання культурно-мистецьких явищ в тій чи інший площині, які обумовлювалися рядом причинно-наслідкових зв'язків і обставин міграції та розселення українців до країн Північної Америки. Історичні причини «міграційних хвиль» у прямій взаємозалежності визначали характер розвитку культури на всіх історичних етапах, зокрема, в досліджуваний період розвиток музичної культури ґрунтувався як на попередніх напрацюваннях діаспорян, так і опосередкувався новими міжкультурними взаємодіями та іноетнічними впливами. Динаміка змін характеризується крізь призму закономірностей історичного, економічного, політичного та соціокультурного розвитку, що є визначальними для того чи іншого періодів з виокремленням наявності певних тенденцій, протиріч на кожному етапі історії.

Таким чином, можемо підсумувати, що сукупність означених методів складає необхідну цілісну методологію для досягнення поставленої мети і

завдань з виявлення та аналізу соціально-культурного контексту динаміки розвитку музичної культури північноамериканської української діаспори другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в проблемному полі осмислення української культури в її нерозривній єдності на основі етнокультурних цінностей та інтегрованості в загальносвітовий культурний простір.

Висновки до розділу 1

В результаті проведеного дослідження, можемо узагальнити, що обсяг наукової літератури зазначеної проблематики є дещо розпорошеним та контекстуально пов'язаний із рядом робіт загальноісторичного, суспільного значення, що дозволяє відслідкувати еволюцію розвитку культури української діаспори в руслі тих процесів, що відбувалися з українськими переселенцями-емігрантами в нових країнах проживання. Безпосередній предмет нашого дослідження – музична культура української діаспори Північної Америки була органічно включена в дослідження як загальнотеоретичного характеру, так й містить роботи історичного, мистецтвознавчого та музикознавчого напряму, присвячені окремим подіям, діячам та їх творчості. В науковому доробку з означеної проблематики міститься значна кількість наукових праць, присвячених дослідженню різних аспектів української еміграції ХХ століття.

Наукові діаспорні дослідження на територіях США та Канади започаткувалися з розвитком наукових інституцій, активна діяльність яких припадає на другу половину ХХ ст., серед яких виокремлюються наукові центри при університетах, архіви та бібліотеки; також створюються наукові товариства (напр. Наукове товариство ім. Шевченка, Українське історичне товариство) та ін.

Загальний корпус виявленої історіографії до означеної проблематики можемо умовно поділити на вітчизняну і зарубіжну (тобто видану поза межами України представниками діаспори), що хронологічно відповідає

визначеними межам дослідження. У групі вітчизняних видань ми можемо використовувати монографічні видання, дисертації, довідкові, наукові публікації (у фахових виданнях), журнальні та газетні публікації. Група видань української діаспори може бути умовно поділена також на монографії, публікації у часописах, довідкові видання, ювілейні та пропам'ятні видання, методичну літературу музикологічного спрямування, що видавалася в діаспорі для освітньо-навчальних потреб, мемуарна література та журнально-газетні публікації.

Оскільки чисельність української діаспори в країнах Північної Америки постійно зростає та набуває поступово масового характеру, їхня діяльність в галузі науки та культури заслуговує сьогодні на належну оцінку вітчизняних і зарубіжних дослідників. Становлення нового напрямку досліджень – діаспорознавства – у часі збіглося із відродженням історичної пам'яті, при цьому пріоритетного значення набуває звернення до аналізу ролі українства у світі, що передбачає поглиблення та обґрунтування чинників у дослідженні самого механізму взаємодії України з діаспорою, вивчення та адаптацію іноземного досвіду такої взаємодії, необхідність подальших досліджень розвитку українських громад діаспори, їх можливостей у сприянні національним інтересам України.

Важливу роль у збереженні, вивченні та популяризації наукової та архівної спадщини українського народу відіграють джерела культурної діяльності українських емігрантів XX століття у США та Канаді – найбільшій діаспорі українців, починаючи з другої половини XX ст.

Джерельна база дослідження представлена архівними документальними джерелами вітчизняними та закордонними щодо діяльності громадських та культурно-мистецьких організацій та товариств, створюваних українцями в діаспорі; матеріалами особових архівів визначних діячів музичної культури української діаспори (композиторів, співаків, диригентів), що зберігаються архівах університетів, бібліотек та музеїв у

Канаді та США, рішеннями законодавчих та виконавчих органів влади України, зарубіжною та вітчизняною періодикою.

РОЗДІЛ 2
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ

2.1. Соціокультурне становище української еміграції в країнах Північної Америки

Культурний розвиток українців діаспори зазвичай розглядають як соціокультурний феномен, що постає із прагнення збереження національної і культурної самобутності, мови, традицій, шкіл. Серед чинників збереження етнокультурної ідентичності представників діаспори провідна роль належить культурним, проте не менше значення має соціокультурне середовище, яке значною мірою обумовлювало буття української діаспори, визначаючи і спонукаючи до тих чи тих форм культурно-мистецької, освітньої організації. В силу історичних, політичних, соціальних та економічних впливів формувалося саме те унікальне середовище для української діаспори в нових країнах поселення, що стимулювало до різних видів творчої діяльності, які були покликані встановити духовний зв'язок із Батьківщиною за допомоги культури, традицій, мистецтва. Окрім матеріального втілення культурних артефактів в новому соціокультурному середовищі, вагоме значення мала музична складова в культурницькому розвиткові української громади, адже музика, спів та інструментальне виконавство завжди були невід’ємною складовою народної культури, і так само було досягнуто мистецьких вершин на рівні професійної майстерності.

Культура української діаспори XX ст., в тому числі музична, засвідчила великі можливості свого існування, оскільки зберігалась тенденція гармонії між консервуванням культури та її розвитком. Музика своїми формами виконання має можливості апелювати до чужонаціональних слухачів, часто не потребуючи перекладу та пошуку відповідного семантичного ряду.

Важливу роль у збереженні та розвитку музичної культури в діаспорі відігравало культурно-мистецьке середовище. Так само й музична культура часто є невіддільною від решти мистецьких напрямів творчої діяльності і розглядається дослідниками комплексно. В дійсності це, почасти, так і є, проте для дослідження ґенези розвитку музичної культури серед інших мистецтв важливо враховувати ряд чинників, що впливали на ті чи інші аспекти творчої діяльності як певні каталізатори, а також загальний контекст суспільно-культурного життя, що здебільшого й визначав вектори культурного розвитку українців у діаспорі. Це питання актуалізується ще й тим чинником, що останнім часом серед науковців особлива увага приділяється теоретичному осмисленню музичної культури української діаспори як окремого феномена та вектора мистецтвознавчо-культурологічниз досліджень в історичній діахронії.

У питаннях теоретичного осмислення різноаспектного буття української діаспори усталеним підходом є хронотопна аналітика відповідно до градації еміграційних хвиль, про які ми вже часткого згадували. Відтак у нашому випадку, окреслюючи життєдіяльність емігрантів третьої хвилі, доцільно провести аналіз суспільного контексту початкових еміграційних хвиль. Так, зокрема, дослідники першу еміграційну хвилю українців до США датують кінцем XIX ст., яка тривала до початку Першої світової війни. Перші українські поселення були у штаті Пенсільванія, де мігранти знаходили роботу на вугільних шахтах і металургійних заводах. Також значна їхня кількість працевлаштовувалася на північному сході США – у Нью-Йорку, Нью-Джерсі, штаті Коннектикут. За весь період до США емігрувало близько 350 тис. осіб, значна кількість прибувала із Західної України (Галичини, Лемківщини, Буковини та Закарпаття) [116, 188]. Друга хвиля української еміграції до США припала на міжвоєнний період (20–30-ті роки XX століття) і суттєво відрізнялася від довоєнної тим, що з’явились перші політичні іммігранти, які привнесли новий струмінь і новий контекст у соціокультурне життя діаспори [116, 188]. Значна частка переселенців мала політичні

мотиви, що слугували чинниками відїзду з батьківщини від переслідувань за політичні ідеї та погляди. Відтак протягом майже всієї історії України саме в діаспорян зосереджувалося ядро прихильників національної боротьби за незажність, що стала магістральною ідеєю для українців протягом майже всього ХХ ст. На початку другої хвилі еміграції в українській діаспорі у Сполучених Штатах Америки набули поширення ідеї українського монархізму, репрезентовані гетьманським рухом, який частково зазнав перегляду своїх базових засад, проте внутрішні протиріччя серед своїх прихильників на спадкоємність влади в Україні не знайшли великої прихильності у середовищі нової української еміграції.

У першій половині ХХ ст. серед українців діаспори у США та Канаді особливої популярності набули ідеї українського націоналізму, які представляли такі інституції, як Організація Державного Відродження України (ОДВУ) та Організація Оборони Чотирьох Свобод (ООЧСУ). Слід зазначити, що у добу Другої Світової війни діяльність українських громадсько-політичних організацій націоналістичного спрямування була тимчасово призупинена за вказівкою уряду США, проте вже у 1946 р. вони відновили свою роботу [185, 175]. На думку активної частини української діаспори, для належного розвитку громадських організацій та національної ідеї необхідним була активізація ідеологічно-виховної роботи, використовуючи для цього засоби преса, різноманітні курси та залучаючи кваліфікованих працівників [8, арк.45].

Значну частку емігрантів третьої хвилі складала молодь, яка була носієм патріотизму та високої політичної свідомості і прагнула гідно репрезентувати свою країну на еміграції. Така мета реалізовувалася шляхом створення молодіжних українських організацій, зокрема таких, як Спілка Української Молоді (СУМ), Об’єднання Демократичної Української Молоді (ОДУМ), Пласт та ін. Вони пропагували ідеї християнства та націоналізму для молоді, що перебувала у таборах для переміщених осіб, які діяли в окупованих зонах Європи у 1948-1950-х роках. А в США у червні 1950 року

було створено Об’єднання Демократичної Української Молоді. Загалом такі молодіжні організації націоналістичного ґатунку ставили собі за мету створити розгалужену мережу молодіжного руху за океаном. Методами їх діяльності були масові з’їзди, створення літніх таборів навчання та відпочинку. Молодіжні організації були активними учасниками громадського та культурного життя української діаспори у США [250, 8-9].

У період між двома світовими війнами в українській діаспорі у Сполучених Штатах Америки громадсько-політичне життя зазнавало бурхливого розвитку. Українці перших двох хвиль еміграції створили ряд громадських організацій, до яких слід віднести, насамперед, Український Народний Союз, Український Робітничий Союз, Українську Народну Поміч та ін. У період з 1947 р. по 1953 р., Сполучені Штати Америки та Канада дозволили масову еміграцію з Європи. Цим правом скористалося близько 150 тисяч українців [77, 38].

Основна частина українців з третьої хвилі прибула до США у повоєнний період 1947–1951 років: це були переважно біженці, переселенці та незначна частка трудових мігрантів. Серед них було багато добре освічених людей (зокрема 2 тис. студентів, 1,2 тис. викладачів і вчених, 400 інженерів, 350 юристів і 300 лікарів) [116, 188]. Також серед емігрантів значну частку становили особи, які після Другої світової війни були інтерновані і перебували у таборах для біженців та військовополонених, що були утворені не території Австрії, Німеччини, Бельгії, Великобританії. Відповідно при можливості вони також емігрували до США та Канади. Відповідно склад тертьої еміграційної хвилі завдяки великій кількості інтелігенції та науковців спонукав розвиток українського політичного, громадського, культурного та релігійного життя в діаспорі на новому рівні ів новій якості (серед емігрантів 54,54 % складали особи з початковою освітою, кількість українців з вищою освітою становила 4,12 %, а 9 % емігрантів з України мали спеціальну освіту) [116, 188].

Четверта хвиля української еміграції до США розпочалася з 1980-х років, особливо активізувавшись у період «перебудови», будучи, здебільшого, зумовленою причинами економічного характеру, а не політичного, (як у «третій хвилі»). Відповідно у цей період активність мігрантів зводилася до заробляння коштів та працевлаштування і меншою мірою до участі в політичному і громадському житті української діаспори [116, 189]. Відтак ці мігранти вже були менше долученими до культурно-мистецького та громадського життя у діаспорі, натомість зосередившись на більш прагматичних цілях свого перебування.

Українські емігранти у США демонстрували, починаючи з першої хвилі, високу соціальну активність. Спроби утворити єдину організацію, яка б скеровувала діяльність усіх українських громадсько-політичних осередків та представляла їхні інтереси у суспільстві і перед владою США беруть початок з Першої світової війни. Так, в 1915 р. найбільш впливові громадські організації українців у США – Український народний союз (УНС), Український робітничий союз, Об'єднання українців-католиків провели у Нью-Йорку Український сейм, який заснував Федерацію українців у Сполучених Штатах. З огляду на проведену роботу (хоча всередині цих організацій і виникали непорозуміння), 21 квітня 1917 р. за підтримки та ініціативи президента США В. Вільсона було проведено Український день на підтримку українського народу у світовій війні [267, 47].

Перша і частково друга хвиля переселень з українських земель за океан диктувалася соціально-економічними причинами і тому, відповідно, мала заробітчанський характер. Саме в цей час, період до Першої світової війни, були закладені підвалини організованого культурно-громадського життя української діаспори. Відбувався цей процес шляхом «становлення організаційної мережі і формуванням чіткої національної ідентичності» [63, 13]. Перші «Просвіти» й Українські доми, що утворювалися в місцях поселення українців власним коштом, які жертвували всі бажаючі, своєю

просвітницькою діяльністю сприяли пробудженню почуття національної свідомості, власної національно-культурної окремішності і значущості.

У міжвоєнний період, з 1922 р. консолідуючою організацією українського громадського руху стало Об'єднання українських організацій в Америці. У 1930-х рр. ним було розгорнуто активну роботу про інформування українців та громадянського суспільства в Америці про український національний рух та ситуацію на радянській території України, зокрема про політичні утиски та голодомор. Водночас у цей же період у громадське і почасти політичне життя Америки входить перше покоління українців вже народжених у США. Зберігаючи відданість ідеї української державності, вони вже вбачали головною метою входження у громадсько-політичні структури США [267, 47].

До США і Канади частина українців переїхали із таборів для переміщених осіб (табори інтернованих), де існували українські освітні установи, що забезпечували збереження та поширення серед молоді українських традицій, мови та культури. Саме там вони зіткнулися з проблемами адаптації в нових умовах проживання, окільки вважли за необхідне володіння мінімальними освітніми та мовними навичками для цих потреб. Проте, попри прагматичні установки, старше покоління діаспорян стимулювали потреби у глибшому засвоєнні культурної та мовної традиції своєї батьківщини, що виходило на питання створення українських освітніх установ, які б виконували саме такі завдання. Українська спільнота, поселившись після Другої світової війни в США, стала думати про своє самозбереження, а першочергово про збереження свого найбільшого скарбу – дітей від національного відчуження [252, 97].

Інтегрувавшись в історичне середовище країн проживання, незважаючи на зміну умов життя, закордонне українство далі зберігає національні цінності, традиції та мову, і це стало частиною їхнього життя. Саме це дає їм почуття належності як до української діаспорної спільноти, так і до України в цілому. Будучи нащадками емігрантів у другому, третьому або четвертому

поколінні, вони урізноманітнюють способи дій та самоорганізації для збереження української культури, її популяризації серед інших народів, що сприяє поширенню «українського способу життя, української культури, освіти та світобачення у розмаїтті світового співтовариства» [255, 236].

Активна громадянська позиція, національна спрямованість української еміграції другої та третьої хвиль реалізовувалися у діяльності численних організацій та установ. Найпотужніші серед них координують діяльність українських інституцій у загальносвітовому масштабі. Так, зокрема, найбільш потужна організація Світовий конгрес вільних українців (СКВУ) об'єднує майже 140 організацій з усього світу. Заснований у 1967 р. у Нью-Йорку, після 1991 р. перейменований на Світовий Конгрес Українців. Об'єднує Український конгресовий комітет Америки (УККА) та Комітет українців Канади (КУК). Також до діяльності СКУ активно долучаються представники українських церков, жіночих і молодіжних організацій. Штаб-квартира розміщувалася почергово у Канаді (1967–1969), США (1970–1971), Європі (1972–1973). Нині Президія СКУ знаходиться у Торонто (Канада). Український конгресовий комітет Америки (УККА) засновано в 1940 р. у Вашингтоні (США), це безпартійна неприбуткова організація, яка репрезентує українську громаду у США. Засновниками УККА були Український Народний Союз, Український Робітничий Союз, Союз Українців Католиків «Провидіння» і Українська Народна Поміч [117, 175]. На початках свого формування Світовий Конгрес українців повинен об'єднати всі українські організації у всіх країнах поселення та координувати їх діяльність для збереження духовно-культурної єдності української еміграції. Одним з пунктів проголошено «збереження української національної спільноти на високому культурному рівні на постійне в державній суцільності своїх країв поселення і якнайкраще забезпечення основ матеріального розвитку для культурних надбань і їхнього вкладу до світової культури» [5, арк.62].

Так само, завданнями Українського Національного Об'єднання Канади було визначено: об'єднувати всіх осіб українського походження, сприяти патріотичному розвитку, управляти клубами, будинками та домами для свої членів, набувати й утримувати музеї у своїх приміщеннях [1, арк.1]. Перша філія Українського Національного об'єднання постала 17 липня 1932 р. в місті Едмонтоні в Альберті постала До того існувала понад 4 роки утворена у 1928 р. Українська Стрілецька Громада, до якої входили колишні вояки, що виїхали в 20-х рр. відтак виникла потреба утовкти організацію масового характеру для об'єднання українців. Об'єднавча ідея – визволення України від московського комунізму [4, арк.186]

У напрямку культурної дільності УНО основними своїми завданнями вбачала пожвавлення культурної й освітньої діяльності через організування Культурно-освітніх комісій чи секцій при кожній філії УНО; робити наголос на вихованні молоді в традиціях української національної культури, з цією метою звернути увагу на дитсадки, оселі, Рідні школи, всі види позашкільної освіти, вечірні курси. Також важлива роль відводилася бібліотекам – планувалося збільшити закупівлю книг, виділивши в статтях видатків окремі суми; та культурній самодіяльності – хори, аматорські гуртки та ін. форми роботи – були одним із дієвих засобів прищеплення любові до української культури [8, арк.45].

Слід зазначити, з огляду на історичні реалії, що українська діаспора формувалася двома шляхами: внаслідок міграції та з автохтонного населення. Під поняттям діаспори слід найперше розуміти не просто сукупність осіб однієї національності, які проживають за межами національного соціуму, це спільнота, постійна, структурована, що усвідомлює свою спільність і виокремленість. Для діаспори характерною є наявність власної стратегії взаємовідносин з країною проживання та історичною батьківщиною; формування інституцій, діяльність яких спрямована на збереження і розвиток етнокультурної ідентичності.

Майже в усіх країнах розселення українці-переселенці відстювали національно-культурну окремішність, що знаходила вияв у духовно-релігійному й суспільно-культурному житті. Українські переселенці об'єднувалися у громади, спілки, товариства, тим самим, заявляючи про свою соціальну значимість і культурну ідентичність [80]. Українці у нових країнах свого перебування активно долучалися й до громадсько-політичного життя, створювали власні громадські та культурно-освітні організації, відкривали газети, видавництва, брали участь у діяльності місцевих партій, різних організацій. Це була зрозуміла активність, адже новоприбулим необхідно було адаптуватися й інтегруватися у нове суспільство, щоб жити повноцінним життям.

Навіть з огляду на різних прихильників і різні вподобання протягом різного часу існування еміграції, все ж, політична ідеологія більшої частини української спільноти за океаном була націлена на національне визволення та незалежність України. Ця ідея багато в чому визначала й громадський, просвітницький та культурно-мистецький рух. Що стосується цього питання, українська громада активізувалася під час Першої світової війни та української визвольної боротьби. Особливу роль зіграло закарпатське переселення в США, яке своїми діями рішуче та впевнено вплинуло на приєднання у 1919 р. Закарпаття до Чехословацької республіки. Окрім надання політичної та фінансової допомоги, репрезентативні асоціації українського суспільства заокеанських країн, а саме таких, як Канади й США відправили своїх представників до Європи з метою сприяння та регулювання українських позиції на Світовій арені [106, 66].

На другу половину XX ст. (період третьої хвилі еміграції) припало розгортання активної історико-просвітницької діяльності щодо викриття злочинів радянської влади, у тому числі репресій та геноциду проти українського народу, та популяризація питання незалежності України.

Перші спільноти громад українців постали саме у відповідь на певні соціальні виклики та труднощі, що мали на меті вирішення соціальних

проблем українців. Так, у Джерсі-Сіті (штат Нью-Джерсі) ще у 1897 р. була створена перша у США громадська організація жінок-українок «Сестринський союз св. Ольги», який займався благодійницькою та культурно-освітньою діяльністю. За його зразком у США виникло чимало організацій жінок-українок, серед яких особливо масовим став Союз українок Америки, заснований у 1925 р. Нині він має близько ста відділень, у його підпорядкуванні є Український музей у Нью-Йорку, де зібрані значні колекції творів української культури та мистецтва.

До так званих «допомогових» соціальних громадських організацій українців у США належать також Союз українців-католиків «Провидіння», (1912), Український робітничий союз (1910) та ін. До речі, відзначалося, що станом на 1951 р. Український Робітничий Союз займає перше місце серед 20 найбільших асекураційних (страхових) компаній [24, арк.90]. Такі організації окрім страхової, кредитної діяльності, активно займаються також культурно-освітньою роботою, організацією дозвілля, відпочинку українців у місцях їх компактного проживання, фінансуванням наукових досліджень з історії, культури України, викділяють частку коштів на стипендії студентам.

У США також діє низка організацій української діаспори політичного спрямування. Особливу активність проявляють Український конгресовий комітет Америки (УККА), Організація українських націоналістів закордоном, Організація оборони чотирьох свобод України, Організація державного відродження України, Український національно-державний союз у США та ін. Так, зокрема, УККА формувався як надпартійна організація що має на меті захист права українського народу на самовизначення, державність та демократичні свободи, а також консолідацію української громади у США та її презентація перед суспільством і владою США [267, 47].

Регіональне розселення українців в діаспорі також давалося взнаки, відтак створювалися крайові товариства. У США, зокрема, діяли: Лемківський комітет, Лемко-союз, Світова федерація лемків, Українське світове об’єднання гуцулів; товариства: «Бойківщина», «Волинь»,

«Подоляни», «Тернопільщина», «Українська буковинська громада Нью-Йорка» тощо. Їх діяльність була спрямована на збереження національних регіональних традицій та звичаїв. Так звані земляцькі організації займалися також видавничою діяльністю, створювали музеї тощо. Наприклад, гуцульські товариства США і Канади видали «Історію Гуцульщини» (в 3 томах), лемківські товариства – «Аналіз Лемківщини» (в 6 томах). Значна кількість крайових організацій випускла свою періодику [201, 153-154]. Наприклад, у протоколі засідання новообраного Комітету Стрийщини в Канаді від 27 листопада 1972 р. зазначено про складання картотеки вихідців Стрийщини у Канаді, після чого на 1973 р. запланували розширене зібрання (імпрезу), до програми якого включили також фільми та спомини учасників [62, арк.1]. Така культурно-освітня діяльність є цінною та цікавою з точки зору вивчення цієї спадщини в межах української регіоніки.

Попри численну кількість різного розу товариств та громадських організацій, існували й «узагальнюючі» органи і товариства, що включали об'єднувальні функції. У 1948 р. було утворено Координаційний Осередок Українських Громадських Організацій в Європі, а також діяла Панамериканська Українська Конференція, що об'єднувала громади централі Північної і Південної Америки. Після тривалої підготовки, у листопаді 1967 р. на з'їзді в Нью-Йорку, як ми вже зазначали, створено Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ), який об'єднував усі крайові та міжкрайові українські організації та був визнаний авторитетною організацією колами руху опору в Україні. Окрім цих поставало багато інших організацій: молодіжних, жіночих, кооперативних, освітніх тощо. Свої філії та відокремлені регіональні підрозділи вони по всій території розселення української діаспори, що сприяло координації дій та спрямуванню громадського життя [236, 148].

З 1960-х рр. етнічні українці-переселенці стають представлені в урядових установах та владних структурних підрозділах США: зокрема, за президентства Д. Ейзенхауера його спеціальним помічником з питань науки і

технологій був Ю. Кістяківський; у 1970-х рр. за часів президента Р. Ніксона виходець з України А. Бернс став головою Резервної системи США; при президентові Дж. Форді українець за походженням М. Яримович був заступником помічника міністра з питань досліджень і розвитку, М. Куропась обіймав посаду спеціального радника президента з етнічної політики. В адміністрації президента Дж. Картера посаду директора відділу у справах ЮНЕСКО займав С. Варварів. Протягом 1980-х рр. значних успіхів досягає Р. Попадюк, який був прес-секретарем президентів Р. Рейгана та Д. Буша. Безперечно, за таких умов і можливостей вагома роль відводилася лобіюванню інтересів України та офіційної підтримки при набутті незалежності [267, 49].

Задля загального ілюстрування векторів соціокультурного контексту розвитку української діаспори важливе значення мала не лише просвітницька робота, але й наукові студії, які виступали потужною ланкою громадського життя за кордоном, сприяючу, у тому числі, і розвиткові культури. Саме там можливими стали дослідження на актуальні теми з історії України, її культури, що на той час на радянській території були неможливими і табуйованими. Найбільш відомими і активними науковими установи, що гуртували довкола себе українських науковців, були Наукове товариство імені Тараса Шевченка (НТШ), Українська вільна академія наук (УВАН), Гарвардський і Канадський інститути українських студій та ін.

Важливою ланкою громадського життя в Канаді була церква, яка опікувалася не тільки духовним життям своїх парафіян, але також і всіма іншими видами суспільно-громадського життя. До прикладу, в української православної громади м.Вунсакет, центрі текстильної індустрії, розташованому за 200 миль від Ньою-Йорку, українські поселенці найперше організовували церковне життя та побудували церкву, при якій постали різні громадсько-політичні організації. В 1954 р. церкву розписували відомі митці Петро Холодний та Михайло Осінчук. При церкві функціонували: церковний мішаний хор та чоловічий хор «Бандура», без якого не обходилося жодне

національне свято. Також діяли сестринські організації, товариство «Запорізька січ», Український Робітничий Союз, Союз Українок Америки, Українська Православна Молодь Св. Архистратига Михаїла, Перше Українське Спортове товариство, Релігійна Недільна школа, Рідна школа. Крім того, при парафії був вечірній курс навчання української мови для старших віком [26, арк.142-143].

Проте між українськими канадцями існувала релігійна роздільність, перенесена з України. Віросповідання українців згуртовувалось навколо двох церков – Української католицької візантійського обряду та Української автокефальної православної. Перша з них була більш чисельною. За даними перепису населення Канади 1931 р., українські греко-католики становили 58,0 % усіх віруючих, а греко-православні – 24,6 %. [313, 67]. З огляду на різну прихильність віросповідання, актуальним питанням постало організування єдиного ієрархічного проводу. У цьому питанні ще на початку 1970-х років дійшли єдності Українська Православна Церква (УПЦ) в США і Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ) у Європі, Південній Америці та Австралії. У Статуті Української Православної Церкви зазначено, що Українська православна церква в Злучених державах Америки здійснює свою діяльність на основі Святого Письма, канонів Вселенських і Помісних соборів, а також статуту, до основних її напрямів належать справи релігійні, духовно-освітні, благодійні, церковно-господарчі та ін. [24, арк.81]. Архиєпископ Мстислав на ІІІ-му Соборі Української Православної Церкви в США відзначав, що основою розвитку церкви був Акт церковного поєднання 1950 р. що об'єднав у США всі найкращі православні сили й створив у цій країні велику канонічну Українську Православну Церкву [3, арк.128].

Ці чинники також до певної міри позначалися на тому глибинному контекстові соціокультурного життя української еміграції у США та Канаді.

Одним з перших засобів утвердження українців у Сполучених Штатах Америки була українська преса, яка бере свій початок із середини 80-х років XIX ст. Періодичні видання підтримували тісні зв'язки з читачами, які були

однаковго корисні всім сторонам. Динаміка кількості україномовних видань має чітко виражену позитивну тенденцію. З часу виходу в світ першого українського видання «Америка» (1886 р.) і до Першої світової війни в США було надруковано більше як тридцять часописів українською мовою [144, 217].

Виокремлюючи серед багатоманіття культурно-мистецького життя української діаспори в країнах Північної Америки (США і Канади) саме музичну складову, слід пам'ятати про те, що теоретичне окреслення рефлексій на цю тему найтіснішим чином переплітається із наявною багатовекторністю культурного життя, що найперше відповідає як духовно-культурним, освітнім потребам українських емігрантів, так і обумовлюється конкретним соціальним середовищем та його тенденціями суспільно-політичного, мистецького буття та іншими факторами. Не останню роль серед історичних факторів цих процесів відіграють хронологічні межі «хвиль емігрантства» та різні країни (з різним суспільно-політичним та соціально-економічним і культурним контекстом) перебування українців, що по-різному впливали на ті чи інші сторони культурного життя.

Різностороння діяльність українських емігрантів в організаціях та інституціях дають змогу прослідковування зв'язків між творчістю українців як материкової України, так і далекого й ближнього зарубіжжя, що в підсумку характеризує культурно-історичні моделі еміграційних хвиль з України [260, 60].

Початки культурно-мистецького життя української діаспори часто з'являлися при немистецьких закладах. Одна з головних соціальних функцій діаспори – підтримка розмовної або писемної мови як найважливішого механізму первинної соціалізації, що відтворює громаду; підтримка і відтворення діаспори досягається складною взаємодією соціальних інститутів і явищ; найчастіше їх елементом є релігійні спільноти. Провідні діячі культурно-просвітницького руху в діаспорі розуміли, що для того, щоб «наше українське молоде покоління могло творити теперішнє й майбутнє,

треба пізнати минуле. Щоб пізнати минуле, доконче потрібно знати рідну українську мову. Для молодого покоління, яке народилося в «таборових республіках», або вже тут в Америці, не є зрозумілим, чому то в українському народі постійно треба розвивати та піддержувати свідомість народної приналежности. В інших народів чогось подібного майже нема. Інші народи є свідомі своєї народної приналежности. Без відповідного знання рідної мови неможливо зберегти себе як окрему національну спільноту, неможливо вести ніяку народню працю» [28, арк.92].

Українці за межами рідної землі утворювали спільноти із власною системою норм, цінностей, смислових концептів, тобто на початку виступали певною субкультурою, яка згодом переростала в етнічні спільності. Перші культурно-освітні гуртки і осередки формуються довкола загальногромадських, професійних спілок, покликаних гуртувати українців-переселенців та допомагати адаптуватися й соціально інтегруватися на новому місці проживання.

У 20-х роках ХХ ст. в США почали виникати перші організації, що об'єднували українців. Слід наголосити, що у ХХ ст. у середовищі українців-емігрантів була вже велика кількість промисловців, інтелігенції (меценатів), які надавали значну підтримку релігійному середовищу. Саме довкола церкви і релігійних організацій поставали культурні та просвітницькі осередки, а розвиток церковного співу став важливою складовою у розвитку музичної культури. На початку ХХ ст. основними групами емігрантів були селяни, церковні діячі, промисловці, які об'єднували зусилля заради функціонування української церкви, мови, культури в чужому для них середовищі. Таким чином, соціальні інституції українців (допомогові й професійні товариства, жіночі й молодіжні організації) на Американському континенті стали дієвими чинниками існування української діаспори за кордоном та розвитку її культури, і музичної зокрема [166, 36].

Так, наприклад, ще в 1928 р. У Нью-Йорку за підтримки Союзу українських робітничих організацій (СУРО) успішно почали функціонувати

тримісячні курси з підготовки вчителів української мови. Під егідою Союзу діяло 40 драматичних гуртків і народних хорів, 23 українські робітничі будинки, які вели досить активну культурницьку та просвітницьку діяльність. Створювалися курси для режисерів і диригентів у хорових колективах, організаторів культмасової роботи і вчителів. Високою оцінкою мистецького рівня українських американців стали відвідини їхніх вистав та концертів представниками інших національностей та етнічних груп [115, 7-8].

Активний розвиток музичної культури як цілісної різноаспектної системи у міжвоєнний період спрямовувався на створення основних її складових, налагодження міжкультурних взаємозв'язків, що є свідченням зростання творчих сил широких мас еміграції, розширення кола їх художніх інтересів, досягнення рівня виконавської майстерності, коли неминуче виникає потреба вийти до широкої аудиторії. Діяльність професійних та аматорських мистецьких колективів, які розвивалися у тісному взаємозв'язку, відіграла важливу роль у згуртуванні громади, її самоідентичності, піднесенні національної гідності, творенні музичного мистецтва. Саме в цей період музична культура діаспори формується як цілісна система з наявними стуртурними елементами, що забезпечують її життєдіяльність та повноцінне функціонування [263, 147].

Українська діаспора Канади є однією з найдавніших і найбільших за своєю чисельністю та організованістю у громадянські структури. У цій країні інтеграція українців здійснювалася фактично у всіх сфери суспільного життя, а канадська діаспора стала тим об'єднавчим чинником, що досить активно гуртує українську громаду. Українці-переселенці ще з кінця XIX – початку XX ст. досить компактно заселяли степові території цієї країни, а згуртованість сприяла швидкій соціальній організації, формуванню громадських та соціокультурних утворень. У процесах інтегрування у канадське суспільство особливої актуальності набували питання захисту своїх прав, відстоювання інтересів українців перед владою Канади, суспільними групами інших етнічних меншин, боротьба із ксенофобією,

підвищення свого матеріального і соціального статусу. І це попри те, що канадська влада була зацікавлена в дешевій робочій силі переселенців зі Східної Європи. Все ж, в умовах першої хвилі еміграції та початків другої українці вже досить успішно входили у громадянські та політичні владні структури на місцевих (муніципальних) рівнях [266, 54].

Активізація процесу об'єднання української діаспори у Канаді набула значних обертів з початком третьої хвилі еміграції (кінець 1940-х – 1950-ті рр.), і підсилилася, починаючи з 1945 р. У цей період доволі швидко і активно розбудовувалося громадсько-політичне життя, яке дозволило українській спільноті виокремитися як одній з проактивних серед етнічних груп Канади. Розгортання власної мережі громадських, культурних, релігійних, освітніх установ дозволило українцям Канади впливати на хід окремих суспільно-політичних процесів [152, 204].

Саме в цей період до Канади прибуває найбільша кількість національно-свідомих політичних і громадських діячів, які розгорнули національно-політичну та культурно-просвітницьку діяльність. Це дало змогу довершити організаційне структурування української діаспори та формування громадських інституцій, а також визначити пріоритети своєї діяльності. Найбільш вагоме значення мала організація Конгрес українців Канади (КУК), заснований ще наприкінці 1940 р. Нині Конгрес включає близько двохсот організацій, серед яких – Союз гетьманців-державників, Союз українців-самостійників, Централя українських католиків, Українське національне об'єднання та ін.

Молодь української діаспори гуртувалась у різноманітних політичних та громадських організаціях, таких як СНУМ (Спілка національної української молоді) та Пласт.

Ліга Української молоді Північної Америки (ЛУМПА) була заснована у серпні 1933 р. під час проведення Першого українського молодіжного конгресу на Чиказькому всесвітньому ярмарку. Завданнями ЛУМПА було об'єднати в один орган всі українські молодіжні організації; пропагувати

українські ідеали і принципи; заохочувати проведення спортивних заходів і спонсорувати їх; сприяти культурному розвитку членів Ліги; створити власний часопис. Членство у Лізі мало відкритий характер, до нього могли входити будь-які клуби, організації чи просто поодинокі громадяни США та Канади українського походження, діяло індивідуальна та колективне членство. Організаційними заходами були з'їзди та щорічні конгреси [13, арк.3].

Серед жіночих організацій української діаспори слід назвати Український золотий хрест (УЗХ), який було засновано як громадсько-допомогову організацію у 1931 р. у США та жіночий відділ Організації державного відродження України, який видавав часопис «Жіночий світ» у Канаді та неперіодичне видання «Бюлетень УЗХ». Впливовими є професійні організації українських емігрантів. Наприклад, у США діють Українське лікарське товариство Північної Америки, Товариство українських працівників (юристів), Асоціація діячів української культури. Так, наприклад, Осередок Української культури й освіти у Вінніпегу було організовано як окрему установу з ініціативи провідних членів УНО 21 березня 1944 р. у Вінніпегу із завданнями: створити осередок з музеєм-архівом та бібліотекою для збирання та зберігання культурних, наукових та мистецьких надбань української спільноти на цілому північно-американському континенті; вишколювати кадри культурних працівників у Канаді через ведення відповідних Курсів; інформувати українців про культурно-мистецькі й наукові досягнення української спільноти в Канаді.

Відоме своєю діяльністю «Товариство приятелів української культури», що було зорганізоване з ініціативи парафіян для ознайомлення з українською культурою та мало на меті ведення різного роду культурної праці, зокрема ним започатковано бібліотеку в Портленді. З музичної роботи Товариства варто відзначаити влаштування концерту бандуриста Григорія Китастого. У планах товариства було встановити копію хати Т. Шевченка, де розмістити його музей [20, арк.59].

Активну роботу з підтримки мистецької діяльності провадила Українська Канадійська фундація ім. Тараса Шевченка. Так, зокрема, у звіті про розподіл коштів на розвиток культури за 1979-1980 рр. Зазначалося, що загалом було витрачено 103. 200 дол. За 17 років існування фундації всього на розвиток української культури в Канаді розприділено 461. 656.82 дол.: це публікації та видання наукових праць, стипендії для митців, дотації для діяльності музеїв, преси, театрів, хорів, танцювальних ансамблів, виробництво фільмів [33, арк.10].

Відтак можемо резюмувати, що інституювання української діаспори відбувалось як у формі націоналістичних та релігійних організацій, так і економічних, взаємодопомогових товариств, професійних спілок, українознавчих наукових інституцій та широкої мережі культурно-освітніх закладів і мистецьких організацій. Функціонування організаційних структур української діаспори відбувається у політичній, економічній, професійній, культурній, науковій, релігійній сферах суспільного життя. У сучасному світі, коли політика культурної асиміляції зазнає поразки, більш важливою стає реалізація принципів свободи та демократії через надання рівності можливостей у культурній багатоманітності [117, 176].

Як підкреслює Г. Карась, завдяки активній діяльності громадських організацій як в Америці, так і у Канаді формується ряд музично-мистецьких осередків українців, що згодом входять до активних процесів адаптації та інкорпорації емігрантів у приймаюче суспільство; це призводить, з одного боку, до культурної асиміляції, яка поєднується зі структурною – включенням емігрантів у структуру закладів нової країни поселення, з іншого – до виникнення етнокультурних утворень на базі діаспори. Українські емігранти виходять зі стану вимушеної самоізоляції, все більше усвідомлюючи власні етносоціальні потреби у новому для себе середовищі. Наявність організаційних форм діаспорного існування (земляцтв, національно-культурних організацій та політичних рухів), діяльність яких була спрямована на збереження і розвиток етнічної ідентичності та

ефективну соціалізацію, наявність внутрішніх вертикальних і горизонтальних зв'язків, прагнення до структурування, самоорганізації та самоуправління є характерними ознаками діаспори [133, 89-90].

Слід сказати, у розвитку української культури поза межами автентичної етнічної території вагому роль відіграє той факт, що її основоположною базою є народна культура, на фундаменті якої поступово сформувалися мистецтво, література, професійні науки. Таким особливостям (і подекуди перевагам) української культури сприяли також історичний шлях розвитку, географічні умови, а також взаємозв'язок з іншими сусідніми етнокультурами.

Від самого початку історії становлення української діаспори за кордоном, переселенці намагалися гуртуватися при громадських культурно-просвітницьких організаціях (для прикладу було засновано греко-католицькі єпископати у США та Канаді). Сюди можна також віднести постання у Вінніпегу Серафимської церкви (під керуванням митрополита Серафима, колишньогоченця з Афону) [27, арк.31].

Потреба об'єднання серед української еміграції, як і приклади організованості оточення в чужомовному середовище, стимулювали українців-переселенців до створення цілої мережі освітніх, господарських, громадянсько-політичних, релігійних, кредитних, центрів у нових місцях компактного проживання. Перебування у багатоетнічному суспільстві наштовхує українську діаспору на посилення збереження своєї культури за межами рідної Батьківщини [303, 215]. Переселенці зберігають у своєму середовищі свою традиційну національну культуру: побутові традиції, рідну мову (діалекти, говірки), звичаї. Разом з тим, подальша адаптація та просування у іноетнічному суспільстві сприяли утворенню пласту професійної культури, що часто вбирала ядро етнічної української автентики.

Взірцем збереження української спадщини для української діаспори є багатогранна діяльність в Канаді художніх колективів. «Про їх роль і популярність говорить хоча б той факт, що не буває жодного

загальноканадського фестивалю чи святкового концерту, в якому б не взяли участь українські співаки, танцюристи, музиканти» [261, 63]. Прикладом емігрантського фольклору попередніх часів є пісні заробітчан – українців-емігрантів, вихідців переважно із Західної України.

Розглядаючи питання збереження та поширення української культури в діаспорі, слід загадати про такі відомі заклади, як музей «Союзу українок» у Нью-Йорку, Український національний музей у Чикаго, Український музей у Клівленді, музей-архів у Денвері, та багато інших [106, 66].

Нині у Сполучених Штатах діє велика кількість художніх колективів. Переважна більшість із них – аматорські, хоча за своєю майстерністю, професіоналізмом деякі з них не поступаються професійним колективам. Це, зокрема, відома капела бандуристів ім. Тараса Шевченка, що за час своєї творчої діяльності випустила понад двадцять платівок. Капела добре знана у своїй країні, неодноразово гастролювала в Канаді, Франції, Іспанії, Німеччині, Швейцарії, Голландії, Бельгії та інших країнах світу [215, 42].

Серед найпопулярніших та найвпливовіших українських організацій на сучасному етапі, які мають багато послідовників, згідно з рейтингом, оприлюдненим Ukrainian Chicago, виокремлюють: Razom for Ukraine (головні завдання – зміцнити громадянське суспільство і демократію в Україні; зокрема організація активно брала участь у просуванні актів на підтримку України у Конгресі США); Nova Ukraine (американська некомерційна організація, що займається підвищенням обізнаності про Україну в Сполучених Штатах і в усьому світі і зміцненням громадянського суспільства в Україні шляхом надання гуманітарної допомоги; розташована у Каліфорнії); Український Інститут Америки (Ukrainian Institute of America) та Український Конгресовий Комітет Америки (Ukrainian Congress Comittee of America) належать до організацій, які лобіюють інтереси української громади в американському політикумі. Серед організацій культурно-мистецького ґатунку слід назвати Український музей у Нью-Йорку (Ukrainian Museum, New York), який є найбільшим музеєм в США, що зберігає і плекає

культурну та історичну спадщину українського народу; засновано музей у 1976 році Союзом Українок Америки. Фонд США та України (U.S.– Ukraine Foundation) – незалежна організація з головними офісами у Києві та Вашингтоні, створена з метою сприяння розвиткові демократії, провадженню ринкових реформ та розвитку прав людини в Україні, просуванню ділових стосунків та можливостей. До цієї низки культурницьких організацій у США також слід віднести Український культурний центр «Союзівка» (Soyuzivka Ukrainian Heritage Center), розташований в Кергонксоні, Нью-Йорк; та Союз Українських Студентських Товариств Америки (SUSTA) – організація, що об'єднує українських студентів із різних університетів та коледжів США. [287, 367].

Розвиток музичної культури діаспори зумовлений особливостями конкретного соціокультурного контексту і є органічним синтезом материкового та діаспорного компонентів. Інституції діаспори забезпечували організоване музичне життя громади, сприяли розгортанню різноаспектної діяльності її представників (виконавської, композиторської, освітньої, наукової і т.д.). Осередки музичної культури української діаспори (у тому числі при громадсько-політичних товариствах та організаціях) стали тими вагомими чинниками подвижницького культурного життя українців в еміграції, які в подальшому спричинилися до створення розгалужених мереж таких осередків по різних штатах. З невеликих за чисельністю осередків згодом постали музичні товариства, Народні Доми, при яких гуртувалися об'єднання українців та мистецьких колективів; а також організації концертно-виконавської діяльності та ін. Важливими аспектами динамічного розвитку музичної культури української діаспори був культурний діалог з представниками інших націй і народностей, що впливало на взаємозбагачення культур.

Вагому роль у збереженні національних традицій та української культури відіграють громадські та освітині й мистецькі осередки українців в зарубіжжі. Члени таких осередків особливу увагу приділяють проблемам

вивчення молодими поколіннями рідної мови, літератури та історії, що стає одним із головних напрямів виховання дітей українських родин і прищеплення культурних традицій. У діаспорі постійно розвивається художня самодіяльність, свідченням чого є діяльність хорів, танцювальних ансамблів, аматорських колективів.

Таким чином, можемо підсумувати, що розвиток музичної культури північноамериканської української діаспори ХХ ст., й особливо другої його половини, був одним із важливих чинників збереження історії та автентичної культури. Пройшовши складний шлях свого творення і розвитку музична культура північноамериканської діаспори нині є невід'ємною складовою частиною української національної культури, що, разом з тим, вносить свою вагому частку у збереження і розвиток окремих жанрів, творчих напрямів музичної культури України.

Музична культура, що постала із суспільно-громадських, церковних та культурно-освітніх осередків, розвинулася у потужний пласт аматорського та професійного музичного мистецтва, що сформував високохудожні зразки, які багато десятиліть популяризували українську культуру за кордоном, підносячи її на новий, вищий рівень. Діаспора Північної Америки зробила надзвичайно багато для збереження і розвитку української культури, фактично ввівши її до контексту загальносвітового культурного поступу, що, своєю чергою, сприяло її поширенню серед інших культур. Високий рівень політичної і культурної активності української діаспори у західному світі, світове визнання унікальності національної культури українців, що ґрунтується на автентичному фольклорі, дають підстави говорити про входження української музичної культури до загальносвітового культурного процесу, наповнюючи її новими ідеями, образами, сенсами, сприйняттям нових течій і напрямів, що в подальшому знаходитиме відбиття у творчості українських митців.

2.2. Освітні заклади у розвитку культурно-мистецького середовища

Українська діаспора країн Північної Америки, що в силу історичних особливостей свого формування мала потужний соціальний ресурс протягом всього ХХ ст., й особливо у другій половині, з початками третьої, повоєнної хвилі еміграції, розгортала багатосторонню систему економічної, соціальної і культурної адаптації в новому буттєвому середовищі. Громадське гуртування здійснювалося за тими головними напрямами, які були надважливими для збереження самості етнічної еміграційної групи, її культурної ідентичності, з акцентуванням уваги на окремішності серед інших етнічних груп емігрантів. Звертання українців-переселенців до етнокультурних цінностей мало на меті, насамперед, гармонізацію соціального буття в межах нових координат іншої країни, підкреслюючи, тим самим, право рівності української культурної традиції серед багатьох інших народів. Відтак в цьому контексті набуває важливості підтримка і передача цієї культурної, мовної традиції до дітей, народжених вже поза Україною, задля збереження етнічного коріння.

Територіальний конгломерат української діаспори Північної Америки має чи не вийняткове значення у всебічному вивченні становлення цього феномену в суспільно-історичному та культурному розвиткові України. Активний культурно-просвітницький рух як мистецьких, так і науково-освітніх установ українців-емігрантів обумовив творення абсолютно окремішнього пласту культури, яка, втім, стала вже невід'ємною частиною цілісного розвитку української нації та її культури, що завдяки осередкам діаспори поширилася різними континентами та країнами. Освітній компонент став вважливим складником не лише у збереженні автентичного мовно-культурного середовища, але й творенні нового пласту культури, що вбирала саме етнічні витоки. Природне прагнення до збереження власної історії та ідентичності в умовах іноетнічного середовища спонукало не лише до відтворення знаної і традиційної культури, але й спричинило до творення

самодостатніх інституцій різного спрямування, що завдяки високому науковому рівню стали свого роду інтеграційно-адаптаційними центрами та осередками, що поглиблювали вивчення української історії та культури за кордоном. Такі інституції окрім суто наукових функцій мали на меті досить широку просвітницьку місію, яка полягла у поширенні і пропагуванні ідей українства та української історії й культури.

Одним із феноменів структурування громадського життя та збереження і відтворення етнокультурної самобутності українців діаспори стало шкільництво, що являло собою поєднання національної освіти з вихованням, що реалізовувалося в межах етнічно рідної виховної установи з відповідним наставником і вихователем. Це до певної міри перегукується з тенденціями шкільної освіти й виховання, що набули поширення на початку ХХ ст. в межах ідеологів українського національно-визвольного руху. Українські прогресивні громадські діячі та педагоги першочерговим завданням вбачали створення національної школи, розуміючи під цим пристосування школи до потреб українського суспільства, його завдань, життя і обставин [80].

У середовищі української діаспори школи постали як певна необхідність для батьків, свідомих свого походження і патріотично налаштованих, з метою надання своїм нащадкам, народженим вже в еміграції, національного виховання та прищеплення знань з рідної історії та культури. Саме українські школи в осередках розселення діаспорян, що іменувалися школами українознавства, стали важливим підґрутням для вивчення рідної мови українців на еміграції. Відзначалося, що «виховний процес української дитини, особливо в еміграційних умовах, складається з виховних впливів родини, школи й дитячого товариства. Тому педагогам слід звернути увагу на педагогізацію родини і на організацію дитячого національного товариства. Особливе значення мала українська родина в умовах еміграції. Вона є природнім національним оточенням нашої дитини. Тут уперше вона вивчає рідну мову, виховується на рідних традиціях і звичаях, знайомиться з вимогами християнської моралі. Мати й батько

можуть багато зробити для доброго виховання своєї дитини, але тільки при умові, коли вони розуміють свої обов'язки перед нею і ознайомлені з педагогічною наукою та душевними потребами дитини. Виховна роля дитячого товариства в школах українознавства особливо велика, бо тільки в цих наших школах дитина має своє національне й відповідне її зацікавленням оточення» [29, арк.87].

Процес становлення та розвитку українського шкільництва та освітніх осередків поза межами України став можливим завдяки активним діям української громади в країнах проживання та вияву особистої ініціативи. Перші освітні осередки в українців на еміграції з'явилися завдяки зусиллям греко-католицьких і православних священиків, що з особистої ініціативи брали під громадську опіку українознавчі школи. Також з їх ініціативи утворюються читальні товариства «Просвіта». Самі представники української діаспори відзначали, що шкільна справа розбудовувалась без єдиного керівництва з якогось осередку: це була розмаїта творчість окремих наших учителів чи нашої інтелігенції взагалі на місцях [2, арк. 90 (зв.)].

Розвиток освітніх та просвітницьких закладів та освіти загалом (і вузькофахової, музичної зокрема) в українській північноамериканській діаспорі стало вагомим чинником становлення її як етнокультурного феномену, а в подальшому – чинником збереження національної самосвідомості поза межами етнічної батьківщини. Загальна музична освіта, насамперед, здійснювалася в системі інституцій українознавства, які виступають важливим чинником збереження музичної культури українців. Українознавство як інтегративне (синтетичне) наукове знання про феномен українства та особливості його прояву у різних сферах буття зумовлює вивчення національної музичної культури, діяльності українознавчих інституцій за межами України. Так, у програмі Вищих освітніх курсів у Вінніпегу були всі предмети з ділянок українознавства, багато уваги приділялося хоровому мистецтву, диригентурі, народним танкам і підготовці до організаційної праці [15, арк.194].

Одним із аспектів їх діяльності було ознайомлення молоді із українською музичною культурою, її представниками, а центральним завданням виховної системи – виховання свідомої мотивації потреби збереження й розвитку рідної культури. Так само, наприклад, Українські освітні курси для української шкільної молоді в Канаді під егідою УНО мали на меті поглиблення знань з українознавства: української мови, літератури, історії, географії, культури й мистецтва України, історії українців в Канаді й українських поселень в інших країнах [4, арк.4]. Тобто, українознавча освіта стає невід'ємною складовою життя закордонних українців. Також необхідно відзначити, що українська освіта за кордоном є цілісним взаємозв'язаним процесом та важливою складовою української педагогіки загалом, дієвим способом власної презентації українцями в іноетнічному суспільстві, ширення українського у світі та відстоювання українських національних інтересів. Відчуваючи вплив державної політики країн проживання в усіх сферах життєдіяльності, у тому числі і в освітній сфері, українознавча освіта продовжує зберігати свою самобутність, здійснюючи свої головні функції [78, 228]. Загалом освіту за своєю суттю необхідно розглядати як соціальний інститут, який підтримує і поширює певну ідеологію, що є панівною в суспільстві та підтримується більшістю людей та є одним із важливих засобів забезпечення спадкоємності поколінь. Відтак роль освіти в умовах діаспори визначається як важливий інструмент підтримання усталеного соціального порядку, де головною ідеєю та ідеологією стає українство як історичний та культурний феномен.

Початково на Північноамериканському континенті структуру українознавства складали: освітні курси українознавства у вищих навчальних закладах та школи українознавства для молоді. Згодом сформувалася ціла структура, що включала в себе, окрім цього, річні, літні школи українознавства, семінари хорових диригентів, кафедри українознавства у наукові фундації та установи. Найбільш поширеними є курси та школи українознавства, які існували при Рідних школах, церковних парафіях, в

таборах для інтернованих після Першої світової війни, таборах переміщених осіб після Другої світової війни, при громадських організаціях, освітніх інституціях.

Початково, як ми вже зазначали, такі школи засновувалися при церквах. Перші з них з'явилися ще наприкінці XIX ст. (1893 р.) у Шенандоа (США). Програма парафіяльних українських шкіл мала національно-релігійний характер та передбачала вивчення, насамперед, церковного співу і народних пісень. Серед обов'язкових предметів була також українська культура: вивчали пісні, обряди, танці. Згодом подібні навчальні заклади відкривалися в інших містах. Саме українські церкви, зважаючи на їх усталену організаційну структуру та активну суспільну позицію, відігравали важливу роль у процесі етнічного збереження української нації за кордоном [133, 267]. Так, у США до початку Першої світової війни фактично при всіх українських церковних громадах функціонували школи для дітей рідною мовою. У 1913 р. в США створюється Товариство Руських греко-католицьких дяко-вчителів, яке з 1914 р. розпочинає видавати перший педагогічний місячник «Рідна школа», а з 1918 р. – перший український буквар і «Практичні вказівки для учителів українських шкіл в Америці» [80].

Релігійний осередок Сестер чину св. Василія Великого, які прибули до США у 1911 році, виконував велику роботу щодо розбудови мережі парафіяльних шкіл, починаючи з 1930-х років. Значна увага в них приділялася музичній освіті дітей та молоді. Для координації діяльності українських шкіл у США у 1953 р. була створена Шкільна рада при Українському конгресовому комітеті Америки, яка складала програми навчання, видавала підручники. Система «Рідних шкіл» під опікою Українського національного об'єднання, Товариства «Просвіта», церкви під загальною координацією Конгресу українців Канади була широко розвинена в Канаді після скасування двомовних шкіл [134, 280].

Слід відзначити, що більшість парафій віддала велику увагу організації недільних шкіл, а деякі й шкіл українознавства. Майже всі парафії мали

церковні хори, чимало з яких є високомистецькими колективами, що гідно репрезентували українську церковну музику. Проте, дуже малою була кількість диригентів, що маюли фахову освіту і відповідну практику, що актуалізувало потребу організації курсів для диригентів [3, арк.130].

Найбільшою українською школою у США, яка була відкрита ще 1936 р., була школа при кафедрі св. о. Миколая у Чикаго, де навчалося близько тисячі учнів. Мережа україномовних шкіл існувала в Іллінойсі. Школи українознавства та товариство «Рідна школа» у Детройті (США) влаштовували мистецькі програми, складовими частинами яких була вокальна та інструментальна музика у виконанні відомих діячів музичної культури та початківців-аматорів. У Школі українознавствав Дірборні (передмістя Детройта) в 1935–1937 рр. діти навчалися співу та музики, грали в малому шкільному оркестрі [134, 279-280]. При парафії Св. Юрія в Міннеаполісі активно працювала школа і освітні курси від часу заснування в 1950 р. Пізніше зорганізувалася парафіяльна школа, при парафії продовжував працювати дитячий Літературно-Мистецький гурток «Рідна Школа», який їздив з Колядою [31, арк.107]. Також відзначається, що при церкві Св. Михаїла в Міннеаполісі була організована Школа українознавства на 1954/55 навчальний рік, а третій навчальний рік 1955/56 школа закінчила з 53 учнями в 4 класах і дитячому садочку [32, арк.117].

Рівнобіжно з українськими школами в більшості наших парафій існують так звані недільні школи або школи навчання тільки релігії. Відвідують їх переважно діти старих емігрантів, тобто ті, хто не розуміють української мови [2, арк.91].

Мистецькі програми демонстрували колективи учнів Шкіл українознавства при парафіях у США. Архієпрископ Мстислав відзначав, що Школи українознавства існували при 36 парафіях, зорганізовані переважно вже новою еміграцією. Станом на 1956 р. ці школи нараховували 916 учнів, в яких учило 71 учителів. Проблемою поставало те, що серед молодшого покоління, яке народилося вже в США не було тих, хто, володіючи

літературною англійською мовою, одночасно володіли б і українською літературною мовою. Цей факт був суттєвою перепоною до перекладу з української мови на англійську релігійних видань, праць теологів, церковних письменників і науковців. Разом з тим, відзначається, що наука в школах українознавства стоїть на дуже високому рівні: ці школи обслуговуються вчителями дуже часто з великим досвідом і високими кваліфікаціями. При багатьох парафіях були хори, які одночасно культивували і народний спів. При допомозі Музичної секції Науково-Богословського інституту було видано (протягом останніх 6 років) 12 партитур на різні церковні співи та 7 на народні співи, що їх співали під час українських національних свят, це, зокрем, а видання «Українські канти і псалми» та Панахида К.Стеценка [3, арк.140].

Для координації діяльності українських шкіл у США створили Шкільну раду при Українському Конгресовому комітеті Америки (1953). Вагомий внесок у розвиток Рідних шкіл у Канаді зробила Українська Греко-католицька церква, де особливо дбали про музичне виховання дітей.

Перший музичний заклад у США під назвою «Українська музична консерваторія», де навчалося більше сотні учнів, заснували М. Гайворонський та Р. Придаткевич у 1924 р. У Нью-Йорку. Найбільш чисельними були музичні освітні осередки та школи навчання гри на бандурі. Серед яких вирізнялися: школи та студії гри на бандурі як основний тип освітньої інституції; літні кобзарські табори та курси; класи гри на бандурі при музичних закладах; студії при університетах; семінари. Доволі відомою була «Школа кобзарського мистецтва» в Нью-Йорку [224, 182].

Основною формою дитячої музичної освіти в інституціях українознавства була участь дітей в мистецьких колективах (хорах, ансамблях, оркестрах). Важливими складниками мистецьких програм цих закладів була вокальна та інструментальна музика, хореографія: учні готували концертні програми, здійснювали постановки дитячих опер та ін. Так, до прикладу, відзначаючи соті роковини смерті Т. Шевченка (1961),

Школи українознавства в Чикаґо (США) представляли різноманітні види дитячих музичних колективів, які виконували твори на слова Шевченка. [134, 282]. На відзначенні свята Тараса Шевченка у Йонгставн (Огайо) виступав церковний хор під керівництвом проф. Ю.Скибинецького. Відбулась Академія: виконання американського гімну та «Заповіту», виступ з рефератом та декламацією віршів, виступ церковного хору, дуети школярів у супроводі бандури із виконанням пісень на його вірші [23, арк. 58 (зв.)].

Всі освітні заклади, що існували в діаспорі, зокрема Українські рідні школи, різного роду «просвітні» товариства були не лише осередками освіти, але й вели також значну культурно-просвітницьку діяльність: з цією метою при них створюються вокально-драматичні, театральні, музичні гуртки, студії декоративно-ужиткового мистецтва, хори, спортивні клуби тощо. Слід зазначити, що така культурно-мистецька та просвітницька активність була характерною ще у 70–80-х рр. XIX ст. Таким чином, українські громади у країнах проживання діяли як самоорганізована спільнота [78, 230]. Зокрема, дитячі театри були при Рідних Школах – такий театр було організовано при філії УНО в Торонто під орудою Калини Лазор [18, арк.12].

Освітньо-виховна діяльність української діаспори впродовж першої хвилі еміграції і другої, міжвоєнної (1920–1939) доби еміграції, стали наступною передумовою зародження вищої ланки української освіти в США та Канаді. Зокрема, засобами до її реалізації стало відкриття державних двомовних українсько-англійських шкіл, на які виділяли кошти уряди провінцій. Правовою підставою для їх діяльності був закон 1897 р. (Угода Грінвей-Лоріє), що давав дозвіл на двомовне навчання [122, 8].

Особливо діяльною у відновленні українського шкільництва як важливої ланки української освіти в Канаді після Другої світової війни була Українська Православна Церква на чолі з митрополитом Іларіоном (І.Огієнко). Умови іноціонального середовища спонукали його до рішення створити при всіх українських православних громадах рідні школи. Координаційним центром цих шкіл Головна Рада Української Школи. Відтак

вже на початку 1960-х рр. за ініціативи митрополита при Соборі Св. Покрови у Вінніпезі фактично діяла цілісна система рідномовного виховання, яка об'єднувала дитячий садочок, рідну школу, курси українознавства.

Окрім опікувнаня шкільництвом, великим прагенням митрополита Іларіона було побудувати український храм у столиці Канади – Оттаві, з цією метою він збирав пожертви, звертаючись від імені Української Греко-Православної церкви в Канаді «до всіх людей Божої Волі» [40, арк.1]. Протягом усього свого життя він активно спілкувався і співпрацював з мистецьким середовищем діаспори, звертаючись також з різними питаннями церковного характеру. Так, зокрема, Митрополит Іларіон, спілкуючись з композитором П. Маценком, ректором інституту Св. Івана, у 1959 р. недсилає йому примірники «Гімну Української церкви» з проханням покласти на ноти, щоб він був «величним і легким, щоб він дійсно прийнявся в нашій церкві» [38, арк.4]. Своєю чергою, П. Маценко звертається з проханням, що хотів би мати дві книги Іларіона: «Из истории русско-украинских музыкальных связей» (М., 1956) та М. Гордійчука «Українська радянська музика» (К., 1957), про які він подавав інформацію у журналі «Віра і культура» [36, арк.3]. Будучи науковцем, І. Огієнко користувався великим авторитетом і в наукової когорти діспорян, до його думки завжди дослухадися, радилися щодо особливо гострих і дискусійних питань. Так, у 1952 р. мистецтвознавець Д. Горняткевич від Української вільної академії наук зазначає про проведення власної роботи з написання праці по українському середньовічному малярстві, опубліковано у «Юкрейніан квартелі». Наявною у Горняткевича є дискусія з білоруськими науковцями з їхніми імперіалістичними намаганнями присвоїти все українське, починаючи зі «Слова о полку Ігоревім», і кінчаючи мистецькими здобутками. Відтак Горняткевич звертається з проханням до Митрополита Іларіона почитати його працю, на яку покликається проф. Валіцький у своїй праці про Люблін – «Люблінські написи 1418 р.» (Варшава, 1927 р.) аби аргументовано обгрунтувати свою позицію білоруським колегам на тему «Супрематії»

білоруської мови в середніх віках [35, арк.1]. Окрім цього, митрополит Іларіон завжди брав активну участь у Всеканадійських конгресах Українців Канади [37, арк.2], зібраннях і ювілейних святкуваннях Українського національного об'єднання Канади [39, арк.2], УВАН [39, арк.4], крайових з'їздах Українського Національного Об'єднання Канади [39, арк.8].

За підтримки Української Греко-католицької церкви у США серед української діаспори, як ми вже зазначали, створюються спеціальні навчальні заклади (колегіуми, семінарії, академії, університети), які фактично перебрали на себе роль центрів культурного життя українців. Так само завдяки підтримці митрополита Мстислава Скрипника Українська православна церква в США створила власну мережу недільних шкіл, українознавчих курсів і шкіл різних типів, при яких діяли також бібліотеки та друкарні. Так, одним із закладів, де велася систематична видавнича діяльність, був Науково-богословський інститут у Нью-Йорку, заснований 1951 р. Статут «Науково-Богословського Інституту Української Православної Церкви В ЗДА» було розглянуто і затверджено Консисторією та Церковною Радою [10, арк.29]. За майже тридцятилітню свою діяльність його директором був професор, музикознавець та громадський діяч Василь Завітневич (1899-1983). Емігрувавши до США у 1948 році у пошуку прихистку від сталінських репресій, його було запрошено до Катедри св. Володимира в Нью-Йорку на посаду реґента хору. Перебуваючи на цій посаді, В. Завітневич зібрав, упорядкував, зредагував і видав протягом 1959–1979 рр. десять томів Богослужбових книг [222, 57]. Під його орудою також часто відбувалися концерти зокрема в Нью-Йорку в українській катедрі Св. Володимира. «Хористи, в переважній більшості молодь, співали з чуттям та розумінням, знаними там на рідних землях. Кожна колядка, щедрівка, кант зберіг свій специфічний колорит і забарвлення – таке, як створив його український народ і в обробці наших композиторів» [11, арк.58(зв.)].

Слід також відмітити, що Церковною Радою Митрополії було прийнято рішення про заснування при осередку церкви в Бавнд Бруку Архіву-

Бібліотеки, фонд якої нараховував бл. 1500 назв видань. Серед цінних видань – збірка Влд. Архієпископа Мстислава (Служебник 1617 р., спогади Митрополита В. Липківського), зібрка о. прот. І. Гундяка (перші видання праць М. Драгоманова), збірка о. прот. Д. Лещишина (документи з історії Української Православної Церкви в Канаді і ЗДА), збірка нот І. Палажія [25, арк.41]. По смерті оперного співака і диригента Гната Палажія у 1951 р. його велику фахову бібліотеку було передано до архіву-Бібліотеки в Осередку української Православної церкви в ЗДА. Вона складалася з церковних творів, а також п'єс, переважно дитячих. У цій спадщині були також твори Атемовського, Барвінського, Бортнянського, Вахнянина, Вербицького, Гайворонського, Давидовського, Кошиця, Лисенка, Нижанківського, Ніщинського, Рудницького; Архангельського, Бахматєва, Римського-Корсакова, окремі твори Веделя, Офенбаха, Шуберта [21, арк.58].

Активна освітня діяльність української діаспори вимагала підготовлених кадрів для численних мереж закладів, курсів та інших освітніх осередків. Тому наступним важливим результатом освітньо-виховної діяльності стала підготовка двомовних українсько-англійських учителів. З цією метою українці домоглися відкриття учительських семінарій в трьох провінціях Канади, де діяло двомовне українсько-англійське шкільництво.

Ще одним здобутком освітньої діяльності української діаспори в Канаді стала організація українських освітньо-виховних бурс та інститутів, що стали підґрунтям майбутніх вищих українознавчих студій у канадських університетах. Найвідомішою серед них була бурса ім. П. Могили в Саскатуні (згодом перетворена на Український інститут). Цей заклад став організатором щорічних народних з'їздів канадських українців, на першому з яких (1916) була ухвалена резолюція, що вимагала від провінційного уряду Саскачевану відкриття кафедри української мови, літератури та історії у Саскачеванському університеті [236, 151].

Дієвою формою музичної освіти і виховання українців були різного виду курси та семінари, започатковані в 1930-х рр. Товариством Український

робітничо-фермерський дім в Канаді. На Вищих освітніх курсах вдосконалювали свою майстерність диригенти хорів та оркестрів, керівники мистецьких колективів, вчителі. Такі курси у Торонто й Вінніпезі були зініційовані у 1940 р. диригентом та музикологом Павлом Маценком при Українському Національному Об'єднанні. Їх метою було збереження і розвиток української мови і культури, підготовка молоді до праці в умовах іншої країни, ознайомлення із сучасним життям українців Канади та України. Курси були спрямовані також на ведення викладання й створення методичного забезпечення системи закладів Рідної школи, для чого, окрім традиційних шкільних співаників та репертуарних збірок для оркестру, було видано «Українські народні танці» та «Колядки і щедрівки» для фортепіано І. Мельника. Участь у них О. Кошиця піднесла рівень освітніх курсів і спопуляризувала їх серед української громади.

Українські організації в діаспорі потребували вчителів Рідних шкіл, керівників мистецьких колективів, які могли б навчати та розвивати українську культуру. В Обіжнику Крайової Екзекутиви УНО, зокрема, зазначалося, що актуальною є «нестача вчителів у рідних Школах, ті, хто старшого віку, їх нема ким замінити, тому потрібно активізувати роботу педагогічних курсів для підготовки вчителів Рідних Шкіл» [19, арк.20]. Саме їх підготовка здійснювалася на Вищих освітніх курсах, метою яких було збереження української культури, підготовка молоді до організаційної праці. До програми курсів входили музичні предмети, для забезпечення бази навчання було створено хор. О. Кошиць читав лекції про українську музику, керівником хору був П. Маценко, що навчав техніки диригування, викладав педагогічну психологію. Для забезпечення курсів навчально-методичною літературою було видано хорові збірники, твори для дитячих оркестрів, фортепіанні п'єси. Педагогічний склад курсів згодом поповнили відомі диригенти Н. Городовенко, К. Зорич-Кондрацька, З. Лавришин, скрипаль Р. Придаткевич. За період 1944–1968 рр. на 22 курсах було підготовлено понад 800 педагогів та диригентів [133, 311-312].

Розгортання мережі учительських семінарій, освітньо-виховних бурс та інститутів сприяло піднесенню української культури і національної свідомості діаспорян. Вони стали основою, на якій зростала українська інтелігенція, що мала великий вплив на внутрішнє життя української діаспорної спільноти в Канаді.

Поштовхом до активної реалізації освітніх прагнень канадських українців стала друга, міжвоєнна хвиля еміграції до Канади, яка вирізнялася від попередньої мотивами, якісним складом мігарнтів, їх значно вищим рівнем освіченості. У цей перекоід значний її відсоток мігрантів становила політична еміграція з числа учасників визвольних змагань українського народу, політичних і громадських діячів тощо. Вони багато докладали зусиль для створення громадсько-політичних організацій, товариств, клубів, гуртків, що об'єднували українську спільноту й відстоювали права українських поселенців. Завдяки цим чинникам українська канадська спільнота на початку 30-х років ХХ ст. стала важливою організаційною силою в національному, церковному та культурно-освітньому відношеннях, відігріваючи все більше помітну роль у суспільному житті цієї країни [142, 26].

1940-і роки ХХ століття позначилися в українському освітньо-науковому і громадському просторі започаткуванням нових потужних установ і закладів. Так, у цей час був створений Комітет Українців Канади (КУК), до якого приєдналися наукові установи, культурні, політичні та інші організації. На його конгресах постійно обговорювалися стан і перспективи розвитку рідномовного навчання і національного виховання молоді, формувалася політика взаємодії з державними органами місцевої влади щодо забезпечення освіти канадських українців, у тому числі введення української мови в публічні школи й провідні університети Канади. Ріст кількості мігрантів з України в 1950-х рр. призвів до ситуації, коли у різних провінціях Канади на добровільних началах почали вивчати українську мову. Свою роль відіграла також церква, зусиллями якої відкривалися недільні школи. Разом зі

школами початкового рівня у великих містах поселення емігрантів повоєнного періоду були засновані заклади середнього шкільного рівня, так звані курси українознавства з матурою [198, 232]. Релігійні освітні осередки та школи також гостро відчували потребу у фахових вчителях, тому іноді священики очолювали такі школи, викладаючи в них музику і співи, вели мистецькі гуртки. Таким чином, у канадській українській діаспорі діяла система Рідних шкіл під опікою громадських організацій – Товариства «Просвіта», Конгресу українців Канади. Загалом, станом на 1971 р. тут діяло близько 142 такі школи. Учителів для шкіл готували в інститутах-бурсах, де функціонували студентські хори, викладалася історія музики та співи, відбувалися мистецькі програми, діяли літні курси українознавства, неодмінною складовою яких був спів. Відповідно, й при таких школах діяли шкільні музичні колективи [133, 307-308].

Якщо в цілому говорити про структуру освітньо-педагогічної музичної діяльності українців зарубіжжя, то вона, за Г. Карась, складається із загальної та спеціальної музичної освіти. Загальну музичну освіту можна було здобути в інституціях українознавства: на курсах і в школах (річних, літніх), які діяли при «рідних школах», церковних парафіях, у таборах для інтернованих, на освітніх курсах, семінарах хорових диригентів, кафедрах українознавства у вищих навчальних закладах, наукових фундаціях та установах [134, 279].

У 1960 р. Комісія Культурно-виховної діяльності УНО проголошувала відновлення Вищих Освітніх курсів Українознавства, влаштування провідницьких курсів, влаштування курсів для диригентів та інструкторів народних танців. Серед нагальних завдань було також активізувати проведення культурно-освітніх заходів: постійне проведення літературних вечорів з читанням рефератів, раз на два роки роботи проводити Фестиваль УНО [14, арк.74].

У США у другій половині XX ст. було засновано низку освітніх, наукових, суспільно-громадських організацій: Український Інститут Америки, науково-видавнича організація Українська Вільна Академія Наук, у

1952 р. заснований Український Музичний інститут Америки з філіями у 12 містах, що здійснює навчальну, концертну і видавничу діяльність.

На підтримку реалізації різних освітніх проектів створювалися фонди: наприклад у 1958 р. в Рочестері (США) було засновано Фонд кафедри українознавства, організовувалися благодійні концертні програми за участю українських виконавців. Зокрема, у 1972 р. в Чикаго піаніст-віртуоз Роман Рудницький виконав українські фортепіанні композиції – три прелюдії Л. Ревуцького та сонату свого батька – А. Рудницького. У 1940-х роках на педагогічній діяльності зосередила свою увагу Любка Колесса. Окрім приватних занять, у переліку місць педагогічної праці – як суто українські, так і канадські інституції різного рівня: школа сестер-служебниць-педагогів чину «Grey Nuns», від 1942 р. – у консерваторії у складі університету в Торонто (з 1947 р. – Royal Conservatory of Music, RMT), завідувачка фортепіанним відділом Вищої школи (Senior School) від заснування у 1946 р., – Консерваторія музичного й Драматичного мистецтва провінції Квебек (від 1952 р., тут під її керівництвом навчалися Люба та Іреней Жук), музичний факультет Університету МакГіл, школа імені Венсана д'Енді сестер-служебниць чину «Нотр-Дам» у Монреалі, Український музичний інститут в Нью-Йорку [143, 238-240].

Музикознавство діаспори, опосередковане новим рівнем музичної освіти, інтенсивніше розвивається після Другої світової війни, оскільки поповнюється досвідченими дослідниками, які емігрують до США та Канади. З їхньою діяльністю пов'язане подальше становлення базової для музикознавства інфраструктури музичних освітніх інституцій, видавничої справи, діяльності наукових товариств і установ – Українського Вільного Університету, НТШ імені Т. Шевченка, Української Вільної Академії Наук та ін. Формування такої інфраструктури закладало основи для формування українського музикознавства за кордоном як цілісного і структурованого феномену. Переважну частину музикознавчого доробку цього періоду (другої половини XX ст.) було присвячено музично-історичній тематиці та музично-

теоретичній. Досліджувалася українська музика XVII–XX ст., творчість композиторів, питання співвідношення народної та академічної, класичної та новочасної музики, зв'язки музики й поезії, музична бібліографія; дискографія, лексикографія. Важливою складовою музикознавчої діяльності фахівців за кордоном були доповіді на наукових форумах. Всі ці фактори підтверджували зростання культурницько-просвітницької активності української діаспори, що виходила на вищий рівень своєї репрезентації в країнах Північної Америки [91]. Так, наприклад, на Другій Студійній Конференції УНО Канади «Майбутнє українців у Канаді» у 1965 р. було заплановано доповіді: «Питання збереження української культури» (І.Поворозник); «Культурні процесі в Україні і молодше покоління» (О.Зінкевич) [12, арк.120]. А в Програмі сесії української культури було заплановано виступ професорів: О.Кульчицького («Технологічна цивілізація»), М.Антоновича («Національна духовна культура»), С.Каршенінніков («Національна соціальна культура»), В.Голубничий («Суть української культури і українська культура в діаспорі»), К.Біда («Суспільно-національна функція культури в діаспорі») [22, арк.107].

Слід зазначити, що з початком 50-х рр. XX ст. розпочинається період громадсько-організаційного усталення шкільної освіти в країнах проживання українських громад, особливостями якого було зниження освітянської роботи та загалом рівня освіти в європейських країнах і перенесення акцентів в освітній діяльності до США та Канади.

На процес запровадження вищих українознавчих студій в Канаді значною мірою вплинула третя, повоєнна хвиля української еміграції, в ході якої опинилося багато відомих діячів української науки і культури: зокрема варто назвати історика І. Огієнка, який згодом став Митрополитом Української православної церкви Канади; історика Д. Дорошенка та філолога Л. Білецького, які стояли біля витоків Української вільної академії наук у Канаді; археолога, члена НТШ у Львові та Канаді Я. Пастернака; літературознавця і філософа Ю. Русова, публіциста і політичного діяча

Д. Донцова, які з часом викладали в Монреальському університеті, та ін.

До молодшої генерації науковців третьої хвилі еміграції, які в подальшому зайняли чільні позиції у науковому житті Канади, належали Я. Рудницький, К. Біда, Ю. Луцький, Яр Славутич та ін. Відтак спільні зусилля української інтелігенції, вихованої в Канаді, та новоприбулих діячів науки і культури, призвели до утворення наприкінці 40-х – на початку 50-х років XX століття українознавчих студій в університетській системі Канади [122, 9-10]. Першими університетим, що запровадили такі українознавчі курси до своїх навчальних програм, були Монреальський, Ватерлоо, Ріджайни, Лейкгеда та Карлтонський. Таке рішення значною мірою було зумовлено політикою багатокультурності канадського уряду, започатковану 1971 р., що була покликана створювала сприятливе правове поле для розвитку рідномовної освіти національних меншин [122, 11].

Третій етап розвитку українознавчих інституцій у канадських університетах розпочинається у 1980-ті роки XX ст.

Провідну роль серед освітніх інституцій цього періоду відіграє Канадський інститут українських студій при Альбертському університеті, який розгорнувся у один з найважливіших науково-дослідних центрів українознавства в Канаді. Він є джерельною базою двомовної українсько-англійської освіти, надаючи інтелектуальну підтримку українській спільноті в Канаді та за її межами. Іншими науково-дослідними українськиими канадськими інституціями у цьому напрямі є: кафедри українських студій при Торонтському університеті (створена 1980 р.); Центр українських канадських студій при Манітобському університеті (заснований 1981 р.); кафедри української культури та етнографії імені Гуцуляків при Альбертському університеті (організована 1989 р.); кафедри українознавства при університеті Оттави (заснована 1993 р.); Центр дослідження української спадщини при Саскачеванському університеті (започаткований 1999 р.) та науково-дослідний українознавчий проект – Програма вивчення України імені Петра Яцика (започаткована 2001 р.) [225, 11].

Українські освітні установи також повинні були пристосовуватися до умов навчального процесу, який проходила українська молодь в американських школах. Таким чином, у США сформувалися школи трьох типів: 1) українські католицькі школи (понад 60, в яких навчалося 16 тис. учнів); 2) суботні школи українознавства (близько 50 з 4 тис. учнів); 3) недільні школи українознавства, де вивчали переважно релігійні предмети, українську мову, історію України, українську культуру [252, 100].

Особливим змістом та тематичною різноманітністю вирізняється діяльність наукових інституцій, що розгорнули активну просвітницьку роботу в Канаді в другій половині ХХ ст. Слід зазначити, що українська діаспора Канади належить до найбільших помітних угруповань, зважаючи на власну самоорганізацію, а також впливи на всі сфери життя цієї країни.

Одним із відомих наукових та дослідницьких осередків не лише в Канаді, але й на всьому американському континенті стали «Канадські студії», що постали як українознавчий осередок збереження української ідентичності. Він виник внаслідок прагнення української громади зберегти свої історичні та культурні цінності, що зазнавали тиску внаслідок асиміляції серед другого та третього покоління українців за кордоном.

Відкриття 1 липня 1976 р. на базі Альбертського університету в Едмонтоні Канадського інституту українських студій [152, 67], який досить швидко став визначальним українознавчим науково-дослідним центром, стало важливою подією в науковому житті української діаспори в Канаді. Необхідність його заснування пояснювалася тим, що в Україні часів радянського тоталітаризму посилювався наступ на національну культуру та науку, що вимагало адекватної реакції з боку патріотично налаштованих громадян, зокрема, вчених діаспори. Однак інтелектуальна еліта Заходу залишалася в основному байдужою до українських національно-культурних проблем, розглядаючи українську історію через призму офіційної радянської політики [99, 11].

Одним із центрів української історичної науки у другій половині XX ст. на північноамериканському континенті стала Канада, де було утворено такі вагомі заклади, як Канадську українську вільну академію наук (УВАН) та Канадське наукове товариство імені Тараса Шевченка (НТШ). До складу УВАН у Канаді увійшли Інститут слов'янознавства, Інститут українознавства, Комісія народознавства, Комісія бібліографії УВАН, бібліотека та архів. Також УВАН почав активно співпрацювати з різними науковими установами.

Найбільш відомим в науковому та освітянському середовищі є Наукове Товариство імені Шевченка (НТШ), яке було засноване 1873 року в Львові як Літературне товариство ім.Т. Шевченка з ініціативи таких відомих українських діячів, як М. Драгоманов, О. Кониський, І. Пулюй та інших науковців. Очолив Товариство громадсько-культурний діяч з Галичини Кирило Сушкевич. Членами й активними діячами НТШ свого часу були М. Грушевський, І. Франко, В. Гнатюк, О. Барвінський, С. Томашівський. Іноземним членами НТШ обирались А. Ейнштейн, М. Планк, Т. Масарик [130, 233-234].

У Канаді осередок НТШ (НТШ-К) було засновано в 1949 р. у Торонто. Його метою стало створення інтелектуального середовища для повноцінного розвитку української громади за кордоном, поширюючи свою діяльність на Монреаль, Оттаву та Едмонтон. У когорті діячів НТШ-К повоєнного періоду були такі вчені й дослідники, як Є. Вертипорох, Я. Пастернак, Я. Рудницький, Б. Стебельський, В. Мацьків та ін. [131, 234]. Одними з головних напрямків роботи Канадського НТШ було проведення щорічних наукових конференцій, академічних вечорів, робота бібліотеки, архіву та музею; активною була видавнича діяльність: відділення НТШ видавало «Записки НТШ», «Бібліотеку українознавства», «Український архів». [152, 66].

Якщо подивитися на здобутки НТШ узагальнено, то, насамперед, треба сказати, що багато діячів Товариства у своїх працях фактично розробили

систему українознавчих студій у сфері історії, мови, літературознавства, етнографії, фольклористики, географії, антропології, філософії та інших дисциплін, доволі плідно науково опрацювали проблематику українознавства та національну спадщину українського народу в контексті плюралістичного підходу до етносів, народів і націй.

У США філія Товариства НТШ була заснована професором М. Чубатим у Нью-Йорку у 1948 році, яка вважається наймасштабнішою за своєю діяльністю. Були створені також осередки у Вашингтоні, Детройті, Клівленді, Філадельфії, Чикаго, Каліфорнії, Пітсбурзі, які влаштовували самостійні конференції та доповіді, з'їзди науковців. У науковому світі НТШ має репутацію своєрідної української академії наук, що приймає до свої лав не лише етнічних українців, а й науковців інших національностей та країн.

Товариство проводить окрім секційних занять зустрічі для українських науковців та україністів з метою наукового і культурного обміну. Загалом широта українознавчої проблематики, представленої в українській та загальноєвропейських студіях Товариства, свідчить про значну популяризацію теми українськості в американському суспільстві та в контексті його глокально-глобальних проблем. Крім того, НТШ практикує тижневі наукові та мистецькі програми для діаспорної громади [73, 319]. Саме НТШ в Америці стало тією науковою організацією, що займалася презентацією та популяризацією п'ятитомної англомовної енциклопедії про Україну.

На тлі різноспрямованих наукових студій канадських інституцій української діаспори варто також виокремити діяльність товариства «Волинь», яке було засноване представниками української діаспори, вихідцями з Волині 26 листопада 1949 р. в будинку Колегії Св. Андрея у Вінніпезі. Видання історіографічних матеріалів про життя українців на Волині в період 1917 – 1949 рр. започатковувалося для просвіти та донесення правди про минулі події. Як писали самі представники Інституту, метою їх діяльності було збереження матеріалів, що на рідних землях уже знищені, або

недоступні для вільної науки, «започаткувати розв'язання … питань щодо Волині, які досі порушені не були, або розв'язувано їх неправильно» [81, 3]. Також згодом при Інституті було засновано Волинський видавничий фонд, що складався виключно з добровільних пожертв та внесків членів товариства «Волинь», внесків громадян Канади та інших країн, де живуть вихідці з Волині, коштів від реалізації книг та інших видань, а також коштів, одержаних під час проведення культурних заходів. Фонд значно поповнився згідно із заповітом митрополита Іларіона (професора Івана Огієнка), де було зазначено, що Інститут має виключне право на видання його творів, а кошти повинні надходити виключно до фонду [100, 48].

Надзвичайно копітка праця Інституту полягала також у розсилці та розповсюдженні книг. Для відзначення пам'ятних подій Товариство «Волинь» видавало марки із зображенням храмів, гербів міст Волині, марки на відзначення 400-річчя Острозької Біблії, 40-ліття Товариства «Волинь», 1000-ліття Хрещення України та ін. Це були серії «Історичні герби визначних місць Волині», «Церкви Волині». Видано також було чимало привітальних листівок, емблем, афіш, портретів тощо. При Інституті тривалий час працював окремий відділ Холмщини і Підляшшя, який займався збором матеріалів про побут, церковне життя, літературу, мистецтво, а також та політику й визвольні змагання Холмщини та Підляшшя.Таким чином, у наукових закладах північноамериканської діаспори провадиться значна наукова діяльність, що збагачує українську культуру, літературу, мову, національні традиції українського народу. Разом з тим, значна увага приділяється дослідженню філософських, історико-культурних та соціально-політичних проблем буття українців за кордном, дослідження спадщини визнчних діячів історії та культури.

Українська мова також є важливим інструментом у передачі етнічної інформації, тому українська громада присвятила значну увагу створенню умов для вивчення української мови у США. Зокрема, Шкільна Рада при Українському конгресовому комітеті Америки налічує 40 шкіл. Окрім

стандартних предметів, тут викладають українську мову та літературу, історію, географію та культуру. Для учнів звичайних середніх шкіл США ті ж самі установи у великих містах пропонують програми, які називаються «курси українознавства». Загалом українська діаспора США сформувалася як урбанізована і освічена національна меншина з цілою низкою організацій, які допомагають зберігати та передавати етнокультурну ідентичність через викладання української мови, забезпечення діяльності музеїв та архівів української діаспори, розробку культурницьких та мистецьких проектів, поширення та популяризацію української культури в мультикультурному середовищі США [155, 41].

Що стосується розвитку музичної освіти, то у 1952 р. створюється Український музичний інститут Америки, що фактично став виконувати функції вищого музичного навчального закладу за зразком і принципами Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові. Протягом перших п’яти років Інститут утвердився як централізований музично-освітній заклад, який об’єднував філії у 23-х містах США. За 40 років існування заклад згуртував понад 150 професійних музикантів-педагогів, які продовжували традиції Союзу Українських Професійних Музик в музично-освітній ділянці. Організатором та першим директором УМІА був піаніст-педагог Роман Савицький [118, 322]. Також у середовищі української діаспори у другій половині ХХ ст. діяло ряд приватних музичних шкіл, де, зокрема, працювали піаністи С. Сапрун-мол., Л. Горницький, Р. Савицький, А. Рудницький, З. Маркович, Н. Котович, Р. Смеричинська-Шуль, Н. Климкевич, І. Шмериковська-Прийма, І. Білогруд, В. Шуть. У Чикаго діяла музична школа ім. М. Лисенка під керівництвом І. Повалячека. Популярною була приватна музична школа В. Кіпи в Нью-Йорку, яка дала освіту багатьом молодим талантам. За свою багаторічну практику В. Кіпа виробив власну методику навчання і зумів виховати справжніх піаністів [133, 322].

Незважаючи на значний рівень інтеграції у суспільне життя країни та засвоєння нових культурних зразків і норм, українська етнічна група

характеризується відносною культурною самобутністю у суспільно-культурному середовищі США. Вона не тільки зберігає культуру батьків, але і транслює її у полікультурне середовище. Зусиллями української діаспори була створена ціла низка громадсько-політичних, освітніх, культурних, мистецьких, молодіжних, спортивних організацій і об'єднань у США. Їх продуктивна діяльність є важливим чинником у збереженні національно-культурної ідентичності та історичної пам'яті не тільки української громади у Америці, а і всього українського народу. На сьогодні основними культурно-науковими установами українців у США є: Наукове товариство ім. Т. Шевченка, Українська вільна академія наук, Український інститут Америки, Академія Св. Георгія, Український освітній союз, Український науковий інститут Гарвардського університету та Український вільний університет [155, 40].

Розвиток освітнього напряму в українській діаспорі став не лише важливим чинником практичної реалізації потреб у збереженні національної самобутності, але й складовою української педагогіки, важливим способом презентування нації, відстоювання українських національних інтересів [78, 228]. Відповідно освітні заклади українців північноамериканської діаспори включають в себе різноаспектну мережу закладів, серед яких виділяють дошкільні заклади (дитячі садки, класи передшкілля), «рідні школи», які дають початкову освіту, курси українознавства (середня ланка освіти), лінгвістичні центри, різноманітні позашкільні інституції (недільні школи, літні оселі, табори, гуртки самоосвіти, музеї, бібліотеки, читальні, театри, тощо), які, окрім навчальних функцій, виконують й консолідуючі етнокультурні функції в житті української спільноти з метою протидії асиміляційним процесам, а також задля долучення молодих поколінь до українського культурного простору [79, 204].

Підсумовуючи, зазначимо, що діяльність освітніх організацій і закладів українців діаспори була одним з генераторів суспільного і культурного розвитку, способом акумулювання етнічної традиції через освітньо-

навчальний процес. Первинне шкільництво та освітянство переросло в започаткування більш фундаментальних освітніх і наукових закладів, що стали потужними осередками наукової і просвітницької думки, які впродовж всієї своєї діяльності випродукували ряд фундаментальних видань. Діяльність освітніх закладів слугувала індикатором стримування асиміляційних процесів, що впливали на українську діаспору. Водночас становлення та розвиток української держави і суспільства на материковій батьківщині створювало умови потягу до української освіти українців у країнах проживання. Українські освітні і наукові інституції слугували маркерами збереження національно-культутрнної ідентичності та були одим із шляхів поширення українського способу життя, української культури, освіти та світобачення у розмаїтті світового співтовариства.

2.3. Еволюція культурно-мистецьких осередків української північноамериканської діаспори

Численні компактні поселення українців-емігрантів у країнах Північної Америки, що силою обставин опинилися в інокультурному і соціальному середовищі, спонукали не лише до набуття адаптивного досвіду, але й до культурно-мистецької і творчої діяльності, що мала на меті гуртування та відтворення вже звичного культурного середовища. Відтак із самих початків спостерігається активне використання як різних інституційних форм для організації культурного життя, так і їх змістове наповнення.

Цілком природним було становище, коли українці, що з різних причин емігрували, в нових місцях свого поселення найперше творили питоме культурне середовище, яке дозволяло би їм зберігати власну самобутність та культурну ідентичність. Разом з тим, прагнення соціальної інтеграції в іноетнічний соціум країн, де вони проживали, ставало вагомим чинником подальшого культурного розвитку, стимулюючи примноження різноманітних здобутків в усіх сферах діяльності. Українська діаспора країн Північної

Америки по праву вважається чи на найбільшою, загалом у Сполучених Штатах Америки та Канаді проживає майже 55 % чисельності всієї української діаспори [107, 32].

Від самого початку історії становлення української діаспори за кордоном, переселенці намагалися гуртуватися при громадських культурно-просвітницьких організаціях (для прикладу, було засновано греко-католицькі єпископати у США та Канаді). Потреба об'єднання (згуртування) серед заокеанської еміграції, як і приклади організованості оточення в чужомовному середовищі, стимулювали українців-переселенців до створення цілої мережі господарських, громадянсько-політичних, релігійних, освітніх, кредитних, центрів у нових місцях компактного проживання [106, 66]. Таким чином, створювалися окремі громадські спільноти за українською ознакою, які підтримували зв'язок з колишньою великою батьківщиною: звідти надходила література, приїздили культурні та громадські діячі та священослужителі різних конфесій для роботи серед переселенців. Так створювалися нові ідеї й рухи, що виникали на території тогочасної України.

Відтак розвиток музичної культури української діаспори у другій половині XX ст. значною мірою визначало також культурно-мистецьке та соціокультурне середовище, що формувалося завдяки діяльності численних громад, осередків, товариств просвітницького та культурного ґатунку. Тому феномен музичної культури української діаспори в своїй історичній діахронії розвивався відповідно до того, як еволюціонували культурно-мистецькі осередки, адже саме з таких первинних громад здійснювалася інституціоналізація, власне, музичного процесу. В цьому рухові, безперечно, провідною є ідея збереження і примноження зразків української музичної культури, і, разом з тим, наявно ми можемо спостерігати той культурницький поступ, що супроводжувався зростанням професійного музичного мистецтва як на рівні вокального виконавства, хорового, так й інструментального виконавства, композиторської творчості та ін.

Основні напрями музичної творчості діаспори в США та Канаді виокремлювалися відповідно до наявних можливостей українських громад, що обумовлювалися чинниками історично-об'єктивного характеру. Базові засади активного розвитку музичної культури другої половини XX ст. і новий контекст її актуалізації і діалогічності початку XXI ст. визначалися, насамперед, ще попередніми напрацюваннями громадських осередків періоду початку XX ст. Громадські організації, на перший погляд, немистецького характеру згодом ставали прихистком аматорської творчості для багатьох українських емігрантів, які знаходили в цьому частку духовної єдності з рідною батьківщиною. З багатьох непрофесійних колективів і виконавців згодом постають відомі майстри сцени, що поширювали українську культуру і українську музику серед багатьох країн світу.

Потреба об'єднання в умовах проживання у чужому національно-етнічному середовищі для українців в подальшому переросла у повноцінний культурно-мистецький розвиток, що характеризується не лише збереженням питомої української етніки на аматорському рівні, але й позначений зразками високопрофесійного мистецтва. Особливістю цього процессу стало тривале перебування у складі інших держав, відсутність можливостей вільного мистецького розвитку зумовили спроможність зберігати власну ідентичність в умовах іноземного панування, зокрема, проектуючи полікультурний досвід на національне мистецтво. До того ж, ця творчість для української діаспори вибудовувалася у тісній взаємодії широких міжкультурних впливів, що формувалася під дією культурних чинників іншого етнічного середовища.

Як ми вже писали, від самого початку становлення української діаспори за кордоном, у тому числі в країнах Північної Америки, українські переселенці намагалися гуртуватися при громадських культурно-просвітницьких організаціях зокрема, греко-католицьких церквах у США та Канаді, що були першими осередками соціокультурного єднання діаспори. У 20-х роках XX століття у США та в Канаді почали виникати перші організації, що об'єднували українців. Так, у 1925 році в США було створено

«Національну жіночу організацію», яка згодом була перейменована на «Союз Українок Америки». Випробування Другою світовою війною довело, що організація стала потужною силою, оскільки саме завдяки українському жіноцтву українські біженці в Європі отримали тисячі футів допомоги, які були ними зібрані.

Культурне життя української діаспори на північноамериканському континенті було різноманітним: концерти, імпрези, виставки, широка мережа різноманітних гуртків – усе це слугувало духовному розвитку українців на еміграції. Слід зазначити, що багато громадських і культурно-мистецьких заходів того часу мали усталену концертну програму, що включала виступ хору, сольні виступи вокалістів та інструменталістів, танці, декламацію, а також дискусії після читання реферату. Номери могли чергуватися, але мистецьке «наповнення» було саме таким [76, 44]. Так, наприклад, у Організації Українок Канади «Жіночий світ» у Монреалі (відділок ОУК ім. Ольги Басараб) увійшло в традицію культурно-освітньої діяльності запрошувати митців слова на авторські вечори, щоб знайомити монреальську громаду з їхнім творчим надбанням [62, арк.3].

Культурно-освітні та просвітницькі товариства відігравали важливу роль у налагодженні музичного життя діаспори. Першим із них була «Просвіта», яка створювалася на межі XIX – XX ст. у багатьох країнах світу, у тому числі в США та Канаді. Одним з перших організаторів культурно-освітньої і громадської діяльності в Канаді був Кирило Геник, який прибувши до Вінніпегу в 1896 р., став ініціатором створення читальні ім. Т.Г. Шевченка та розвитку культурно-художньої діяльності українців [101, 73]. Такі читальні складали певну мережу і стали не тільки важливими осередками культурно-просвітницького життя, але й прообразом канадських Community Clubs, які згодом з’явилися по всій країні.

Вінніпег стає своєрідною столицею українців Канади з широкою мережею культурно-освітніх закладів та організацій. При «Просвіті» працював хор «Канада» та симфонічний оркестр, а з 1950-х років діяли хори

«Думка» та Спілка української молоді. Такою ж активною була «Просвіта» в Монреалі. У 1936 р. в Канаді налічувалося 227 українських просвітніх організацій і при кожній з них, як правило, були аматорські гуртки, найчастіше хори. Однією з найстаріших українських інституцій Канади був Народний дім у Вінніпезі (1905), де велася культурно-просвітницька діяльність, а його хор був численним та репрезентативним [133, 376].

Об'єднавчо-представницькі організації українців створювалися переважно після Другої світової війни, що дозволило підняти культурно-мистецький рух на вищий щабель розвитку та інтегрувати в суспільні структури країн проживання. Так, зокрема, Народні доми створювалися в усіх більших ареалах проживання українців упродовж ХХ ст. по всьому світу і були культурними осередками. Їх різновидом були робітничі доми та клуби. Таким чином, товариства «Просвіта» та народні доми відіграли на початковому етапі становлення діаспорних поселень стабілізуючу, етнозберігаючу та культуротворчу функції.

Координуючою організацією українців у США, що відіграла також роль консолідуючого чинника, стає Український конгресовий комітет Америки (1940), який у 1980-х рр. об'єднував понад 60 центральних організацій та 750 їх низових утворень. Найвищою координуючою громадською надбудовою діаспори був Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ, пізніше СВУ) у Нью-Йорку, до складу якого ввійшли понад 150 організацій з різних країн. Основна діяльність Конгресу була спрямована на об'єднання зусиль діаспори для збереження етнічної та духовної самобутності еміграції [133, 380].

З метою об'єднання українців Канади було створено Конгрес українців Канади (КУК) (1940). Оскільки основним його завданням було збереження українства, то він став найвищою координаційно-репрезентаційною інституцією українців країни. У 1970-х рр. КУК був представником 29-и українських організацій різних напрямків, а до відділу КУК в Торонто входили Товариство «Українська опера». Участь у культурних акціях під

його проводом брали мистецькі колективи інших громадських формувань. Окрім традиційних концертів та академій, Конгрес організовує відзначення ювілеїв поселення українців у Канаді, концерти симфонічної музики, ювілеї Канади за участю провідних мистецьких сил Канади та США. Головним заданням Мистецької ради відділу Конгресу у Торонто (1974–1990) було забезпечення високого рівня культурних заходів – до концертів запрошувалися виконавці з міст Канади, інших країн. Рада виступала спонсором мистецьких імпрез [133, 384].

Потреба об'єднання серед української еміграції, як і приклади організованості оточення в чужомовному середовищі, стимулювали українців-переселенців до створення цілої мережі освітніх, господарських, громадянсько-політичних, релігійних, кредитних, центрів у нових місцях компактного проживання [106]. Згодом, після певного часу адаптації в новому соціокультурному й економічно-господарському середовищі, природно постає потреба культурної і мистецької діяльності. Відтак американські та канадські українці ведуть активне громадсько-політичне життя, створюють різноманітні організації.

Поява музичних товариств обумовлювалася найперше емігруванням до США та Канади діячів музичної культури та їх ініціативності в нових умовах проживання, тому об'єктивно такі товариства постають у другій половині XX ст. Зокрема, одним із перших було Українське музичне товариство Альберти, засноване в Едмонтоні у 1972 р., яке працювало сорок років та мало за мету об'єднати всі українські музичні сили для пропагування української музики. Основними напрямами діяльності товариства була організація концертів. фестивалів української пісні та ін. Так, товариство організувало серію концертів «Спадщина», реалізувало ряд освітніх проектів, таких, як: дяківські курси, хорову конференцію (1989) за участю диригентів, композиторів, музикознавців з Канади, США та України. Однією з найбільш ефективних форм діяльності товариства були також семінари хорових диригентів [133, 380].

Культурні центри, клуби, гуртки, об'єднання, фундації та культурно-освітні товариства були основою інституційної структури культурно-мистецького життя діаспори. Якщо у першій половині ХХ ст. у різних країнах світу працювали українські клуби, то у другій у США та Канаді з'явилися літературно-мистецькі клуби та товариства. Прикладом багаторічної праці в Канаді були: культурно-мистецьке товариство «Козуб», Асоціація діячів української культури, Українські культурні центри, що створюються у період третьої еміграційної хвилі. До усталених форм діяльності долучилися тематичні концерти та концерти-лекції. При окремих культурних центрах створюються бібліотеки, архіви, музеї як структурні підрозділи. діють Підвищення мистецького рівня діяльності культурних центрів було пов'язане з притоком до діаспори значної кількості професійних музичних сил [106, 66].

Наприкінці 1940-х в українському культурно-мистецькому середовищі США активно поширювалась ідея створення українських мистецьких організацій, окремі представники яких в різний час емігрували з України за кордон. До прикладу можна навести відродження львівської Асоціації незалежних українських митців, що прагнула відродитися зусиллями її очільників Осінчука і С. Гординського та ін. [91, 154].

Вагому роль у культурному житті діаспори середини ХХ ст. у США Літературно-мистецький клуб у Нью-Йорку, що був створений 1949 р. У Клубі відбувалися мистецькі вечори, двічі на рік влаштовувалися літературно-мистецькі ярмарки, при ньому діяла Спілка мистецької праці. У щорічних художніх виставках, які організовувались у Клубі, брали участь українські митці, які мешкали не лише в США, але й в інших країнах. Найбільша чисельність українських митців зосереджувалась у Нью-Йорку. Відповідно для творчого гуртування у травні 1952 р. Було створено Об'єднання Мистців-Українців в Америці, головою якого було обрано скульптора С. Литвиненка. Водночас був створений автономний відділ Об'єднання у Філадельфії, який очолив П. Мегик. Головним напрямом

діяльності Об'єднання була організація мистецьких виставок, до яких залучали кваліфікованих митців, роботи яких оцінювало відповідне журі, обране самими митцями. Виставки українських художників та скульпторів у США влаштовувалися за сприяння українських громадських, мистецьких та благодійних організацій, зокрема, й Українського Літературно-Мистецького клубу [91, 154].

Український інститут Америки став одним із головних культурних здобутків української громади Сполучених Штатів Америки. Фундатором цього осередку був галичанин Василь Джус, який у 1948 р. власним коштом придбав для інституту будинок з метою ознайомлення широкого загалу із українським живописом, культурою, музикою та літературою [236, 151].

В Українському Інституті Америки проводили фотовиставки, експозиції майстрів українського живопису, конференції, зустрічі з відомим діячами української культури, постійно діє програма «Музика в Інституті», завдяки якій відвідувачі можуть ознайомитися з творчістю сучасних українських митців та відомих українських композиторів [155, 41].

Значну роль у трансляції української культури новим поколінням української діаспори відіграє Український науковий інститут Гарвардського університету, при якому діяла Літня школа українознавства. Школа надає можливість для українських емігрантів ознайомити своїх дітей з історією минулого та сьогодення України. Провідні вчені з США, Канади, починаючи з 1970-х рр., викладають тут українську мову, історію, літературу, етнографію, культурологію. При Інституті функціонує також видавництво науково-просвітницької літератури, художніх творів, відбувається проведення семінарів, діє бібліотека.

Важливе місце у збереженні національно-культурної ідентичності посідає діяльність українських архівів у США. З ініціативи Наукового Товариства ім. Т. Шевченка в Америці у Нью-Йорку 24 квітня 2004 року було створено комісію й проведено круглий стіл «Українські архіви в Америці». У ньому взяли участь представники різних громадських і

наукових установ. Комісія співпрацює з Державним комітетом архівів України і Науковим Інститутом Гарвардського університету та ставить за завдання сформувати базу даних архівних джерел з україністики, які на сьогодні зберігаються у різних місцях: університетах і бібліотеках американських університетів; збірках архівів, музеїв та установ, створених зусиллями українських емігрантів; приватних архівах; емігрантській періодиці за різні часи; церковних джерелах [155, 41].

Слід зазначити, що музична складова і розвиток музичної культури та творчості в українців діаспори посідав окреме чільне місце, що дозволяло не лише яскраво презентувати доробок народної музичної культури, але й зберігати і поширювати на професійному рівні виконавську, композиторську творчість видатних земляків, що не завжди було дозволеним і можливим в межах тодішньої підрадянської України. Північноамериканська українська діаспора зробила значний внесок у збереження української духовної хорової музики: у той час, коли на материковій Україні вона була під забороною, за кордоном виконувалися твории О. Кошиця, А. Гнатишина, І. Соневицького, М. Федоріва [98, 225].

У певному сенсі фактично друга хвиля еміграції принесла потужний пласт мистецтва академічного рівня в здебільшого аматорське середовище музичного мистецтва діаспори. Новоприбулі митці розгорнули широку гастрольну діяльність. Просвітницькі та культурні осередки, які досить активно стали розвиватися у другій половині ХХ ст., виступали певними засобами культивування автентичної української культури, з огляду на посилення асиміляційних процесів. Особливу популярність в Канаді отримав хор «Дніпро» з Едмонтона, танцювальний ансамбль «Шумка». Велику культурно-просвітницьку діяльність проводили музеї української культури у містах Саскатун, Торонто, Вінніпег, Український архів-музей в Едмонтоні [236, 151].

Активізація культурного-мистецького життя, і, відповідно, музичної творчості, як вже зазначалося, припадає якраз на третю хвилю еміграції

(починаючи з 1945 р.), і саме в цей час відбувається вагоме піднесення діяльності української діаспори північноамериканських країн, яка вже на той час становила велику частку переселенців з України. Українська діаспора північноамериканських країн завжди перебувала в полікультурному середовищі. Протягом всього часу розселення українців там була сформована практикою система роботи з дітьми та молоддю, що була направлена на збереження етнокультурних цінностей, української культури та мови. Створені науково-дослідницькі установи та українські культурні центри мали своєю головною метою збереження української культури в полікультурному суспільстві. Щодо розвитку музичної культури та творчості, то найперше, слід зазначити, що вони обумовлювалися тим культурним та суспільним контекстом, що поставав внаслідок започаткування численних громадських, культурно-освітніх інституцій та організацій, товариств, творчих спілок – музичних, театральних товариств, національних організацій українців, фондів та фундацій тощо [136, 172].

Значним пожвавленням у музичному житті Нью-Йорка став приїзд видатної української піаністки Любки Колесси (Любов Олександрівна Колесса). Її концерти з фольклорною програмою користувалися великою популярністю, оскільки розширювли репертуар музикантів академічної класичної школи. Українські артисти постійно брали участь у пам’ятних та святкових заходах, які проводилися під егідою українських організацій. Так, наприклад, у Меморіальному концерті на честь Андрія Шептицького, що відбувся у концертному залі Вебстерхолл, брали участь провідні артисти Канади й США: прима опери Бостона й солістка оперних театрів Канади, член Союзу Українок Ольга Павлова; успіх мала також молода студентка-скрипалька (згодом прима Карнегі-Холлу) Донна Гресько [112]. Таким чином, можемо констатувати, що музична культура української діаспори в Північній Америці у ХХ ст. засвідчує збереження і розвиток традицій музичної культури материкової України, а також примноження професійного

музичного мистецтва шляхом популяризації й поширення в умовах полікультурного розвитку країн проживання.

Чільне місце у роботі як громадських організацій, так і загалом української громади займали мистецько-музичні фестивалі. Феномен фестивалю як особливого виду культурної діяльності займає важливе місце у розвиткові культури і мистецтва, обміну культурними здобутками, культурному діалогові не тільки на національному, але й світовому рівнях. Фестиваль як мультикультурний феномен здатний об'єднувати різні види мистецтв, акумулюючи той культурний досвід і спадщину, які притаманні тій чи іншій етнічній культурі. Фестивалі, що проводилися українцями в еміграції, ґрунтувалися найперше на фольклорній складовій і мали на меті поглиблення культурної інтеграції у панівне суспільство та репрезентація спадщини української культури. Фольклорний фестиваль, як відзначає С. Чернецька, – один із видів культурно-дозвіллєвої діяльності, який характеризується як поліфункціональна, інтерактивна та масова за кількістю учасників музична імпреза, в якій чільне місце займають народні традиції, звичаї, інші культурно-побутові елементи [302, 45].

Саме такі характеристики стали тими важливими акцентами, що започаткували музично-фестивальний рух представниками української діаспори, особливо в країнах Північної Америки – США та Канаді, де проживає значна частка українців-емігрантів.

Інтегрування в іноетнічне середовище та його культурний простір, тим не менш, активізувало збереження і плекання власної культури і власних етнічних коренів. Багатостороння суспільно-громадська та культурна діяльність української північноамериканської діаспори показала важливість культурного складника у цьому процесі, що більшою мірою визначався фольклорною та музичною спадщиною. Фольклорні традиції були важливим показником, доказом унікальності і самодостатності української культури, тому, до певної міри, фольклор був важливіший для українців, ніж для представників державних націй. Це ставлення до фольклору як аргументу для

пошани етносу і інструменту для будування нації було перенесено в Канаду, особливо інтелігенцією [213, 300]. З початків еміграції до Канади українці в своїх поселеннях організовували аматорські хори, танцювальні ансамблі, драматичні гуртки тощо. Майже при кожній українській спілці чи товаристві існували гуртки художньої самодіяльності. Саме з гуртків постали такі вдомі колективи, як хор «Бандурист» при церкві св. Володимира, хор «Канада» у Вінніпезі, інші хори в народних домах у Торонто і Монреалі.

Започаткування при канадських університетах курсів слов'янських мов та літератури сприяло зацікавленню українською фольклористикою в Канаді, що, своєю чергою, переросло у розвиток фестивальної діяльності, яка стала виявом фольклорних зацікавлень. Слід зазначити, що музичне життя в основному вирувало в Інституті ім. М. Лисенка і товаристві «Український Музичний Фестиваль», яке щороку влаштовувало фестивальні заходи і мало своє музичне видавництво [152, 206]. Загалом, починаючи з 40-х рр. До середини 70-х рр. У Канаді було проведено близько десяти масштабних фестивалів. Перший з таких заходів у Канаді відбувся у липні 1939 року в у Торонто, що називався Перший Всекрайовий українсько-канадський фестиваль пісні та музики. Учасниками фестивального дійства стали близько 38 струнних оркестрів, 32 хори, а також танцюристи і вокалісти. Усі учасники фестивалю були вбрані у національні строї, відтак канадська публіка мала змогу ознайомитися з традиційною українською культурою, водночас піднявши престиж української спільноти.

Саме у цей період сформувалася програмна структура українських фестивалів, що включала виступи об'єднаних та окремих мистецьких колективів, часто в них брали участь солісти. Поряд із фольклором звучали хорові та інструментальні твори українських та зарубіжних класиків, сучасних композиторів України. На початок 1950-х років вони мали статуси місцевих, окружних, обласних та всекрайових фестивалів. Також фестивалі мали тематичну спрямованість [133, 124]. У Канаді з 1953 р. діє театральний ансамбль «Заграва», а з 1978 р. – Українсько-канадське оперне товариство,

яке популяризувало оперне мистецтво. Лише в трьох провінціях – Альберта, Саскачеван і Манітоба діяло понад 150 українських хорів, окремі з них були відомі й поза межами Канади, в тому числі й в Україні. Так, зокрема, хору ім. О. Кошиця у 1992 р. була присуджена Державна премія ім. Тараса Шевченка за популяризацію українського хорового мистецтва [281].

Традиційним був Канадський національний український фестиваль у м. Дауфін, започаткований 1965 р. Програма фестивалю включала танці в національних костюмах, народну інструментальну та вокальну музику, паради, конкурси, а також експозиції та демонстрацію національних ремесел і кухні. Тобто це відкритий, багатоетнічний фестиваль. Український фестивальний рух в Канаді постійно зростав і розширював свої рамки, публіка та самі учасники ставилися до фестивалів досить схвально і прихильно. Участь у фестивалі, який представляє високохудожні взірці української культури, беруть представники влади, він набуває рис північно-американського українського фестивалю [133, 125]. Щодо інших фестивалів української діаспори, то тут варто відзначити, що майже у кожній країні поселення українських емігрантів відбуваються подібнії культурні заходи. Загалом, наприклад, у США проходять такі фестивалі української культури: у Детройті «Соняшник», у північній частині штату Нью-Йорк – «Soyuzivka Cultural Festival», а також фестиваль у м. Сіетл. У Канаді проводиться Український фестиваль «Bloor West Village» (Торонто), Український народний фестиваль «Canada’s National Ukrainian Festival» у м. Дауфін (Манітоба) та Фестиваль «Українська писанка» (Веґервіл, Альберта).

Українських музичних фестивалів, на жаль, є мало. Чи не єдиним є Український музичний фестиваль у Торонто, який має офіційний статус, організаційну структуру, фінансову підтримку канадського уряду, громадських інституцій. Організатором-засновником фестивалю була його президент, піаністка М. Кравців-Барабаш. Головними завданням фестивалю є щорічне проведення музичного конкурсу, створення української музичної бібліотеки, видання музичних творів. Фестиваль ставить за мету заохочення

молоді до активної участі в конкурсах через розвиток й поширення музичної культури, відкриття талантів, гуртування українських музикантів, особливо молодих, заохочення та підтримка українських композиторів у творчості для програми конкурсів, а також розвиток української музики. У програмах фестивалю виконувалися твори українських композиторів ХХ ст., в т. ч. діаспори [133, 124]. Були фестивалі й трохи менш масштабного ґатунку, які в межах відносно близького ареалу проживання українських громад могли чергуватися з іншими культурно-мистецькими заходами. Так, до прикладу, Асоціація Діячів Української Культури (АДУК) Північного Ню Джерсі влаштувала вечір пісні і гумору в Ірвінгтоні, у той же час відбувався фестиваль української музики і танку «Гомін України» в Джерсі Сіті, а в метрополії йшла пєса С.Черкасенка «Казка старого млина» [56, арк.15].

Таким чином, музичний фестивальний рух є вагомою складовою української культури діаспори, що дає змогу всебічно презентувати кращі зразки як етнічної, так і сучасної української культури на широкий загал в умовах мультикультурного іноетнічного суспільства.

Жіночі організації, які завжди були в центрі виховної та опікунської діяльності громади, відігравали важливу роль у створенні мистецьких колективів, проведенні різноманітних святкувань і концертів. Всекраєвою жіночою організацією Канади став Союз Українок Канади, заснований ще 1926 року, при якому діяли мистецькі гуртки, традиційно проводились свята та концерти. Після Другої світової війни емігрантки вливалися в уже існуючі Союзи українок (у США, Канаді) або творили їх там, де не було. У США у 1948 р. була створена Світова Федерація Українських Жіночих Організацій 1948, що була головною організація для об’єднання і координації діяльності культурно-національного життя жіночих організацій у світі.

Молодіжною організацією, що розпочала свою активну діяльність у діаспорі після Другої світової війни, стала Спілка Української Молоді. Основними різновидами їх мистецької діяльності стала участь в аматорських гуртках, табори. Музична культура була одним з дієвих засобів збереження

національної ідентичності. До програми вишколу виховників Спілки були включені лекції з мистецтва та української культури. При Спілці працювали численні хори, оркестри, інструментальні ансамблі, серед керівників яких були відомі диригенти, зокрема там працював Л. Туркевич. Важливим етапом спільної діяльності Л. Туркевича з цим аматорським колективом був концерт вокально-симфонічної музики в Messey Hall в Торонто у 1959 р., програма якого засвідчила високий професійний рівень колективів [133, 357-358]. Свідченням активної культурно-освітньої роботи Спілки є те, що у 1986 р. вона налічувала 260 гуртків, серед яких 25 хорів, 50 співочих гуртків, 20 мандолінових оркестрів, кілька капел бандуристів, театральних груп) [133, 340]. Мистецькі колективи розвивали також Молоді Українські Націоналісти (Канада), Об'єднання Демократичної Української Молоді. Загалом, можемо констатувати, що діяльність молодіжних організацій в еміграції досягла чималого розвитку.

Серед суто музичних колективів успішно працювали Жіноча капела під управлінням Стефанії Андрусевич (Детройт), співак Д. Атаманець, який керував і хором ім. Котляревського; у Філадельфії мала успіх співачка Анна Матковська, хор Степана Марусевича, хор Онушканича. У Балтиморі популярними були хор під проводом Івана Бойка, співачка Марія Полиняк, хореограф Альберт Стислий. У Род-Айленді Петром Білоном було створено жіночий хор у місті Вонсакед; у Рочестері (Нью-Йорк) діяв хор під керівництвом М. Сокільського. Успішно також виступала піаністка з Джерсі-Сіті Ольга Дмитрів, яка була акомпаніаторкою як всесвітньо відомих виконавців, так і аматорських концертів [76, 45]. Таким чином, структуру музичної діяльності громадських організацій діаспори складали: концертування мистецьких колективів, різного роду розваги, пропагування творчих здобутків у тогочасній пресі. Репертуар музичних колективів базувався переважно на творах українських класиків, сучасних композиторів, українському фольклорі, де перевага надавалася творам патріотичного змісту. Вагомий внесок у розбудову молодіжного середовища діаспори

зробили діячі музичної культури, забезпечивши естетичне виховання молоді. Основний здобуток молодіжних організацій діаспори в тому, що вони зберегли і розвинули традиції українського молодіжного руху, збагатили його новими формами та методами діяльності.

Якщо перші поселенці копіювали діяльність культурно-освітніх інституцій, поширених на рідній землі, то в другій половині ХХ ст. вони запозичують нові форми культурної діяльності, наповнюючи її національним змістом. У другій половині ХХ ст. в Канаді утворюються фундації, які мали на меті фінансово підтримувати мистецькі колективи та окремих діячів культури, спонсорувати до-слідження та публікації. Це, насамперед, музична Фундація Тисячоліття хрещення України [152, 208], яка зреалізувала кілька великих проектів: запис і випуск аудіоальбому 35-и хорових концертів Д. Бортнянського, видання альбому «Світ Миколи Лисенка»; духовної спадщини А. Веделя; фінансово підтримала семінари хорових диригентів, проект духовної музики хору «Дніпро» (Едмонтон). Плідною була діяльність Українського співочого товариства «Кобзар» та симфонічного оркестру у Філадельфії, яким керував А. Рудницький, 1953–1975), які виконували твори великої форми, до участі в концертах залучали відомих українських виконавців [133]. З ініціативи капели «Думка» та участі делегатів дев’яти хорів був створений Союз Українських Хорів Америки у 1959 р., який, окрім активної концертної діяльності, провів конкурс на кращий хоровий твір, видав хорові твори, що було важливо в умовах браку такої літератури. Для координації хорового процесу було створено Українську хорову федерацію Канади (1989) [310, 22]. Отже, типологію культурних центрів складають: традиційний тип у довоєнний період (читальні, народні та робітничі доми, клуби, товариства «Просвіта») та інноваційний у другій половині ХХ ст. (культурні центри, літературно-мистецькі клуби, осередки української культури й освіти, культурно-мистецькі товариства, товариства збереження української культури, інститути). Їх історична змінність та особливості були

зумовлені суспільно-історичними обставинами, еміграційними хвилями, динамікою розвитку культури в ХХ ст.

Аналіз музичного життя діаспори засвідчив певну розпорошеність у формуванні музично-культруних та творчих осередків, які часто започатковувались довкола організацій немистецького характеру, зокрема громадських організацій, церков, що постають локальними центрами музичного життя українців у кожній країні їх поселення, особливо після Першої та Другої світових воєн. Разом з тим, основну роль в цьому процесі відігравали представники музичного мистецтва, педагоги і музичканти, окремі особистості та мистецькі колективи, формуючи національний вияв музичної культури та аматорської творчості.

Висновки до розділу 2

Історія розвитку музичної культури на теренах української діаспори країн Північної Америки впродовж ХХ століття здійснювалася в контексті загальносуспільного входження у ті процеси іноетнічних суспільств, що супроводжували переселенців майже протягом всього часу життя поза межами батьківщини. Музичне мистецтво, як і й інші форми культурно-мистецької діяльності слугували своєрідною соціокультурною практикою адаптації до цінностей і норм іншого суспільства. Музика, як творчіть, що експлікує в навколишній простір етноментальні культурні наративи, має на меті слугувати механізмом долучення інших спільнот до українського музично-культурного буття. Серед мистецької музичної спадщини української діаспори представлені як численні аматорські колективи і виконавці, так й пласт високопрофесійного мистецтва. Початки культурно-мистецького життя української діаспори часто з’являлися при немистецьких закладах. Перші культурно-освітні гуртки і осередки формуються довкола загальногромадських, професійних спілок, покликаних гуртувати українців-

переселенців та допомагати адаптуватися й соціально інтегруватися на новому місці проживання

Музична культура діаспори почала формуватися як цілісна система та соціальний інститут в єдності різнорідної мережі культурно-освітніх організацій. У систему громадських орагнізацій українців діаспори складали: культурно-просвітницькі організації, політичні партії, молодіжні, дитячі та жіночі товариства, релігійні організації, ветеранські та патріотичні орагнізації, благодійні організації, музичні, театральні товариства, творчі спілки, національні фундації, наукові установи. Активний розвиток музичної культури як цілісної системи у міжвоєнний період забезпечується створенням основних її складових у щільному взаємозв'язку між ними, що є свідченням зростання творчих сил широких мас еміграції, розширення кола їх художніх інтересів, досягнення рівня виконавської майстерності, коли виникає потреба вийти до широкої аудиторії. Діяльність професійних та аматорських мистецьких колективів, які розвивалися у тісному взаємозв'язку, відіграла важливу роль у згуртуванні громади, її самоідентичності, піднесенні національної гідності, створенні музичного мистецтва. Саме в цей період музична культура української діаспори країн Північної Америки формується як система з наявністю усіх необхідних структур з їх функціональною узгодженістю.

Зусиллями української діаспори була створена ціла низка громадсько-політичних, освітніх, культурних, мистецьких, молодіжних, спортивних організацій і об'єднань у США. Їх продуктивна діяльність стала важливим чинником у збереженні національно-культурної ідентичності та історичної пам'яті. Освіта в українській діаспорі стала вагомим чинником збереження національної самосвідомості та невід'ємною складовою життя.

РОЗДІЛ 3
МУЗИЧНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

3.1. Аматорське та професійне музичне мистецтво української діаспори Північної Америки у збереженні культурної ідентичності

В умовах адаптації в іноетнічному середовищі для представників будь-якої національної спільноти вагоме й майже виключне значення має перенесення і збереження базових основ автентичної культури. Це забезпечує, першою чергою, відчуття природного культурного середовища, національно-культурної ідентичності із співвітчизниками «великої батьківщини», що в підсумку стає певним каталізатором розвитку діаспорної громади в умовах іншого суспільства. Такі процеси безперечно мають місце і в українській діаспорі країн північноамериканського континенту – США і Канаді, де кількість українців є однією з найбільших, порівняно з іншими країнами. Як ми вже відзначали, формування національних громад і їх гуртування почало ґрунтуватися довкола культурницької, освітньої роботи, що давало змогу членам громади зберігати для себе і відтворювати звичне культурне середовище життя, яке без перебільшення сприяє нормальному рівню і ритму існування людини та інтегрування в існуюче панівне суспільно-культурне середовище.

Українські громади, що поставали і формувалися у США і Канаді, протягом тривалого часу у ХХ ст. внаслідок декількох еміграційних хвиль, по-своєму обумовлювали розвиток тих чи тих форм культурної організації життя, роботи як аматорів, так і професіоналів.

Аматорське мистецтво як об’єктивне конкретно-історичне культурне явище і невід’ємний компонент культурного життя суспільства, на думку Л. Дорогих «належить до народної художньої творчості, де, як і у фольклорі,

суб'єктом художньої діяльності є не професіонал, а людина, що творить безкорисливо, тобто у вільний час. На відміну від фольклору аматорське мистецтво є нетрадиційною соціально-культурною формою народної творчості» [105, 9]. Дослідниця підкреслює, що якщо фольклор є безпосередньо побутовою (внутрішньо-життєвою) культурою, то аматорське мистецтво – продукт спеціалізованої духовної культури, що має широкий діапазон виявів – від побутової художньої творчості до високого рівня естетично спеціалізованого мистецтва. Л. Дорогих трактує самодіяльність як «внутрішньо детерміновану діяльність, тобто діяльність, що не нав'язується ззовні, а зумовлюється внутрішніми потребами, інтересами, бажаннями індивіда. Самодіяльність – це засіб вільного і нерегламентованого вияву особистості, вона є умовою і реальністю розвитку людини. Це об'єктивна даність, причому й одна з найвищих цінностей як для особи, так і для суспільства в цілому» [105, 10]. У цьому твердженні привертає увагу акцентування автора на соціокультурному аспекті аматорського мистецтва, яке функціонує як окремий простір, у якому перебувають його представники, і які мають можливості для самовираження і самореалізації в його межах.

Слід зазначити, що культурно-мистецькі громадські організації з аматорськими та згодом і професійними колективами долучалися до творення особливого пласту культури, що по-іншому сприймався не лише поза межами України, але й безпосередньо у середовищі свого побутування, репрезентуючи національно автентичні зразки культури свого народу та створюючи високопрофесійні твори. З огляду на це, варто підкреслити, що в культурно-мистецькому розвитку українців діаспори різних періодів вагоме значення мала музична культура, що завдяки своїй універсальності до сприйняття й інтерпретації стає інструментом досить глибокого і ґрунтовного інтеграційного чинника. І тут, відповідним чином, мова йде, насамперед, як про аматорські колективи, що досягали високого професійного рівня, що було характерним для початку і першої половини ХХ ст., так і професійні колективи, музичні та хорові, що утворилися в

повоєнний період і пов'язувалися з еміграцією поза межі України прошаку інтелігенції, освіченої та творчої. Відтак вивчення діяльності музичних колективів українців діаспори означеного ареалу, як аматорських, так і професійних, дає змогу системного погляду на загальні тенденції їх культурного та суспільного розвитку.

Мистецьке аматорство, характерне для початкового періоду української еміграції, сформувало усталені культурно-мистецькі форми, що могли забезпечувати культурні та духовні потреби еміграційної спільноти: це були окремі виступи, що супроводжували пам'ятні події, їх річниці, важливі дати в житті української громади діаспори. Проведення будь-яких офіційних чи напівофіційних заходів мало обов'язково другу частину, концертно-музичну, яка формувалася, виходячи із наявних творчих ресурсів та мети зібрання. Так звані «музичні академії» представляли кращих виконавців та колективи, які репрезентували музичну творчість. Так, перший концерт на честь Т. Г. Шевченка відбувся 1 травня 1904 р. у Вінніпезі в читальні, присвяченій його імені, де «на зібранні … Кирило Геник прочитав реферат про життя і творчість Т.Шевченка; Теодозія Яремій, яка в той час щойно прибула зі «старого краю», виконала соло «Думи мої» та «Вулиця» в супроводі скрипаля Петра Угринюка; Іван Косовий виконав декілька творів на фортепіано; Степан Колтик прочитав вірш «До Основ'яненка». На концерті також виступав чоловічий хор» [165, 45]. Такі аматорські форми музикування в Канаді, започатковані до річниці якоїсь події, ставали потім традиційними, що виконувалися з року в рік. Проведення таких концертів присвячувалося з нагоди проведення ювілейних чи благодійних заходів, культурних пам'ятних дат в житті спільноти та ін. Такі камерні, невеликі форми мистецького буття давали можливість для творчої самореалізації, стаючи поштовхом для більш професійного зростання виконавців. Характерним був також чинник об'єднавчого гуртування для українців діаспори на подібних заходах [101, 73].

Найбільш активний період в розвитку професійної музичної культури ми можемо спостерігати саме у повоєнний час, адже за кордон емігрує велика кількість творчої обдарованої молоді, зрілих професіоналів, інтелігенції, що сукупно виступили тим культуротворчим потенціалом культурно-мистецького життя діаспори, який спонукав до творення мистецьких набутків на іншому, більш виксокому професійному рівні. Всі попередні напрацювання у цій площині українських поселенців слугували певним підґрунтям, що дозволило формувати професійні творчі музичні об'єднання, які згодом досягають професійного рівня і стають відомими широкому загальносвітовому загалу.

Громадські організації різного штибу також постійно популяризували українську культуру, пісню та музику, формуючи аматорські колективи виконавців. Як слушно зазначає Г. Карась, для українців діаспори основними типами громадських угруповань стали культурно-просвітницькі організації, політичні партії, молодіжні, жіночі товариства, релігійні та благодійні організації, ветеранські та патріотичні організації, творчі спілки, а також національні організації українців, фундації, фонди та ін. [133, 105-106].

Слід зазначити, що музична культура українців у діаспорі завжди була невід'ємною частиною духовного розвитку і основою національно-культурної ідентичності, не залежно від того, при якому угрупованні постали ті чи інші творчі ансамблі та виконавці. На думку Т. Кулинич, музична культура української еміграції характеризується чотирма основними напрямами: творчий (композиторський), виконавський, освітній та музикознавчий. Також хронологічно дослідниця викоремлює чотири етапи розвитку української музичної культури діаспори (з чим ми погоджуємося) у залежності від ґенези її творчого самовияву: 1) стабілізаційно-адаптаційний, аматорський; 2) організаційно-консолідаційний з рисами професіональності; 3) аналітичний, професійний; 4) синтетичний [167, 148]. У контексті цього хроноподілу слід зазначити, що якщо у початковий період основна увага спрямовувалася на збереження етнічних мистецьких традицій, адаптацію до

чужого соціального та етнокультурного середовища, спротив всьому іноетнічному, то в наступних періодах вже відбувається перехід до професійного рівня музичної культури, спрямованого на міжкультурний діалог і розвиток, сворення синтетичних форм із залученням набутків інших культур та впливів іншого мистецького середовища творення.

Якраз друга хвиля української еміграції (період між Першою та Другою світовими війнами) включала в себе багато представників інтелігенції, в тому числі і музичної. Саме вони виводять організацію музичного життя на вищий рівень. Під час аналітико-професійного періоду (1939-1991 рр.) композиторський та музикознавчий напрями музичної культури західної діаспори. В цей час активно розвивається вокально-хорове та інструментальне виконавство та музична освіта. Створюються різноманітні музично-освітні інституції, наукові центри, відбувається професіоналізація мистецьких сил, започатковується наукове вивчення музичної культури українського зарубіжжя [167, 149].

Розвиток музичної культури українців у США після Другої світової війни більше активізується, стає пожвавленішим, значно зростає професійна майтерність як педагогів, так і виконавців. Для мистецьких процесів у прогресивно-демократичному середовищі першої половини ХХ ст. були характерні: масовість колективів, їх участь у політичних акціях; щотижневі концерти; гастрольні поїздки осередками організації. Товариство об'єднаних українських канадців упродовж ХХ ст. забезпечував розвиток аматорської творчості українців: створено широку мережу культурно-мистецьких інституцій (читальні, Українські робітничі доми, культурні центри) та масових аматорських колективів різних жанрів; започатковано концертні подорожі та зарубіжні гастролі колективів; видавалася нотна література, випускалися платівки, фільми з концертів мистецьких колективів; виконавське мистецтво пропагувалося ЗМІ; для підвищення фахового рівня керівників мистецьких колективів було організовано курси, семінари; з метою підготовки фахівців засновано стипендії для навчання у мистецьких

закладах України; започатковано традицію проведення фестивалів (було проведено 10 всекраєвих (1939–1974), десятки провінційних та окружних). Саме цій організації вдалося активізувати аматорську творчість українців [225, 11].

У містах Канади представлені різні види струнних ансамблів, оркестрів. У США невеликі молодіжні оркестри (скрипково-мандолінові, струнні) створює М. Гайворонський. Вони концертують у Нью-Йорку, виконуючи твори, написані або інструментовані для нього композитором, акомпанують дитячому хору, солістам. Виконавство на духових інструментах було поширеним в аматорських колективах з першої хвилі еміграції. У Канаді та США діяли духові оркестри при музичних товариствах. Найбільш відомими були оркестр «Батурин» (Торонто), під керівництвом Р. Поповича у Чикаго. Духові оркестри були численними, мали добрі музичні інструменти, брали активну участь у музичному житті українських громад. Отже, аматорське оркестрове інструментальне виконавство в діаспорі представлене такими видами колективів: мандолінові, скрипково-мандолінові, духові, струнні, камерні і симфонічні. Всі вони були активними учасниками культурно-мистецького життя громад, а їх репертуар включав твори світової класики та українських композиторів [248, 213].

У розвитку як аматорського, так і професійного музичного мистецтва найважливішим питанням того часу було формування українських музичних шкіл, які б могли об’єднувати дітей та молодь для навчання на основі українських музичних надбань і традицій. На творчість українських музикантів у Канаді впливали сучасні музичні течії. Українські гурти все ще надавали перевагу традиційним народним мелодіям, але вже грали переважно танцювальну, а не обрядову музику. У 1940-х роках чималої популярності набуває етнічна музика, яку виконували більші ансамблі з використанням потужного звуку. Українські гурти тепер частіше залучали саксофон, труба, тромбон, акордеон. У 1980–90-х роках ансамблі грали не лише українські народні мелодії, а й модні тоді «кантрі», поп і танцювальну музику [82, 63].

У розвикту музичної культури вагому роль відіграв розвикок бандурного виконавства у представників української діаспори, адже бандура стала тим автентчно українським інструментом, що став маркером національно-культурного самовизначення. Першу професійну школу гри на бундурі із забезпеченням належним інтрументарієм було відкрито у 1961 р. у Вінніпезі при Товаристві об'єднаних українських канадців під керівництвом Мирона Шатульського. Згодом з охочих навчтися бандурній грі постав ансамбль бандуристів, який успішно виступав з хоровими колективами, зокрема жіночим хором «Барвінок» [108, 176]. З метою популяризації української бандури в 1975 р. в провінції Онтаріо при Об'єднанні демократичної української молоді було створено ансамбль бандуристів «Кобзарі» під керівництвом Оксани Матулинської. Його репертуар складався з українських народних пісень і мелодій, авторських вокальних та інструментальних композицій. Учасники ансамблю також проводили семінари й літні курси, де молодь навчалася гри на бандурі та опановувала історію кобзарства (під опікою капели бандуристів із Детройта, США) [112].

У другій половині XX ст. активно концертував у Канаді й США відомий кобзар та бандурист П. Конопленко-Запорожець. У його репертуарі були переважно твори інструментальної музики, стрілецькі пісні та думи. Окрім концертної діяльності, він займався ще й дослідницько-публіцистичною, підсумком чого стало видання праці «Кобза і бандура» (1963) та книги «Кобзар Павло Конопленко-Запорожець у 60-ліття тріумфу кобзи» (1970) [301, 249].

Інший відомий бандурист В. Мота у провінції Квебек у 1969–1973 рр. організував школу навчання гри на бандурі й капелу бандуристів. Він був учнем Я. Бабуняка, від якого навчився гри у таборі для полонених в Італії у 1945–1946 рр. Потім був солістом і бандуристом ансамблю «Бурлака» (Італія), солістом хору «Гомін» (Велика Британія). З 1952 р. В. Мота поширював мистецтво бандурної гри в Канаді: виступав сольно та у складі монреальських хорових колективів, записав два компакт-диски «Бандурист»

(2008 р.) та «Твори Тараса Шевченка в піснях» (2011 р.), виступав з концертами у Тернополі й Львові.

Бандурист Р. Боцюрків, навчаючись у Торонтонському університеті, грав в ансамблі бандуристів під керівництвом М. Дяковського. Ним здійснено запис 6-ти альбомів бандурної музики [301, 251].

Музична діяльність та освіта США була представлена приватними музичними школами, які у 1952 р. об'єднались. Завдяки зусиллям піаніста, композитора, педагога і культурно-громадського діяча Р. Савицького організовується Український музичний інститут Америки в Нью-Йорку, фундатором якого був В. Джус. Із центру в Нью-Йорку Інститут поширився на 22 інші міста США (11 штатів), зокрема філії були відкриті у Філадельфії, Нью-Йорку, Іргвінтоні, Пасейку, Трентоні, Джерзі-Сіті, Елізабет, Моріставні, Честері, Вілмінгтоні, Балтіморі, Вашингтоні, Детройті, Клівленді, Лорейні, Чикаго, Йонкерсі, Гартфорді, Нью-Гейвені, Бриджпорті, Брукліні [167, 149-150]. Поява Українського музичного інституту Америки стала можливою завдяки активності українських музикантів-педагогів та їхньому бажанню створити музичний навчальний заклад на зразок Вищого Музичного Інституту ім. М. Лисенка у Львові. Це було цілком новим явищем на американських теренах, оскільки українцям вдалося створити систему музичної освіти з централізованим управлінням (головна установа у Нью-Йорку) і філіями в багатьох штатах, спільним навчальним планом підготовки [167, 151].

У 1954 р. зусиллями А. Рудницького організовують Українські Музичні Курси в Філадельфії з філіями в інших містах США. Це була свого роду музична школа, яка включає в себе три ступені: нижчий курс (4 роки), середній (4 роки), вищий курс (2 роки), програма яких загалом була розрахована на 10 років. Крім того, існував підготовчий рік для дітей віком до 8 років (1 рік), а випускників другого вищого рівня – концертний курс вищої виконавської майстерності [172, 82].

Серед шкіл нижчого підготовчого рівня з 1952 р. в Нью-Йорку діяв музичний дитячий садок під керівництвом Г. Мірошниченко-Кузьми та струнний оркестр під керуванням диригента В. Цісика. У Філадельфії з 1970 р. працював музичний садок під керівництвом Г. Сагатої-Поритко та Д. Швед. У Нью-Йорку та Ірвінгтоні з 1972 р. діяла дошкільна установа «Музичне довкілля» під керівництвом М. Шлемкевич-Савицької.

У США продовжували свою діяльність диригенти, композитори: В. Безкоровайний (Буффало), Т. Губицький (Детройт), К. Цепенда (Детройт), Я. Барнич (Клівленд), О. Берник (Нью-Йорк), В. Божик (Лос-Анджелес), І. Задорожний (Чикаго, Філадельфія, Нью-Йорк, Стемфорд), О. Залеський (Буффало), З. Злочовський (Філадельфія), Ю. Оранський (Філадельфія), Є. Пасіка (Рочестер). Також в Америці активну концертну діяльність ведуть диригенти А. Бриттан, С. Комірний, із церковним хором працював О. Боднарчук (Клівленд).

Серед професійних музичних колективів української діаспори, які зробили вагомий внесок в розвиток музичної культури у США, є діяльність капели бандуристів ім. Т. Шевченка у Детройті. Її історія творчої діяльності розпочинається з 1949 р., коли частина виконавців Полтавської капели прибули на чолі з Г. Китастим до Америки. Іншим, не менш відомим музичним колективом був український жіночий хор в Торонто під керівництвом диригентки К. Зорич-Кондрацької, який мав свій неповторний виконавський стиль та репертуар. Хор неодноразово гастролював в Америці, Європі, а також в Україні [175, 122].

Після Другої світової війни популяризацією бандурного мистецтва в Німеччині та США активно займався яскравий інтерпретатор козацьких дум Зіновій Штокалко – соліст і член управи Капели бандуристів ім. Т. Шевченка в Детройті. Митець працював над музичною реконструкцією старовинних билин, зібрав і опрацював понад 300 дум, балад, козацьких, стрілецьких, повстанських та інших пісень [133, 209].

Мистецтво бандурного виконавства отримало в діаспорі значну популярність завдяки концертній творчості відомого бандуриста Віктора Мішалова, який, народившись в родині українських емігрантів в м. Сіднеї (Австралія), із 1988 р. проживає в Торонто. У 1979–1984 рр. Мішалов навчався в Київській консерваторії, а переїхавши на північноамериканський континент, він продовжив навчання у відомих бандуристів-емігрантів, учасників Детройтівського ансамблю бандуристів імені Т. Шевченка – П. Китастого, П. Гончаренка, В. Ємця, Л. Гайдамаки. В. Мішалов є автором перших платівок інструментальної бандурної музики (1982, 1985, 1988, 1989) та першого компакт-диска (1992), відеопідручника гри на бандурі тощо. Із 1978 р. він активно гастролює по США, Канаді, Австралії, Європі.

Саме В. Мішалов став засновником Канадської капели бандуристів у Торонто та мистецької фундації «Бандура», яка працювала над впорядкування особових документів та архівів бандуристів діаспори. Колектив капели володіє чудовою майстерністю, а також продовжує впроваджувати традиції Г. Хоткевича, використовуючи бандури харківського типу [110, 36].

У Канаді набула популярності практика організації літніх дитячих таборів, у яких відпочинок поєднується із вправами на бандурній грі. Цю традицію було започатковано ще в 1979 р. у США Г. Китастим, а згодом вона поширилась і на Канаду. Викладали у таких школах інші відомі виконавці: В. Мішалов, О. Зелінська-Шевчук, В. Зелінська. Остання у 2001 р. заснувала капелу «Золоті струни» при українській суботній школі імені Лесі Українки. У 2006 р. колектив відвідав із концертами Польщу та Україну [301, 252].

Початок XXI ст. позначений появою нових бандурних колективів, серед яких – експериментальне тріо бандуристів (Нью-Йорк), український секстет, ансамбль бандуристів «Чар-зілля» (Чикаго), дитячий ансамбль бандуристів (Сакраменто, США). Друга половина XX ст., в якій плідно творили композитори діаспори, означується як постмодернізм, який сформувався як своєрідна культуран парадигма, що характеризується

інтертекстуальністю та мозаїчністю, симбіозом різних стилів та безперервною процесуальністю нових пошуків та перетворення в своїх межах безлічі мистецьких, культурних та інтелектуальних традицій [301, 253].

Інструментальне виконавське мистецтво діаспори ХХ ст., яке представлене як сольними, так і ансамблевими, оркестровими видами на класичних та народних інструментах, розвивалося в різних стильових напрямах. Провідним видом академічного інструментального виконавства було фортепіанне. Починаючи з часу появи перших українських емігрантів, вони всі намагалися зберегти музичні фольклорні традиції, зокрема, народний інструментарій, що належить до витоків становлення музичної культури українців. Як слушно відзначають дослідники, інструментальна музика діаспори не була сферою організованої громадської діяльності, порівняно із хоровою чи оркестровою музикою, відтак вона більшою мірою сприймається більше як розважальне мистецтво, масова культура [288, 216-217].

Серед напрямів розвитку музичних товариств та угруповань чільне місце займало також виконання на народних інструментах, що стало невід'ємною частиною фестивального руху та проведення концертів. Інструментальна музика діаспори сформувалася скоріше як частина популярно-масової культури, що не належить до сфери організованої громадської діяльності, на відміну від хорової чи оркестрової музики. До того ж, така музика часто була елементом проведення різноманітних громадських публічних заходів (академій, зібрань, тощо).

Біля витоків формування музичних традицій українців в Північній Америці стояли народні «троїсті музики», що використовували скрипку, цимбали і бубон (решето). Такий склад музикантів був стандартом для створення більшості українських сільських ансамблів. Головним інструментом у такому ансамблі була скрипка, що формувала лінію мелодії, цимбали були її супроводом, а за допомоги бубна підтримувався ритм. Також

до складу «троїстих музик» часто входив триструнний музичний інструмент басоля. Ще додавалася сопілка (фрілка, денцівка). Подібний склад основних інстументів був доводі сталим, аж до 1970-х років [288, 218]. У процесі культурної адаптації на континенті українці поступово ознайомлювалися з місцевими північноамериканськими стилями музики, зокрема, кантрі та свінгом, відповідно, це позначилося на зміні музичного складу таких ансамблів. На творчість українських музикантів діаспори справляла вплив сучасна музика та її нові течії, виконавці почали залучати нові інструменти, розширюючи, тим самим, репертуарні можливості. Створювані гурти поряд з традиційними українськими мелодіями грали також танцювальну та розважальну музику [288, 219].

Так, у 1930-х роках у Північній Америці значної популярності набув акордеон завдяки потужному звуку та численним технічним можливостям, що, своєю чергою, зумовило його появу в українських ансамблях в другій половині ХХ ст. Інший інтрумент – банджо часто замінював у ансамблі цимбали, саксофон – скрипку, в результаті мелодія набувала іншого забарвлення і звучання. Ударні почали використовуватися у вигляді комплектів, що були в канадських та американських естрадних оркестрах. Крім того, бажання українських музикантів адаптуватися у новому середовищі штовхало їх до запозичення місцевих форм професійного виконання. У зв’язку з цим, такий поширений традиційний ансамбль, як троїсті музики, починає об'єднуватися з оркестреми, виконуючи українську етнічну музику. Одним з перших українських виконавців, кому вдалося вийти на професійний музичний ринок з традиційною українською музикою, вихідець з Тернопільщини Павло Гуменюк, який заснував струнний оркестр, з яким неодноразово робив звукозаписи в американських студіях [292, 213].

Так, до прикладу, у Канаді перші концерти мандолінового оркестру з Вінніпегу, що припадали на кінець 1920-х рр., через кілька десятиліть обумовили сплеск «всекраєвих концертних подорожей», де все більше презентувалася українська музика та культура. Так наприклад гурт

«Коріння» (Нью-Йорк, США) використовував такі інструменти, як акордеон, сопілка, скрипка, басоля, ударні інструменти, що фактично являють автентичне виконання українського фольклору. Схожим є колектив «Зубрівка» (Торонто, Канада) у репертуарі яких виконання інструментальної музики на мандоліні, скрипці, гітарі, акордеоні, контрабасі та ударних інструментах. Гурт професійно виконує власні оригінальні обробки традиційних українських народних пісень та мелодій, зберігаючи автентичну інструментальну основу [288, 220-221].

Загалом для цього періоду була притаманна масовість, активна концертно-гастрольна діяльність, участь музичних аматорських колективів у громадському житті країни проживання, а також створення певної системності в управлінні цими аматорськими колективами та формування підвищення професійної майстерності. До таких, найперше, належали музично-драматичні комісії, конференції керівників мистецьких колективів, місцеві мистецькі комітети [133, 106].

Варто також заначити, що формування як аматорських, так і професійних музичних колективів української діаспори у США та Канаді у повоєнний період другої половини ХХ ст. відбувалося у безпосередньому зв’язку із загальними тенденціями розвитку музичної культури, яка в означений відрізок часу мала спрямування на професіоналізацію виконавства. Ці культуротворчі і мистецькі процеси залежали і обумовлювалися, насамперед, від характеру еміграції українців за кордон, де вже були закумульовані потужні сили інтелігенції та митців, які й стали рушійною силою культурного розвитку українських громад в діаспорі. Високий рівень професійної освіти та виконавської майстерності в музичній царині результував активізацію появи професійних хорових та інструментальних музичних колективів, які популяризували українську культуру у світі.

Окремої уваги заслуговує хорова аматорська діяльність при мистецьких і немистецьких осередках українців в діаспорі. Хорове мистецтво

започаткувалось майже одночасно з театральним і посідало провідне місце у музичному житті української громади за кордоном, що обумовлено давніми історичними традиціями. У перших двох хвилях еміграції вони стали «цементом, що спаював громаду та водночас був ізолятором проти всеохоплюючої асиміляційної атмосфери американського культурно-цивілізаційного клімату» [223, 7]. У виконавській практиці діаспори актуальною була тенденція, пов'язана із прагненням до історичної справжності виконання. Тому характерними рисами першого, аматорського періоду, в хоровому виконавстві є збереження етнічних та мистецьких традицій. Хоровий спів був однією з найбільш поширених форм святкування серед перших емігрантів. У той період активно розвивається хорове мистецтво української діаспори. Завдяки активній діяльності Українського Народного Союзу в Америці та Товариства «Український робітничий дім» у Канаді створюється велика кількість хорів. Ще у 1924 р. на V з'їзді товариства «Українського робітничого дому» організовується драматично-музична комісія, під керівництвом якої формується бібліотека музичних творів для хорів. Також важливою подією в історії музичного мистецтва української діаспори став приїзд Українського національного хору під керівництвом О. Кошиця. Колектив тричі виходив переможцем у щорічному конкурсі аматорів співу з чотирьох штатів, який влаштовувався газетою «Чикаго дейлі трібюн» [173, 121].

Інший не менш відомий і легендарний колектив − український хор «Думка» з Нью-Йорку популяризував українське хорове мистецтво в США та Канаді, збагачуючи культурне і духовне життя української діаспори. У 1995 р. хор «Думка» відзначав своє 45-річчя, святкування якого знайшло схвальні відгуки в україномовній пресі. Загалом хор «Думка» за весь період свого творчого шляху зробив багато для збереження національної ідентичності у іноетнічному середовищі. О.Кошиць так відзначав творчий рівень капели: «виступ капели «Думка» − це є твердо обґунтований найкращий тепер на Україні хор… для мене як українця і диригента, що перший проніс по світу

українську пісню, на велике щастя з добрим поспіхом, і примусив закордонну художню опінію скинути шапку перед нашою національною музичною творчістю народною і нашим хоровим мистецтвом» [34, арк.1].

Ще одним хоровим колективом, який заслуговує на увагу і має багату історію та досвід у популяризації української пісні на численних фестивалях, концертах у США, Канаді, є чоловічий хор «Прометей» з Філадельфії. Усі культурні заходи, де брав участь цей колектив, отримували схвальні відгуки музичних критиків та фахівців на перших шпальтах преси, що викликало інтерес та пошану до українського народу та її культури [75, 49].

Слід зазначити, що аматорські хорові колективи, сформовані у Канаді в 1930-1940-х роках утворювалися в переважній більшості зі старої когорти емігрантів-українців, хоча з кожним роком число народжених у Канаді українців збільшувалось.

Великим стимулом у розвитку хорового мистецтва так само були фестивалі як колективна форма аматорської творчості. У повоєнний вони часто проходили у Вінніпегу, Торонто, Калгарі, Едмонтоні, Ванкувері, Віндзорі, Монреалі та інших містах. На цей період припадає активний творчий розвиток таких хорових колективів, як чоловічий хор ім. Т.Г. Шевченка, жіночий хор «Гагілка», мішаний хор ім. Матвія Поповича, чоловічий хор «Бандурист» і жіночий хор «Барвінок», хор «Трембіта» в Едмонтоні, жіночий хор «Берізка» та ін. [133, 55].

Велике пожвавлення хорового мистецтва в еміграції в Канаді відбулося після припливу нової хвилі мігрантів з Європи після Другої світової війни, серед яких були диригенти з музичною освітою та великою диригентською практикою. Багато хто з них взяли під свою опіку церковні хори, інші дали початок новим хоровим колективам. Так, зокрема, у Едмонтоні певний час працював талановитий диригент Лев Туркевич, колишній диригент Львівського оперного театру та чоловічого хору «Ватра». Результатами його активної творчої діяльності стала постановка опери М. Аркаса «Катерина», п’єси М. Старицького «Ой не ходи, Грицю» та ін. У Торонто він був

диригентом чоловічого хору «Прометей» та жіночого хору «Чайка», також організував два вокально-симфонічні концерти (1951, 1952 р.) [168, 356].

В історії національної музичної культури важливе місце посідає творчість видатного українського хормейстера, педагога, громадського діяча, уродженця Полтавщини Н. Городовенка (1885–1964), який залишив досить помітний слід на теренах Канади, де провів останні роки життя. Будучи вихідцем з Лемківщини, Городовенко вивчав музику та хорове мистецтво в Музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові. В Україні він керував великим мішаним хором, а також студентським хором у Кракові. Під керівництвом колишнього художнього керівника капели «Думка» Н. Городовенка у Монреалі було сформовано хор «Україна». В Едмонтоні в 1953 р. сформувався чоловічий хор «Дніпро», співзасновником і диригентом якого став Р. Солтикевич. Крім того, Н. Городовенко ще керував хором української католицької кафедри Св. Йосафата, хором української православної кафедри Св. Івана та молодіжним хором Союзу Української Молоді Канади [175, 113].

По приїзді до Канади у 1948 р. для нього створили аматорський хор «Україна», до якого набирали робітничу молодь, що прибувала до Канади з Європи. Проте Н. Городовенко зумів досягти високої майстерності хорового виконання. У репертуарі хору було до 500 творів українських і зарубіжних композиторів, що свідчить про високий рівень колективу, якого досягнув Городовенко. Чільне місце в концертах колективу посідала духовна музика. Загалом у 50–60-х рр. Н. Городовенко відігравав значну роль у духовно-мистецькому житті української діаспори Канади, особливо у популяризації української пісні.

Один з кращих хорових колективів – хор «Дніпро» був сформований на позаконфесійній та організаційній основі з власним статутом. Хор мав на меті популяризацію української пісні серед іноетнічного населення. Хор активно виступав на різних громадських заходах, імпрезах, які організовувалися Комітетом Українців Канади. Брав участь у концертах з різною програмою, а також виступав на радіо та телебаченні. Перші два

виступи хору «Дніпро» відбулися в грудні 1953 р., де прозвучали обробки українських колядок. Хор часто виступав на музичних фестивалях в Едмонтоні, де здобував перші місця. У 1962 р. колектив отримав відзнаку «Булея» за найкраще виконання пісень [101, 72]. У 1975 р. при хорі була створена танцювальна група під керівництвом Наталі Доброліж та оркестр під проводом Івана Ахтимійчука.

У 1978 р. розпочалася творча співпраця хору «Дніпро» з диригентом Володимиром Колесником, колишнім директором Національної опери України ім. Т. Г. Шевченка в Києві. На той час він був художнім керівником і диригентом Товариства української опери в Канаді. Така творча співпраця дала можливість хору виконувати твори великої форми, планувати великі проекти з симфонічним оркестром [101, 74].

Кращі мистецькі колективи колишніх дивізійників (учасників визвольних змагань за українську незалежність) були створені у Канаді, а саме: чоловічі хори «Сурма» та «Бурлака». Основою репертуару останнього стали військові, релігійні, народні пісні. Хор концертував у Канаді, США, країнах Європи, в Україні, брав участь у концертах на відзначення історичних подій, національних та релігійних свят. Специфіка діяльності ветеранських організацій, серед основних засад якої були плекання національної свідомості та християнської моралі, полягала в тому, що вони проводили святкування суто військового характеру.

Якщо говорити про різноманіття та порівняльну характеристику в розвитку музичної культури українців, що мешкали у Канаді та США, то можна виявити те, що, наприклад, у першій половині ХХ ст. вагому роль відіграли аматорські об’єднання, переважно хорові, що поставали довкола церкви та церковних організацій. До речі, в Америці уроки церковного співу завжди були обов’язковими в кожному українському духовному закладі [224, 181]. І саме церква виявилася тим культурним та духовним центром, що був на той час найбільш затребуваною формою для української еміграції. Адже, окрім суто релігійної функції, церква виконувала значною мірою

просвітницьку та культурно-мистецьку функцію. Тому церковні хори були тими паростками музичної культури, що згодом розвинулися у більш професійні форми. Серед відомих духовних осередків, що утворилися у США при різних церквах, відомих своєю культурницькою діяльністю, можна назвати духовну семінарію св. Софії УПЦ у Бавнд-Бруці (Нью-Джерсі), греко-католицьку семінарію візантійського обряду св. Кирила і Мефодія у Пітсбурзі, Дяківський інститут у Пармі та Митрополичий дяківський інститут у Пітсбурзі (Пенсильванія) [224, 182]. До того ж, на процеси становлення і розвитку музичної культури української діаспори у «церковному сегменті», значною мірою вплинула професійна діяльність музикантів-педагогів, таких, як І. Соневицький, П. Маценко, В. Завітневич та ін. Розвивалася видавнича діяльність, зокрема видання спеціалізованих нотних видань, що здійснювалося у Науково-Богословському інституті в Нью-Йорку, Митрополичому дяківському інституті та Міжєпархіальній комісії у справах священної музики в Пітсбурзі тощо [224, 185].

Хорова справа не була типологічно однорідним мистецьким явищем, проте вона стає більш різноманітною. Дві її складові – церковно-співацька практика та демократичний співочий рух – розширюють своє видове та змістове наповнення. До керівництва церковними хорами приходять професіонали, до Богослужінь активно вводяться твори українських композиторів початку ХХ ст. Демократичний співочий рух представлений такими видами хорів: професійними, аматорськими (робітничими, студентськими, учнівськими, театральними, громадськими). До 1930-х років керівниками хорів переважно були дяковчителі. У Нью-Йоркській окрузі вони об’єднали хори для виступу під керівництвом М. Гайворонського (Town Hall, Нью-Йорк,1930), який критично оцінював тогочасну українську хорову справу в Америці [175, 28]. У Канаді, де була найбільш численна українська спільнота вже з першої хвилі еміграції, хорове мистецтво мало характер гуртового співу, згодом утворюються церковні хори, а із відкриттям народних та робітничих домів хорові колективи формуються при них. Їх

діяльність передбачала не тільки концертну, але й театральну сфери, а функції диригента були досить широкими: «В основному вся культурно-освітня праця спочивала на плечах диригента» [135, 13].

Отже, диригент на еміграції, окрім усього іншого, мусив володіти навиками режисера, сценариста, організатора. Проте таких фахівців на той час було обмаль. Стимулом для розмаху хорового руху був приїзд за кордон Українського національного хору під проводом О. Кошиця. Капела виступала перед робітниками, студентами, мала благодійні виступи, що свідчить про демократичність її концертної політики. На концертах капели були присутніми представники влади, президенти країн, королівські особи, видатні митці. Завдяки виступам капели відбувалися кардинальні зрушення в оцінці України офіційними колами в багатьох країнах світу. Капела виступала перед українськими полоненими в таборах, таким чином, вплив її виступів на самооцінку українців є ще одним вектором резонансу цього колективу. Після розколу учасники капели емігрували до США (1922) і з успіхом концертували американським континентом до 1927 р., давши майже 900 концертів. О. Кошиць у США та Канаді у 1930–1940-і рр. прагнув утримати престиж українського хорового мистецтва масштабними акціями у Town Holl (Нью-Йорк), на Світовій виставці (1939, Нью-Йорк), на Першому конгресі українців у Вашингтоні (1940). Професійний мистецький рівень хору і диригента, їх висока оцінка музичною критикою та громадськістю різних країн спонукали як до створення нових хорових колективів, так і до піднесення рівня існуючих. О. Кошиць стає центральною, інтегруючою фігурою цього процесу як диригент та організатор хорової справи, привносить новий репертуар та цікаву інтерпретацію, у його хорі виховано багато талановитих митців. Його послідовники І. Атаманець, Ю. Бенецький, Ю. Кириченко, Л. Сорочинський (США), П. Маценко (Канада) створили хорові колективи високого рівня [314, 67]. Розмірковуючи про розвиток хорового мистецтва, О. Кошиць вважав, що «субстанція нашої пісні вокальна, художня і психологічна є настільки відмінна від субстанції

закордонної пісні, стільки носить в собі спонтанної життєвості і правди як в мелодії, так і з боку чисто вокального, остільки красно і оригінально оздоблена композиторською працею на цих аранжировщиків, що у всій моїй художній роботі за кордоном зустрічала завше не тільки здивування, захоплення, а буквально якесь релігійне захоплення з боку найвибагливіших і найсуворіших критиків усього світу» [34, арк.3].

У цей час з'явилися вдалі спроби співпраці українських хорів, наприклад, у США (так звана «сімка» в нью-йоркській окрузі), а також об'єднання 50-ти хорів [133, 55]. Розвиткові хорового мистецтва у США сприяло Свято української музики (1930), на якому виступив об'єднаний хор (диригент М. Гайворонський), та концерт об'єднаних хорів під управою О. Кошиця у Town Hall (Нью-Йорк, 1935). Таким чином, характерною ознакою вказаного періоду була масовість хорового виконавства, вплив ідеології на репертуарну політику колективів, хоровий рух у середовищі українських емігрантів набув масового характеру, хоча мистецький рівень колективів на загал був невисоким. Разом із тим, саме в цей період засновані і активно концертують професійні хорові колективи О. Кошиця, Д. Котка, працюють диригенти П. Щуровська, І. Атаманець, Є. Турула, О. Приходько, Ю. Бенецький, Ю. Кириченко, Л. Сорочинський, П. Маценко та ін.

Після Другої світової війни хорове мистецтво набуває більш динамічного і професійного розвитку, вдосконалюється, сягає вищого рівня, до нього долучаються нові колективи та досвідчені співаки з усіх теренів України. Хори, які виконували важливу суспільну місію – об'єднання розпорошеної громади, «творення з пісні могутнього засобу протидіяння поступові денаціоналізації» [135, 17] – очолюють диригенти з вищою музичною освітою. Важливим для збереження традицій хорового співу був так званий таборовий період. Зокрема, серед провідних диригентів цього періоду у США варто зазначити імена А. Рудницького, Л. Крушельницького, Т. Губицького, О. Плешкевича, К. Цепенди, Я. Барнича, М. Максиміва, О. Берника, В. Божика, І. Задорожного, Ю. Оранського, Є. Пасіки,

Є. О. Садовського, О. Микитюка, С. Комірного, І. Соневицького, В. Гречинського. Визнання та успіх української громади у США, Канаді завойовують новостворені колективи: «Думка» (Нью-Йорк), «Україна» (Монреаль), «Кобзар» (Філадельфія), «Сурма» (Чикаго), «Трембіта» (Детройт), «Прометей» (Філадельфія), «Трембіта» (Ньюарк), Український хор ім. Т. Шевченка (Клівленд), «Дніпро» (Міннеаполіс), «Дніпро» (Клівленд), інші церковні хори. Б. Волянська засновує перший на американському континенті український камерний хор «Промінь» (Нью-Йорк). Провідним колективом діаспори була «Думка» (Нью-Йорк, 1949), яка виступала із симфонічними оркестрами, виконувала епічні полотна українських композиторів. Працюючи на засадах професійності, «Думка» ініціювала створення, колективів-супутників – дитячого хору «Молода Думка» та симфонічного оркестру. Хор веде активну концертну діяльність в українських осередках та на найпрестижніших сценах США, Канади, Європи, здійснює записи, видає власний бюлетень, альманахи [268, 60]. Високе мистецтво хору засвідчило його високий професійний рівень, збереження українських хорових традицій, авторитет серед громади. Репертуар хору налічує понад 400 творів різностильової музики українських та західноєвропейських композиторів [175, 97]. Свідченням визнання заслуг хору на рідній землі є присудження йому премії ім. М. В. Лисенка (1995) за активну пропаганду української музики, Америці та Європі. Значний внесок у розвиток хорового мистецтва та музичної культури зроблено хором «Кобзар» із Філадельфії (1951–1991). У репертуарі хору були насамперед масштабні твори української класики та сучасних композиторів, які виконувались у супроводі симфонічного оркестру. Хор виступав із сольними концертами, брав участь у постановках опер. В. Витвицький відзначав проблеми хорового мистецтва діаспори 1960-х рр.: сповільнену тенденцію творчого росту; недостатнє використання хорової творчості сучасних українських композиторів із новітнім музичним мисленням; відсутність заохочення композиторів діаспори до співпраці; поєднання у програмах

концертів музики мистецької та розважальної; спрямованість програм на масового слухача [168, 356]. Загалом, у хорововому мистецтві другої половини ХХ століття диригентами було усунено ряд відзначених недоліків. З припливом третьої хвилі еміграції відбувається активізація хорової діяльності в Канаді завдяки диригентам з вищою музичною освітою та досвідом. Лев Туркевич очолює хори в Торонто та Едмонтоні, забезпечуючи високий професійний рівень виконавства, новий репертуар. За його участю, як диригента зведених хорів, відбувалися співочі свята, він здійснив ряд постановок українських опер, концертів, у тому числі, вокально-симфонічних у супроводі симфонічних оркестрів Вінніпега, Торонто. Творчу діяльність у Вінніпезі продовжив В. Климків із хором ім. О. Кошиця, який гастролював в Америці та Європі [222, 57]. У 1992 р. хору була присуджена Національна премія України імені Т. Шевченка. Хор першим виконав великі твори сучасних композиторів М. Кузана, Є. Станковича, Д. Щура. Серед диригентів у Торонто відомими були В. Кардаш, С. Гумінілович, В. Колесник, М. Максимів, О. Хміль, К. Зорич-Кондрацька. Колективи під їхнім керуванням вели активну концертну діяльність на американському континенті, в Європі, брали участь у конкурсах, міжнародних хорових фестивалях. Однією із тенденцій хорового мистецтва в Канаді наприкінці ХХ ст. була поява колективів професійного рівня. До них належить музично-виконавська та наукова інституція «Музікус Бортнянський» (Торонто, 1981, керівник М. Максимів), членами якої були професійні музиканти не тільки українського походження [223, 12], що свідчить про інтеграцію українського мистецтва в канадську музичну культуру. Товариство ставило за мету вивчення, пропагування і виконання української та західноєвропейської барокової, класичної та сучасної хорової, симфонічної та оперної музики.

Формування музичних колективів української діаспори у США та Канаді як аматорського, так і професійного рівня у повоєнний період другої половини ХХ ст. відбувалося у безпосередньому зв’язку із загальними тенденціями розвитку музичної культури, яка в означений відрізок часу мала

спрямування на все більшу професіоналізацію виконавства, оскільки воно знаходило актуальний відголосок у тогочасному культурно-мистецькому житті. Ці культуротворчі і мистецькі процеси залежали, насамперед, від характеру еміграції українців за кордон, де вже були закумульовані потужні сили інтелігенції та митців, які й стали рушійною силою культурного розвитку українських громад в діаспорі. Високий рівень професійної освіти та виконавської майстерності в музичній сфері обумовлював активізацію появи професійних музичних колективів, які популяризували українську культуру у світі.

3.2. Композиторська, виконавська та інструментальна творчість митців української діаспори кінця XX – початку XXI ст.

Вагомою складовою в розвитку музичної культури українців діаспори є професійна творча діяльність, як композиторська, так і виконавська, що загалом засвідчує про ступінь високого культурного поступу, оскільки пов’язується безпосередньо з професіоналізацією музичного мистецтва. Феномен композиторської та виконавської й інструментальної творчості представників північноамериканської діаспори стоїть осібно, порівняно навіть з європейською діаспоріаною, з огляду на інші кути заломлення і художнього осмислення мовою музичної виразовості тієї духовної і культурної проблематика, що була притаманна саме цій спільності. Втім, якщо в цілому говорити про характер творчості діаспори США та Канади, як загалом й інших ареалів українців діаспори, то слід відзначити більшу свободу творчого самовияву, порівняно з материковою частиною України, що зазнавала цензурованості та деякої ангажованості. Як композитори, так і виконавці, що в силу різних причин емігрували і опинилися поза межами батьківщини, отримали змогу звертатися тієї частини української культурної спадщини і традиції, яка опинилася під забороною. До того ж, іноетнічне культурно-мистецьке середовище сприяло новаторським творчим пошукам в

сфері композиторської творчої діяльності, оскільки становило собою поліхудожній конгломерат жанрово-стилістичного різноманіття. Відтак творчий композиторський і виконавчий доробок представників української діаспори ґрунтувався не лише на збереженні та відтворенні питомої української фольклорної музичної спадщини, але й активно вбирав новітні модерні й постмодерні віяння часу в музичній культурі, що було суголосним загальносвітовим тенденціям розвитку музичної культури. Тим самим, це збагачувало українську культуру, зокрема, саме через музичне мистецтво ставала можливою діалогічність культур, що вело до взаємопроникнення не лише етнічних кодів національних культур, але й уможливлення творчості високого професійного ґатунку поза національними межами.

Формування пласту музичної культури у країнах емігрування українців, пов'язаного з професійною музичною майстерністю та композиторською і виконавською творчістю, як ми вже підкреслювали, припадає на другу половину ХХ ст., коли в повоєнний час значна частина творчої професійної інтелігенції покидала межі радянської України. Долучаючись до вже існуючих культурницьких процесів в різних осередках діаспори, саме ці професіонали надали більшої ваги загалом розвитку української культури. До того ж, перебуваючи в культурному середовищі, більше відкритому до різноманітних мистецьких пошуків, новітніх течій та тенденцій, ці представники української діаспори привносили до національної культури новий струмінь, що поєднувався з кращими мистецькими надбаннями.

Найпоширенішим видом концертно-виконавської діяльності діаспори були концерти-академії, які передбачали доповідь (реферат), виконання гімну «Ще не вмерла Україна» М. Вербицького та гімну держави, на території якої відбувалося святкування. Програма концертів найчастіше включала окремі номери хорових та інструментальних колективів, солістів, танцювальні композиції, декламацію. Вони переважно були тематичними, присвяченими

історичним подіям чи постатям. Вечори класичної музики та сольні концерти виконавців розвинулись як вид по всій діаспорі у другій половині ХХ ст.

Можемо сказати, що саме з другої половини ХХ ст. у розвитку музичної культури західної діаспори відбувався поступовий перехід від аматорських до професійний виконавських форм мистецтва, що базувався на зразках інструментальної класичної музики. Як слушно відзначає Й. Созанський, інструментальна, в тому числі симфонічна музика українського зарубіжжя, являє собою важливу складову української музичної культури як розгалужену жанрову і стильову системи, що позначена зверненням до української національної тематики та фольклорних джерел. Водночас вплив інших стилів і технік (атональність, електронна музика) із поєднанням різних жанрів з використанням інших нетрадиційні інструментів виникли в інструментальній музиці української діаспори раніше, ніж в Україні [257, 133].

Інструментальне виконавське мистецтво діаспори ХХ ст., яке представлене як сольним, так і ансамблевими, оркестровими видами на класичних та народних інструментах, розвивалося в різних стильових напрямах. Провідним видом академічного інструментального виконавства було фортепіанне.

У другій половині ХХ ст. активно концертують по всьому світу видатні українські піаністи зі США: Б. Максимович, Л. Артимів, Ю. Осінчук. Вони виступають як солісти, грають із симфонічними оркестрами, пропагують музику українських композиторів. Піаністи мають блискучий комплекс професійних даних, що дозволяє їм успішно концертувати в міжнародному масштабі. Вони активно, легко долають будь-які технічні труднощі, добре розуміють стиль і характер виконуваного. Їх інтерпретаторська манера приваблює культурою і елегантністю, а репертуар включає класику і романтику, твори американських та українських композиторів.

Ювілейні концерти хорових диригентів засвідчили пошанування їх ролі в культуротворчому процесі діаспори. Ювілейними концертами вшановували

українських класиків, що було доброю нагодою продемонструвати спільноті і чужинцям високі досягнення української професійної музики. Авторські ювілейні концерти композиторів діаспори були поодиноким явищем, відбувалися меморіальні концерти пам'яті українських композиторів: М. Лисенка. Особливими були Шевченківські святкування, які відбувалися в усіх країнах світу впродовж ХХ ст.

Слід також відзначити, що композиторська творчість знайшла активний відгук на зарубіжному культурному ґрунті: якщо говорити про митців українського походження Канади та США, – то серед них чимало знаних віртуозів-виконавців та композиторів, що своєю творчістю ввійшли в культурне середовище цих країн та посіли там значне місце. Так, творцями традиційних симфонічних циклів серед американо-українських композиторів були В. Грудін, З. Лавришин, В. Овчаренко, А. Ольховський, А. Рудницький, М. Фоменко, В. Шуть, та ін. [307, 37].

Якщо аналізувати творчі композиторські доробки, то очевидним постануть стильові тенденції певних періодів, які виявляють знакові імена різних хвиль та поколінь еміграції: початку століття – міжвоєнного двадцятиліття (Ф. Акименко, В. Барвінський, Н. Нижанківський, Р. Придаткевич, М. Гайворонський, А. Рудницький, З. Лисько, С. Туркевич-Лукіянович); повоєнного часу (М. Фоменко, П. Печеніга-Углицький, І. Соневицький, В. Грудин, Т. Микиша); зламу ХХ–ХХІ століть (М. Кузан, Л. Грабовський, В. Балей, Д. Семген, В. Пюра, Ю. Олійник та ін.) [306, 139].

Загалом же ж, творча діяльність митців за кордоном, що мала різні ступені активності, безпосереднім чином була пов'язана також з гастрольною творчістю, що не обмежувалася цензурою репертуару. Відтак ряд митців не лише періодично гастролювали різними країнами, але й подовгу провадили там своє життя, перебуваючи в руслі тих чи інших творчих шкіл і напрямів. У цьому сенсі науковці виокремлюють три культурні ареали поширення культури – американський континент, зону європейських країн з національно замкненими культурними сферами та східний вектор творчого самовияву.

Але, разом з тим, можна вивести окрему групу «митців мігруючого діаспорного типу» [306, 139-140].

Українські емігранти третьої хвилі привнесли найбільш яскравий прояв у розвиток музичної культури країн Північної Америки, збагативши її жанрово-тематично та стилістично, що, своєю чергою, розширило межі сприйняття українського культурного спадку та його фольклорної складової. Фактично ми можемо говорити про певні транскультурні чинники, що у творчості митців діаспори стали визначальними й системоутворюючими відносно формування новітніх основ розвитку музичної культури. Так, у формуванні жанрово-стильових тенденцій фортепіанної творчості митців-українців з діаспорного середовища суттєвим постають аспекти резонансу композиторського процесу, творчого психотипу та умов діяльності в позанаціональному оточенні. В умовах еміграції прояви національної традиції та трансформації національної ідеї можна акумулювати в три моделі: консервуючої, що передбачає збереження чи реконструкцію національних стильових рис (М. Гайворонський, В. Безкоровайний, З. Лисько, В. Витвицький, А. Гнатишин); синтезуючої, що має за основу модифікацію, інтегрування національного вектору творчості у інонаціональне оточення (В. Шуть, Ю. Фіяла, Д. Борткевич, П. Сениця, П. Печеніга-Углицький, Р. Придаткевич, А. Рудницький); трансформуючу, що веде до принципового переосмислення національної традиції в новому культурному контексті [306, 140]. Саме остання, трансформуюча модель стала важливим вектором розвитку музичної культури в сенсі набуття нових ідей і мистецьких рішень крізь новий культурний контекст. Це сприяло збагаченню змісту і розвитку форм художнього і музичного вираження у композиторській творчості. Адже такі процеси становили собою живу діалогічність української культури з іншими культурами, що виводило її на новий рівень сприйняття та популяризації. Тому така творчість українців діаспори у своїй діахронії формувала нові тенденції культурного розвитку і саме музична культура найбільш показово в цьому знайшла свої прояви.

Після Другої світової війни провідна роль належить осередкам української діаспори США та Канади. У США засновано низку освітніх, наукових, суспільно-громадських організацій: Український Інститут Америки, науково-видавнича організація Українська Вільна Академія Наук, у 1952 р. заснований Український Музичний інститут Америки з філіями у 12 містах, що здійснює навчальну, концертну і видавничу діяльність [308, 148].

Розвиток композиторської творчості в діаспорі безпосередньо пов'язаний також з системою інституційності культурних закладів та осередків культурного життя, а також, відповідним чином, освітньо-педагогічною складовою, що мала би на меті забезпечувати безперервність музичної освіти та її постійного поступу, вихованню і плеканню професіоналів музичного мистецтва, створення сприятливих умов для їх творчої діяльності. Після Другої світової війни активність українських осередків діаспори у США та Канаді зростає і вони стають культурними центрами, що певною мірою задавали динаміку культурного розвитку для решти. Відтак дослідники відзначають, що музичне життя української діаспори США після Другої світової війни збагатилося значними інтелектуальними і мистецькими силами. Найважливішим питанням була розбудова українських музичних шкіл, які б могли згуртувати дітей та молодь для навчання на основі українських музичних надбань і традицій. Зростає майстерність та професіоналізм виконавців та педагогів. Музична освіта була представлена приватними музичними школами, які у 1952 р. об'єднались. Завдяки зусиллям піаніста, композитора, педагога і культурно-громадського діяча Р. Савицького організовується Український музичний інститут Америки (УМІА) в Нью-Йорку та філії в інших містах.

Співзасновником, головним організатором та першим директором Українського Музичного Інституту Америки (1952-1959), потім інспектором (1959-1960) був піаніст-педагог Роман Савицький. Наступні директори (згодом-президенти): композитор і музикознавець Ігор Соневицький (1959-1960), композитор і музикознавець Зіновій Лисько (1961-1968), піаністи-

педагоги Дарія Гординська-Каранович (1968-1970), Меланія Байлова (1970-1979), Таїса Богданська (1979-1981), Наталія Котович (1981-1983), Д. Каранович (1983-1999). Від 2000 року керівником УМІ знову є Т. Богданська (учениця і послідовниця Р. Савицького).

У 1954 р. Антін Рудницький організовує Українські Музичні Курси в Філадельфії з філіями в інших містах США. До ініціативного комітету створення музичного закладу ввійшли: М. Байлова, І. Приймова, Е. Чапельська, І. Недільський, Р. Савицький, І. Соневицький, В. Цісик та інші. Таким чином, завданню об'єднанню існуючих музичних шкіл була створена база для УМІА, що згуртувала більшість музичних педагогів. Спільною ідеєю стало культивування музичного мистецтва серед найширших кіл української молоді [167, 149].

УМІА – триступенева музична школа, яка включає в себе нижчий курс (4 роки), середній (4 роки), вищий курс (2 роки), програма яких розрахована на 10 років. Крім того існує підготовчий рік для дітей віком до 8 років, а також для дітей віком до 8 років є підготовчий курс (1 рік), а для абсольвентів (випускників) другого вищого рівня – концертний курс (вищої виконавської майстерності).

Поява такого закладу стала можливою завдяки докладеним активним зусиллям українських музикантів, педагогів, прогресивної інтелігенції та їхньому бажанню створити музичний навчальний заклад, що готував би професійних музикантів поза межами і зв'язком з материковою культурою України. Це було цілком новим явищем на американських теренах, адже українцям вдалося створити систему музичної освіти з централізованим управлінням, філіями в багатьох штатах, спільним навчальним планом підготовки.

У 1953 р. в УМІА було відкрито клас бандури Григорія Китастого, що був також художнім керівником Капели бандуристів ім. Тараса Шевченка. Проте невдовзі він повертається все ж до керівництва капелою. У 1966 році школу було визнано як неприбуткову виховну установу під назвою

Український музичний інститут Америки. Посаду директора було замінено на президента. В УМІА працювали видатні музиканти з різних областей України. На запрошення дирекції у 1959-1960-х роках відома піаністка Любка Колесса вела майстер-клас для студентів у Нью-Йорку [201, 153].

За 60 років свого існування УМІА згуртував більше ніж 150 викладачів та відкрив можливості для багатьох сотень студентів вивчати особливості української та іншонародних музичних культур. За шість десятиліть в УМІА здобули освіту відмінні піаністи, скрипалі, вокалісти, деякі з них стали відомими не лише в українському, але й у міжнародному музичному житті. Серед випускників славляться такі імена піаністів-виконавців, як Л. Артимів, Л. Крупа-Слободяник, М. Цісик, М. Лісовська (Лончина), Ю. Осінчук, Б. Сперкач; піаністів-педагогів Р. Дурсо, І. Пелех-Зварич, композитора і видавця О. Кузишина, скрипалів Г. Стрілець, Ю. Вожаківського; співачки К. Цісик; музикознавців Р. Савицького-мол., А. Шуль. Силами педагогів УМІА було видано дві пам'ятні книги (До П’ятиріччя та Десятиріччя з дня заснування (Філадельфія 1958 р., Нью-Йорк 1963 р.), «Фортепіанні твори українських композиторів для молоді» за ред. Таїси Богданської (1969), «Український фортепіановий альбом для початківців» Р. Савицького-старшого, «Вибрані фортерпіанові твори» Н. Нижанківського та інші. Також були створені курси історії та теорії музики викладачів УМІА Галини Клим та Всеволода Будного [308,151].

На думку Т. Чорнобай, у цьому процесі слід виділити два принципово вагомі вектори: виконавство та освітні осередки в умовах зарубіжжя як складову створення єдиного освітнього простору та національної системи освіти [306, 143]. До найдіяльніших українознавчих інституцій Канади, безпосередньо спрямованих на збереження національної музичної культури, належать Вищі Освітні Курси (ВОК) у Торонто й Вінніпезі, засновані у 1940 р. диригентом, музикологом П. Маценком при Українському Національному Об’єднанні (УНО).

Якщо загалом надавати характеристику музичним творам, що постають з цього часу і популяризуються вже професійним виконавством, то варто звернути увагу на такі ключові чинники, як полістилізм, жанрова різноманітність та включення до тих мистецьких музичних пошуків, що були притаманні культури тієї доби у цих країнах. «У творах, які формують репертуар українських виконавців у перебігу зарубіжних концертно-гастрольних подорожей та музикантів-емігрантів враховуються особисті смаки, технічні пріоритети, виконавський психотип та представницький національно-мистецький потенціал композицій з огляду на суголосність провідним світовим тенденціям» [306, 143].

Поняття виконавства у ХХ сторіччі набуває нового трактування, оскільки «виконавство знаходиться в стадії активної еволюції від збірних концертів-академій періоду національного самоствердження, із установками на популяризацію зразків новітньої композиторської творчості українських митців, до актуальних форм концертування: сольних, тематичних концертів, залучення до співпраці у камерному репертуарі інструменталістів» [316, 89]. У контексті загальноісторичного розвитку музичної культури можемо зазначити, що вона являє собою багаторівневу систему, до якої входять різноманітні види та жанри музичного мистецтва, композиторська та виконавська творчість, концертні, театральні та музично-освітні установи, музичні товариства, клуби, гуртки, побутове і домашнє музикування. Разом з тим вона, є частиною загальної системи інформаційного забезпечення суспільства, один із засобів упорядкування суспільного життя. Музична культура базується на тому, як у різний спосіб осмислені та самостійно розвинені в них основні види музичної діяльності людей: твір, виконання і слухання. Відтак, за слушним визначенням О. Бугаєвої, тяжіння до музики у «пасивній» (слухач) або «активній» (виконавець) формах свідомо чи підсвідомо керується емоцією людини. Тому етнічній музичній культурі в житті українців поза Батьківщиною надається особливий «статус» в об’єктив якої потрапляють професійні музиканти — композитори, диригенти, співаки,

дослідники, музичні критики, педагоги тощо; числення кількість митців-аматорів — керівників інструментальних, хорових, народних колективів, музичних гуртків, театральних груп, видавців; а також слухацька аудиторія як активний і невід'ємний суб'єкт музичного соціуму [83, 198].

Такі твердження і загалом тенденції у музичній культурі значною мірою впливали та визначали композиторську і виконавську творчість українців, що жили і творили у такому середовищі, і, відповідно, перебували в цьому культурному русі. «Композиції епохи глобалізаційних процесів (друга половина – рубіж XX–XXI століть) у найбільшій мірі, напевне, несуть на собі відбиток актуальної генеральної дихотомії: діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті та українська діаспора у світовій цивілізації. Цю сферу переконливо характеризують фортепіанні твори, написані українськими митцями – представниками діаспори другого-третього поколінь, у яких національна культура постає об'єктом пізнання на самоусвідомлення через призму позанаціонального соціуму і культурного досвіду» [306, 144]. Відтак ми можемо говорити про творення якісно нової культури, музичної, що, своєю чергою, завдяки художньому універсалізмові, здатна впливати на творчий процес в інших культурно-мистецьких сферах. Універсалізм фортепіанного виконавства забезпечив потужний вплив музичного мистецтва діаспори на національну самосвідомість, педагогічно-патріотичні завдання у дитячих дидактичних композиціях, балансування між декларацією національної самосвідомості й відповідних слухацьким запитам ознаками локальних традицій [306, 145].

Фортепіанний творчий доробок митців-емігрантів включає жанри фортепіанної мініатюри й циклу мініатюр програмного та жанрово-побутового спрямування, прелюдії, етюди, варіації, фантазії, еко сези, багателі, рапсодії, балади, сонати й концерти, фортепіанні дуети та ансамблі.

У даній сфері особливу увагу приділено дидактичним циклам мініатюр, орієнтованим на практичні потреби учбового репертуару, що відтворюють як передові педагогічні тенденції, так і новітні для того часу композиторські

техніки. Їх цінність полягає у тому, що вони створенні досвідченими й практикуючими музикантами, котрі в одній особі поєднують фах виконавців і педагогів: низка творців [306, 145].

Значну до певної міри частку у творчості композиторів української діаспори складають твори великої форми для фортепіано, зокрема сонатини і сонати, серед яких варто назвати дві сонати Ф. Якименка; Сонату Р. Придаткевича; Сонату П. Печеніги-Углицького; три Сонати В. Безкоровайного; Сонату ор. 4 В. Грудина; Сонату З. Лиська; Сонату ор. 10 (на теми стрілецьких пісень) А. Рудницького; Сонати ор.7 і ор 8 та Сонатину Ю. Фіали; Сонату М. Недзвецького; Сонату ор.1 та Варіації М. Фоменка; шість сонат Т. Микиші. Створювалися також сонати й для фортепіанного ансамблю, це, зокрема: Сонатина для 2-х фортепіано В. Витвицького, Соната для 2-х фортепіано Ю. Фіяли [293, 120].

Серед митців, чия композиторська творчість стала знаковою для розвитку української музичної культури не лише в діаспорі, варто зазначити імена педагогів-піаністів другої половини XX ст. І. Берковича, Р. Савицького, А. Рудницького, В. Витвицького, М. Фоменка, В. Безкоровайного, В. Шутя, М. Кравців-Барабаш, М. Сильванського, М. Степаненка.

Відомою постаттю того часу був композитор, піаніст, педагог, музичний критик М. Фоменко, який з 1951 р. працював в Українському музичному інституті в Нью-Йорку. Його твори зі збірника «Моя веселка» поєднували фольклорні мотиви з надзвичайно яскравими піаністичними виразовими засобами [316, 89].

Композиторська та виконавська творчість була провідною сферою діяльності відомого піаніста І. Білогруда, який виступав у різних містах Європи та Америки, а пізніше заснував власну музичну школу в м. Бервин (Іллінойс, США). В еміграції виявив себе як піаніст і композитор (зокрема його фортепіанному доробку належать «Дванадцять варіацій» gis-moll) [307, 39]. Окрім цього, І. Білогруд створив опери: дитяча «Червона Шапочка», оперу «Ольга Київська», музику до «Лісової пісні» Лесі Українки, дві

поліфонічні інвенції, кілька сонатин; «Ексцельвіор» – твір для великого хору на слова Івана Франка. І. Білогруд скомпонував дві кантати: «Мазепиним шляхом» на слова Романа Завадовича і «Сонце Свободи» на слова Ганни Черінь; поему «Промінь» на слова Надії Лан. Йому також належать понад 70 пісень і дуетів на слова Шевченка, Лесі Українки, Олеся, Івана Франка, Христі Алчевської, віри Ворскло та ін. разом це понад 60 опусів. Лишилися незакінченими великі твори: хори, симфонія, квартет. Нещодавно композитор написав Токкату – громоподібний твір для фортеп'яна неймовірно складної модерної техніки. Означити характер композицій Білогруда можна поєднанням класичності і модернізму. Пробував писати навіть атональні твори, зокрема п'єсу [41, арк.13].

Серед композиторів жанру легкої популярної музики виокремлюється постать композитора Івана-Богдана Весоловського. Розпочавши свою творчу кар'єру у Львові у 30-х рр. у джаз-капелі Леоніда Яблонського, пізніше у роком повоєнного лихоліття виїздить з родиною до Канади, де розпочинає нову сторінку композиторської творчості. Вчителями Весоловського були: Роман Савицький, Василь Барвінський, Микола Колесса, Станіслав Людкевич. Б. Весоловський відомий насамперед своїми піснями, написаними у жанрі фокстроту, вальсу, танго, яких налічується близько 130 і які були досить популярними у публіки. За змістом це була переважно любовна лірика, хоча у період еміграційний у композитора з'являються і твори громадянського звучання. Вже в Канаді виходять також записи пісень Б. Весоловського на платівках [56, арк.4]. Працюючи фактично в жанрі розважальної, популярної музики, на противагу композиторам класичної музики, Весоловський відзначав глибоку народність української пісні, проте і обґрунтовував необхідність існування популярної музики. «Найбільш промовистим виявом нашого національно-особистого «я» була і є наша пісня. Вона, на різні лади, показує мистецькі обдарування нашого народу. У найтяжчі століття неволі – коли переважна більшість наших предків загубила була власну історичну пам'ять – українська пісня була єдиною самооборонною

зброєю. В умовах, що не дозволяють на вільний обмін думками, пісня об'єднує окремих українців в один національний організм: співаючи або слухаючи свою пісню, ми стаємо собою і зрівнюємося, одні з одними. Не знецінюючи значення т.зв. класичної музики, смію сказати, що її значення для народу дещо перебільшено зі шкодою для легкої музики. Опера, симфонія і балет є завершенням музичного розвитку, що ним насолоджуються пасивно лише порівняно нечисленні одиниці. Зате переважна більшість суспільства, а особливо молодь живе і виростає в атмосфері легкої музики» [56, арк.10].

У піснях Б. Весоловського мистецькі критики відзначали найперше ліричність і мелодійність: «Мелодія вас зворушить, потім заспокоїть і понесе в царство спогадів. Добрі тексти дали можливість Б. Весоловському створити справді колоритні й справді популярні мелодії, які, сягаючи глибоко в український народний мелос, залишаються сучасними й доступними для широких кіл цінителів цього жанру» [56, арк.5]. Другий альбом Б.Весоловського «Зірка» (попередня платівка «Верба») містить сім пісень на слова українських поетів: Рильського, Сосюри, Олеся, дві музичні мініатюри для оркестру і одну мелодекламацію. Виконавці: Антін Дербіш, Віра Байрак, квартет «Верховина». Альбом композицій вийшов завдяки гуртові торонтських меломанів [56, арк.6]. На думку музикознавців, у другому альбомі «для кожного слухача розвагової музики знайдеться пісня, яку слухав би безнастанно. Комусь промовляє «Море радости» з оригінальною інструментацією, комусь мелодекламація по душі (спеціально тим, кому «Жаль світанкових мрій») або «Хтось не прийшов» у супроводі арфи на тлі морських хвиль, когось «беруть за серце ніжні «Матіоли», а всім без виїмку подобається «Жоржина» своїм ритмом та багатим оркестровим і вокальним супроводом для соліста» [56, арк.7]. Ювілейною платівкою Б. Весоловського із записом його сотої пісні був альбом «Мрії», випущений канадською фірмою «Ехо». Як відзначалося у тогочасних часописах, це були пісні у виконанні відомого на північноамериканському континенті українського бас-

баритона А. Добрянського, А. Дербіша, тенора з Англії В. Луціва. Одну з композицій «Вечірня пісня» виконало тріо студенток з Торонто «Троянда» – Христина Гарасовська, Люба Дербіш і Люба Мороз. Найкращою піснею на платівці є запис пісні «Я знов Тобі» на слова Г. Чубач у виконанні Ренати, однієї з найвизначніших українських популярних співачок на Заході; була представлена також солістка Анна Чорнодольська» [56, арк.8].

Б. Весоловський був членом Українського Національного Обєднання Канади, про що свідчить лист Краєвої екзекутиви від 9 листопада 1949 р. [60, арк.5], Весоловський також відомий своєю діяльністю в Українській канадській фундації імені Т.Г.Шевченка [58, арк.25].

Відомим організатором мистецького життя в осередках діаспори у США був піаніст Р. Савицький, представник класу фортепіано, учень В. Барвінського у Львові. З початку еміграційного періоду творчої діяльності виступав з концертами у Німеччині в таборах для інтернованих вояків. З 1949 р. давав приватні уроки у Філадельфії і Нью-Йорку. В 1952 році організував і став директором Українського музичного інституту в Нью-Йорку.

Визначною постаттю в музичній культурі українців діаспори був З. Лисько. Відомий український композитор, музиколог, який також був директором Музичного Інституту в Нью-Йорку та викладав теорію музики та гру на фортепіано. Окрім цього, З. Лисько був дійсним членом Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка та Української Вільної Академії Наук у Нью-Йорку. Його композиторський доробок довгий час був невідомим для української музичної культури.

Роман Придаткевич – найбільш яскравий представник галицької скрипкової школи початку ХХ ст., один з найвидатніших українських скрипалів. Він концертував у Відні та Берліні. Емігрувавши до США, дебютував із сольним концертом у Нью-Йорку (Town Hall, 1929), вдруге сольний концерт у цьому ж залі відбувся у 1941 р. і отримав високу оцінку американської та української критики. У його програмі були твори М. Регера, А. Дворжака, В. Барвінського, Ф. Якименка, М. Гайворонського, М. Коляди,

власна Соната. Р. Придаткевич концертував у США і Канаді переважно з українською програмою [133, 212].

Важливе значення у розвитку музично-виконавської культури відіграла Д. Гординська-Каранович – українська піаністка, педагог, музикознавець, громадська діячка. У 50-х рр. вона виїхала до США, де провадила педагогічну роботу в Українському музичному інституті Америки [219, 136]. Вона систематично виступає у США як концертна піаністка упродовж 50–60-х років. Вірна своїм принципам пропаганди музики, Д. Гординська вивчає нові твори композиторів діаспори. Вшановуючи пам'ять свого вчителя В. Барвінського, піаністка здійснила концертне турне Америкою та Канадою з монографічною програмою творів композитора. Побудову концертних програм піаністки характеризує багатоманітність – зіставляються твори різних композиторів, жанрів і стилів. Найбільшою цілісністю відзначаються програми української музики.

Талановитим виконавцем був Вадим Кіпа – піаніст, композитор, диригент, музично-громадський діяч. Від 1943 р. він здійснював концертну і викладацьку діяльність в Німеччині, у 1944–1951 рр. був професором Берлінської консерваторії. У 1949 р. емігрував до Нью-Йорка, де відкрив власну музичну школу. Крім найскладніших творів західноєвропейських і російських композиторів, В. Кіпа майстерно інтерпретував музику В. Косенка, Л. Ревуцького, В. Барвінського, М. Фоменка, В. Грудина, В. Шутя та ін. Піаніст та композитор Ю. Олійник виступає із сольними концертами і є одним з найвідоміших популяризаторів української музики на американському континенті. У другій половині XX ст. активно концертують по всьому світу видатні українські піаністи зі США: Б. Максимович, Л. Артимів, Ю. Осінчук. Вони виступають як солісти, грають із симфонічними оркестрами, пропагують музику українських композиторів. Піаністи мають блискучий комплекс професійних даних, що дозволяє їм успішно концертувати в міжнародному масштабі. Вони активно, легко долають будь-які технічні труднощі, добре розуміють стиль і характер

виконуваного. Їх інтерпретаторська манера приваблює культурою і елегантністю, а репертуар включає класику і романтику, твори американських та українських композиторів [133, 182].

Серед діячів музичної культури варто також згадати ім'я А. Рудницького – відомого представника української музичної еміграції середини XX століття. Більш знаною є його композиторська спадщина, але не менш важливими є й інші сфери його діяльності – виконавська, диригентська, педагогічна, музикознавча, публіцистична. Народився Антін Рудницький в с. Лука поблизу Самбора на Львівщині. Загальну освіту здобув у німецькій та в українській Академічній гімназії, в кінці 1910-х років навчався у Польській консерваторії у Львові по класу фортепіано у Вілема Курца і Єжи Лялевича та одночасно брав лекції з гармонії у Василя Барвінського.

У 1932-1937 роках Рудницький працював як диригент оперного театру у Львові та разом з Василем Барвінським, Станіславом Людкевичем та Нестором Нижанківським був ініціатором створення Союзу Українських Професійних Музик. Він тісно співпрацював з В. Барвінським, С. Людкевичем, Н. Нижанківським. Разом з дружиною багато гастролює як її концертмейстер у Польщі, Литві та Німеччині, у 1937 році мав успішне концертне турне по США. Останнього разу напередодні Другої світової війни з огляду на неможливість повернення на батьківщину, А. Рудницький залишився в Америці [173, 81].

Вагомий внесок у розвиток музичної культури діаспори США та Канади здійснено сестрами Любкою і Христиною Колессами. Обидві були талановитими виконавицями і педагогами. У 1920–30 рр. Піаністка Любка Колесса виступала з концертами у країнах Європи, України (Львові). Протягом 1938–1939 рр. було концертне турне країнами Південної Америки. З 1940 року Л. Колесса проживала в Торонто, багато концертувала у США та Канаді, мала сольні концерти у найпрестижніших столичних залах; грала з Торонтонським, Нью-Йоркським симфонічними оркестрами, Виступала у

«Карнегі Холл» (1950), була професором Королівської консерваторії (1942–1952), Консерваторії музичного і драматичного мистецтва (1952–1973.). У її репертуарі, окрім класики, були твори українських композиторів В. Барвінського і Н. Нижанківського. Виконавське мистецтво Л. Колесси являло собою високу художню цінність. Її сестра – Христина Колесса, віолончелістка, так само у 1930-х рр. концертувала у країнах Європи. З 1948 р. виїхала до Канади. Х. Колесса була одна із засновників Українського музичного інституту в Торонто (1952). Досить плідно працювала викладачем по класу віолончелі в Торонто та Оттаві. У 1960-1970-х рр. виступала артисткою камерного оркестру Державного радіо в Оттаві.

Серед провідних піаністів Канади – Любомир Мельник, який розвинув власну особливу техніку гри на фортепіано. Піаніст виступав з власними творами в Канаді, США, Європі, нагороджений на Міжнародних фестивалях, зумів завоювати визнання публіки у всьому світі.

У розвитку інструментального виконавства української діаспори на зламі ХХ – ХХІ ст. проявляється яскрава тенденція взаємодії автентичних музичних форм та академічної музики. Цікавим синтезом традиційних форм фольклорної творчості з джазом, сучасною поп-музикою та академічним мистецтвом є виконавський стиль скрипаля-віртуоза Василя Попадюка з Канади. Він є одним із найталановитіших виконавців сучасності, визначним пропагандистом української інструментальної автентики, композитором, представником популярного нині стилю «world music» [239]. У цьому плані В. Попадюк виявився експериментатором – він зумів вдало поєднати електронні, академічні, джазові та українські народні музичні інструменти.

Особливу нішу у музичній культурі діаспори займає бандурне виконавство, являючи при цьому квінтесенцію автентичної української музики. Слід зазначити, що саме в діаспорі бандурне виконавство набуло досить високої майстерності і поширення. При чому як в якості сольних виступів митців-виконавців, так і ансамблевих форм, як аматорських, так і професійних. Бандура є традиційним народним інструментом, що веде своє

походження від більш давньої кобзи, музикування на якій сформувало цілий пласт автентичної народної культури українців. Кобзарство та бандурництво стало уособленням української пісні, вираженням народної музичної культури ще з часів козаччини та символом незламності нації в радянську добу утисків і переслідувань. Відтак саме в діаспорі вдалося не лише зберегти надбання кобзарського та бандурного музикування, але й розвинути забуті і забороненні мелодії, прийоми гри та виконавства. Бандурне мистецтво діаспори розвивалося, формувало свої школи і видатних музикантів у той період, коли на материковій Україні це мистецтво було цензурованим. Саме українці діаспори «торували відмінну від материкової української ділянку розвитку бандурного мистецтва, що ґрунтувалася на традиціях харківської школи гри та інструментарію, поширеного в 20–30 роки ХХ ст. в Україні, а пізніше витісненого київсько-чернігівським напрямом внаслідок репресій проти інтелігенції, що відстоювала харківський напрям» [108, 176].

Сучасне мистецтво бандурної гри включає в себе всі вокально-інструментальні досягнення та тенденції розвитку українського музичного мистецтва, починаючи з витоків традиційного кобзарства. Воно об’єднує засади академічного класичного виконавства і засобів вокальної виразності різностильових і різножанрових творів. У бандурному виконавстві знаходить прояв автентичне фольклорне виконавство, так і втілюються досягнення академічного музичного рівня, із застосуванням різних тембральних можливостей. Поєднуючи творчі набутки інших культур, бандурне мистецтво набуває нових барв і можливостей звучання, віднаходячи шлях до прихильників і слухачів інших культур і національностей. Адже, як слушно зазначає І. Рєзник, «бандура еволюціонувала за багатьма критеріями і на сьогодні може претендувати на свою належність до числа таких музичних інструментів … яким доступні виконання творів широкого спектру: від фольклорного мелосу до зразків музичних творів світової класики різних

епох, стилів, жанрів і форм, зрозуміло, з урахуванням відтінків її тембрової специфіки» [244, 172].

Бандурне мистецтво сучасності свідчить про існування багаторівневої системи взаємодії композиторської творчості та виконавства, яка проявляється у створенні композицій на основі музичного фольклору різних народностей, участі українських бандуристів в міжнародних проектах як солістів і учасників ансамблів.

Прикладом міжетнічної взаємодії в бандурному мистецтві є творчість сучасних композиторів, зокрема, О. Герасименко, в творчості якої («Камерна сюїта» для бандури і фортепіано, «Каталонське рондо» для бандури і гітари) спостерігається взаємодія української та латиноамериканської музичних культур. Нею здійснені численні переклади музики для гітари, лютні та фортепіано латиноамериканських композиторів (хрестоматія сонат Д. Чімарози у перекладенні для бандури); для бандурного репертуару – не лише обробки народних пісень, але й аранжування для бандури та флейти, бандури та гітари, струнного квартету. Власні оригінальні твори О. Герасименко, зокрема п’єси, для сольного виконання на бандурі («Світанок», «Осіння фантазія», «В передчутті весни») увійшли до першого збірника «Етюди для бандури» [90, 67].

Паралельно композиторській формується і виконавська модель взаємодії культур в сучасному бандурному мистецтві України. Зокрема, у використанні різножанрових перекладень (транскрипцій) в академічному репертуарі бандуристів на основі тембрової спорідненості інструментів або фактурної близькості творів: виконавська практика Р. Гриньківа, Ю. Китастого, К. Миронюк, В. Мішалова, квартету «Львів'янки». Це, в свою чергу, слугує утворенню нових музичних стилів, що характеризуються універсальністю та міжетнічністю, як-от «нью-ейдж», «World music» (етнічна музика народів світу).

Таким чином, сучасна оригінальна творчість для бандури передбачає її входження в світовий музичний контекст не тільки за рахунок репрезентації

питомої української культури, а й органічної взаємодії з іншими культурами, в тому числі, досить далекими, що створює незвичайні міжетнічні музичні моделі. Бандура розглядається композиторами і виконавцями як традиційний український інструмент, який одночасно виступає тембровим імітатором інструментів інших народів (лютні, гітари, арфи). Звернення композиторів до бандури зумовлюється також специфікою її природи – акомпанемент інструменту для співу створює широкий простір для її використання в традиційному вокально-інструментальному та інструментальному жанрах.

Імпровізаційна сутність бандури також сприяє пошуку спільних точок дотику між музичними культурами різних націй, відображаючи властиві сучасності тенденції зближення фольклорних та академічних напрямків музики. Адже сучасне життя вимагає від бандуриста вміння імпровізувати та компонувати, аранжувати та перекладати твори, переорієнтовуючись відповідно до нових мистецьких координат [206, 177].

Розвиток сучасного бандурного мистецтва України обумовлений як традиційними підходами, так і новаторством, що свідчить про розширення міжкультурної взаємодії та розвитку з метою інтеграції української культури до світового культурного простору. У цьому контексті бандурне мистецтво української діаспори виступає багатофункціональною структурою, відкритою до динамічної взаємодії, а також також певною підсистемою в ієрархії системи музичної культури української діаспори загалом [108, 175].

Відповідно до хронологічно окреслених еміграційних хвиль української діаспори, в історії розвитку бандурного мистецтва за межами України (ХХ ст.) вирізняється також відповідна періодизація: так, зокрема, перший період окремслюється від початку ХХ ст – до 1920-х років, коли поширення бандури відбувається в межах територій колишньої Російської імперії та Речі Посполитої. Другий період охоплює 1920–1930-і рр., коли у середовищі українців-емігрантів першої хвилі наявними є лише поодинокі факти про бандуристів та професійні угруповання. Третій період включає 1940–1950-і рр., впродовж якого до Європи, Америки, Австралії прибуває

нова хвиля повоєнної еміграції, починається активне впровадження бандури в мистецький побут українців, створюються музичні бандурні колективи. Подальше становлення музичних здобутків і напрацювань у цій царині продовжується у 1960–1980-і рр.: саме в цей час у великих осередках проживання українців утворюються творчі мистецькі об'єднання бандуристів, відкриваються школи та навчальні курси кобзарського та бандурного виконавства. Як наслідок – відбувається оновлення репертуару, пожвавлюється концертна діяльність окремих виконавців та ансамблів, що в підсумку підвищило рівень бандурного мистецтва діаспори [108, 176].

Головними тенденціями в розвитку бандурного мистецтва українців, що мешкали у Канаді та США, була наявність численних аматорських об'єднань, поширених у першій половині ХХ ст. Це пов'язане з тим, що музична культура українців у діаспорі, а особливо бандуне мистецтво, завжди була невід'ємною частиною єднання з Батьківщиною і символом української культури. З нарощуванням професіоналізації в бандурному мистецтві, що активізувалося у другій половині ХХ ст., головною мистецько сутністю бандурної гри в українській діаспорі стало відродження і збереження харківського способу гри, на противагу поширеному київсько-чернігівському, що повсюдно впроваджувався на підрадянській Україні і розвивався також пізніше.

Відмінності у функціонуванні бандурного мистецтва за кордоном зумовлені часово-хронологічними, просторово-географічними, соціокультурними та економічно-політичними чинниками розвитку різних країн, де функціонували бандурні осередки [110, 37]. Якщо говорити про північноамериканську діаспору, то там бандуне мистецтво розвивалося за своїми основними напрямами і видами творчості – композиторська, фольклорна, виконавська, які були представлені як на професійному, так і на аматорському рівнях. Бандуристам діаспори належть вагомі досягення у виконавстві, методиках гри, створенні інструментарію. І хоча загальна тенденція функціонування бандурного виконавства за кордоном мала в

більшості, на думку В. Дутчак, аматорський характер, у багатьох аспектах бандуристи зарубіжжя були попереду бандуристів материкової України, довели фахову зрілість і майстерність у різноманітних виконавських формах, репертуарних пошуках [113, 143].

Виконавці бандурного мистецтва, які належать до четвертої еміграційної хвилі (ті, що емігрували в період 1980-1990-х рр.) представляють переважно львівську та київську академічні школи бандурного виконавства. Серед них – Остап Стахів, Ольга Герасименко-Олійник, Аліна Ільчук (США), Віра Зелінська (Канада), Лариса Ковальчук-Буряк (Австралія) та ін. [113, 144-145]. На ґрунті культурно-мистецького середовища діаспори ці митці продовжили вдосконалювати свою професійну виконавську майстерність, збагачуючи досвід напрацюваннями закордонни х земляків.

Відтак бандурне мистецтво продовжувало розвиватися на основі спадкоємності національних естетичних традицій народно-інструментального музикування та новітніх засобів художньої виразності. Проте культурно-мистецька парадигма визначила однозначну сутність бандурного мистецтва у світі як репрезентанта саме української музики, інструментарію, виконавських форм.

На думку В. Дутчак, бандурне виконавсттво як в Україні, так і в середовищі українців зарубіжжя, розвивалося і видозмінювалося досить інтенсивно, проте в статусі інновації виробило свої певні стереотипи, що встановили нову академічну традицію бандуристів ХХ ст. Вже з 1980-х років ця традиція також піддається перегляду, відчуваючи на собі суттєві впливи загального музичного розвитку, новаторства, експерименту, культурологічної ситуації постмодернізму [112].

Серед видатних виконавців гри на бандурі північноамериканського конетиненту ХХ століття слід назвати Віктора Мішалова, Юліана Китастого, Романа Боцюрківа, Брайєна Черевика, Петра Деряжного, Юрія Фединського, Руту Явну, Юрія Петлюру та ін. Більшість виконавців віддають перевагу

харківському, рідше – київському способу гри, апробовуючи експериментальні інструменти сучасних майстрів Вільяма (Василя) Вецала, Кена Блума, новітні технології звукозапису (Віктор Мішалов), музичні стилі – World Music (Юліан Китастий, Брайєн Черевик), New Age (Рута Явна).

Бандурне виконавство української діаспори як професійного, так і аматорського гатунку в силу історичної обумовленості розвивалося у щільній взаємодії з інокультурним середовищем у контексті різних етнічних та національних культур, що позначилося на рівні і якості виконавства. Функціонування бандурного мистецтва в полікультурних суспільствах є важливою характеристикою його збагачення, а репрезентація українського бандурного мистецтва на світових культурних теренах є досить позитивною динамікою в його розвитку, що підкреслює художню самобутність бандурного мистецтва, його музичну неповторність, та, водночас, окреслює перспективи подальшого творчого розвитку.

Провідними жанрами вокальної музики композиторів діаспори виступає солоспів, романс, авторська пісня, мелодекламація. Важливе місце посідає камерний вокальний цикл, поеми, твори великої форми у супроводі камерного і симфонічного оркестру, ансамблю. Вокальна музика посідає важливе місце у творчому доробку композиторів діаспори. Хоч вони представляють різні стильові напрямки, композиторські школи, проте їхні вокальні твори, яким притаманні яскраві самобутні риси, зберігають кращі традиції української пісні, побутового романсу, разом із тим часто зазнають впливу західноєвропейської та американської музики [175, 36]. Хоровий спів посідав провідне місце у музичному житті української громади за кордоном, що обумовлено давніми історичними традиціями. У перших двох хвилях еміграції вони стали «цементом, що спаював громаду та водночас був ізолятором проти всеохоплюючої асиміляційної атмосфери американського культурно-цивілізаційного клімату» [223, 7]. У виконавській практиці діаспори актуальною була тенденція, пов’язана із прагненням до історичної справжності ви-конання. Тому характерними рисами першого

стабілізаційно-аматорського періоду в хоровому виконавстві є збереження етнічних та мистецьких традицій.

Хорова справа не була типологічно однорідним мистецьким явищем, проте вона стає більш різноманітною. Дві її складові – церковно-співацька практика та демократичний співочий рух – розширюють своє видове та змістове наповнення. До керівництва церковними хорами приходять професіонали, до Богослужінь активно вводяться твори українських композиторів початку ХХ ст. Демократичний співочий рух представлений такими видами хорів: професійними, аматорськими (робітничими, студентськими, учнівськими, театральними, громадськими). У Канаді, де була найбільш численна українська спільнота вже з першої хвилі еміграції, хорова справа мала характер гуртового співу, згодом утворюються церковні хори, а із відкриттям народних та робітничих домів хорові колективи формуються при них [175, 37].

Відомий композитор і диригент О. Кошиць у США та Канаді у 1930–1940-і рр. прагнув утримати престиж українського хорового мистецтва масштабними акціями у Town Holl (Нью-Йорк), на Світовій виставці (1939, Нью-Йорк), на Першому конгресі українців у Вашингтоні (1940). Професійний мистецький рівень хору і диригента, їх висока оцінка музичною критикою та громадськістю різних країн спонукали як до створення нових хорових колективів, так і до піднесення рівня існуючих. О. Кошиць стає центральною, інтегруючою фігурою цього процесу як диригент та організатор хорової справи, привносить новий репертуар та цікаву інтерпретацію, у його хорі виховано багато талановитих митців.

Так само успіх української громади у США, Канаді завойовують новостворені колективи: «Думка» (Нью-Йорк), «Україна» (Монреаль), «Кобзар» (Філадельфія), «Сурма» (Чикаго), «Трембіта» (Детройт), «Прометей» (Філадельфія), «Трембіта» (Ньюарк), Український хор ім. Т. Шевченка (Клівленд), «Дніпро» (Міннеаполіс), «Дніпро» (Клівленд), церковні хори. Б. Волянська засновує перший на американському континенті

український камерний хор «Промінь» (Нью-Йорк). Провідним колективом діаспори була «Думка» (Нью-Йорк, 1949), яка виступала із симфонічними оркестрами, виконувала епічні полотна українських композиторів.

У Канаді перші церковні хори створено на початку ХХ ст. у різних містах країни. Історія одного із них – при церкві св. Миколая (Вінніпег) – простежена впродовж цілого століття. Окрім традиційних типів хорових колективів, у другій половині ХХ ст. в діаспорі працювали ансамблі пісні і танцю, в діяльності яких поєднуються різні види мис-тецтв: музика, хореографія, елементи театралізації. У Канаді – це молодіжний мистецький ансамбль УНО «Калина» (Торонто), ансамбль «Бандурист» ім. М. Шатульського (Вінніпег) [133, 112].

Протягом всього ХХ ст. розвиток музичної культури української діаспори був одним із важливих чинників збереження національно-культурної ідентичності українців. Композиторсько-творча та виконавська діяльність представників північноамериканської української діаспори стала вагомим етапом в розвитку музичної культури України. Важливою стороною творчої діяльності митців зарубіжжя стала робота над створенням сучасних, актуальних за виразовими засобами, національно забарвлених, високохудожніх творів, що було суголосним відповідними світовим тенденціям. Творчий доробок українських митців діаспори становив собою важливу частину музичної культури, являючи при цьому складну жанрово-стильову систему, яка була позначена зверненням як до національної традиції, так і сучасних музичних новацій.

3.3. Міжкультурні зв’язки української північноамериканської діаспори

Розвиток української музичної культури в діаспорі обумовлювався рядом чинників, що пов’язувалися безпосередньо як з хвилями еміграції, так і з умовами соціокультурного середовища тих суспільств, в межах яких

відбувалася подальша їх інтеграція. Українська спільнота як етнічна група у будь-якій країні світу перебуває у двох культурних реаліях: внутрішньогруповій та загальному культурному середовищі країни поселення. За умов діаспорного розселення останній чинник зумовлює певну трансформацію української етнічності, що викликана двома факторами – об'єктивною необхідністю інтеграції в суспільство країни проживання та взаємодію з представниками інших етнічних спільнот, зберігаючи при цьому власну етнокультурну ідентичність. Слід зазначити, що у всі періоди свого існування і розвитку українська музична культура завжди була відкритою для обміну мистецькими цінностями з іншими культурами, що обумовлювалося поліетнічним контекстом її існування. ЦІе давало можливості творчого трансформування ідей та стилів, що в підсумку формувало власне музичне мистецтво.

Вагому роль в цих процесах відігравала культурна політика держав, яка повинна була враховувати поліетнічний склад суспільства, що розгортався за рахунок притоку емігрантів різних національностей. Незважаючи на значний рівень інтеграції у суспільне життя країни та засвоєння нових культурних зразків і норм, українська етнічна група характеризується відносною культурною самобутністю у суспільно-культурному середовищі США. Вона не тільки зберігає культуру батьків, але і транслює її у полікультурне середовище. Зусиллями української діаспори була створена ціла низка громадсько-політичних, освітніх, культурних, мистецьких, молодіжних, спортивних організацій і об'єднань у США. Їх продуктивна діяльність є важливим чинником у збереженні національно-культурної ідентичності та історичної пам'яті не тільки української громади у Америці, а і всього українського народу. На сьогодні основними культурно-науковими установами українців у США є: Наукове товариство ім. Т. Шевченка, Українська вільна академія наук, Український інститут Америки, Академія Св. Георгія, Український освітній союз, Український науковий інститут Гарвардського університету, та Український вільний університет [155, 40].

Саме політика мультикультурності як врахування багатоетнічного і різноманітного культурного складу стала визначальною у розвитку північноамериканських країн, насамперед Канади і США, а згодом і європейських.

Початки прояву політики мультикультурності припадають на 70–90-ті рр. XX ст. Основними засадами мультикультуралізму є урівноваження співжиття в суспільстві, де існують різні культури і національності, які повинні мати рівні права на розвиток та визнання їх у якості національно-культурних маркерів. Політика мультикультуралізму є відповіддю національної держави на соціокультурний виклик, пов'язаний зі зміною етнодемографічної структури суспільства, зумовленою насамперед характером сучасних міграційних процесів. Його поява пов'язана з тим, що в країнах активізувалися пошуки нових форм взаємодії з іноетнічним населенням. Йшлося, насамперед, про зниження рівня матеріальної нерівності людей різної етнічної та расової належності [149, 464].

Терміни «мультикультурне суспільство» і «мультикультуралізм» виникли в Канаді в 1960-х роках. Власне, політичні реалії Канади кінця 1960-х – початку 1970-х рр. вплинули на розробку теоретичних засад багатокультурності та застосування їх у багатоетнічній канадській дійсності. У 1963 р. було створено Королівську комісію з питань двомовності та двокультурності. Вона зосередила діяльність на вивченні рівня двомовності у федеральній адміністрації, ролі громадських та приватних організацій у намаганні поліпшити міжкультурні відносини [309, 112].

Політика мультикультуралізму стала однією із складових формування та розвитку державної політики ідентичності в Канаді. Багатокультурність виступала втіленням ідеї соціальної інтеграції держави, центральним завданням якої є розв'язання проблем, зокрема і у розвитку культури. Визнання багатокультурності та етнічної багатоманітності були визнані загальною цінністю суспільства на противагу запровадженню асиміляційної політики стосовно етнічних груп. Канадська модель мультикультуралізму

передбачає механізми співпраці уряду, регіональної влади та неурядових організацій етнічних спільнот, які спрямовані на підтримку культур, що є складовими загальної канадської культури. У 1988 р. канадський федеральний парламент ухвалив Закон «Про канадську багатокультурність», який охоплював широкий спектр громадянських, політичних, соціальних та мовних прав, які закріплені Конституцією Канади.

Канада позиціонує себе як мультикультурне суспільство з великим мовним, расовим та етнічним різноманіттям. Канадська модель мультикультуралізму передбачає механізми співпраці уряду, регіональної влади та неурядових організацій етнічних спільнот, що спрямовані на підтримку культур, які є складовими загальної канадської культури і формують спільну канадську ідентичність. Уряд Канади розглядає культурну мозаїку (різноманіття канадців за етнічним походженням, кольором шкіри, релігійним переконанням) як основну національну рису канадського суспільства, а різноманіття – як джерело для соціального, економічного та культурного розвитку [182, 41].

Канадська політика багатокультурності ґрунтується на офіційному юридичному визнанні рівноправ'я культур усіх етнічних спільнот, які проживають у країні. Це проявляється в здійсненні спеціальних програм, розвитку та підтримці всіх культур з боку державних агентств та відомств. У тій чи іншій формі багатокультурність як явище існує майже в усіх поліетнічних країнах, однак її офіційне визнання та функціонування у вигляді спеціального комплексу політико-правових та ідеологічних засад найбільшого поширення набуло в Канаді.

Протягом багатьох років підхід Канади до імміграції та інтеграції розвивався з урахуванням потреб новоприбулих осіб, а також у відповідності до зростаючої різноманітності населення, представники якого народилися в багатьох інших країнах. Такий підхід є унікальним результатом сукупного впливу історичних, географічних, політичних та культурних факторів. Після процесу відбору, який сам по собі відіграє ключову роль, канадська

іммігрантська інтеграція складається з трьох груп заходів, кожна з яких має певні функції: допомога іммігрантам у вивченні мови, навчання з метою отримання певних професійних навичок та інші послуги, заохочення іммігрантів до отримання громадянства та підтримка їх повноцінної участі в житті суспільства через мультикультуралізм і відповідну політику.

Слід зазначити, що українська етнічна група протягом тривалого свого перебування на канадській землі зорганізувалася як невід'ємна складова частина поліетнічного організму. Вона досягла високого рівня акультурації та адаптації у канадське суспільство шляхом своєї суспільно-політичної та соціально-економічної інтеграції.

Найспецифічніша риса суспільства Канади – це етнокультурна мозаїчність. Характерним для цього поняття є те, що жодна з етнічних груп Канади кількісно не складає більшості населення країни. Питання збереження національної ідентичності в умовах існування канадської багатокультурності в другій половині XX ст. украй загострилося. У той час, коли імміграція та етнічна різнорідність була найбільш характерною для канадського життя, ці риси не часто набували широкого розповсюдження та легітимності серед правлячих кіл. І лише наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років політичний курс канадського уряду почав зазнавати серйозних змін, коли офіційне керівництво відмовилося від погляду на те, що фундаментом «канадськості» є лише дві нації-засновниці, найміцнішими є зв'язки з Великобританією, а в культурній сфері домінуючим є винятково англоконформізм [309, 117].

Українці Канади в особі відомих політичних та громадських діячів та організацій зробили вагомий внесок у розробку головних положень концепції багатокультурності. Їхня активна участь у цьому процесі – подача поправок та пропозицій, обговорення прийняття курсу на багатокультурність, формування виконавчих органів цієї політики – підтвердила здатність українців у їхніх важелях впливу на уряд Канади стосовно питань, що торкались їх як етнічної групи, з урахуванням власних інтересів [152, 65].

У Сполучених Штатах мультикультуралізм не був прийнятий офіційною політикою, але сама модель еміграції в цю країну завжди відрізнялася більшим культурним розмаїттям. Там він виник в 1970-і роки, але дещо в відмінному контексті, ніж в Канаді. В США мультикультуралізм прийшов на зміну гомогенізуючій політиці «плавильного котла», яка, втім, не виправдала сподівань американців [235, 111]. Він більшою мірою опирався на ідеї фемінізму, а також вбирав рухи афроамериканців за рівні права і можливості. Центрами такого опору були зазвичай університети і коледжі вищої освіти. Найбільш гострими питаннями були вимоги етнічних квот та мультикультурних навчальних програм. Початок був покладений студентським і молодіжним рухами другої половини 1960-х років, які кинули виклик усталеним стереотипам і інститутам. У США цей поступ з самого початку мав сильний антирасистський характер, що було пов'язано з виступами темношкірих за свої права. Така політика була частиною боротьби за цивільні права, які ставили собі за мету інтеграцію і рівні індивідуальні права незалежно від кольору шкіри. Проте хвилі еміграції визначали значну культурну динаміку, оскільки емігранти адаптувалися в новому соціокультурному середовищі і намагалися розвинути свої власні інститути на шляху до соціального зростання. Ці процеси не тільки протидіяли асиміляції в «плавильному котлі», а й сприяли формуванню етнічних, етно-релігійних або групових інтересів, породжуючи різні політичні орієнтації [270, 57].

Досліджуючи українську еміграцію до США на початковому етапі, М. Куропась вважає, що емігранти не усвідомлювали свого національного коріння. Дослідник справедливо зазначає, що до 1914 р. лише незначна кількість емігрантів називали себе «українцями». Ідентифікація зводилася до приписування себе до певного села чи географічного регіону походження особи – «бойки», «лемки», «гуцули» та ін. Відтак, можемо стверджувати, що перші мігранти з українських земель, попри наявність визначальних чинників спорідненості (мова, фольклор, релігійні вірування, система виховання,

звичаї, обряди і т. д.) все ж, залишалися відокремленими етнічними групами. Лише під впливом різних чинників відбулося усвідомлення своєї самобутності та національної самоідентифікації. М. Куропась зазначає, що мігранти з українських земель були цілковито несвідомі національно, проте, вони були цілковито релігійні і привезли з собою релігійно-культурну традицію, що сягала в давнину до днів Київської Русі [191, 160-161].

М. Куропась справедливо наголошує, що хоча кожна хвиля української імміграції лишала «інакшу» Україну і приїздила до «інакшої» Америки, кожна хвиля по-іншому ставилась до минулого й України, й української імміграції в Америці, зустрічала інші труднощі і висувала інші пріоритети. Проте, М. Куропась вважає, що незважаючи на різні підходи до справи, виявлялася певна послідовність і кожна нова генерація іммігрантів використовувала досягнення своїх попередників [322, 16].

Представники музичної культури української діаспори на північноамериканському континенті відразу були включені до міжкультурного діалогу мультикультурного суспільства, виступаючи активною стороною в цьому творчому діалозі, набуваючи значного світового досвіду, що загалом сприяло збагаченню української культури в межах багатонаціонального середовища. Таким чином, ми можемо констатувати, що саме завдяки політиці мультикультурності став можливим повноцінний розвиток етнонаціональних культур діаспорних спільнот поза межами Батьківщини.

Професійне зростання та становлення українських музикантів в еміграції відбувалося шляхом навчання в музичних навчальних закладах країн поселення, де їх педагогами були також представники інших національностей. Здобуваючи фахову освіту, українські музиканти ставали активною стороною творчого діалогу, збагачуючи себе світовим досвідом. Музичний діалог української діаспори з представниками інших культур відбувався як на освітньому рівні, так і на виконавському, композиторському, музикознавчому та ін. У канадських та американських

музичних педагогів останнім часом зростає зацікавлення українською музичною педагогіч-ною літературою, музичні школи і консерваторії Канади вводять твори українських композиторів до програм навчання та іспитових вимог, що вказує на інтеграцію української музики в північноамериканську культуру.

Саме культурні й, зокрема, музичні осередки та інституції представників української діаспори були спрямовані на інкорпорацію національної культури українців у середовище інших національних культур, оскільки, «перебуваючи далеко від України, зарубіжні українці є носіями і творцями нашої культури, наших традицій і, звісно, цей набір вони відтворюють у своїй діяльності» [267, 153]. Своєю чергою, такі процеси культурного розвитку української діаспори сприяють розвикту діалогу культур, що становить один з важливих напрямів в історії розвитку світової культури. У процесі такої культурної діалогічності та взаємообміну передбачається, що обидві сторони чують і взаємозбагачують одна одну, оскільки діалог культур спрямований на формування толерантності, взаєморозуміння, в рамках відносин між культурами.

Найбільші ареали діаспор українців у Канаді та США мають потужний вплив на культурний розвиток цих суспільств, представляючи, водночас, цінності української культури. В умовах мультикультурного суспільства, наприклад, Канади, національна культура не існує окремо та ізольовано, вона органічно та природно вплітається у безліч співіснуючих поряд етнічних культур, які утворюють симфонічне співзвуччя, збагачуючи одна одну [93, 140]. Чисельній діаспорі українців Канади вдалося на території іншої країни побудувати структури громадського та культурного існування у середовищі національних цінностей, культурного надбання, при цьому стати гідною частиною мультикультурної країни.

Українська діаспора в США знаходиться в інокультурному оточенні протягом всього часу свого існування. За цей період там сформована система роботи з дітьми та молоддю, яка направлена на збереження українських

цінностей та української культури й мови. Створено культурні інституції, в різних штатах діють українські культурні центри, головною метою яких є збереження української культури в полікультурному середовищі Америки. Зберігаючи національні цінності, вони активно інтегруються до умов американського суспільства, враховуючи свої етнічні цінності [292, 214].

В українській діаспорі Канади засновується значна кількість товариств і фундацій, що опікуються культурно-мистецьким та духовним життям українців Канади. До таких належать провінційні Українські ради мистецтв в Альберті, Манітобі, Саскачевані. Таку ж місію виконують різні фундації, найвідоміша з яких – Українська фундація ім. Т. Шевченка, заснована ще 1936 р. у Вінніпезі. Вона надає фінансову допомогу різним художнім ансамблям, стимулює українські видавництва, організовує художні виставки, опікується музейництвом, архівами та бібліотеками. У ряді відомих установ мистецтва ту культури Канади слід назвати Інститут Музики імені Лисенка, Канадську Асоціацію Української Опери, український Тисячолітній Фонд, товариство «Український музичний фестиваль», який щороку влаштовує фестивалі та має своє музичне видавництво.

Національна культура українців діаспори тісно пов’язана з релігійною, тому майже при всіх українських організаціях і парафіях були засновані ансамблі бандуристів, вокально-музичні й танцювальні групи та драматичні гуртки, було також декілька концертних хорів: чоловічий хор «Прометей», «Бурлака», жіночі хори «Діброва», «Веснівка» під керівництвом Квітки Кондрацької, «Левада-Оріон» під керівництвом Ігоря Магеги, Канадська Капела Бандуристів під керівництвом В. Мішалов [93, 140].

У вищих та середніх музичних закладах, університетах США успішно працювали: піаністи О. Назаревич, Е. Барабаш, Р. Рудницький, Т. Гриньків, Л. Артимів, Ю. Осінчук, М.-М. Цісик, М. Сук, Д. Назаренко, Л. Горницький; скрипалі Я. Ласовський, Є. Ґратович, В. Цісик, В. Чижик, Ю. Мазуркевич; віолончелістка Н. Хома; співачка М. Сокіл; композитори А. Рудницький, Ю. Олійник, Д. Семеген; Б. Кушнір. Яскравим прикладом інтеграції

українських виконавців в освітній простір Канади є педагогічна діяльність видатної піаністки Любки Колесси, яка була професором Королівської консерваторії в Торонто, консерваторії у Монреалі, Університету МакҐіл. Із числа її учнів вийшло чимало відомих музикантів Канади [133, 375-376].

Фестивалі слов'янської музичної культури періодично проводились у 1950–1960-х роках в різних містах Канади за участі мистецьких колективів ТОУК. Українці шанували країни, які приймали їх. Інтегрувавшись у чужий соціум, вони брали активну участь у житті корінних спільнот. З нагоди ювілеїв міст та провінцій Канади українці представляли своє національне музичне мистецтво. Канадські організації запрошували їх для участі в програмах з нагоди своїх святкувань, і тисячі слухачів мали нагоду послухати чудові українські пісні.

Творчий напрям діалогу забезпечували композитори, які виходили за рамки «еміграційного гетто», і творили для широкого загалу. Обмін делегаціями діячів культури і мистецтв був започаткований після війни. В 1946 році до Канади вперше приїхала з візитом делегація культурних діячів з України, що засвідчило новий період культурних і мистецьких зв'язків між українцями Канади та народом України. До її складу входили діячі музичної культури, народні артисти СРСР І. Паторжинський та З. Гайдай. Вони не тільки взяли участь у фестивалі в Едмонтоні, де їх слухали понад 25 тисяч українців Канади, але й здійснили поїздки з концерними програмами в різні міста країни. Співаки виступали також перед представниками інших народів. Їх щиро вітали мери міст, представники міських рад. Українська делегація побувала у США, де відбувся концерт у Town Holl (Нью-Йорк).

У цей час розпочинаються гастролі відомих українських митців у Канаді: Д. Гнатюка, Є. Мірошниченко, Б. Руденко, М. Кондратюка, С. Козака, Д. Петриненко, Є. Чавдар, Л. Руденко, А. Кікотя, М. Стеф'юк, Р. Майбороди, Т. Дідик, О. Басистюк, В. Пивоварова, Б. Гнидя, О. Криси, сестер Байко, Ансамблю танцю під керівництвом П. Вірського, Державного Українського народного хору ім. Г. Верьовки. Мистецькі колективи українців

із закордону вперше почали приїжджати з концертною програмою в Україну в 1970-х роках.

Вагому роль у міжкультурному діалогові та популяризації української музичної культури відіграли митці українського походження, що своєю творчістю здобули світову славу. Насамперед, слід зазначити про вокальний талант легендарної американської співачки українського походження Квітки Цісик (1953-1988) – доньки повоєнного емігранта зі Львова, який виїхав до США. Квітослава Орися Цісик володіла колоратурним сопрано, прагнула стати оперною співачкою. З цією метою стала стипендіаткою Нью-Йоркської музичної консерваторії, де під керівництвом професора Себастьяна Енгельбарга, емігранта з Австрії навчалася оперного співу. Згодом стала виступати під псевдонімом Кейсі, ставиши відомою і популярною в тогочасному музичному житті Америки. Вона співала у різних жанрах та стилях, мала висококваліфіковану технічну підготовку, захоплювалася так званим studiosinging (студійним вокалом). Найбільш піковий час творчого злету Квітки Цісик – 70-ті роки ХХ ст. Саме тоді вона завоювала собі славу як солістка й бек-вокалістка у відомих джазових, поп-і рок-зірок: Майкл Френкса, Боаб Джеймса, Квінсі Джонса – відомого аранжувальника і продюсера Майкла Джексона. Високо оплачуваною співачкою Цісик стала як виконавиця музичних ді-джинглів для відомих компаній, таких, як Coca-Cola, American Airlines, Sears, Safeway, Starburst, ABC, NBC, CBS. З 1982–го р. й до своєї смерті Кейсі Цісик була єдиним голосом компанії Ford Motors [221, 151]. Пісні у її виконанні отримали чимало престижних музичних нагород, серед яких і «Оскар» за відомий саундтрек «You Light Up My Life» з однойменного фільму.

Виконавський стиль, трактований як властива тому чи іншому співаку сукупність виразних і виконавських засобів, особливість звуковидобуття, неповторність манери співу, безпосередньо пов’язаний з особистісними якостями музично-художнього мислення та проявом артистизму музиканта. Професійна академічна школа вокалу дала співачці відмінну чистоту

інтонування, відчуття гарного головного резонування і добрий музичний смак. А галицьке коріння щедро обдарувало аутентичною народною манерою співу. Окрім того, Квітка є визнаною виконавицею блюзу (вільно володіла відповідною вокальною технікою: мелізматичними прийомами співу на засадах імпровізаційності, поліритмії і синкопування). Виконавському стилю Квітки Цісик, у якому майстерно і вишукано поєднуються риси академічного, народного, джазового співу, притаманні: чудова кантилена, філігранна техніка і чистий, немов кришталь, тембр голосу. Заснований на органічному поєднанні різних манер співу, визначаємо його як універсальний (такий, що є надто цінним і рідкісним) [241, 326-327].

Попри постійну зайнятість і контракти з відомими компаніями, Квітка знаходить час і працює над українськими піснями. На той час про українську музику майже нічого не знали поза межами діаспори. Українським пісням бракувало сучасного аранжування, досконалої технічної обробки. Квітка Цісик зробила сучасне аранжування, надавши українським мелодіям нового звучання. Перший український альбом К. Цісик «Пісні з України» вийшов у 1980 р. Другий український альбом «Два кольори» вийшов 1989 р., ставши певною реакцією на викорінення української пісні у Радянському Союзіта водночас співчуттям українському народу. Хоч і недосконало володіючи українською мовою, будучи корінною американкою, проте кожне українське слово в пісні, інтонацію, звук їй артикулювала її мама Іванна.

Перші нагороди Квітка Цісик здобула у 1988 року на Фестивалі Західної Канади у Веґревілі й Едмонтоні, де організатори вперше в історії сучасної української музичної індустрії звукозапису вручили нагороди митцям, які зробили значний внесок у розвиток української музики за останні 20 років. Вона отримала їх у чотирьох номінанціях: «Найулюбленіша співачка», «Найпопулярніша платівка», «Неперевершена продукція» (за альбом 1980 року) і «Найкраще опрацьована нетанцювальна українська народна пісня» (за пісню «Іванку») [140]. Диски Квітки Цісик у 1990 році були номіновані на «Греммі». З ініціативи Алекса Гутмахера у 2008 році в

Києві відбувся перший вечір пам’яті співачки. Пізніше у Львові відбувся Міжнародний конкурс українського романсу імені Квітки Цісик.

Американський композитор і диригент, член Американської академії мистецтв та неодноразовий володар «Греммі» Леонард Бернстайн (1918-1990) також мав українське походження – єврейська родина Самуеля та Дженні Бернштайнів емігрувала з Рівного напередодні Першої світової війни. Л.Бернстайн належав до найвидатніших диригентів-інтерпретаторів як класичної, так і сучасної музики, у тому числі творів Д. Шостаковича, Г. Малера. Виступав у Віденській опері (поставив «Фальстафа» і свою оперу «Тихе місце», 1986). Серед записів – «Сомнамбула», «Кармен», «Фіделіо».

Освіту він здобув спочатку в Гарварді, після закінчення якого вступив в музичний інститут Кертіса. Там він проходив курси інструментування, диригування і фортепіано. У 1940 році його доля зводить з Сергієм Кусевицьким, який керував Бостонським симфонічним оркестром «Tangelwood». Незабаром він стане його помічником. Це ознаменувало початок власної диригентської кар'єри. Важливу роль зіграє спілкування з Артуро Тосканіні і Бруно Вальтером – найбільшими диригентами XX століття. Він став наступником Бруно Вальтера на посаді Нью-Йоркського City Symphony Orchestra [153].

У якості композитора Л. Бернстайн віддав данину і класиці, й сучасності. І в той же час Бернстайн вніс величезний вклад в розвиток "низького" жанру. У своїх творах він не боявся еклектики, широко черпаючи як з класики, так і з латиноамериканських ритмів, джазу, блюзу, негритянського фольклору, псалмів і пісень. Так, в опері-сатирі «Хвилювання на Таїті», написаної Бернстайном на власне лібрето, на сцені постійно присутній танцювально-вокальне тріо, яке виконує, за словами композитора, «роль грецького хору, який зародився в комерційних радіопрограмах» [201, 116].

Широко відомі його мюзикли, зокрема «Вестсайдська історія» (1957, Нью-Йорк), що десять разів був номінований на премію «Оскар» і став

вершиною творчості композитора та класичним зразком американського мюзиклу. Сюжет «Ромео і Джульєтти», перенесений в нью-йоркські нетрі середини XX століття, дозволив поєднувати розвиток музичного дії, характерне для опер і симфоній, з запам'ятовуються естрадними мелодіями. Працюючи в рамках жанру, Бернстайн уводить до мюзиклів оперні форми, а також домагається в них наскрізного симфонічного розвитку. У його музиці майстерно перетворені ладогармонічні, ритмічні особливості джазу, негритянських, мексиканських й інших народних пісень. У своїх творах Бернстайн використовує різноманітні музичні засоби — вуличні пісеньки, рок-н-рол [180]. Творчість цього легендарного композитора ввійшла в скарбницю світової музичної культури.

Віртуозом-інструменталістом і «українським Паганіні» іменують не менш відомого скрипаля В. Попадюка, який з 1997 року мешкає у Канаді у м. Торонто. В Україні музикант навчався спочатку у Київській спеціалізованій музичній школі імені М. Лисенка, потім у Київської консерваторії ім. П.І. Чайковського. На останньому курсі продовжив навчання заочно у Львівській музичній академії ім. М. Лисенка. Окрім всього, В. Попадюк є піаністом і засновником гурту «PapaDuke», з яким активно гарстолює у різних країнах світу. Музиканти переважно грають музику у стилях world music, latino, gypsy, джаз. Сам артист є справжнім віртуозом: уміє грати на 15 музичних інструментах, також кожен з музикантів гурту грає на кількох музичних інструментах. Його концерти завжди збирають численну аудиторію, часто виступає й в Україні [239]. Він – один з найяскравіших виконавців кінця XX – початку XXI століття, активний пропагандист української інструментальної автентики. Поняттям «world music», яке найбільш точно характеризує превалюючий виконавський стиль В. Попадюка, зазвичай іменують визначення різних жанрів і стилів, що не належать до традиційної західноєвропейської і американської популярної музики. Етнічна музика – найближчий аналог англійського терміну (музика народів світу), під яким розуміється, і першу чергу, народна музика різних

культур світу і класична музика неєвропейських традицій, а також сучасна західна музика з широким використанням запозичень із народної музики і музики народів Сходу, мотивів, звукорядів, інструментів, манер виконання і т.д. [289, 260]. В. Попадюк вважає, що власний стиль його гурту – це поєднання українського, румунського фольклору, а також латиноамериканської музики з джазом і джаз-роком. Слід відмітити, що сучасна музична культура носить плюралістичний характер як у зовнішніх проявах, так і внутрішніх складових. Вказана тенденція насамперед спостерігається у взаємодії таких історично обумовлених форм як академічне та масове мистецтво. Відповідні процеси художнього синтезу особливого поширення набули в кінці XX – початку XXI століть, формуючи новий музичний напрямок – класичний кросовер. Даний феномен належить до сфери музичної творчості, що прийнято називати серединною культурою (middle culture). Стиль класичний кросовер (classical crossover) найчастіше визначають як своєрідний синтез, гармонійне поєднання елементів класичної та поп-, рок-, джаз-, електронної музики. Термін кросовер у перекладі з англійської буквально означає перетин, перехід, порубіжне або перехідне явище. Він широко використовується у різноманітних сферах людської діяльності, зокрема літературі, мистецтві, електроніці, спорті, позначаючи явища, що поєднують різноманітні, найчастіше, на перший погляд, не сумісні поняття і предмети [126, 236-237].

До стилю класичного кросовера можна віднести сучасні інтерпретації «Щедрика» Миколи Леонтовича. Українська народна пісня «Щедрик» завдяки генетично закладеному в ній оптимізму, професійній обробці Миколи Леонтовича та високомистецькій інтерпретації Олександра Кошиця впродовж XX ст. пройшла шлях до світового музичного бестселера. Завдяки англійському літературному тексту з опорою на образ «новорічних дзвоників», твір став близьким і зрозумілим людям різних націй і народів. Сучасні засоби комунікації (радіо, грамзапис, телебачення, кіно, інтернет) не

тільки сприяли поширенню «Щедрика» у світовому культурному просторі, але й забезпечили його феномен у глобалізованому світі [126, 238].

Таким чином, можемо констатувати, що взаємовпливи музичної культури українців з іншими культурами світу відбувалися на професійному та аматорському рівнях. Найбільш інтенсивними були взаємозв'язки у сфері музичної освіти та виконавства. Багато українських викладчів та музикантів здобували професійну музичну освіту в кращих музичних закладах за кордоном, залишаючись потім в цих країнах на проживання. У переважній більшості це були вихідці з Західної України. Здобуття високопрофесійної музичної освіти гарантовано відкривало шлях на оперні та концертні сцени світу. Українці здобували також спеціальну освіту у музичних закладах американського континенту, що характерно для наступних поколінь емігрантів, вже народжених та вихованих у країнах постійного проживання. Інтеграція цього покоління в музичне життя відбувалася природніше та інтенсивніше. Представники четвертої хвилі еміграції були доволі добре підготовлені в українських навчальних закладах, що пройшли процес творчого становлення, здобули визнання, а тому їх інтеграція у світовий музичний простір відбувалася досить швидко. Українські митці всіх поколінь завжди підкреслювали свою національну приналежність, пропагуючи музичне мистецтво і культуру України, відкриваючи нові горизонти творчої співпраці для представників інших народностей і культур. Залишаючись частиною суспільства країни поселення, діаспора збагачує культуру цієї держави своїми неповторними традиціями та цінностями, тому що лише через надання можливості культурної самоідентифікації можна реалізувати в демократичному суспільстві права людини в повній мірі. Соціальна інтеграція в суспільство країни проживання є необхідною умовою існування діаспори, яка завдяки культурному плюралізму збагачує це суспільство, надає йому більшого простору для розвитку. Більш успішно відбувається інтеграція в нове суспільство через іммігрантські общини. Взаємозв'язок та взаємна допомога між цими організаціями є необхідною умовою для

існування української діаспори загалом. Рівною мірою є важливими і їхні зв'язки з Україною. Відповідно, не дивлячись на різні причини виникнення закордонних поселень українців, на неоднаковий рівень їх національно-культурної самоідентифікації, розвиток взаємозв'язків між усіма гілками української нації має стати загальнодержавним завданням як через значну чисельність українців за кордоном, так і через їхню активну націєтворчу діяльність. Адже частина українського етносу, відірвана від материнського кореня, є повноправною частиною загальносвітової української спільноти [117, 175].

Музично-мистецька діяльність представників української діаспори в країнах Північної Америки слугує збагаченню і розвитку як спадщини національної культури, так й активної інтеграції духовних цінностей української культури, акумульованих у музичному мистецтві, до світового культурного процесу. Сучасна музична культура, тріумфальний поступ якої розпочинається з другої половини ХХ-ого століття і продовжується до сьогодення, являє собою новий і всеохоплюючий духовний простір, що вимагає переосмислення багатьох художньо-музичних, соціально-культурних феноменів. У протистоянні старого і нового, в становленні, часто діаметрально-протилежних ціннісних парадигм відбуваються зміни в ієрархії цінностей, створюється нова філософська, а відповідно і музична картина світу. Значна частина представників північноамериканської української діаспори – це діячі культури, які збагачують інші держави своїми інтелектуальними й духовними здобутками. Багато з них уже іменовано представниками тих культур. Проте митці, які й на чужині творять українську культуру і тим самим відстоюють свою національну приналежність, утверджують Україну у світі. Адже лише з 90-х років ХХ ст. в Україну поволі повертаються імена диригентів, композиторів, співаків, педагогів, музичних діячів українського зарубіжжя, маловідомих і зовсім невідомих в Україні, але добре знаних і поцінованих у світі: Ірина Маланюк, Мирослав Антонович, Володимир Климків, Ігор Соневицький, Андрій Гнатишин, Квітка Цісик,

Ярослав Бабуняк, Мар'ян Кузан, Лев Туркевич, Свген Дольний, Арістид Вірста, Юрій Олійник, Марія Дитиняк та багато інших. Яскравий зразок українського духовного типу явила творчість багатьох українських композиторів, співаків, диригентів. І хоч більшість із них змушені були творити в чужому середовищі, та за духом завжди лишалися вірними своїй Батьківщині.

Висновки до розділу 3

Українські громади, що поставали і формувалися у США і Канаді протягом тривалого часу у ХХ ст. внаслідок декількох еміграційних хвиль, по-своєму обумовлювали розвиток тих чи тих форм культурної організації життя, роботи як аматорів, так і професіоналів. Культурно-мистецькі громадські організації з аматорськими та згодом і професійними колективами долучалися до творення особливого пласту культури, що по-іншому сприймався не лише поза межами України, але й безпосередньо у середовищі свого побутування, репрезентуючи національно автентичні зразки культури свого народу та створюючи високопрофесійні твори.

Мистецьке аматорство, характерне для початкового періоду української еміграції, сформувало усталені культурно-мистецькі форми, що могли забезпечувати культурні та духовні потреби еміграційної спільноти. Серед напрямів розвитку музичних товариств та угруповань чільне місце займало також виконання на народних інструментах, що також стало невід'ємною частиною фестивального руху та концертування. Вагому роль відіграли аматорські об'єднання, переважно хорові, що поставали довкола церкви та церковних організацій. На процеси становлення і розвитку музичної культури української діаспори значною мірою вплинула професійна діяльність музикантів-педагогів, таких, як І. Соневицький, П. Маценко, В. Завітневич.

Формування музичних колективів української діаспори у США та Канаді як аматорського, так і професійного рівня у повоєнний період другої половини ХХ ст. відбувалося у безпосередньому зв'язку із загальними тенденціями розвитку музичної культури, яка в означений відрізок часу мала спрямування на все більшу професіоналізацію виконавства, оскільки воно знаходило актуальний відголосок у тогочасному культурно-мистецькому житті. Ці культуротворчі і мистецькі процеси залежали, насамперед, від характеру еміграції українців за кордон, де вже були закумульовані потужні сили інтелігенції та митців, які й стали рушійною силою культурного розвитку українських громад в діаспорі.

Іноетнічне культурно-мистецьке середовище сприяло новаторським творчим пошукам в сфері композиторської творчої діяльності, оскільки становило собою поліхудожній конгломерат жанрово-стилістичного різноманіття. Творчий композиторський і виконавчий доробок представників української діаспори ґрунтувався не лише на збереженні та відтворенні питомої української фольклорної музичної спадщини, але й активно вбирав новітні модерні й постмодерні віяння часу в музичній культурі, що було суголосним загальносвітовим тенденціям розвитку музичної культури.

Композиторська творчість знайшла активний відгук на зарубіжному культурному ґрунті: якщо говорити про митців українського походження Канади та США, – то серед них чимало знаних віртуозів-виконавців та композиторів, що своєю творчістю ввійшли в культурне середовище цих країн та посіли там значне місце. У розвитку інструментального виконавства української діаспори на зламі ХХ – ХХІ ст. виявляється тенденція взаємодії автентичної фольклорної музики та академічної. Мистецтво бандурного виконавства синтезує в собі всі вокально-інструментальні досягнення тенденцій розвитку українського музичного мистецтва, в тому числі й традиційного кобзарства, об'єднуючи засади академічного класичного виконавства і засобів вокальної виразності, з огляду на різноманіття й різноаспектність стильових та жанрових особливостей творів.

З другої половини ХХ ст. у розвитку музичної культури західної діаспори відбувався поступовий перехід від аматорських до професійний виконавських форм мистецтва, що обумовлювалося збільшенням частки емігрантів високого мистецького рівня та майстерності. Подальший розвиток української музичної культури відбувався на основі як етнічного складника, так і новітніх виявів музичного мистецтва, оскільки музична культура як складова художньої культури була відкритою для обміну мистецькими цінностями з іншими культурами.

ВИСНОВКИ

1. У результаті проведеного аналізу доведено, що музична культура української діаспори країн Північної Америки в другій половині ХХ та на початку ХХІ століть пройшла складний шлях становлення та розвитку, якому передували форми аматорської творчості, напівпрофесійні колективи виконавців, що, разом з тим, популяризували українську культуру в середовищі інших країн. Виявлений корпус наукової літератури зазначеної проблематики є дещо розпорошеним та контекстуально пов'язаний із рядом робіт загальноісторичного, суспільного значення, що дозволяє відслідкувати еволюцію розвитку культури української діаспори в руслі тих процесів, що відбувалися з українськими переселенцями-емігрантами в нових країнах проживання. Безпосередній предмет нашого дослідження – музична культура української діаспори Північної Америки – органічно включена в дослідження, як загальнотеоретичного характеру, так містить роботи історичного, мистецтвознавчого та музикознавчого напряму, присвячені окремим подіям, діячам та їх творчості. Це роботи, як історико-мистецтвознавчого, так і теоретичного характеру – дисертаційні дослідження, монографії, довідники, а також окремі статті. Отож, проаналізуємо стан наукового опрацювання проблеми культури української діаспори загалом і музичної культури зокрема. Загальний корпус виявленої історіографії до означеної проблематики можемо умовно поділити на вітчизняну і зарубіжну (тобто видану поза межами України представниками діаспори), що хронологічно відповідає визначеними межам дослідження. У групі вітчизняних видань ми можемо викоремлювати монографічні видання, дисертації, довідкові, наукові публікації (у фахових виданнях), журнальні та газетні публікації. Група видань української діаспори може бути умовно поділена також на монографії, публікації у часописах, довідкові видання, ювілейні та пропам’ятні видання, методичну літературу музикологічного спрямування, що видавалася в діаспорі для освітньо-навчальних потреб,

мемуарна література та журнально-газетні публікації. За змістовною відповідністю історіографію робіт також можемо поділяти на узагальнюючі праці, в яких висвітлено проблематика різних аспектів буття українців діаспори Північної Америки, а також видання, що стосуються вивчення культури української діаспори в межах США та Канади, і зокрема, діяльності музичних колективів, окремих виконавців, тощо.

Аналіз сучасних досліджень та публікацій, присвячених історії культури українців діаспори Північноамериканського континенту, свідчить про необхідність виокремлення нового напрямку досліджень – діаспорознавства, пов'язаного не лише з відродженням історичної пам'яті, але й зі зверненням до аналізу ролі українства у світі, що дає можливість дослідити передумови становлення та розвитку музичної культури українців діаспори на системно-цілісному рівні як органічне явище вітчизняної музичної культури.

Виявлено, що основу джерельної бази з означеного питання складають різні групи джерел: листування, спогади, щоденники, офіційні документи, а також преса, бюлетені наукових та громадських видань, фільми, пам'ятки мистецтва та архітектури, наукові праці, твори художньої літератури та ін., що зберагіються у особових збірках та архівах громадських організацій і культурно-мистецьких товариств як за кордоном, так і в тих, що передані до державних архівів України.

2. У результаті проведеного дослідження розвитку музичної культури української діаспори з'ясовано історичні витоки та соціокультурне становище української еміграції в країнах Північної Америки, яке значною мірою обумовлювало умови буття української діаспори, визначаючи і спонукаючи до тих чи інших форм культурно-мистецької, освітньої організації. В силу історичних, політичних, соціальних та економічних впливів формувалося унікальне середовище для української діаспори в нових країнах поселення, що стимулювало до тих чи інших видів творчої діяльності, які були покликані встановити духовний зв'язок з Батьківщиною

за допомоги культури, традицій, мистецтва. З початків розселення на Північноамериканському континенті українці проявляли соціальну активність, що слугувало не лише засобом соціалізації в інокультурному середовищі, але й було інструментом культуротворення та розвику мистецтва в новому культурному середовищі інших країн. Активна громадянська позиція, національна спрямованість української еміграції реалізовувалися у діяльності численних організацій та установ. Найпотужніші серед них координували діяльність українських інституцій у загальносвітовому масштабі. Розвиток музичної культури української діаспори у другій половині ХХ ст. значною мірою визначало культурно-мистецьке та соціокультурне середовище, що формувалося завдяки діяльності численних громад, осередків, товариств просвітницького та культурного ґатунку.

3. Виявлено роль освітніх закладів українців діаспори у розвитку культурно-мистецького середовища у країнах Північної Америки, сутність якої полягає у тому, що освітній компонент став важливим складником не лише у збереженні автентичного мовно-культурного середовища, але й творенні нового пласту культури, що вбирала саме етнічні витоки. Освіта та освітні осередки українців діаспори стали одним із визначальних чинників збереження етнокультурної самобутності. Освітні громадські організації та товариства з часу своєї появи були не лише осередками освіти, але й вели значну культурно-просвітницьку діяльність як серед своїх земляків, так і в інонаціональному середовищі. З цією метою при них створюються вокально-драматичні, театральні, музичні гуртки, студії декоративно-ужиткового мистецтва, хори, спортивні клуби тощо.

Загальна музична освіта, насамперед, здійснювалася в системі інституцій українознавства. Українознавство як інтегративне наукове знання про феномен українства та особливості його прояву у різних сферах буття зумовлює вивчення національної музичної культури, діяльності українознавчих інституцій за межами України. Українська освіта за кордоном є цілісним взаємозв’язаним процесом та важливою складовою

української педагогіки загалом, дієвим способом власної презентації українцями в іноетнічному суспільстві.

4. У результаті проведеного дослідження еволюції становлення культурно-мистецьких осередків української північноамериканської діаспори встановлено, що від самого початку історії становлення української діаспори за кордоном переселенці гуртувалися при громадських культурно-просвітницьких організаціях. Потреба об'єднання серед північноамериканської еміграції стимулювали українців до створення цілої мережі господарських, громадянсько-політичних, релігійних, освітніх, кредитних центрів у нових місцях компактного проживання, таким чином, створювалися окремі громадські спільноти за українською ознакою.

Музична культура інституційно формувалася довкола суспільно-громадських, церковних і культурно-освітніх осередків, згодом переростаючи у розвинену систему аматорського та професійного музичного мистецтва. Велику роль в збереженні національних традицій та української культури відіграють громадські та мистецькі осередки українців в зарубіжжі. Члени таких осередків особливу увагу приділяють проблемам вивчення молодими поколіннями рідної мови, літератури та історії, що є одним із головних напрямів виховання дітей українських родин і прищеплення культурних традицій.

Феномен музичної культури української діаспори в своїй історичній діахронії розвивався відповідно до того, як еволюціонували культурно-мистецькі осередки, адже саме з таких первинних громад здійснювалася інституціоналізація, власне, музичного процесу. В цьому рухові провідною є ідея збереження і примноження зразків української музичної культури, і, разом з тим, наявним є той культурницький поступ, що супроводжувався зростанням професійного музичного мистецтва як на рівні вокального виконавства, хорового, так й інструментального виконавства, композиторської творчості та ін.

5. Шляхом аналізу композиторської, виконавської та інструментальної творчості митців української діаспори виявлено роль аматорського та професійного музичного мистецтва у збереженні культурної ідентичності. З'ясовано, що аматорське мистецтво опосередковується певним соціокультурним середовищем, у межах якого здійснюєтьяс діяльність представників цього середовища. Культурно-мистецькі громадські організації діаспори з аматорськими та згодом і професійними колективами долучалися до творення особливого пласту культури, що по-іншому сприймався не лише поза межами України, але й безпосередньо у середовищі свого побутування, репрезентуючи національно автентичні зразки культури свого народу та створюючи високопрофесійні твори. Мистецьке аматорство, характерне для початкового періоду української еміграції, сформувало усталені культурно-мистецькі форми, що могли забезпечувати культурні та духовні потреби еміграційної спільноти. Найбільш активний період в розвитку професійної музичної культури припадає на другу половину XX ст., у зв'язку з виїздом за кордон значної частки української інтелігенції і митців, які й стали рушійною силою в розвитку музичної культури. Всі попередні напрацювання представників української діаспори у цій сфері стали підґрунтям для розбудови професійних творчих спілок та об'єднань.

6. У ході дослідження міжкультурних зв'язків української діаспори встановлено, що вона зробила надзвичайно багато для збереження і розвитку як національної культури, так і для світової зокрема. Високий рівень політичної і культурної активності української спільноти у західному світі, світове визнання національної культури українців, що ґрунтується на автентичній фольклорній традиції, дають підстави говорити про високий рівень входження української музичної культури до загальносвітового культурного процесу. Саме через музичне мистецтво ставала можливою діалогічність культур, що вело до взаємопроникнення не лише етнічних кодів національних культур, але й уможливлення творчості високого професійного ґатунку поза національними межами. Культурний розвиток та мистецьке

життя українців діаспори завжди має інтегративний аспект, оскільки слугує індикатором взаємопроникнення в інший соціум та іншу культуру, виступаючи тим адаптивним інструментом, що вливається у полікультурний простір. Музичне мистецтво завдяки універсальності семантичної мови у процесі репрезентації набутків іншої культури завжди сприймається за своїм змістом та виразовими можливостями і характеристиками як щось близьке представникам інших культур.

Іноетнічне культурно-мистецьке середовище сприяло новаторським творчим пошукам в сфері творчої діяльності митців діаспори, оскільки становило собою поліхудожній конгломерат жанрово-стилістичного різноманіття. Відтак творчий доробок представників української діаспори ґрунтувався не лише на збереженні та відтворенні питомої української фольклорної музичної спадщини, але й активно вбирав новітні модерні й постмодерні віяння часу в музичній культурі, що було співзвучним загальносвітовим тенденціям розвитку музичної культури. Розвиток музичної культури північноамериканської української діаспори другої половини XX ст. був одним із важливих чинників збереження національно-культурної ідентичності українців та нині є невід'ємною складовою частиною української національної музичної культури, важливим фактором збереження і розвитку окремих її жанрів, творчих напрямів, міжкультурних взаємодій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА

Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ)

1. Акт про інкорпорацію Сенатом Канади Українського Національного Об'єднання Канади. 14 червня 1950 р. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.1 Арк.1–4.

2. Враження з першого об'їзду парафіяльних шкіл українознавства при Українській православній церкві в США. «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч.7, липень 1959 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1741. Арк. 90 (зв.).

3. Доповідь Архиєпископа Мстислава ІІІ-му Собору Української Православної Церкви в США. «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч.11, листопад 1956 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1738, арк. 128 зв. –130, 139–141.

4. Звернення КЕ УНО Канади з нагоди 30-ліття праці УНО в Канаді. Тороното, березень 1962 р. Ф.50. Оп.1. Спр.2. Арк. 186.

5. Звернення Президії УНО Канади до Президії Комітету Українців Канади, 7 квітня 1959 р. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.4. Арк. 62

6. Із обіжника ч.7/61 КЕ УНО Канади щодо освітньо-виховної діяльності об'єднання. Торонто,14 листопада 1961 р. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.2. Арк.183–184.

7. Із обіжника ч.4/64 КЕ УНО Канади, присвячений питанню двомовності та двокультурності. Торонто, 20 травня 1964 р. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.2. Арк.200.

8. Із резолюцій, прийнятих 19-ю Крайовою Конференцією УНО Канади, що відбулася в Торонто 30 серпня – 1 вересня 1958 р. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.4. Арк.45–47.

9. Зі звернення КЕ УНО Канади до батьків української молоді щодо роботи Українських Освітніх Курсів. Торонто, 20травня 1981р. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.34. Арк.4.

10. Комунікат Президії Церковної Ради Митрополії УПЦ в США про чергову сесію Церковної Ради Митрополії 6–7 лютого 1952 р. «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч. 9–10, вересень -жовтень 1951 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. No 1734, арк. 29–30.

11. Концерт українських колядок і щедрівок в Ню Йорку. «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк. ч.3, березень 1960 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1742, арк Арк. 58 (зв.)

12. Лист КЕ УНО Канади щодо Другої Студійної Конференції УНО, 23 червня 1963 р. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.4. Арк. 120.

13. Ліга української молоді Північної Америки (ЛУМПА). ЦДАЗУ. Фонд № 32. Опис № 1 «Ukrainian Youth's League of North America Bulletin». Бюлетені ЛУМПА (англ.). 24 арк.

14. Напрямні праці Комісії Культурно-виховної діяльности в зв'язку із з'їздом УНО Канади 1-3 липня 1960 р. в Канаді. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.4. Арк. 74.

15. Обіжний лист ч.7/63 КЕ УНО Канади, до Управ філій УНО, відділів УСГ і ОУК, Торонто, 25 травня 1963 р. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.2. Арк. 194.

16. Обіжний лист ч.7/57 КЕ УНО Канади щодо організації роботи Рідних Шкіл. Торонто,1 червня 1957 р. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.39. Арк.7.

17. Обіжний лист ч.9/56 КЕ УНО Канади щодо устійнення нових підручників для навчання у всіх Рідних Школах при філіях УНО, 2 серпня 1956 р. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.39. Арк.2.

18. Обіжний лист КЕ УНО Канади. Плян праці філій УНО на осінній сезон 1958 р. Торонто,1 жовтня 1958 р. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.39. Арк.14.

19. Обіжний лист КЕ УНО Канади Ч. 6/62, Шкільна Референтура, Торонто, 5 червня 1962 р. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.39. Арк.20.

20. Повідомлення «Товариства приятелів української культури в Портланді, Орегон». «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч.5, травень 1960 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1742, арк. 58 зв.–59.

21. Повідомлення «Цінний подарок до Архіву-Бібліотеки». «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч.5, травень 1952 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1734, арк. 58 зв.

22. Програма сесії для справ української культури, що відбудеться у домі Філії УНО. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.4. Арк.107

23. Свято Тараса Шевченка в Йонгставн, Огайо. «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк. ч.3, березень 1960 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1742, Арк. 58 (зв.)

24. Статут Української Православної Церкви в Злучених Державах Америки. «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч.9–10, вересень -жовтень 1951 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1733, арк.81–81 зв., –89.

25. Стаття «Архів-Бібліотека нашої церкви». «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч.4, квітень 1952 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. №1734, арк. 41зв.–42.

26. Стаття «З життя української православної громади Св. Арх. Михаїла в Вунсакет, Ровд Айленд». «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч.12, грудень 1957 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1739, арк. 142зв. – 143.

27. Стаття «З канадійських спогадів». «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк. ч.3, березень 1960 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1742, арк. 31–31 зв.

28. Стаття «Значення рідної мови» про вирішення питання української мови у "Рідній Школі" та недільної школи в одній із українських парафій УП Церкви в США. «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч.8, серпень 1959 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1741, арк. 92 зв.–93.

29. Стаття Івана Гончаренка «Принципи навчально-виховної системи в школах Української Православної Церкви в США». «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч.8, серпень 1959 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1741, арк. 79.

30. Стаття «Парафіяльні видавництва нашої церкви» про місцеві парафіяльні видання в США (українські та англомовні). «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч.8, серпень1953 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1735, арк. 95.

31. Стаття «Приклад для наслідування». «Українське Православне Слово» –місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч.9, вересень 1956 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1738, арк. 108 зв.–109.

32. Стаття «Школа українознавства при церкві Св. Михаїла в Міннеаполісі». «Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США. Нью-Йорк, ч.10, жовтень 1957 р. ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1739, арк. 117.–117зв.

33. Українська Канадійська фундація ім. Тараса Шевченка. ЦДАЗУ. Ф.50. Оп.1. Спр.34. Арк. 10.

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України)

Фонд 76

34. О.Кошиць «Про «Думку». Ф.76. Оп.1. Спр. 35. Арк.1.

Фонд 1294

35. Лист Горняткевича Д. Митрополиту Іларіону. 4 серпня 1952 р. Ф. 1294. Оп.1. Спр. 40. Арк.1.

36. Лист Маценка П. Митрополиту Іларіону. 10 листопада 1958 – 4 листопада 1960. 4 арк. Ф. 1294. Оп.1. Спр. 50. Арк.4.

37. Лист Митрополита Іларіона до Комітету українців Канади з подякою за запрошення на VI Всеукраїнський конгрес. 27 лютого 1958-1966 рр. Ф. 1294. Оп.1. Спр. 76. Арк.6.

38. Лист Митрополита Іларіона Маценку П. 17 листопада 1958 – 22 травня 1959. Ф. 1294. Оп.1. Спр. 16. Арк.4.

39. Лист Управи Собору св. Володимира в Торонто (Канада), Українського інституту св. Івана в Едмонтоні (Канада), УВАН (США) та ін. зі запрошеннями взяти участь у з'їздах, конференціях, зборах. Ф. 1294. Оп.1. Спр. 81. Арк.9.

40. Митрополит Іларіон. «Поставлю належний храм Божий у столиці Канади». Звернення до всього духовенства та парафіян УГПЦ в Канаді. Ксерокопія. Ф. 1294. Оп.1. Спр. 2. Арк.4.

Фонд 1301

41. Черінь Г. В пошану композиторові Ігореві Білогрудові. 15 березня 1986. Ф. 1301. Оп.1. Спр. 21. Арк. 13.

Фонд 1356

42. Весоловська О. М. (дружина), Олійник Р. «Завтра я сподіваюсь..», «Сняться дні колишні..». Спогади про Весоловського І.Б. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 29. Арк.10.

43. Весоловський Б. Альбом танкової музики. Для голосу в супроводі фортепіано. [Автограф], рукопис, ксерокопія. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 5. Арк.99.

44. Весоловський Б. «Багряна осінь», «Березень», «Біжить доріжка» та ін. Для голосу у супроводі фортепіано. Сл. Коломійця В.Р., Мегелика Д.Т.,

Сосюри В.М. та ін. Рукопис, ксерокопія автографа, ксерокопія рукопису. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 1. Арк.58.

45. Весоловський Б. «Верни!», «Тихо без слів», «Часом хотів би я…». Мелодії пісень та інструментальних композицій для аранжувань. Ксерокопія чорнового автографа. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 8. Арк.64.

46. Весоловський І.Б. «Вечірні настрої», «Перший сніг», «Український куяв'як». Для фортепіано. Ксерокопії автографа, рукопис. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 7. Арк.5.

47. Весоловський І. Б. «Зірка», «Зустріч». П'єси для гітари соло. Рукопис. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 10. Арк.2.

48. Весоловський І. Б. «Космічні світи», «Ліричний двовірш», «Літо». Для голосу в супроводі фортепіано. Рукопис, ксерокопія автографа, ксерокопія рукопису. Сл. Підсухи О.М., Малицького Ф.М., Слісаренка О.А. та ін. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 2. Арк.59.

49. Весоловський І. Б. Листи Весоловській О.М. (дружині). 1, 16 травня 1968 р. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 13. Арк.12.

50. Весоловський І. Б. Листи Весоловському Г.І. (сину), 5 травня 1968 р. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 12. Арк.1.

51. Весоловський Б. «Нірвана», «Прийде ще час», «Die graue Stadt». Сл. Шторма Т. Для чоловічого хору в супроводі фортепіано, мішаного хору a capella. Ксерокопія автографа. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 4. Арк.9.

52. Весоловський Б. «Ноктюрн». П'єса для фортепіано соло. Ор.1. №2. E-dur/ Ксерокопія автографа. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 9. Арк.4.

53. Весоловський Б. «Серенада», «Синії очі», «Скільки рік, скільки гір» та ін. Для голосу в супроводі фортепіано. Сл. Ключин П.Ю., Кримського А.Ю., Сосюри В.М. та ін. Рукопис, ксерокопія автографа, ксерокопія рукопису. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 3. Арк.54.

54. Весоловський Б. «Танго-серенада», «Every Time I Kiss You», «I Should't Have Sent You Those Orchids». Для голосу в супроводі фортепіано. Рукопис. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 6. Арк.7.

55. Залізняк Ю.М. (брат Весоловської О.М., дружини). «Др. Іван Богдан Весоловський…» (Біографічний нарис). Ф. 1356. Оп.1. Спр. 30. Арк.2.

56. Зорич О.Л., Рахманний Р., Терен-Юськів Т. та ін. «Квартет», «Верховина», «Лети моя тужлива пісня», «Шедеври нашої популярної музики» та ін. Стаття про життєвий та творчий шлях Весоловського І.Б. Вирізки з газет та ксерокопії газет. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 22. Арк.52.

57. Кос-Анатольський А. Листи Весоловському І.Б. 10 грудня 1968 – 6 грудня 1970. Ксерокопії. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 14. Арк.6.

58. Листування Української канадської фундації ім. Т.Г.Шевченка з мистецькими установами та приватними особами про вшанування пам’яті Весоловського І.Б. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 26. Арк.31.

59. Матеріали про діяльність Весоловського І.Б. в Українській канадській фундації ім. Т.Г.Шевченка. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 19. Арк.3.

60. Матеріали про еміграцію та громадянство. Оригінали, копії. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 16. Арк.69.

61. Перелік Весоловського І.Б. з платівок «Верба» та «Мрії». Ф. 1356. Оп.1. Спр. 11. Арк.4.

62. Протоколи засідань Комітету Стрийщини в Канаді та Організації українок Канади, присвячених творчості Весоловського І.Б. Ф. 1356. Оп.1. Спр. 28. арк. 1-13

ЛІТЕРАТУРА

63. Атаманенко А. Україна і закордонне українство. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Історичні наук*и. 2013. Вип. 21. С. 8–16.

64. Атаманенко А. Українська діаспора: проблеми і напрями дослідження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки* / відп. ред. І. Пасічник, Л. Винар, ред. А. Атаманенко. Острог; Торонто; Нью-Йорк: Національний університет

«Острозька академія», Світова Наукова Рада СКУ, Українське Історичне Товариство, 2005. Вип. 5. С. 5–20.

65. Архівна україніка в Канаді: довідник / упоряд.: І.Матяш (керівник), Р.Романовський, М.Ковтун та ін.; Держкомархів України, Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства, Канад. ін-т укр. студій Альберт. ун-ту. Київ, 2010. 886 с.

66. Архівні матеріали з історії України в Канаді / уклав Богдан Кравченко. Київ – Едмонтон: Археографічна комісія Академії наук УРСР, Канадський інститут українських студій Альбертського університету, 1990. 39 с.

67. Архімович О. Українська Вільна Академія наук в її історичному розвитку. *Українська Вільна Академія Наук: Ювілейне видання, присвячене двадцятиліттю діяльності*. 1945-1965. Нью-Йорк, 1967. С. 8–15.

68. Бачинський Ю. Українська еміграція. Т. 1. Українська еміграція у З'єднаних Державах Америки. Львів, 1914. 488 с.

69. Бачинський Ю. Українська імміграція в З'єднаних Державах Америки. Львів: Друкарня наукового товариства імені Шевченка, 1914. 492 с.

70. Бенч О. Музичне мистецтво українського зарубіжжя в постатях. *Мистецтвознавчі записки: Зб. наук. праць*. Вип. 15. Київ: Міленіум, 2009. С.10–17.

71. Березкіна В.В. Документальна спадщина видань української діаспори у фондах відділу зарубіжної україніки. Рукописна та книжкова спадщина України. 2005. Вип. 10. С. 392–406.

72. Бигар Г.П. Українська педагогічна преса Канади як фактор розвитку рідномовного шкільництва в діаспорі (друга половина ХХ ст.): авторефер. дис. … канд. пед. наук: 13.00.01 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка Прикарпатський національний ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2006. 24 с.

73. Біловус Л.І. Діяльність НТШ та питання української науки у періодичних виданнях українців США як засіб збереження національної

ідентичності. *Молодий вчений: щомісячний науковий журнал*. 2016. № 9 (36). С. 318–324.

74. Біловус Л. І. Українськомовна періодика української діаспори США у збереженні національної ідентичності (1991–2017 рр.): дис. … д-ра іст. наук / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка. Тернопіль, 2019. 941 с.

75. Біловус Л.І. Україномовні періодичні видання США про культурну самопрезентацію української діаспори як способу збереження національної ідентичності. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 5. С. 46–50.

76. Бовсунівська Н.М. Культура української діаспори Сполучених Штатів Америки (за матеріалами часопису союзу українок Америки «Наше життя» періоду 1944–1945 рр.). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки.* 2018. Випуск 1 (92). С. 43–47.

77. Богуславський О. Перший з'їзд українських журналістів США і Канади (30-31 жовтня 1965 Р.). *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2015. Випуск 40. С. 38–48.

78. Божук Л. Освітні аспекти самозбереження та розвитку українців Канади. *Україна – Канада: матеріали І Міжнародного науково-практичного У 45 конгресу з канадознавства (21–21 червня 2018 року, м. Луцьк, Україна) = Ukraine – Canada: the Materials of the First International Scholarly and Practical Congress on Canadian Studies (June 21–24, 2018, Lutsk, Ukraine).* Луцьк: Вежа-Друк, 2018. С. 228–232.

79. Божук Л. Проблеми української освіти та національного виховання на сторінках часопису «Листи до приятелів». *Український вимір. Міжнар. збірн. інформац., освіт., наук., метод. статей і матеріал. з України та діаспори:* у 3–х т. Чернігів: ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка, 2009. Число 8. Т. ІІ. С. 204–207.

80. Божук Л. Шкільництво закордонних українців як спосіб ширення українськості. URL: dspace.nau.edu.ua › bitstream › NAU (дата звернення: лютий 2019).

81. Бойко М. Десятиліття Інституту Дослідів Волині. *Літопис Волині*. Ч.5. Вінніпег, 1961. С. 3–10.

82. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891—1991 рр.). Канада, Монреаль ; Оттава : УММАН, 1991. 485 с.

83. Бугаєва О.В. Музична біографіка українців діаспори: наукова рефлексія над фондами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. праць Ін-ту біогр. дослідж*. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: В. І. Попик (голов. ред.) та ін. Київ, 2019. Вип. 17. С. 196–225.

84. Васильків Х. Українське шкільництво в США: історія, проблеми, перспективи та розвиток. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної.* 2014. Випуск 9. С. 279–290.

85. Вдовенко С. Закордонне українство в національному державотворчому процесі: ідентифікація, організація, взаємовідносини / Національна академія держ. управління при Президентові України. Чернігів: ЧДТУ, 2004. 209 с.

86. Витвицький В. Музичними шляхами. Нью-Йорк: Видавництво «Сучасність», 1989. 217 с. Бібліотека «Прологу» і «Сучасности» ч. 183.

87. Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. Едмонтон: Канадський інститут українських студій, 1961. Т. 1. Вінніпег, 1961. 295 с.

88. Воловина О. Статистичні дані про українців у США – доступні для усіх. *Свобода*. 2010. Ч. 13. С. 11–16.

89. Волощук О. Стиль «world music» у виконавській творчості скрипаля Василя Попадюка (Канада). *Вісник Прикарпатського нац. університету. Мистецтвознавство*. 2009-2010. Вип. 17/18. С. 31–35.

90. Герега М. Поліінструменталізм у стилістиці фортепіанних композицій Оксани Герасименко. *Молодь і ринок*. 2010. №7 – 8. С. 66– 69.

91. Герегова С. Українські митці в організації культурно-мистецького життя українців в Америці (наприкінці 40-х – 60-ті роки 20-го ст.). Історико-

політичні проблеми сучасного світу. 2010. Т. 21–22. С. 153–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ (дата звернення: тарвень 2018).

92. Горбатюк Н. П. Роль української діаспори Канади в формуванні українсько-канадських відносин (1991-1997 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Одес. держ. ун-т ім. І.І.Мечникова. Одеса, 1999. 18 с.

93. Горожанкіна О. Ідентичність та національна свідомість дітей української громади м. Торонто (Канада). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Випуск 139. С. 139–144.

94. Гомотюк О., Недошитко І. Українська діаспора США у процесах українського державотворення: перспективи дослідження. *Мандрівець*. 2014. № 5. С. 48–53.

95. Гримич М. В. Ідентичність, етнічність, етнічна ідентичність. *Етнічна історія народів Європи*. 2009. № 28. С. 46–55.

96. Гриньох Н. Діяльність українських науково-історичних установ у Канаді в 50-80 рр. XX ст. *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Перша міжнародна наукова конференція*. Збірник доповідей. Львів, 2006. С. 172–180.

97. Грищенко О.М. Преса українців північноамериканського континенту як чинник збереження їхньої етнічної ідентичності (1990-ті роки): авторефер. дис. … канд. іст. наук: 17.00.02 / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 1997. 22 с.

98. Грищук Т. Внесок української західної діаспори у світову культуру. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2010. Т. 21–22. С. 224–228.

99. Грищук Т.В. Зарубіжне українознавство як фактор цивілізаційного діалогу (роль і внесок західної діаспори): автореф. дис. … канд. політ. наук: 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Чернівці, 2011. 20 с.

100. Денисюк Ж.З. Видання історичних праць Інститутом Дослідів Волині (1949-2007 рр.). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2015. № 4. С. 45–49.

101. Депутат О. Етапи розвитку української пісні на теренах Канади. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Національної музичної академії України імені Петра Чайковського. Серія: Мистецтвознавство*. № 3 (15). 2005. С. 72–76.

102. Депутат О. Основні напрямки музичного життя українців Канади. *Перша Міжнародна конференція «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. 8-10 березня 2006 р*., м. Львів. С. 469–473.

103. Десятиліття Української Вільної Академії Наук у США, 1950-1960. Нью-Йорк, 1961. 32 с.

104. Дзира О.І. Вітчизняні дослідження історії української діаспори Канади у міжвоєний період. *Рукописна та книжкова спадщина України: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів*. Київ, 2017. Вип. 21. С. 283–298.

105. Дорогих Л.В. Аматорське мистецтво як історико-культурне явище (на матеріалах України другої половини XIX ст.): автореф. дис... канд. іст. наук: 17.00.01 / Київ. держ. ун-т культури і мистецтв. Київ, 1998. 20 с.

106. Дричак С.В. Особливості функціонування громадських культурно-просвітницьких організацій українців в діаспорі (на прикладі США та Канади). *Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні : зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф*. / [редкол. : Н. В. Федотова (гол. ред.) та ін.]. Миколаїв : МФ КНУКіМ, 2018. Ч. 1. С. 65–68.

107. Дьолог О. Українська діаспора: Історія формування та сучасність *Українознавчий альманах*. 2013. Випуск 11. С. 30–33.

108. Дутчак В. Бандурне мистецтво в системі музичної культури української діаспори. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 2015. Вип. 23. С. 175–180.

109. Дутчак В. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя XX – початку XXI століття: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2013. 488 с.

110. Дутчак В. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя як національно-культурний феномен XX – початку XXI століть. *Вісник Львівського університету. Серія мист-во*. 2015. Вип. 16. Ч. 2. С. 34–47.

111. Дутчак В.Г. Основні тенденції в сучасному бандурному виконавстві України та української діаспори. *Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність* : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманіт.ун-т, Ін-т мистецтв; редактор-упорядник Л. І. Горіна. Рівне: Волин. обереги, 2017. С. 5–13.

112. Дутчак В. Трансформація ансамблевого виконавства бандуристів України та діаспори. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія*. 2009. Вип. 23. Ч.2. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pspo/2009_23_2/violetta.pdf. (дата звернення серпень 2016).

113. Дутчак В. Форми, жанри і стилі виконавства в бандурному мистецтві українського зарубіжжя: звукове відтворення. *Етнос і культура*. 2011–2012. № 8–9. С. 142–148.

114. Євтух В. Українські етнічні групи в США і Канаді: соціально-економічний аспект. Київ, 1980. 54 с.

115. Євтух В., Ковальчук О., Попок А., Трощинський В. Українська етнічність поза межами України. *Народна творчість та етнографія*. 2010. №4. С. 5–20.

116. Єлейко І. Передумови та особливості міграції українського населення до США. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2016. Випуск 39. С. 187–194.

117. Ємець Т. Інституювання еміграційного українського руху в XX ст. *Українознавчий альманах*. 2012. Випуск 7. С. 174–176.

118. Єсипок В.М., Іваниш А. А. Творчий та історичний шлях капели бандуристів імені Т. Шевченка. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (53) січень. С. 139–143.

119. Журба і пісня Квітки Цісик. *ZN,UA*. 2013. № 4. URL: http://gazeta.dt.ua/ personalities/zhurba-i-pisnya-kvitki-cisik-_.html (дата звернення: квітень 2019).

120. Зарубіжні українці: Довідник / С. Лабезник, Л. Лещенко, Ю. Макар та ін. Київ, 1991. 252 с.

121. Заставний Ф.Д. Українська діаспора. Львів: Світ, 1991. 120 с.

122. Заячук Ю.Д. Організаційно-педагогічні основи діяльності українознавчих інституцій у системі вищої освіти Канади (40–90-і рр. хх ст.): автореф. дис. … канд пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Івано-Франківськ, 2004. 22 с.

123. Збірник на пошану Григорія Китастого / Упоряд. Якова Гурського. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США. Музикологічна секція. 1980: 294 с.

124. Збірник українських народних танців / Упоряд. П. Григор'єв. Нью-Йорк: Українське Видавництво «Говерля», 1962. 95 с.

125. Золоті роковини: До 50-річчя великої української національної революції та відновлення української державності. 1917-1967: Календар-альманах українського народного союзу на 1967 рік. Джерсі-Сіті, Нью-Йорк: Вид-во «Свобода», 1966. 257 с.

126. Ігнатова Л. П. Сучасна музична культура: тенденції розвитку. *Актуальні питання культурології*. 2016. Випуск 16. С. 235–239.

127. Історія української іммігрaції в Америці: збереження культурної спадщини / М. Куропась, пер. на укр. мову В. Павловський, вист. підгот. М. Шуст, Х. Певна. Нью-Йорк: Укр. музей, 1984. 99 с.

128. Каган М. Философия культуры. СПб, 1996. 415 с.

129. Калениченко А. Академічна інструментальна музика української діаспори у першому наближенні (жанровий аспект). *Музична україністика: сучасний вимір*. Київ: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, 2009. Вип. 3. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/39413 (дата звернення: квітень 2019).

130. Калиновська І., Янчук А. Минуле, сучасне й майбутнє Наукового товариства імені Т. Шевченка в Канаді. *Україна – Канада: матеріали І Міжнародного науково-практичного У 45 конгресу з канадознавства (21–21 червня 2018 року, м. Луцьк, Україна) = Ukraine – Canada: the Materials of the First International Scholarly and Practical Congress on Canadian Studies (June 21–24, 2018, Lutsk, Ukraine).* Луцьк: Вежа-Друк, 2018. С. 233–237.

131. Карась Г. Культурологічні аспекти музикознавчої та музично-публіцистичної діяльності Романа Савицького-молодшого. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : зб. наук. праць. Київ: Міленіум, 2009. Вип. XXIII. С. 246–253.

132. Карась Г. Культуротворча діяльність Павла Маценка в контексті розвитку українського хорового мистецтва в діаспорі. *Молодь і ринок*. 2011. № 10. С. 54–58.

133. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі XX століття: [моногр.]. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. 1164 с.

134. Карась Г.В. Особливості загальної музичної освіти української діаспори XX століття. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2014. Вип. 16. С. 278–285.

135. Карась Г. Українська музична культура західної діаспори як соціокультурний феномен XX століття: автореф. дис…. доктора мистецтвознавства: 26.00.01 – теорія та історія культури / НАКККіМ. Київ, 2014. 44 с.

136. Карась Г. Українське музичне діаспорознавство як новий напрям сучасного мистецтвознавства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. Серія «Історичні науки». 2015. Випуск 23. С.171–174.

137. Качараба С. Греко-католицька церква у США наприкінці XIX – на початку XX ст.: проблеми становлення. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* 2012. № 21. С. 361–368.

138. Кіщенко О.С. Особливості української освіти в діаспорі: порівняльний аспект. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць*. 2010. Вип. 42. С. 50–54.

139. Квітка Цісик: життя видатної виконавиці. *Велика епоха*. 2013. № 10. URL: http://www. epochtimes.com.ua/life/mans-fate/kvitka-tsisyk-zhyttya-vydatnoyi-vykonavytsi109509.html (дата звернення: лютий 2019).

140. Квітка Цісик – історичне повернення. *Українська Правда. Життя*, 21 жовтня 2008. URL: https://life.pravda.com.ua/columns/2008/10/21/9386/ (дата звернення: травень 2019).

141. Кірсенко М. Перегук і витоки українсько-американських взаємин. *Американська історія та політика*. 2016. № 1. С. 73–79.

142. Ковальчук О.О. Двомовна освіта як чинник збереження ідентичності українців в Канаді та їх інтеграції в суспільство (кінець XIX-перша половина XX ст.). *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2013. Вип. 14. С. 25–42.

143. Ковальчук О.О. Освітня діяльність українців Канади і США (кінець XIX – поч. 40-х рр. XX ст.). *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: зб. ст.* К., 1999. Вип.3. С. 236–268.

144. Ковач Є. Інформаційний простір українців у США. *Українознавчий альманах.* 2014. Випуск 15. С. 216–218.

145. Ковпак В. Архівні колекції як складник інформаційно-комунікаційної діяльності української еміграції. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 9. С. 34–37.

146. Ковпак В.А. Інформаційно-комунікаційна діяльність післявоєнної української еміграції: смислова матриця ідеї нації: дис. … д-ра наук із соц.. комунікацій / Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2016. 480 с.

147. Козак С.Б. З архівів діаспори: журнал «Київ». Рукописна та книжкова спадщина України: *Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів*. К., 2017. Вип. 21. С. 318–329.

148. Козаренко О. Феномен української національної музичної мови Львів, 2000. 286 с.

149. Козловець М.А., Михайлова М.О. Мультикультуралізм і проблема єдності суспільства. *XX століття – етнонаціональний вимір та проблеми Голокосту: зб. наук. праць за матер. міжнарод. наук.-практ. конф., 22–23 жовтня 2010 р*. Житомир, 2010. С. 464–472.

150. Композитори української діаспори : бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ : Обл. держ. універс. б-ка ім. І. Франка, 2007. 43 с.

151. Кондрашевська Ю. Національно-культурні здобутки українців Канади. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки».* 2015. Вип. 23. С. 204–208.

152. Кондрашевська Ю. Проблема збереження національної ідентичності української діаспори (на прикладі українців Канади в другій половині XX ст.) *Схід*. 2017. № 1 (147). С. 64–69.

153. Копсергенова Г.М. Киномюзикл «Вестсайдская история» Л. Берстайна в аспекте специфики жанра. *Научная палитра*. 2018. № 2 (20). С. 9–15.

154. Корольов В. Українці в Америці. Київ: Тов. «Просвіта» у Києві, 1909.

155. Коротич О.М. Міжкультурні практики українців у США. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: Матеріали звітно-наукової конференції викладачів, аспірантів і докторантів Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій* / гол. ред. В.Б. Євтух. Вип. 1. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2015. С. 40–42.

156. Коротич О. Українська етнічність у США: репрезентація в україномовній літературі. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент : збірник наукових праць* / [Ред. кол.: Євтух В.Б. (відп. ред.)]. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. Вип. 12. С. 41–55.

157. Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади у двох книгах. Кн. 2 / Ін-т л-ри НАН України, Канадський ін-т укр. студій, Укр. вільна академія наук (США). Київ : Смолоскип, 2008. 507, [5] с.

158. Костюк Н. Музична культура Західної України 20–30-х років ХХ століття: ідеї поступу і розвиток національних традицій : автореф. дис. … канд. мистецтвознав. : 17.00.01. Київ, 1998. 23 с.

159. Кошиць О. З піснею через світ. Подорож Української республіканської капели. Вінніпег, 1952. Т. 1. 194 с.

160. Кошиць О. З піснею через світ. Із «Щоденника» О. Кошиця. Вінніпег, 1970. Т. 2. 119 с.

161. Кошиць О. Про Українську Пісню й Музику. Б.м.: Вид. «Організації Культурно-Освітних Працівників ім. О. Кошиця в Канаді», б.д. 40 с.

162. Кошиць О. Спогади: в 2 томах. Т.1. Вінніпег: Видавництво «Культура й Освіта», б.р. 367 с.

163. Кошиць О. Спогади: в 2 томах. Т.2. Вінніпег: Видавництво «Культура й Освіта», б.р. 272 с.

164. Краснодемська І. Розвиток українознавчих досліджень у США та Канаді (70-80-ті рр. ХХ ст.). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки».* 2015. Вип. 23. С. 109–114.

165. Кривда Н.Ю. Мистецтво як доля: мистецькі пошуки української діаспори середини ХХ століття. *Гуманітарний часопис*. 2006. № 2. С. 41–48.

166. Кривда Н.Ю. Українська діаспора: досвід культуротворення: дис. ... д-ра філос. наук: спец. 09.00.12 / КНУТШ. Київ, 2009. 459 с.

167. Кулинич Т. Передумови та організація Українського музичного інституту Америки. *Магістерський науковий вісник.* 2013. №19. С. 147−152.

168. Курбанова Л.В. Композиторсько-редакційна діяльність Павла Маценка: збереження традицій національного хорового мистецтва в українській західній діаспорі. *Вісник НАКККіМ*. 2018. №4. С. 355–360.

169. Куропась М. Історія української еміграції в Америці: Збереження культурної спадщини / Пер. на укр. мову В. Павловський. Нью-Йорк: Український музей, 1984. 125 с.

170. Куропась С. Спогади з України й 60 років в Америці. Нью-Йорк-Париж-Чикаго, 1988. 575 с.

171. Куропась М. Українсько-американська твердиня: перші сто років історії Українського Народного Союзу. Острог; Чикаго: Вид-во: Острозька Академія, 2004. 682 с.

172. Лазаревич Є. Антін Рудницький як музикознавець (у 110-ту річницю від дня народження). *Українська музика*. 2012. 1(3). С. 80–86.

173. Лазебник С.Ю. Закордонне українство: витоки та сьогодення. Київ: Істина, 2007. 160 с.

174. Лановк Б. Внесок української еміграції в розвиток національної та світової культури. Тернопіль, 2000. 410 с.

175. Лащенко А. З історії київської хорової школи. Київ: Музична Україна, 2007. 198 с.

176. Левицький І. Нарис історії музики. Нью-Йорк: Укр. Вид-во «Говерля», 1965. 64 с.

177. Левицький І. Основи теорії музики. Нью-Йорк: Видавництво «Говерля», 1966. 56 с.

178. Левицький І. Популярна наука гармонії. Нью-Йорк: Видавництво «Говерля», 1966. 92 с.

179. Лендьєл М. Участь американських українців у функціонуванні органів державної влади та політичних структур США (1945–1991 рр.). *Український історичний журнал*. 1998. № 4. С. 81–90.

180. Леонард Бернстайн.
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Леонард_Бернстайн (дата звернення: грудень 2018).

181. Ліричний маніфест свободи Квітки Цісик. ZN,UA. 2006. № 2. URL: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/lirichniy_manifest_svobodi_kvitki_tsisik.html (дата звернення: грудень 2018).

182. Логвінова Д. Мультикультуралізм як еволюційна сходинка канадського націєтворчого процесу. *Україна – Канада: матеріали І Міжнародного науково-практичного У 45 конгресу з канадознавства (21–21 червня 2018 року, м. Луцьк, Україна) = Ukraine – Canada: the Materials of the First International Scholarly and Practical Congress on Canadian Studies (June 21–24, 2018, Lutsk, Ukraine)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. С. 41–44.

183. Луньо П.Є., Домазар С.О. Патріотичний ліризм творчості Квітки Цісик як джерело образності хореографічних номерів. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 189–192.

184. Макар В.Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади: дис... канд. політ. наук: 23.00.05 / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Київ, 2004. 254 с.

185. Макар Ю. Українська діаспора: походження, характер, сучасний стан. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Історичні науки*. 2007. Вип. 9. С. 9–19.

186. Маркович З. Співають соловейки: збірник пісень для вокального жіночого тріо. Філадельфія: Видавництво М.П. Коць, 1974. 56 с.

187. Маркусь В. Українська західна діаспора на порозі XXI ст. *Українська діаспора.* 1993. Ч. 3. С. 24–32.

188. Маркусь В. Українська спільнота в широкому американському суспільстві: проблеми і спостереження. Українці в американському та канадському суспільствах: соціологічний збірник. Джерсі Сіті, 1976. Т. 1. С. 258–277.

189. Мартинюк Ю. Особи українського походження в політичному житті Канади. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2011. Вип. 23-24. С. 224–227.

190. Марунчак М. Студії до історії українців Канади : у 5 т. Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1980. Т. 5 : Розвідки та документи міжвоєнної доби. С. 246–293.

191. Матвійчук Н. Проблема етнонаціональної ідентичності українців у США в науковому доробку М. Куропася. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія».* 2015. Вип. 23. С. 159–165.

192. Матяш І.Б. Архівна україніка в Канаді : історіографія, типологія, зміст. Київ: Горобець, 2008. 151 с.

193. Матяш І.Б. Архівна та рукописна україніка : зміст та обсяг поняття, проблема інкорпорації до національного архівного фонду України (на прикладі архіві Канади). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. Київ : Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2007. № 1. С. 17–46.

194. Матяш І. Село спадщини української культури («Ukrainian Cultural Heritage Village») / Держкомархів України, УНДІАСД. *Українська архівна енциклопедія* Київ, 2008. С. 726–727.

195. Матяш І. Український фольклорний архів Богдана Медвідського. Українська архівна енциклопедія / Держкомархів України, УНДІАСД. *Українська архівна енциклопедія* Київ, 2008. С. 782.

196. Маценко П. Давня українська музика і сучасність. Вінніпег: Видавництво «Культура й Освіта», 1952. 30 с.

197. Маценко П. Українські канти. Вінніпег: Інститут Дослідів Волині ч. 43, 1981. 22 с.

198. Машкова І. Освітня діяльність української діаспори в Канаді: історико-педагогічний аспект. *Українознавчий альманах*. 2014. Випуск 17. С. 230–233.

199. Машкова І. Українська педагогічна періодика Канади як фактор розвитку сучасної українознавчої освіти. *Українознавчий альманах*. 2015. Випуск 18. С. 188–192.

200. Мгерян С.С. К истории появления «West side story» Л. Бернстайна *Искусство глазами молодых: материалы IX Международной (XIII Всероссийской) научной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых.* 2017. С. 115–116.

201. Медвідь О.Б. Роль культурно-освітніх організацій у збереженні національної культури українців у США. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2011. Вип. 28. С. 152–155.

202. Мельник О. Вона зачаровувала своїм голосом континенти : Квітка Цісик. *Урядовий кур'єр*. 2013. 4 квітня. С. 12.

203. Мерфі Н. Українці в США: збереження національних та культурних традицій. Донецьк: Ноулідж, 2010. 247 с.

204. Михальчишин Я. З музикою крізь життя / упор., вст. стаття Л. В. Мелех-Яросевич. Львів : Каменяр, 1992. 231 с.

205. Мишуга Л. Як формувався світогляд українського емігранта в Америці. *Пропам'ятна книга, видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського Народного Союзу*. Джерзі Ситі, Нью-Джерзі: Накладом Українського Народного Союзу, 1936. С. 18–170.

206. Мішалов В.Ю. Харківська бандура – Культурологічно-мистецькі аспекти ґенези і розвитку виконавства на українському народному інструменті. Харків – Торонто, 2013. 368 с.

207. Міяковський В., Волошина О., Іванівська Т. Музей-архів ім. Дмитра Антоновича (1945-1965): відбитка з Ювілейного видання, присвяченого двадцятиліттю діяльности УВАН, 1945-1965. Нью-Йорк, 1967. 12 с.

208. Молчко У. Культурно-освітній потенціал інструментальних творів Богдана Весоловського. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2014. №1 (12). С. 59–65.

209. Молчко У. Творчий внесок музичних діячів з Бойківщини в розвиток української культури діаспори. *Перша Міжнародна конференція «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті.* 8-10 березня 2006 р., м. Львів. С. 473–480.

210. Моцюк В. Українці та українська ідентичність у сучасному світі / В.І. Моцюк, В.Ю. Макар, С.Д. Попик. Чернівці: Прут, 2005. 400 с.

211. Муха А. Композитори України та української діаспори. Довідник. Київ : Музична Україна, 2004. 352 с.

212. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. Київ, 1994. 413 с.

213. Нагачевський А., Маєрчик М. Особливості української фольклористики в Канаді. *Народознавчі Зошити*. 2010. №3–4. С. 293–309.

214. Нагорна Л. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. *Український менеджмент.* Київ: Український центр політичного менеджменту, 2003. № 2. С. 14–30.

215. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939. Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. 272 с.

216. Наша сцена: художня самодіяльність українських поселенців у Канаді / Упоряд. П. Кравчука. Торонто: Видавниче товариство «Кобзар», 1981. 492 с.

217. Недошитко І. Інформаційний простір українців у США. *Гілея*. 2012. Вип. 58. С. 688–696.

218. Недужко Ю. Українська діаспора в процесі відновлення державної незалежності України (середина 40-х – початок 90-х років XX століття) / НАН України, Ін-т європ. дослідж. НАН України. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. 618 с.

219. Німилович О. Фортепіанні цикли Ігоря Соневицького та їх роль у збагаченні навчально-педагогічного репертуару вищої та середньої школи. *Етнос. Культура. Нація*. Випуск IV. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Дрогобич: Коло, 2004. С. 136–144.

220. Німилович О., Філоненко Л. Мистецькі взаємини Мирослава Антоновича і Йосипа Гошуляка – відомих музикантів української діаспори. *Молодь і ринок*. 2011.№5 (76). С. 99–104.

221. Огієнко О.І. Голос в єдиному екземплярі. *Матеріали XII регіональної науково-практичної студентської конференції «Українська молодь. Духовність. Мораль. Громадянськість*». Рубіжне: РПК, 2017. С. 151–153.

222. Обух Л. Збереження надбань української церковної хорової музики на прикладі видань УПЦ в США. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія».* 2010. Вип. 6. С. 56–62.

223. Обух Л. Провідні тенденції української музичної освіти західної діаспори (початок ХХ – ХХІ ст): автореф. дис. канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво». Львів, 2014. 18 с.

224. Обух Л. Осередки музичної освіти в українських духовних закладах західної діаспори. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки*. 2015. Вип. 23. С. 181–186.

225. Обух Л. Роль засобів масової інформації в музично-освітніх процесах української західної діаспори. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавств*о. 2014. № 2. С. 9–15.

226. Опера Антона Рудницького «Анна Ярославна» на лібретто Леоніда Полтави. Джерзі Сіті: Український Народний Союз, 1969. 24 с.

227. Осмачко Ю. Концертна діяльність піаністки Дарії Гординської-Каранович в контексті розвитку музичного мистецтва української діаспори США. *Молодь і ринок.* 2018. №5 (160). С. 160–165.

228. Осмачко Ю. Музикознавча спадщина Д. Гординської-Каранович та її роль у розкритті музичного життя української діаспори США. *Молодь і ринок*. 2019. № 3. С. 176–182.

229. Осташ І.І. Бонді або повернення Богдана Весоловського / За наук. ред. д.і.н. М.Гримич. Київ: Дуліби, 2013. 328 с.

230. Палієнко М.Г. Архівна спадщина української еміграції: основні етапи формування. *Архіви України*. 2011. № 6 (276). С. 10–20.

231. Палієнко М. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій). Київ : Темпора, 2008. 688 с.

232. Педагогічний репертуар для скрипки. Нью-Йорк: Українське видавництво «Говерля», 1965. 16 с. (Дитяча музична школа).

233. Перелік фондів, що містять документи архівної україніки в США / Держ. архів. Служба України, УНДІАСД; упоряд.: О. Волкотруб, І. Заболотна, М. Ковтун, Л. Ліствіна, Р. Романовський, А. Титаренко. Київ, 2013. 258 с.

234. Перші мелодії: Дитяча музична школа, підготовчий репертуар / Упоряд та ред. В.Стеценка. Нью-Йорк: Укр. Вид-во «Говерля», 1965. 24 с.

235. Підскальна О. Мультикультуралізм як феномен постсучасного світу. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип. 3–4(83–84). С. 108–120.

236. Плазова Т. Діяльність наукових та освітньо-виховних осередків української діаспори у повоєнні роки. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2013. Випуск 25. С. 147–152.

237. Плазова Т. Суспільно-політична та культурно-просвітницька діяльність наукових осередків української діаспори в США. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2010. Випуск 22. С. 28−33.

238. Полтавець О.М. Наукові та культурні осередки української діаспори в США як репрезентанти політики пам’яті. *Національна та історична пам’ять*. 2013. Вип. 8. С. 188–189.

239. Попадюк Василь Васильович URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Попадюк_Василь_Васильович (дата звернення: квітень 2019).

240. Потієнко С.В. Становлення спеціалізованих періодичних друкованих видань та еволюція української музичної періодики для бандуристів. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку.* 2016. Випуск 22. С. 174–182.

241. Радкевич Ю.М. Сучасний стан українського музичного діаспорознавства (на матеріалі виконавського стилю Квітки Цісик). *Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство.* Київ: Міленіум, 2018. Вип. І. (10). С. 324–328.

242. Рачковська О. Музична творчість в архівних документах. *Архіви України*. 2009. № 1–2(263). С. 124–128.

243. Решетченко Д. Вищі освітні курси у культурно-освітній сфері життя українців Канади (1940–1981). *Вісник Центрального державного архіву зарубіжної україніки*. Кам'янець-Подільський, 2013. Вип.2. С. 177.

244. Рєзник (Дружга) І. До проблеми технологічного мислення бандуриста в контексті сучасної музичної педагогіки. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2014. Випуск 110. С. 171–182.

245. Рідна пісня. Збірник для фортепіяна, ґітари або гармонії / Аранж. А. Гнатишин, Б. Заревич. Нью-Йорк: Книгарня «Сурма», б.д. 64 с.

246. Рудик С.Я. Переселення українських біженців і переміщених осіб до США та Канади після Другої світової війни: причини, особливості, наслідки (1945 - 1953 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / НАН України. Ін-т історії України. Київ, 2003. 20 с.

247. Рудницький А. Про музику і музик / Наукове Товариство ім. Шевченка. Бібліотека Українознавства т. 39. Нью-Йорк: 1980. 336 с.

248. Рудницький А. Українська музика: історично-критичний огляд. Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. 406 с.

249. Рудницький Я. З подорожей по Канаді 1949-1959. Монреаль, Видавництво Івана Тиктора, б.р. 128 с. Клюб приятелів української книжки ч. 33.

250. Саранча Г.В. Соціально-політична та культурна адаптація третьої хвилі української еміграції у Сполучених Штатах Америки (40–70 роки XX століття): автореф. дис. … канд. істор. наук. Київ, 2006. 17 с.

251. Саранча Г. Сучасна еміграція у США: проблеми адаптації та збереження зв'язків з Україною. *Наукові записки Терноп. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка* / За заг. ред. І. С. Зуляка. Тернопіль, 2010. Вип. 2. С. 213–218.

252. Саранча Г. Школи українознавства як чинник збереження національної культури в діаспорі США. *Історичні науки: зб. наук. праць*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. Вип. 6. С. 96–101.

253. Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. Вид. 3-є, доповнене. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2008. 560 с.

254. Сивохіп В. Композиторська спадщина Зиновія Лиська: деякі штрихи до питання музичного стилю. *Музика Галичини* / Ред. Ю. Ясиновський. Т.2. Львів: Сполом, 1999. С. 272–275.

255. Слабошпицький М. Не загублена українська людина (55 портретів з української діаспори). Київ, 2004. 479 с.

256. Славутич Я. У вирі багатокультурности. Спогади учасника. Едмонтон: Видавництво «Славута», 1988. 224 с.

257. Созанський Й.Й. Жанрова палітра симфонічної музики композиторів української діаспори. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*. 2014. № 2. С. 128–137.

258. Соневицький І. Артем Ведель і його музична спадщина = Sonevytsky, Ihor. Artem Vedel and his musical legacy. Нью-Йорк, 1966. 180 с. (УВАН, Музикологічна секція)

259. Сорокіна О. Архівні фонди як джерела діяльності українських емігрантів ХХ століття. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. *Історія.* 2014. 5(123). С. 55–58.

260. Сорокіна О. Огляд історії української еміграції: ґенеза, напрями формування організаційних осередків. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис.* 2015. Число. 13. С. 58–65.

261. Сорочук Л. Соціокультурне життя української діаспори як чинник збереження національної культури у західному світі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство*. 2014. № 1(17). С. 62–65.

262. Сорочук Л. Фольклорна традиція в українському зарубіжжі: форми збереження та культуропредставлення. *Українознавчий альманах*. 2012. Вип.7. С. 152–154.

263. Срібна М. Діяльність української діаспори в США та Канаді у др. пол. XX ст. – поч. XXI ст. за матеріалами фондової колекції Національного музею історії України. *Американська історія та політика*. 2016. № 1. С. 145–151.

264. Срібняк І. Матеріали українських та зарубіжних архівів як джерело з історії таборів полонених та інтернованих українців у країнах Європи (1914-1924 рр.). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: «Історичні Науки»*. Вип. 5: Матеріали Першої міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження» / Відп. ред. І.Пасічник, Л.Вінар, ред. А.Атаманенко. Острог; Торонто; Нью-Йорк, 2005. С. 169–184.

265. Стеткевич О. Українське шкільництво в Америці. *Пропам'ятна книга, видана з нагоди сорокалітнього ювілею українського народного союзу* / ред. Л. Мишуга. Джерзі Сіті, Ню Джерзі, 1936. 340 с.

266. Сухобокова О. Інтеграція української діаспори у політичне життя Канади. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2011. Вип. 105. С. 52–56.

267. Сухобокова О. Консолідація української діаспори США та її інтеграція у політичне життя держави (початок XX ст. – 1980-ті рр.). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія.* 2012.Вип. 112. С. 47–50.

268. Сятецький К. Український хор «Думка» з Нью-Йорка: етапи становлення, розвитку і творчих злетів колективу. *Молодь і ринок*. 2012. № 10. С. 59–64.

269. Тесля І., Юзик П. Українці в Канаді – їх розвиток та досягнення Мюнхен, 1968. 78 с.

270. Терборн Г. Мультикультурные общества. *Социологическое обозрение*. 2001.Том 1. № 1. С. 50–67.

271. Твардовський О., Попович О. Січовими шляхами: Історія українського спортивно-виховного товариства «Чорноморська Січ» в Нью-Арку (1924-1989). Нью-Арк, Джерсі-Сіті: б.в., 1989. 416 с.

272. Темірова Н. Формування історичних документаційних центрів: досвід української діаспори. *Донецький вісник Наук. т-ва ім. Шевченка. Сер. «Історія».* Донецьк, 2012. С. 15–22.

273. Ткачук Б.Ю. Ударні інструменти в народно-інструментальному виконавстві України та української діаспори. *Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність: зб. наук. пр.* / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв; редактор-упорядник Л.І. Горіна. Рівне : Волин. обереги, 2017. С. 188–195.

274. Толопко Л. Трудові українці США. Нью-Йорк: Ліга американських українців, 1984. Кн.1. 1890-1924 рр. 199 с.

275. Третій світовий конгрес вільних українців 1978. Торонто – Нью-Йорк –Лондон, 1988. 313 с.

276. Тригуб П.М., Мерфі Н. Українська діаспора в США: збереження традицій національної культури (історіографія проблеми). *Наукові праці*. 2007. Том 74. Випуск 61. С. 122–133.

277. Трощинський В. Українці в світі / В. Трощинський, А. Шевченко. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 352 с.

278. Тюрменко І. Архівні фонди Канади як джерело до вивчення українознавчих проблем XX ст. *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: тези доповідей. Перша міжнародна*

наукова конференція (8–10 березня 2006, Львів). Львів: Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету Львівська політехніка, 2006. С. 309–311.

279. Тюрменко І. Роль Української Православної Церкви в Канаді у збереженні національних та культурних цінностей (друга половина 40-х – початок 70-х років XX ст.). *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті*: міжнар. наук.-практ. конф., 18-20 червня 2008 р.: тези доп. Львів, 2008. 211 с.

280. УВАН [офіційний сайт]. URL: https://uvan.org/archives/ (дата зверення: листопад 2019).

281. Українська музика та фольклор у світі. URL: http://www. history.org.ua/?l=EHU&verbvar=Kanada&abcvar=14&bbcvar=1 (дата звернення: червень 2018).

282. Українське національне об'єднання в Канаді (УНО): документи з фондів ЦДАЗУ / Державна архівна служба України, ЦДАЗУ. Київ, 2015. 172 с.

283. Українські народні мелодії / зібрав і зредагував Зіновій Лисько = Ukrainian folk melodies /. collected and edited by Zenowij Lysko. Т. 2. Нью-Йорк, 1964. 575 с.

284. Українські народні мелодії / зібрав і зредагував Зіновій Лисько = Ukrainian folk melodies / collected and edited by Zenowij Lysko. Т. 1. Нью-Йорк, 1967. 565 с.

285. Українські народні мелодії / зібрав і зредагував Зіновій Лисько = Ukrainian Folk Melodies / collected and edited by Zenowij Lysko. Т. 5. Нью-Йорк, 1970. 574 с.

286. Українські народні мелодії / зібрав і зредагував Зіновій Лисько = Ukrainian Folk Melodies / collected and edited by Zenowij Lysko. Т. 8. Торонто; Нью-Йорк, 1986. 573 с.

287. Федина С. Особливості формування та розвитку української громади у США. *Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика,*

економіка, право, суспільство. Ч. 1 : зб. матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15.05.2015) / упоряд. Калитчак Р. Г., Зазуляк З. М. Львів : Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 364–367.

288. Федорняк Н.Б. Народний музичний інструментарій української діаспори Америки: автентичне та професійне виконавство. *Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність*: зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв; редактор-упорядник Л.І. Горіна. Рівне : Волин. обереги, 2017. С. 216–222.

289. Федорняк–Савчук Н. Український фольклор і його трансформація у виконавській творчості Василя Попадюка. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2014. Вип. 20 (т.1). С. 260–264.

290. Федчун Т.О. Фортепіанне мистецтво Західної України XIX — першої половини XX століття в контексті полікультурних процесів: автореф. дис. канд. мист. Львів, 2012. 20 с.

291. Фондера Р.В. До історії розвитку українського народного танцю в Канаді (20-ті рр. XX – початок XXI ст.). *Культура народов Причерноморья*, 2009. № 163. С. 72−75.

292. Форостюк І.В. До питання збереження національних особливостей в умовах іншокультурного середовища. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. № 6 (53). С. 212–217.

293. Хрипун Р., Німилович О. Твори великої форми композиторів української діаспори та їх рецепція в сучасній педагогічній практиці. *Молодь і ринок.* 2017. № 10 (153). С. 118–124.

294. Христенко О.В. Першопочатки історії української канадської діаспори очима канадців. *Гуманітарний журнал*. 2009. № 1–2 (40–41). С. 134–142.

295. Чайка В.В. Діяльність музичних колективів української діаспори в США та Канаді другої половини XX ст. *Гілея: науковий вісник*. Київ: Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 144 (№5). Ч. 1. Історичні науки. С. 145–149

296. Чайка В.В. Композиторська творча діяльність представників північноамериканської української діаспори другої половини ХХ століття. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.* Серія: Історичні науки». 2019. Том 30 (69). № 4. Київ: ТНУ ім. В.І. Вернадського, 2020. С. 111–116.

297. Чайка В.В. Музична культура української діаспори США та Канади в контексті суспільно-культурного життя ХХ ст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія. Міжнародні відносини. Ужгород, 2018. Випуск 4. С. 24–29.

298. Чайка В.В. Розвиток культурно-музичних осередків української діаспори в країнах Північної Америки кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.* Серія: Історичні науки. Том 29 (68). № 2. Київ: ТНУ ім. В.І. Вернадського, 2018. С. 26–30.

299. Чайка В.В. Міжкультурна взаємодія української північно-американської діаспори в контексті політики мультикультурності. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal, 02 (22).* – URL: https://sp-sciences.io.ua/s2650838/chaika_vladyslava_2019_._intercultural_interaction_of_the_ukrainian_north_american_diaspora_in_the_context_of_policy_of_multiculturality._social_and_human_sciences._polish-ukrainian_scientific_journal_02_22 (accessed 13 July 2019).

300. Chaika V.V. Development of Ukrainian amateur and professional choral art in Canada and the USA in the second half of the twentieth century. *Virtus: Scientific Journal.* 2019. September № 36. P. 193–196.

301. Чернецька Н. Концертно-виконавська діяльність бандуристів української діаспори Канади. *Україна – Канада: матеріали І Міжнародного науково-практичного У 45 конгресу з канадознавства* (21–21 червня 2018 року, м. Луцьк, Україна) = *Ukraine – Canada: the Materials of the First International Scholarly and Practical Congress on Canadian Studies* (June 21–24, 2018, Lutsk, Ukraine). Луцьк: Вежа-Друк, 2018. С. 249–253.

302. Чернецька С.Ю. Світова фольклорно-фестивальна традиція: історична ретроспектива та тенденції сьогодення. *Наукові записки*. Серія: Мистецтвознавство. 2012. №1. С. 45–51.

303. Чернова К.О. Еволюція української діаспори як соціокультурної системи: дис. … д-ра соціол. наук: спец. 22.00.04. Київ, 2008. 414 с.

304. Чернова К.О. Етнокультурна ідентичність національної діаспори *Український соціум*. 2006. № 3/4. С. 87–93.

305. Чирков О. Вплив зовнішньої міграції V–XX ст. на сучасну етнічну мозаїчність людності України. *Українознавство.* 2002 Ч. 1-2. URL: http://nndiuvi.org.ua/images/book/chirkov.pdf (дата звернення: листопад 2019).

306. Чорнобай М. Жанрово-стильові ознаки фортепіанної творчості композиторів української діаспори XX – початку XXI століття. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка*. 2015. Вип. 35. С. 139–147.

307. Чорнобай М.Ю. Національно-представницька функція фортепіанного виконавства в осередках української діаспори міжвоєнного періоду. *Наукові записки. Серія: «Мистецтвознавство».* 2014. №1. С. 36–39.

308. Чорнобай М. Фортепіанне виконавство та освіта осередків української діаспори в історичній проекції. *Наукова збірка Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка*. 2014. Вип. 32. С. 147–151.

309. Шалига О. Політика Канади щодо забезпечення національно-культурних прав етнічних меншин та українська діаспора. *Часопис української історії*. 2017. №. 36. С. 112–119.

310. Шибанов Г. Хормейстерська діяльність Нестора Городовенка у Канаді. *Студії мистецтвознавчі*. Київ: ІМФЕ НАН України. 2007. № 2(18). С. 16−25.

311. Шлепаков А.М. Українська трудова еміграція в США і Канаді (кінець XIX – початок XX ст. Київ: Вид-во АН УРСР, 1960. 201 с.

312. Шлепаков А.М. Українці в зарубіжному світі / АН України, Ін-т соц. і екон. проблем зарубіжних країн. Київ: Наук. думка, 1991. 140 с.

313. Шолота Х. Самоорганізація українських жінок Канади в період першої та другої хвиль еміграції (1892-1914, 1922-1939 рр.). *Схід*. 2017. № 2 (148). С. 65–70.

314. Шульгіна В. Музична україніка: монографія. Київ: ДАКККіМ, 2000. 230 с.

315. Ювілейний альманах Федерації американських українців стерту Мічиган. Виданий з нагоди 15-річчя заснування. Детройт: Б.в., 1954.

316. Юзюк З. Фортепіанні збірники для дітей та юнацтва в творчості педагогів-піаністів України та українського зарубіжжя другої половини ХХ ст. *Молодь і ринок.* 2010. №5 (64). С. 87–92.

317. Яременко М. Саскачеванка та інші пісні. Едмонтон: Видавництво «Славута», 1977. 33 с.

318. A Guide to the Archival and Manuscript Collection of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S., New York City / A Detailed Inventory Yury Boshyk. Canadian Institute of Ukrainian Studies; University of Alberta. Edmonton, 1988. 164 p. (Research Report No 30)

319. Anglo-American on the Ukrainian gustion 1938 – 1951. A documentary collection / Lubomyr V. Luciuk, Bohdan S. Kordan. Kingston, Ontario-Vestal, New York, 1987. 242 p.

320. Catalogue of Manuscripts and Student Essays of the Ukrainian Folklore Archives University of Alberta / compiled by Olga Sklanka. Edmonton, 1995. 70p.

321. Catalogue of Ukrainian Audio Recordings of the Ukrainian Folklore Archives University of Alberta I compiled by Brian Cherwick and Roman Tamawsky; ed. by Andriy Nahachewsky and Brian Cherwick. Edmonton: Huculiak Chair of Ukrainian Culture and Ethnography, 2000. 164 p.

322. Kuropas M. Minnesota event celebrates Ukrainian identity. *The Ukrainian Weekly.* Jersey City, 1981. № 49.

323. Major Ukrainian Collections in the National Archives of Canada / Complied by Myron Momryk. 2002. 42 p.

324. Momryk M. Resources on Ukrainians in Ontario at the National Archives of Canada. *Polyphony: The Bulletin of the Multicultural History Society of Ontario*. 1988. Vol. 10: Ukrainians in Ontario. P. 268– 269.

325. The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S. Vol. 2, no. 2 (summer 1952). New York, 1952. 353 p.

326. The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S. Vol. 5, no. 2/3 (winter/ spring 1956). New York, 1956. 1246 p.

327. Wynar L. R. Preservation of the Cultural Heritage: Ukrainian Archives, Libraries and Museums in the United States. Kent: Center for the Study of Ethnic Publications and Cultural Institutions; Kent State University, 1995. 34 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз

1. Чайка В. В. Розвиток культурно-музичних осередків української діаспори в країнах Північної Америки кінця XX – початку XXI ст. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* Серія: Історичні науки. Том 29 (68). №2. Київ: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2018. С. 26–30.

2. Чайка В. В. Музична культура української діаспори США та Канади в контексті суспільно-культурного життя XX ст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Міжнародні відносини. Ужгород, 2018. Випуск 4. С. 24–29.

3. Чайка В. В. Діяльність музичних колективів української діаспори в США та Канаді другої половини XX ст. *Гілея: науковий вісник*. Київ: Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 144 (№5). Ч. 1. Історичні науки. С. 145–149.

4. Чайка В. В. Композиторська творча діяльність представників північноамериканської української діаспори другої половини XX століття. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Історичні науки. 2019. Том 30 (69). № 4. Київ: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2020. С. 111–116.

Стаття у іноземному науковому періодичному виданні

5. Чайка В. В. Міжкультурна взаємодія української північно-американської діаспори в контексті політики мультикультурності. *Social and*

Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal, 02 (22). URL: https://sp-sciences.io.ua/s2650838/chaika_vladyslava_2019_._intercultural_interaction_of_the_ukrainian_north_american_diaspora_in_the_context_of_policy_of_multiculturality._social_and_human_sciences._polish-ukrainian_scientific_journal_02_22 (accessed 13 July 2019).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Чайка В. В. Квітка Цісик як феномен української музичної північноамериканської діаспори. *Гуманітарні студії НАКККіМ.* Матеріали Міжнародної наук.–практ. конф. (м. Київ, 23 листопада 2017 р.). К.: НАКККіМ, 2017. С. 37–39.

7. Чайка В. В. Культурно-просвітницька діяльність наукових інституцій північноамериканської української діаспори. *Гуманітарний корпус*: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]. Вип. 17. Вінниця, 2018. С. 169–171.

8. Чайка В. В. Музейні заклади північноамериканської української діаспори як репрезентанти історичної пам'яті та національно-культурної ідентичності. *Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності.* Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 07–08 червня 2018 р.). К.: НАКККіМ, 2018. С. 281–283.

9. Чайка В. В. Музичне мистецтво української діаспори у збереженні самобутності та розвиткові діалогу культур. *Key Issues of Education and Sciences:* Development Prospects for Ukraine and Poland. (Stalova Wola, Republic of Poland, 20–21 July 2018). Volume 5. Stalova Wola: Izdevneciba «Baltija Publishing», 2018. С. 203–205.

10. Чайка В. В. Фестивально-музичний рух української діаспори як форма презентації української культури. *Народна творчість українців у просторі та часі.* Наук. зб. / упр-ня культури з питань релігії та

національностей Волин. ОДА; Волин. Краєзн. музей; Обл. наук.-метод. Центр культури; Вол. обл. орг; Нац. спілки краєзнавців України. Луцьк, 2018. С. 567–570.

11. Чайка В. В. Культурно-мистецьке середовище української діаспори Північної Америки у розвитку музичної культури та творчості. *Modern* Conference Proceedings (October 26, 2018. Leipzig). Leipzig: Baltija Publishing, 2018. P. 66–68.

12. Чайка В. В. Музична культура української діаспори в умовах сучасного мультикультурного суспільства. *Культурологічні та мистецтвознавчі паралелі: науковий і практичний вимір:* матеріали міжнародного симпозіуму, (м. Київ, 6 червня 2019 р.) М-во культ. України; Нац. акад. кер. кадрів культ. мистец. К.: НАКККіМ, 2019. С. 343–344.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

13. Chaika V. V. Development of Ukrainian amateur and professional choral art in Canada and the USA in the second half of the twentieth century. *Virtus: Scientific Journal*. 2019. September № 36. P. 193–196.

Додаток Б

Світлини. Афіші. Оголошення.

Перші оголошення у газетах Галичини, Буковини та Закарпаття

Реклама фірми-перевізника з Європи (Антверпен, Бельгія) до США і Канади. Початок XX ст.

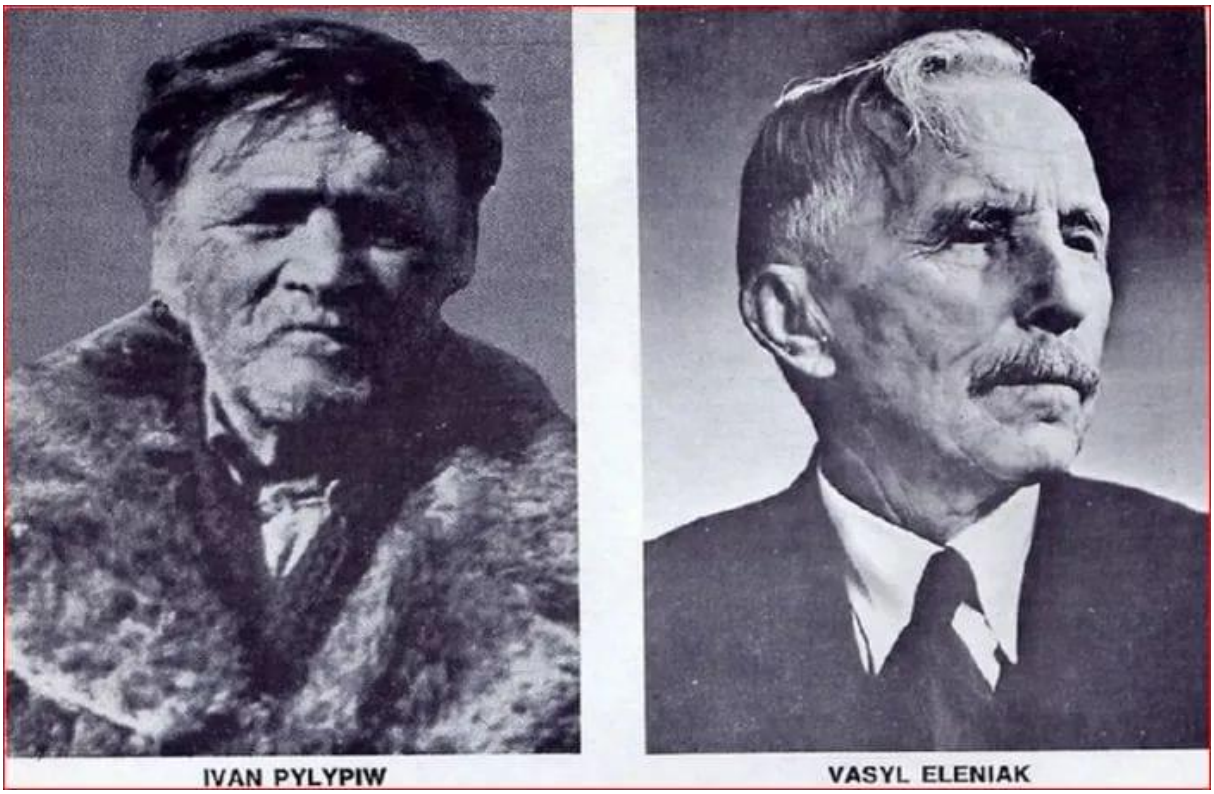

Іван Пилипів та Василь Єлиняк, селяни з села Небилів (зараз – Івано-Франківська обл.) – перші офіційно зареєстровані українські емігранти в Канаді). 7 вересня 1891 року прибули пароплавом «Орегон» до порту Галіфакс, потім поїхали до Манітоби

Пам’ятник першим українським переселенцям у Елк Айленді, провінція Альберта, Канада

Українці - емігранти з Галичини. Острів Елліс, США, 12 липня 1913 рік

Подружжя українців в Бріджпорті. США, 1910 рік

Емігранти з Закарпаття у Північній Америці, перша половина XX століття

Запорожська січ - відділ Українського національного союзу, найстарішої та найбільшої громадської та допомогової організації в США. Міннеаполіс, 1914 рік

ІІ конгрес українських націоналістів в Америці. Вересень 1938 р., м.Нью-Арк, штат Нью-Джерсі

Вшанування пам'яті Тараса Шевченка українцями Квебеку, Канада. 1940 рік

Музей ім. Тараса Шевченка в Торонто (Канада)

На фото – пам'ятник Лесі Українки в Клівленді, біля нього стоять її молодша сестра Ізидора Косач-Борисова з дочкою Ольгою і онучкою Ганнусею, 1963 рік. Це перший пам'ятник Лесі Українці в Північній Америці, м. Клівленд в Українському культурному парку відкритий зусиллями Союзу українок Америки 24 вересня 1961 року

Пам'ятник Лесі Українці, яку називають найвищою українкою у світі. Вона гостинно зустрічає з хлібом-сіллю гостей міста Кенора в Саскачевані (Канада). В районі Кенори в 1897 році емігрантами з Західної України було засноване перше українське поселення в провінції Саскчеван

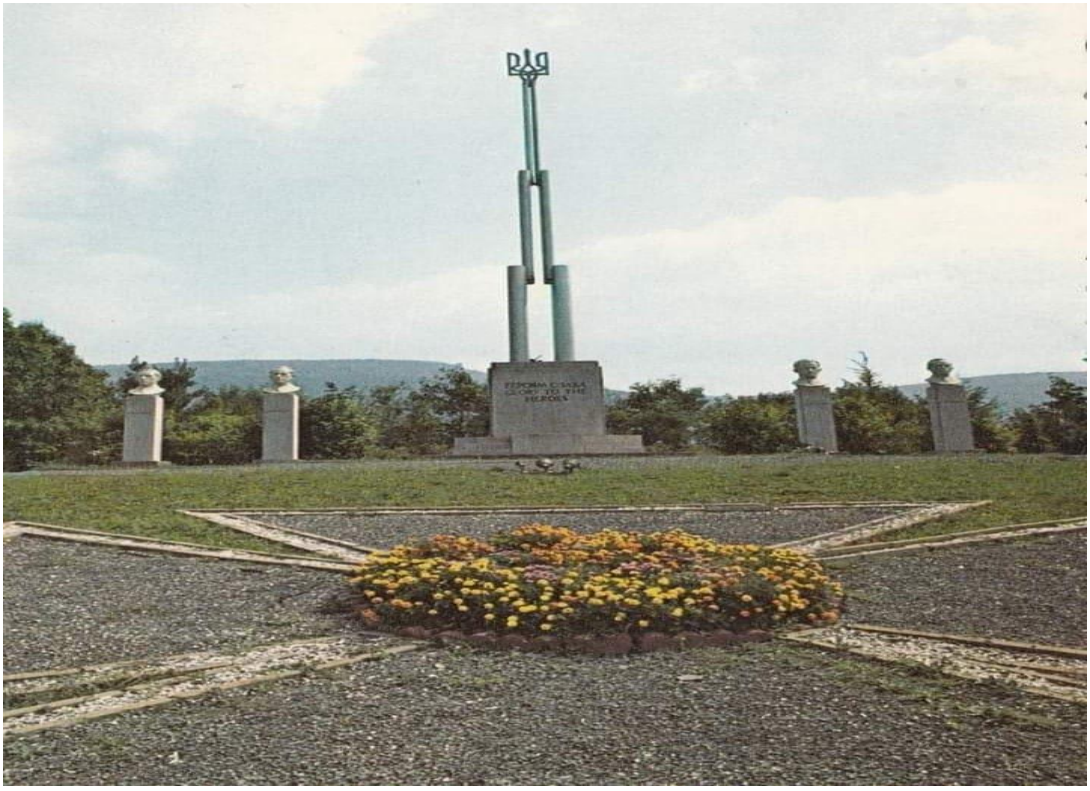

Один з найбільших українських меморіалів в США.
Пантеон на території оселі Спілки Української Молоді в Еленвілі (штат Нью Йорк), споруджений в 1962 р. до 20-ліття УПА. Посередині височіє тризуб, а по дві сторони від нього розташовані погруддя С. Петлюри, Є. Коновальця, Р. Шухевича, С. Бандери. Автор – відомий скульптор М. Черешньовський

Афіша КУК до дня державності і соборності України. Торонто, 1979 рік

Афіша зустрічі організації ОДУМ. Торонто,1965 рік

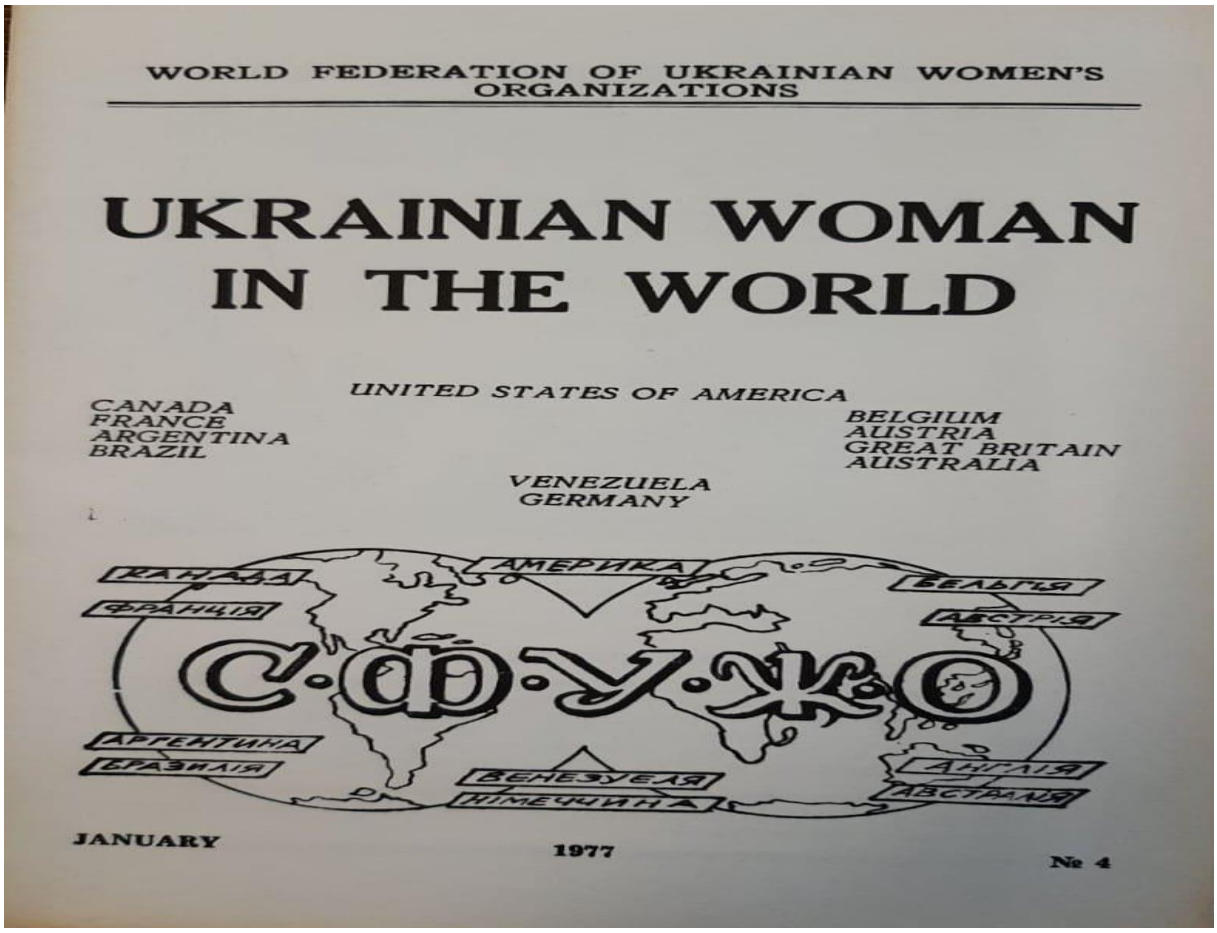

Афіші СФУЖО. Світова федерація українських жіночих організацій (World Federation of Ukrainian Organizations) вже має понад 70-літню історію об'єднання українського жіноцтва у 28 країнах світу задля спільного відстоювання гідності та прав жінок, збереження української ідентичності через мову, культуру, традиції

PHONES:
OFFICE GE 9-2320
STUDENTS GE 3-5045
OLD BLDG. GE 9-5012

Український Інститут св. Івана
ST. JOHN'S INSTITUTE
11024 - 89th AVENUE
EDMONTON, ALBERTA

До Високопреосвященішого
Митрополита Вінніпегу й
Всієї Канади Д-ра Іларіона
Вінніпег, Манітоба

11-го травня 1959 р.

Ваше Високопреосвященство!

Щиро й глибоко дякую Вам за дорогого листа від 7-го травня. Дякую також і за виправлені тексти. Ім всі - три нас - душе дякую - ємо за виправлення, бо ж ми так і думали, що виготуємо, як уміємо, пішлемо до Вас і дістанемо назад з фаховими й необхідними виправ-ками.

Тепер зовсім особисте. В останньому числі (?) "Вірн й культури" Ви на стор. 36-41 у відділі "Хроніка" подали про збірник статтей "Из истории русско-украинских музыкальных связей". М. 1956 рік. А також і М. Гордійчука: Українська радянська музика. Київ, 1957 р.

Ці дві книжки я дуже хотів би мати. Знаю однако, що дістати їх на замовлення просто неможливо й тому сердечно прошу Вас позичити їх мені на використання. Оплату пересилок я приймаю. Також годжусь на подання Вам час до їх використання. І дуже прошу мені не від-мовити. Напевно там є матеріяли про С. Дектярева і Давидова, а я їх пошукую.

До приємного побачення в Едмонтоні!

Відданий Вам

Павло Маценко

PHONES:
OFFICE - GE 9-2320
STUDENTS GE 3-5045
GIRLS - GE 3-5054

Український Інститут св. Івана

St. John's Institute
EDMONTON, ALBERTA

Моєго Високопреосвященству
Митрополитові Вінніпегу і
Всієї Канади Іларіонові
Вінніпег, Манітоба.

4-го листопада 1960 р.

Ваше Високопреосвященство!

Дирекція Інституту Св. Івана має найприємнішу приємність повідомити Вас як нашого Первоієрарха й Патрона, що Річні Збори членства Інституту відбудуться 18-19 і 20-го листопада 1960 р.

Для інформації залучуємо загальний заклик до членства.

В очікуванні Вашого благословення
віддані Вам

За Дирекцію Інституту Св. Івана

Д-р П. Маценко, ректор.

Листи П. Маценка до митрополита Вінніпегу і всієї Канади Іларіона (Огієнка І.І.) (Ф.1294, Опис 1, арх. сп. 50 ЦДАМЛМ України)

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ КАНАДИ
ІНКОРПОРОВАНЕ

ПРЕЗИДІЯ

Торонто, Онт. 18 березня 1957р.

ДО

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШОГО ВЛАДИКИ
МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА
ГОЛОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
У КАНАДІ,
Вінніпег, 101 Катедрал Аве.

Одержав 8 вечері 22.III.1957

Архіву
Свящ. Т. Міненко
... Архів
Митр. Іларіона

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО !

Президія Українського Національного Обєднання Канади має велику шану довести до відома Вашого Високопреосвященства, що в днях 18, 19 і 20-го травня 1957 р. у Торонто відбудуться Ювілейні Святкування 25 ліття існування і діяльності Українського Національного Обєднання у Канаді, під Почесним Патронатом Їх Ексцеленції Премієра Канади Велмишановного Ст. Лорана.

Президія Українського Національного Обєднання Канади має велику шану просити ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО про уділення Благословення для Ювілейних Святкувань Українського Національного Обєднання Канади. Великою честю для нашої організації булоб, якщо Ваше ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО змоглиб взяти особисту участь у Ювілейних Святкуваннях 25 ліття УНО Канади.

Для відзначення Ювілею УНО відбудуться в Торонто окремі імпрези, а саме:
В суботу 18 травня ц.р. Ювілейний Бенкет в Домі УНО у Торонто,
В неділю 19 травня ц.р. ФЕСТІВАЛЬ УНО в колізею на виставовій площі при участі Зєдинених Хорів УНО, симфонічної орхестри і других мистецьких сил
В неділю вечером відбудеться вручення Пропамятних Грамот членам УНО і Братніх Організацій які 25 років працювали в рядах організації.

До участі у Ювілейних Святкуваннях є запрошені представники Федерального Уряду, посли федерального і провінційних парламентів, та другі визначні особи політичного і суспільно-громадського життя.

Остаємо із виявами глибокої пошани і відданості.

ЗА ПРЕЗИДІЮ
Українського Національного Обєднання Канади

Микола Плавюк-Президент Євген Мастикаш-керівник канц.

НАЦІЯ ПОНАД УСЕ! НАША СИЛА В НАС САМИХ!

Українське Національне Об'єднання Канади
ФІЛІЯ ТОРОНТО
Ukrainian National Federation of Canada
TORONTO BRANCH
Tel. WA. 1-0231. P. O. Box 371. 297 College St.

Fax No. ______

Торонто, 12 квітня 1955.

Архіву
Свящ. Т. Міненко
... Архів
Митр. Іларіона

До Блаженнійшого
Митрополита Іляріона,
Вінніпег, Ман.

Слава Ісусу Христу!

Блаженніший Владико,

В день Воскресіння Христового – 25-го квітня ц.р. наша Філія організує півгодинну святочну телевізійну передачу. У звязку з цим ми звертаємося до Вас з гарячим проханням – виступити на цій передачі з трихвилинним святочним привітанням. Ми віримо, що Ви підете на зустріч нашому проханню, а ми, маючи Вашу ласкаву згоду, повідомимо Вас про це, коли і хто технічно оформить Ваше слово.
Згори дякуємо за Вашу ласкаву згоду й остємося
з нашою синівською відданістю до Вас.

Слава Ісусу Христу!

За Управу Філії УНО:

І.Безкоровайний – голова. О.Максимів – секретар.

Листи УНО Канади до митрополита Іларіона
(Ф.1294, Опис 1, арх. сп. 81 ЦДАМЛМ України)

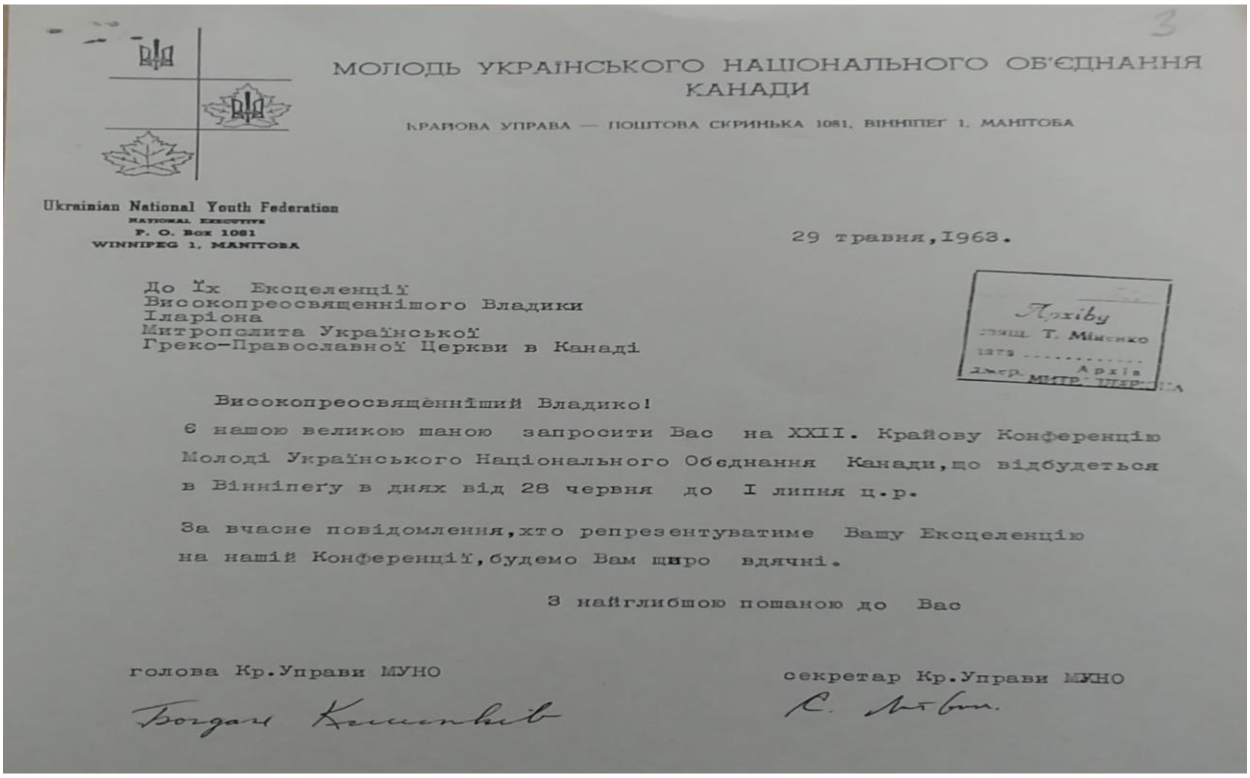

3

МОЛОДЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ОБ'ЄДНАННЯ КАНАДИ

КРАЙОВА УПРАВА — ПОШТОВА СКРИНЬКА 1081, ВІННІПЕГ 1, МАНІТОБА

Ukrainian National Youth Federation
NATIONAL EXECUTIVE
P. O. Box 1081
WINNIPEG 1, MANITOBA

29 травня, 1963.

До Їх Екцеленції
Високопреосвященнішого Владики
Іларіона
Митрополита Української
Греко-Православної Церкви в Канаді

Архіву
свящ. Т. Мінєнко
дата ....
джер. МИТР. ІЛАРІОНА
Архів

Високопреосвященніший Владико!

Є нашою великою шаною запросити Вас на ХХІІ. Крайову Конференцію Молоді Українського Національного Обєднання Канади, що відбудеться в Вінніпегу в днях від 28 червня до І липня ц.р.

За вчасне повідомлення, хто репрезентуватиме Вашу Екцеленцію на нашій Конференції, будемо Вам щиро вдячні.

З найглибшою пошаною до Вас

голова Кр.Управи МУНО
Богдан Климків

секретар Кр.Управи МУНО
С. Литвин

Лист молоді УНО Канади до митрополита Іларіона
(Ф.1294, Опис 1, арх. сп. 81 ЦДАМЛМ України)

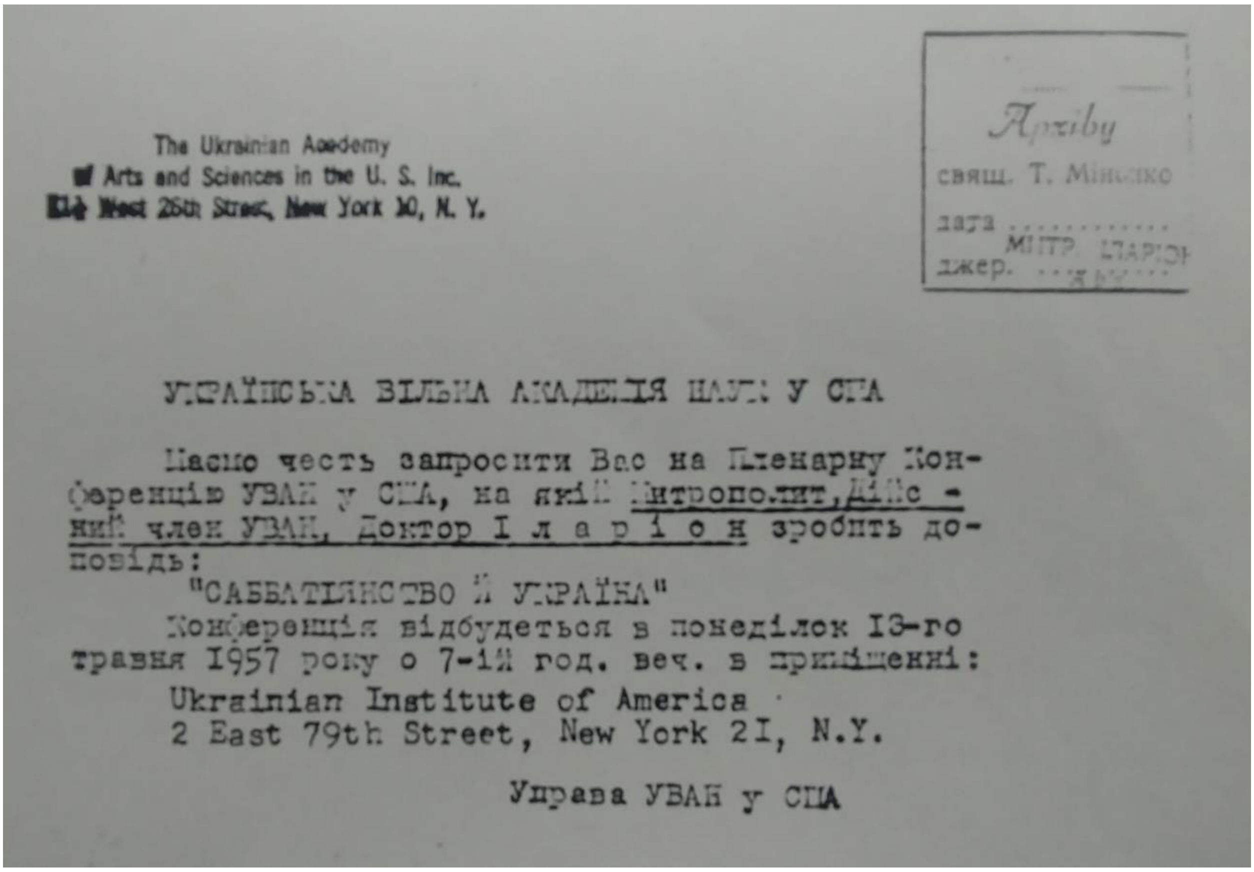

Архіву
свящ. Т. Мінєнко
дата ....
джер. МИТР. ІЛАРІОНА

The Ukrainian Academy
of Arts and Sciences in the U. S. Inc.
11½ West 26th Street, New York 10, N. Y.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК У США

Маємо честь запросити Вас на Пленарну Конференцію УВАН у США, на якій Митрополит, Дійсний член УВАН, Доктор І л а р і о н зробить доповідь:

"САББАТІЯНСТВО Й УКРАЇНА"

Конференція відбудеться в понеділок 13-го травня 1957 року о 7-ій год. веч. в приміщенні:
Ukrainian Institute of America
2 East 79th Street, New York 2I, N.Y.

Управа УВАН у США

Лист УВАН у США до митрополита Іларіона
(Ф.1294, Опис 1, арх. сп. 81 ЦДАМЛМ України)

2

Архіву
Т. Міненко
дата
Архів
митр. Укр.

16-го червня 1959 р.

Централя
Комітету Українців Канади
у Вінніпегу.

Високодостойний
Пане Директоре!

Листом цим складаю Вам сердечну подяку за запрошення мене на VI Всеканадійський Конґрес Українців Канади.

Молю Милосердного Господа, щоб Наради цього Конґресу принесли плідні наслідки, такі потрібні для належного розвою української нації в Канаді.

В цьому розвої української нації в Канаді велику ролю відіграє наша Українська Церква, і я завжди благаю Милосердного Господа, щоб ми всі, українці в Канаді, пізнали це якнайглибше, і віддавали сили свої також і на розвій своєї Церкви.

Дуже жалію, що особисто не зможу бути на зборах Конґресу, бо час від 1-го по 13-го липня я обов"язаний провести в м. Едмонтоні та на далекій півночі Алберти, де заздалегіть призначені мої Канонічні Візитації.

Кличу Боже Благословення на VI Конґрес і на його працю.

Митрополит Іларіон,
постійний богомолець за кращу долю України
і всього українського народу.

Лист митрополита Іларіона до Комітету Українців Канади
(Ф.1294, Опис 1, арх. сп. 76 ЦДАМЛМ України)

Легендарний український музичний колектив – Українська капела бандуристів ім. Тараса Шевченка. Заснована у Києві у 1918 році Василем Ємцем за підтримки гетьмана Павла Скоропадського. З 1949 р. діє в США

Хор Української православної церкви св.Трійці в Чикаго, 1915 р. Керувала хором Наталія Гриневецька, дружина відомого лікаря та громадського діяча діаспори в США – Стефана Гриневецького

У 1951 р. у м. Філадельфія (Пенсильванія, США) був створений український хор «Кобзар», який став одним із кращих українських хорових колективів XX століття у США, що зробив значний внесок у збереження та розвиток українського хорового мистецтва

Співаки Української Республіканської Капели під орудою О. Кошиця у Празі, 1919 рік

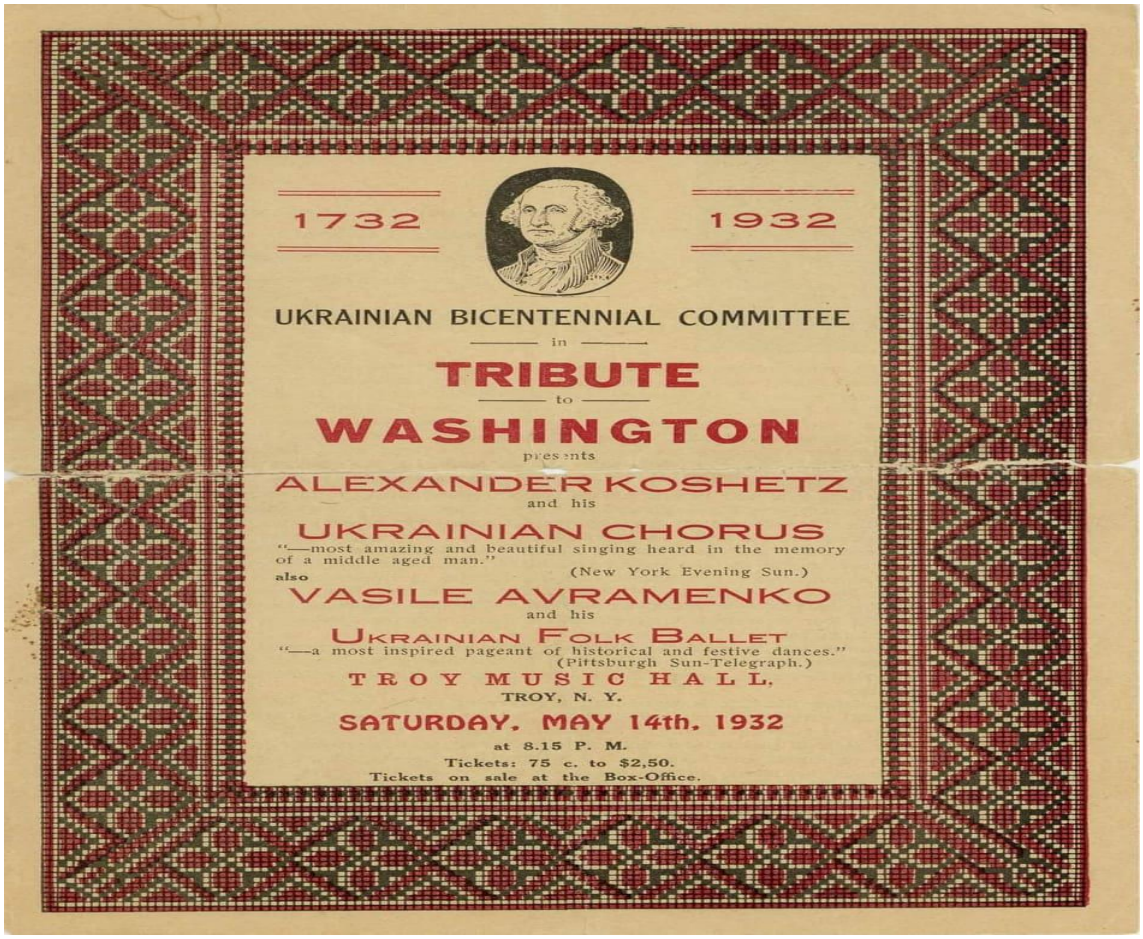

Афіша концерту Українського хору під керівництвом Олександра Кошиця та Українського народного балету під керівництвом василя Авраменка, 1932 рік

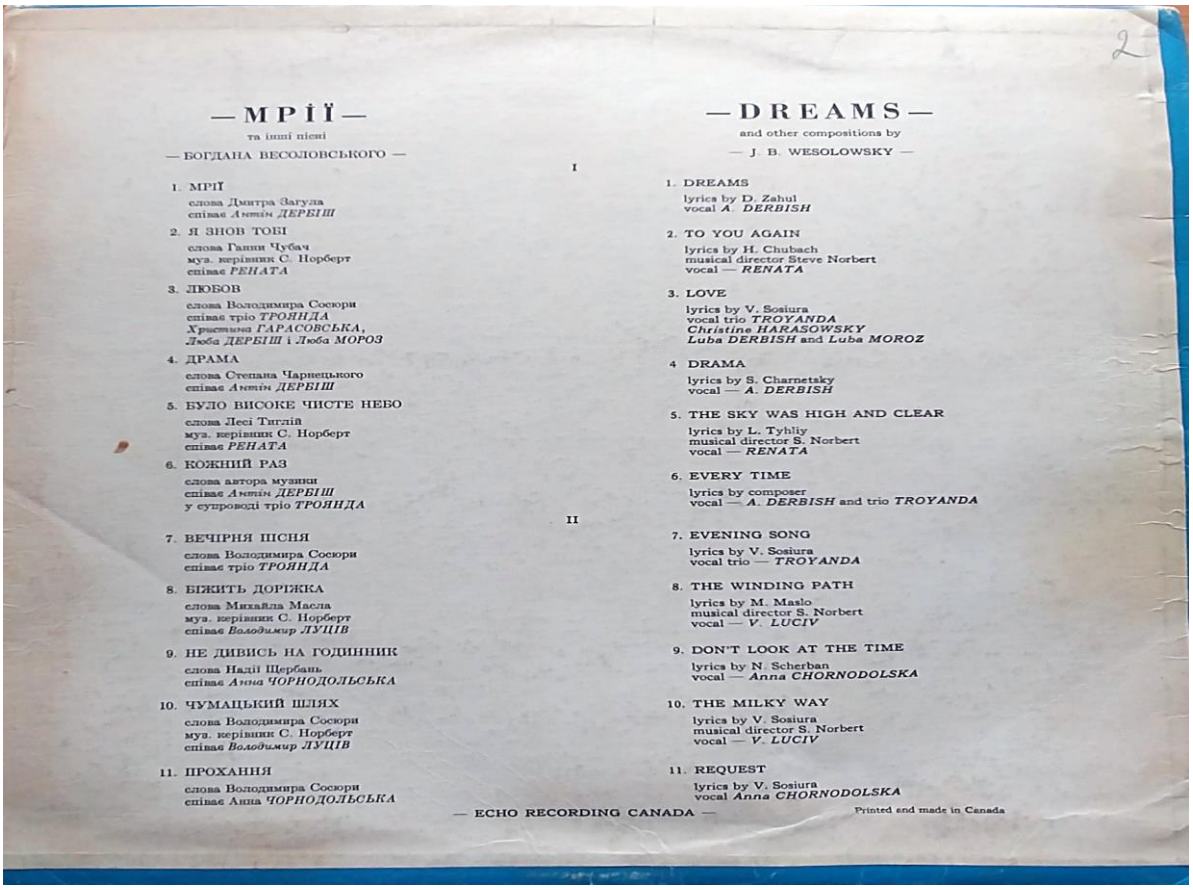

— МРІЇ —
та інші пісні
— БОГДАНА ВЕСОЛОВСЬКОГО —

I

1. МРІЇ
слова Дмитра Загула
співає *Антін ДЕРБІШ*

2. Я ЗНОВ ТОБІ
слова Ганни Чубач
муз. керівник С. Норберт
співає *РЕНАТА*

3. ЛЮБОВ
слова Володимира Сосюри
співає тріо *ТРОЯНДА*
Христина ГАРАСОВСЬКА,
Люба ДЕРБІШ і Люба МОРОЗ

4. ДРАМА
слова Степана Чарнецького
співає *Антін ДЕРБІШ*

5. БУЛО ВИСОКЕ ЧИСТЕ НЕБО
слова Лесі Тиглій
муз. керівник С. Норберт
співає *РЕНАТА*

6. КОЖНИЙ РАЗ
слова автора музики
співає *Антін ДЕРБІШ*
у супроводі тріо *ТРОЯНДА*

II

7. ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ
слова Володимира Сосюри
співає тріо *ТРОЯНДА*

8. БІЖИТЬ ДОРІЖКА
слова Михайла Масла
муз. керівник С. Норберт
співає *Володимир ЛУЦІВ*

9. НЕ ДИВИСЬ НА ГОДИННИК
слова Надії Щербань
співає *Анна ЧОРНОДОЛЬСЬКА*

10. ЧУМАЦЬКИЙ ШЛЯХ
слова Володимира Сосюри
муз. керівник С. Норберт
співає *Володимир ЛУЦІВ*

11. ПРОХАННЯ
слова Володимира Сосюри
співає Анна *ЧОРНОДОЛЬСЬКА*

— DREAMS —
and other compositions by
— J. B. WESOLOWSKY —

I

1. DREAMS
lyrics by D. Zahul
vocal *A. DERBISH*

2. TO YOU AGAIN
lyrics by H. Chubach
musical director Steve Norbert
vocal — *RENATA*

3. LOVE
lyrics by V. Sosiura
vocal trio *TROYANDA*
Christine HARASOWSKY
Luba DERBISH and *Luba MOROZ*

4 DRAMA
lyrics by S. Charnetsky
vocal — *A. DERBISH*

5. THE SKY WAS HIGH AND CLEAR
lyrics by L. Tyhliy
musical director S. Norbert
vocal — *RENATA*

6. EVERY TIME
lyrics by composer
vocal — *A. DERBISH* and trio *TROYANDA*

II

7. EVENING SONG
lyrics by V. Sosiura
vocal trio — *TROYANDA*

8. THE WINDING PATH
lyrics by M. Maslo
musical director S. Norbert
vocal — *V. LUCIV*

9. DON'T LOOK AT THE TIME
lyrics by N. Scherban
vocal — *Anna CHORNODOLSKA*

10. THE MILKY WAY
lyrics by V. Sosiura
musical director S. Norbert
vocal — *V. LUCIV*

11. REQUEST
lyrics by V. Sosiura
vocal *Anna CHORNODOLSKA*

— ECHO RECORDING CANADA —
Printed and made in Canada

Платівка «Мрії» Б. Веселовський (Ф.1356, Опис 1, арх. сп.11 ЦДАМЛМ України)

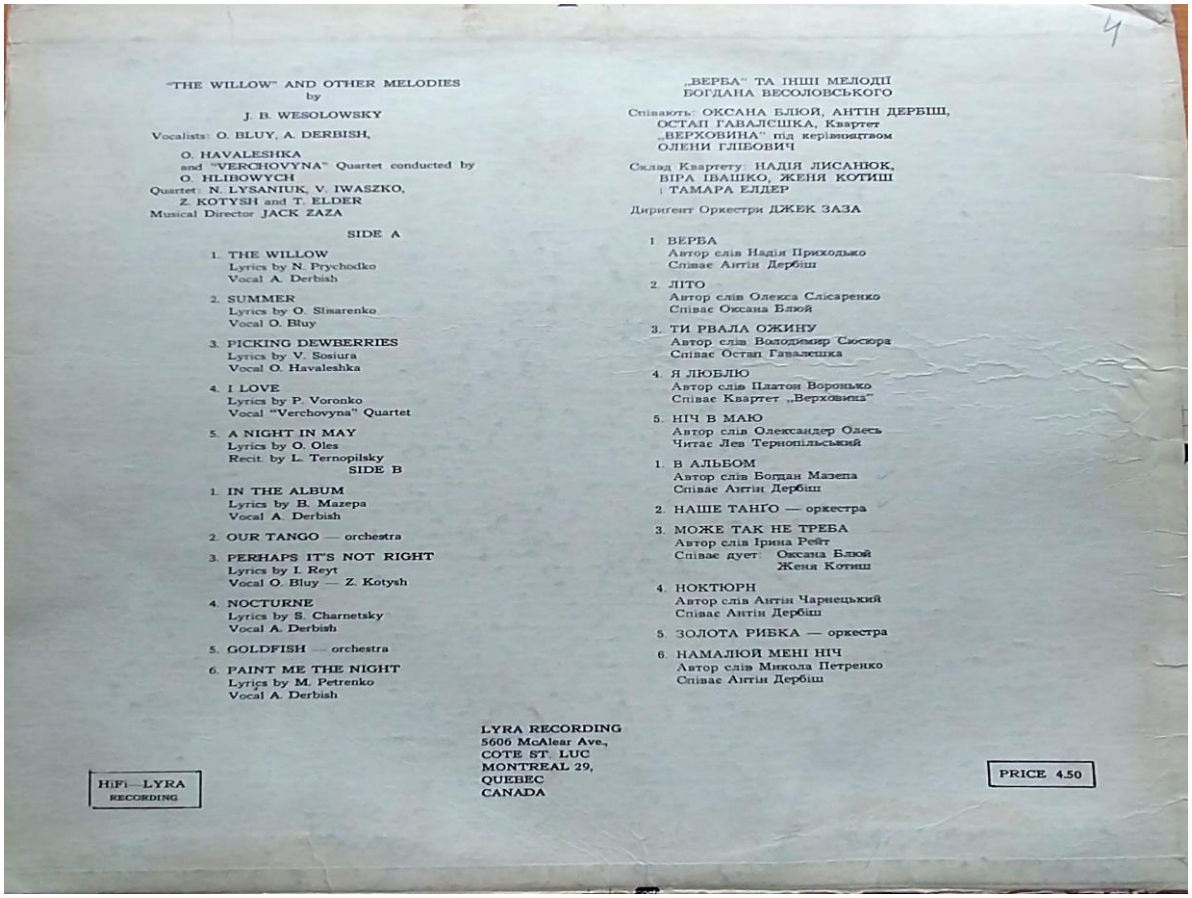

"THE WILLOW" AND OTHER MELODIES
by
J. B. WESOLOWSKY

Vocalists: O. BLUY, A. DERBISH,
O. HAVALESHKA
and "VERCHOVYNA" Quartet conducted by
O. HLIBOWYCH
Quartet: N. LYSANIUK, V. IWASZKO,
Z. KOTYSH and T. ELDER
Musical Director JACK ZAZA

SIDE A

1. THE WILLOW
Lyrics by N. Prychodko
Vocal A. Derbish
2. SUMMER
Lyrics by O. Slisarenko
Vocal O. Bluy
3. PICKING DEWBERRIES
Lyrics by V. Sosiura
Vocal O. Havaleshka
4. I LOVE
Lyrics by P. Voronko
Vocal "Verchovyna" Quartet
5. A NIGHT IN MAY
Lyrics by O. Oles
Recit. by L. Ternopilsky

SIDE B

1. IN THE ALBUM
Lyrics by B. Mazepa
Vocal A. Derbish
2. OUR TANGO — orchestra
3. PERHAPS IT'S NOT RIGHT
Lyrics by I. Reyt
Vocal O. Bluy — Z. Kotysh
4. NOCTURNE
Lyrics by S. Charnetsky
Vocal A. Derbish
5. GOLDFISH — orchestra
6. PAINT ME THE NIGHT
Lyrics by M. Petrenko
Vocal A. Derbish

„ВЕРБА" ТА ІНШІ МЕЛОДІЇ
БОГДАНА ВЕСОЛОВСЬКОГО

Співають: ОКСАНА БЛЮЙ, АНТІН ДЕРБІШ,
ОСТАП ГАВАЛЕШКА, Квартет
„ВЕРХОВИНА" під керівництвом
ОЛЕНИ ГЛІБОВИЧ

Склад Квартету: НАДІЯ ЛИСАНЮК,
ВІРА ІВАШКО, ЖЕНЯ КОТИШ
і ТАМАРА ЕЛДЕР

Диригент Оркестри ДЖЕК ЗАЗА

1. ВЕРБА
Автор слів Надія Приходько
Співає Антін Дербіш
2. ЛІТО
Автор слів Олекса Слісаренко
Співає Оксана Блюй
3. ТИ РВАЛА ОЖИНУ
Автор слів Володимир Сосюра
Співає Остап Гавалешка
4. Я ЛЮБЛЮ
Автор слів Платон Воронько
Співає Квартет „Верховина"
5. НІЧ В МАЮ
Автор слів Олександер Олесь
Читає Лев Тернопільський

1. В АЛЬБОМ
Автор слів Богдан Мазепа
Співає Антін Дербіш
2. НАШЕ ТАНҐО — оркестра
3. МОЖЕ ТАК НЕ ТРЕБА
Автор слів Ірина Рейт
Співає дует: Оксана Блюй
Женя Котиш
4. НОКТЮРН
Автор слів Антін Чарнецький
Співає Антін Дербіш
5. ЗОЛОТА РИБКА — оркестра
6. НАМАЛЮЙ МЕНІ НІЧ
Автор слів Микола Петренко
Співає Антін Дербіш

LYRA RECORDING
5606 McAlear Ave.,
COTE ST. LUC
MONTREAL 29,
QUEBEC
CANADA

HiFi — LYRA
RECORDING

PRICE 4.50

Платівка «Верба» Б. Веселовський (Ф.1356, Опис 1, арх. сп. 11 ЦДАМЛМ України)

Паспорт Б. Весоловського у Канаді (Ф.1356, Опис 1, арх. сп. 16 ЦДАМЛМ України)

Б. Весоловський член фундації ім. Т. Шевченка (Ф.1356, Опис 1, арх. сп. 19 ЦДАМЛМ України)

—STAR PHOTO

TOOK PART IN COLORFUL PROGRAM OF UKRAINIAN MUSIC

In a colorful spectacle of dance and song, members of the Ukrainian National Federation, from the national home on Frood Rd., presented an outstanding program at Memorial Hall Sunday night to acquaint residents of the district with the music and folk dances of their homeland. Wearing colorful national garb, both choir members and dancers made a vivid sight as they sang and danced to the stirring rhythms of the Ukraine. A group of the many members responsible for the huge success of the concert is pictured above. From left to right are solo dancer Peter Bendick, talented singer Helen Shulha, dancer Ramona Shyluk and musical director John B. Wesolowsky. The entire program was arranged by Mr. Wesolowsky, who earned plaudits from both the members and the audience for his musical talents.

Б. Весоловський разом із артистами концерту української музики в Канаді (Ф.1356, Опис 1, арх. сп. 22 ЦДАМЛМ України)

Обкладинка збірника з піснями Б. Весоловського «Ти танго заспівай мені…»

Афіша Гала-концерту 1-го Міжнародного фестивалю української ретро-музики ім. Б. Весоловського, Львів, 2015 рік

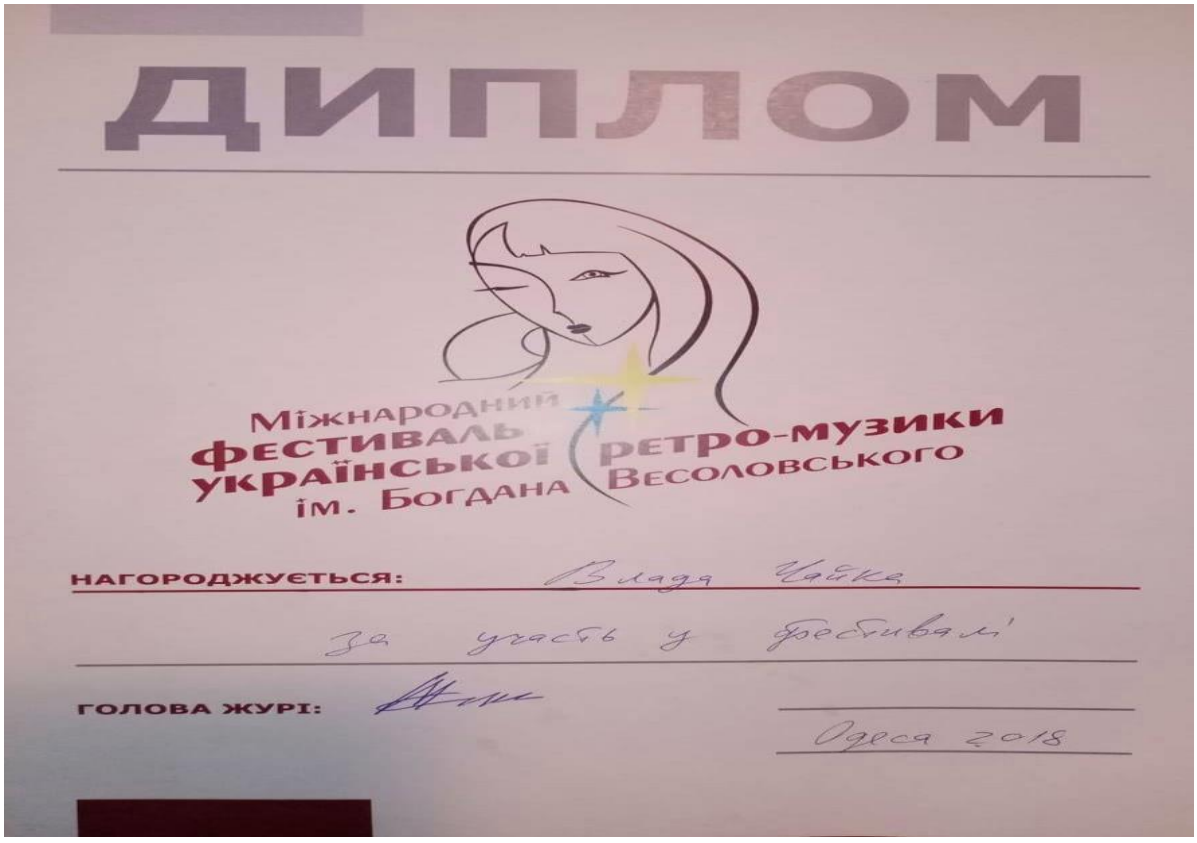

Диплом учасника Міжнародного фестивалю української ретро-музики ім. Богдана Весоловського, 2018 рік

Афіша концерту присвяченому Квітці Цісик. Київ, 2017 рік

Афіша Літературно-мистецького фестивалю ім. Квітки Цісик, 2015 рік

Афіша найбільшого українського фестивалю у США – «Разом до миру», 2015 рік

Диплом учасника Першого Міжконтинентального молодіжного фестивалю-конкурсу української пісні в США «United by song», 2021 рік